

ટિપ્પનકકાર આચાર્ય શ્રીપૃથ્વીચંદ્રસૂરિ મહારાજ છે. તેમના સમયાદિ વિષે હાલ તુરતમા કશું કહેવાની મારી તૈયારી નથી. એટલે માત્ર તેમને વિષે એટલું કહું છું કે તેઓ યૌદ્ધમા સૈકામાં વિદ્યમાન હોવાનો સંભવ છે. ટિપ્પનકકારે ટિપ્પનકની રચના કરવામાં ચૂર્ણીકારનું અનુગામિપણું સાધ્યું છે. ચૂર્ણીકાર અને ટિપ્પનકકારે આખા કલ્પસૂત્ર ઉપર શાબ્દિક વ્યાખ્યા નથી કરી એટલે તેમના સામે કલ્પસૂત્રની વાચના કેવી હશે એ સ્પષ્ટપણે કહેવું મુશ્કેલ છે. તેમ છતાં તેમની વ્યાખ્યાઓમાં જે કેટલાંક ખીલે છે તે ઉપરથી જે પ્રથક્કરણ થઈ શકે તે મેં આ પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યું છે.

અંતમાં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રનું જે રૂપ ઘડાવું જોઈએ તેમાં મારી નજરે કેટલીક ઊણપ રહી છે, પણ તેમાં મારી જેસલમેરના જ્ઞાનભંડાર વગેરેની પ્રવૃત્તિ કારણ છે. તે છતાં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રનું સંખ્યાબધ પ્રાચીન પ્રતિઓને આધારે જે પ્રામાણિક રૂપ ઘડાયું છે તે એકંદર ઠીક જ ઘડાયું છે. આ કાર્યમાં છદ્મસ્થલાવજનિત અનેકાનેક સખલનાઓ થવાનો સંભવ સહજ છે, તેને વિદ્વાનો ક્ષમાની નજરે જુઓ અને યોગ્ય સંશોધન કરે એ અભ્યર્થના છે.

લિ. પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીકાલિવિજયજી મં
શિષ્ય મુનિવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ
અંતેવાસી મુનિ પુણ્યવિજય

પ્રતિઓનો ઉપયોગ

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં મેં તાડપત્રની આઠ અને કાગળની વીસ મલીને, કુલ ૨૮, હસ્ત-પ્રતિઓમાંથી ચિત્રો રજુ કરેલાં છે; આ પ્રતિઓનો પરિચય નીચે પ્રમાણે છે:

તાડપત્રની પ્રતો

- ૧ પાટણ, સંઘવીના પાડાનો લંડાર. સંવત ૧૩૩૫ની સાલની કલ્પસૂત્ર તથા કાલક કથાની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર, ૨, ૩.
- ૨ પાટણ, સંઘના લંડારની. સંવત ૧૩૩૬ ના જેઠ સુદી ૫ ને રવીવારના રોજ લખા-એલી “કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા”ની પત્ર ૧૫૨ ની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર ૪, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧.
- ૩ પાટણ, સંઘના લંડારની. સંવત ૧૩૪૪ ના માગશર સુદી ૨ ને રવીવારના રોજ લખાએલી “કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા”ની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર, ૫, ૬.
- ૪ અમદાવાદ, - ઉજમકોઈની ધર્મશાળાની સંવત ૧૪૨૭ ના અષાઠ સુદી ૧૧ ને બુધવારના રોજ લખાએલી “કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા”ની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૨૧, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૪૬, ૪૯.
- ૫ ઇડર, શેઠ આણંદજી મંગલજીની પેઢીના લંડારની. લગભગ ચૌદમા સૈકાની “કલ્પસૂત્ર”ની પત્ર ૧૦૯ ની ચિત્ર ૩૩ વાળી તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર ૧૭, ૧૮, ૨૭ થી ૪૪, ૫૫, ૫૬.
- ૬ અમદાવાદ. સારાભાઈ મણિલાલ નવાળના સંગ્રહના લગભગ તેરમા સૈકાના બે તાડપત્રીય ચિત્રોવાળાં છૂટા પાનાં ચિત્ર ૧૯ અને ૨૦.
- ૭ નવાળ ૧. અમદાવાદ. સારાભાઈ નવાળના સંગ્રહમાંની સિંધમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ “કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા”ની લગભગ ચૌદમા સૈકાની તાડપત્રીય પ્રતના ૧૦ ચિત્રો-માંથી ચિત્ર ૨૨, ૫૧, ૪૫, ૪૭, ૫૩ અને ૫૪.
- ૮ નવાળ ૨. અમદાવાદ સારાભાઈ નવાળના સંગ્રહમાંની મારવાડમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ “કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા”ની લગભગ ચૌદમા સૈકાની તાડપત્રીય પ્રતના ૩ ચિત્રોમાંથી ચિત્ર ૫૦ અને ૫૨.

કાગળની પ્રતો

- ૬ ભારતીય વિદ્યા લવન મુંબાઈની. સંવત ૧૪૨૭ની “કલ્પસૂત્ર”ની કાગળની હસ્તપ્રતોમાં સંવતની નોંધવાળી સાથી પ્રાચીન પ્રતમાંના ૧૦ ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૫૭, ૫૮.
- ૧૦ પાટણ ૧. શ્રી સંઘનો લંડાર. પાટણ. શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્રની પ્રતના અંતે ચિત્રો તથા સંવત ૧૪૫૫ ની પ્રશસ્તિ. ચિત્ર ૫૯, ૬૦ અને ૬૧.
- ૧૧ પાટણ ૨. શ્રી સંઘનો લંડાર. પાટણ. શ્રી કલ્પસૂત્રની તારીખ વગરની ચૌદમા સૈકાના અંત ભાગની. કાગળની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૬૨ થી ૭૧ તથા ૭૮ થી ૮૧.
- ૧૨ જુરા (પંજાબ) ના શ્રી આત્મારામ જૈન જ્ઞાનમંદિરની સંવત ૧૪૭૩ ની કાગળની “કલ્પસૂત્ર”ની હસ્તપ્રતના ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૭૨ થી ૭૭, ૮૨ થી ૧૦૬, ૧૧૨, ૧૧૩.
- ૧૩ સ્વર્ગસ્થ શ્રી. જયસિંહસૂર્યરીરજની સંવત ૧૪૮૯ ની પ્રતમાંથી બે ચિત્રો. ચિત્ર ૧૧૦, ૧૧૧.
- ૧૪ પાટણ ૩ શ્રી સંઘના લંડારની. પાટણ. તારીખ વગરની ચૌદમા સૈકાની અત્યુત્તમ ચિત્રો વાળી પ્રતના ચિત્રો ૩૩ પૈકી ચિત્રો ૨૪. ચિત્ર ૧૧૪ થી ૧૨૫, ૧૫૦ થી ૧૫૬, ૧૮૬, ૧૮૭.
- ૧૫ હંસવિં ૧ વડોદરાના શ્રી આત્માનંદ જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલા શ્રી હંસવિજયજી શાસ્ત્ર સંગ્રહની લગભગ પંદરમા સૈકાના શરૂઆતના સમયની સુવર્ણાક્ષરી પ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૩૧, ૨૮૫, ૨૮૬, ૨૯૦, ૩૨૧, ૩૨૨ થી ૩૫૩.
- ૧૬ હંસવિં ૨ વડોદરાના શ્રી આત્માનંદ જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલા શ્રી હંસવિજયજી શાસ્ત્રસંગ્રહની સંવત ૧૫૨૨ ની કલ્પસૂત્રની સુદર સુશોભનો વાળી પ્રતમાંથી ૭૪ સુશોભનો પ્રસ્તુત સંગ્રહમાં રજુ કરવામાં આવેલાં છે. ચિત્ર ૧૨૬ થી ૧૪૬, ૧૬૦ થી ૧૮૫, ૧૯૪ થી ૨૦૫ અને ૨૦૬ થી ૨૧૭, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૬૧, ૨૬૪, ૨૬૫, ૨૭૪, ૨૭૫, ૨૭૬ થી ૨૮૪.
- ૧૭ લીંબડીની શેઠ આણદજી કલ્યાણજીની પેઢીના લંડારની સુવર્ણાક્ષરી સંવત ૧૫૧૪ ના મહા સુદી ૨ ને સોમવારના રોજ લખાએલી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૧૯૨, ૧૯૩.
- ૧૮ ડહેલા ૧. અમદાવાદના ડહેલાના ઉપાશ્રયની સંવત ૧૫૧૬ ના મહા સુદી ૬ ના રોજ લખાએલી સુવર્ણાક્ષરી પ્રત ઉપરથી ચિત્ર ૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦, ૧૯૧, ૨૧૮, ૨૧૯.
- ૧૯ અમદાવાદ. શ્રીદયાવિમલજી શાસ્ત્રસંગ્રહની સુદર ચિત્રાકૃતિઓવાળી કલ્પસૂત્રની સુવર્ણાક્ષરી પ્રત પરથી ચિત્ર ૧, ૨૮૬, ૩૫૮ થી ૩૬૨, ૩૬૩ થી ૩૬૬, ૩૭૧.

- ૨૦ નવાળ ૨. સારાભાઈ નવાળના અમદાવાદ સંગ્રહમાંના સુંદર સુશોભનો વાળી લગભગ પંદરમા સૈકાની કાગળની હસ્તપ્રતના સુંદર સુશોભનો વાળા ૧૨ પાનાંઓ પૈકીનાં સુંદર સુશોભનો. ચિત્ર ૨૨૦ થી ૨૨૩, ૨૭૮, ૩૫૪ થી ૩૫૭, ૩૬૭ થી ૩૭૦.
- ૨૧ ડહેલા ૨. ડહેલાના ઉપશ્રયના અમદાવાદ જ્ઞાન ભંડારમાં આવેલી કલ્પસૂત્રની રૌપ્યાક્ષરી તથા સુવર્ણાક્ષરી હસ્તપ્રતનાં ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૫૦, ૨૫૧.
- ૨૨ ઉપાધ્યાયજી શ્રી સોહનવિજયજીના શાસ્ત્ર સંગ્રહમાંની સુંદર ચિત્રોવાળી લગભગ પંદરમા સૈકાની હસ્તપ્રતમાંના ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦, ૨૩૩ થી ૨૪૦, ૨૪૨, ૨૪૩.
- ૨૩ પુરાતત્વવિદ્ શ્રીજિનવિજયજીના સંગ્રહની સંવત ૧૫૧૧ની શ્રી મહાવીર ચરિત્રની સુવર્ણાક્ષરી હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૩૨.
- ૨૪ કુસુમ સ્વર્ગસ્થ વિજયકુસુમસૂરીશ્વરજીના સંગ્રહમાંની લગભગ પંદરમા સૈકાના અંતભાગની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૪૧, ૨૬૨, ૨૬૩, ૨૬૬, ૨૬૭, ૨૭૦ થી ૨૭૨.
- ૨૫ કાતિવિં ૧. વડોદરા. શ્રી આત્માનંદ જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલ સ્વર્ગસ્થ પ્રવર્તકજી શ્રી કાતિવિજયજીના સંગ્રહની લગભગ પંદરમા સૈકાની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૪૪, ૨૪૫, ૨૪૬ થી ૨૪૯, ૨૫૨ થી ૨૫૭, ૨૬૦, ૨૬૮, ૨૭૬, ૨૭૭.
- ૨૬ સોળમા સૈકાની તારીખ વગરની કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૬૯.
- ૨૭ કાતિવિં ૨. વડોદરાના શ્રીઆત્માનંદ જૈનજ્ઞાન મંદિરમાંના પ્રવર્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી શાસ્ત્ર સંગ્રહની લગભગ પંદરમા સૈકાના અંતભાગની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની બીજી હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૭૩, ૨૮૭, ૨૮૮.
- ૨૮ પ્રવર્તકજી કાંતિવિજયજીના સંગ્રહની રૌપ્યાક્ષરી કલ્પસૂત્રની સુબોધિકા ટીકાની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૩૭૨ થી ૩૭૪.

સંક્ષેપોની સમજ

દયાવિં=શ્રીદયાવિમલજી શાસ્ત્ર સંગ્રહ, દેવસાનો પાડો, અમદાવાદ.

સંઠ પા.=સંઘવીના પાડાનો ભંડાર. પાટણ.

ઉં ક્રો ધં=ઉજમક્રોઈની ધર્મશાળા, અમદાવાદ.

નવાળ ૧ } સારાભાઈ મણિલાલ નવાળનો સંગ્રહ.

નવાળ ૨ } છીપા માવજીની પોળ; અમદાવાદ.

ઇડરની પ્રત=શેઠ આણંદજી મંગલજીની પેઢી. ઇડર.

ભારતી=ભારતીય વિદ્યા ભવન, મુંબઈ

પાટણ, ૧

પાટણ, ૨

પાટણ, ૩

} સંઘનો ભંડાર, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિર, પાટણ.

ડહેલા, ૧

ડહેલા, ૨

} ડહેલાના જૈન ઉપાશ્રયનો ભંડાર. દોસીવાડાની પોળ. અમદાવાદ.

હંસ વિ. ૧

હંસ વિ. ૨

} શ્રી આત્માનંદ જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલો
હંસવિજયજી શાસ્ત્ર સંગ્રહ. વડોદરા

કાંતિ વિ. ૧

કાંતિ વિ. ૨

} શ્રી આત્મારામ જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલો
પ્રવર્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજીનો સંગ્રહ. વડોદરા

કુસુમ ૧=સ્વર્ગસ્થ શ્રી વિજયકુસુમસૂરીશ્વરજીનો સંગ્રહ. અમદાવાદ

ચિત્રાનુક્રમ

Plate I

ચિત્ર ૧ પ્રભુ મહાવીર

Plate II

- „ ૨ જૈન સાધ્વીઓ
- „ ૩ જૈન શ્રાવિકાઓ
- „ ૪ લક્ષ્મીદેવી
- „ ૫ બે શ્રાવકો
- „ ૬ બે શ્રાવિકાઓ

Plate III

- „ ૭ ભગવાન પાર્શ્વનાથ
- „ ૮ ગૌતમસ્વામી
- „ ૯ જૈન સાધુ અને શ્રાવક
- „ ૧૦ જૈન સાધુ
- „ ૧૧ બ્રહ્મશાંતિ ચક્ષુ

Plate IV

- „ ૧૨ પ્રભુ મહાવીરનું વ્યવન
- „ ૧૩ પ્રભુ શ્રી મહાવીર -સાધુ અવસ્થામા
- „ ૧૪ પ્રભુ મહાવીરનો જન્મ
- „ ૧૫ પ્રભુ મહાવીરનું નિર્વાણ
- „ ૧૬ પ્રભુ મહાવીરનું સમવસરણ

Plate V

- „ ૧૭ દેવાનંદા અને ગૌદ સ્વપ્ન
- „ ૧૮ પ્રભુ શ્રી મહાવીરનું સમવસરણ
- „ ૧૯ પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથ
- „ ૨૦ પ્રભુ શ્રી મહાવીર

Plate VI

- „ ૨૧ પ્રભુ મહાવીરનું વ્યવન

ચિત્ર ૨૨ ઇન્દ્રસભા

- „ ૨૩ પ્રભુ મહાવીરનું જન્મકલ્યાણક
- „ ૨૪ મેરુ ઉપર જન્માભિષેક
- „ ૨૫ પ્રભુ મહાવીરનું દીક્ષા કલ્યાણક
- „ ૨૬ પ્રભુ મહાવીરનું કૈવલ્ય કલ્યાણક

Plate VII

- „ ૨૭ ઇન્દ્રસભા
- „ ૨૮ શકેસ્તવ
- „ ૨૯ શકારા
- „ ૩૦ પ્રભુ મહાવીરનો જન્મ
- „ ૩૧ મેરુપર્વત ઉપર સ્નાત્ર મહોત્સવ
- „ ૩૨ જન્મ મહોત્સવની ઉજવણી

Plaet VIII

- „ ૩૩ સ્વજનો અને રાજા સિદ્ધાર્થ
- „ ૩૪ વર્ષીદાન
- „ ૩૫ દીક્ષા મહોત્સવ
- „ ૩૬ પંચમુષ્ટિ લોચ અને અર્ધવસ્ત્રદાન
- „ ૩૭ શ્રી મહાવીર નિર્વાણ
- „ ૩૮ શ્રી પાર્શ્વનાથનો જન્મ

Plate IX

- „ ૩૯ પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિલોચ
- „ ૪૦ શ્રી નેમિનાથનો જન્મ અને મેરુ ઉપર સ્નાત્રમહોત્સવ
- „ ૪૧ શ્રી ઋષભદેવનું નિર્વાણ
- „ ૪૨ પ્રભુ મહાવીરના અગિયાર ગણધરો
- „ ૪૩ ગુરુ મહારાજ અને ધ્રુવસેન રાજા
- „ ૪૪ ગણધર સુધર્માસ્વામી

Plate X

- ચિત્ર ૪૫ પાર્શ્વનાથનો લોચ
 ,, ૪૬ મેરુ ઉપર જન્માભિષેક
 ,, ૪૭ શ્રમણસંઘ
 ,, ૪૮ જૈન સાધુ અને શ્રાવક

Plate XI

- ,, ૪૯ મહાવીર-નિર્વાણ
 ,, ૫૦ પાર્શ્વનાથનો લોચ
 ,, ૫૧ શ્રી નેમિનાથનો જન્મ
 ,, ૫૨ ઋષભદેવનું સમવસરણ
 ,, ૫૩ ત્રણ સાધુ અને બે શ્રાવિકાઓ
 ,, ૫૪ ચતુર્વિધ સંઘ

Plate XII

- ,, ૫૫ શ્રી પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ
 ,, ૫૬ પ્રભુ મહાવીરનો જન્મ

Plate XIII

- ,, ૫૭ પ્રભુ મહાવીર
 ,, ૫૮ પ્રશસ્તિનું પાનું

Plate XIV

- ,, ૫૯ પ્રશસ્તિનું પાનું

Plate XV

- ,, ૬૦ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ
 ,, ૬૧ શ્રી પદ્માવતી દેવી

Plate XVI

- ,, ૬૨ લક્ષ્મીદેવી
 ,, ૬૩ કૂલની માળા
 ,, ૬૪ પૂર્ણચંદ્ર
 ,, ૬૫ ભિગતો સૂર્ય

Plate XVII

- ,, ૬૬ જલપૂર્ણ કુંભ

ચિત્ર ૬૭ સૌધર્મેન્દ્ર

- ,, ૬૮ મહાવીરનો પંચમુષ્ટિલોચ
 ,, ૬૯ પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિલોચ

Plate XVIII

- ,, ૭૦ પ્રભુ નેમિનાથનો પંચમુષ્ટિલોચ
 ,, ૭૧ ઋષભદેવનો પંચમુષ્ટિલોચ
 ,, ૭૨ પ્રભુ મહાવીર
 ,, ૭૩ અષ્ટભાંગલિંગ

Plate XIX

- ,, ૭૪ ઇન્દ્રસલા
 ,, ૭૫ શકસ્તવ
 ,, ૭૬ શકાણા
 ,, ૭૭ ગર્ભાપહાર

Plate XX

- ,, ૭૮ લક્ષ્મીદેવી
 ,, ૭૯ પૂર્ણચંદ્ર
 ,, ૮૦ જલપૂર્ણકુંભ
 ,, ૮૧ સૌધર્મેન્દ્ર

Plate XXI

- ,, ૮૨ ગર્ભસંક્રમણ
 ,, ૮૩ ત્રિશલાનાં ચૌદ સ્વપ્ન
 ,, ૮૪ ત્રિશલાનો શોક
 ,, ૮૫ મહાવીર જન્મ

Plate XXII

- ,, ૮૬ મેરુ ઉપર જન્માભિષેક
 ,, ૮૭ પ્રભુ જન્મની વધામણી
 ,, ૮૮ લોકાંતિક દેવોની પ્રાર્થના અને વર્ષાદાન
 ,, ૮૯ મહાવીરનો દીક્ષા મહોત્સવ

Plate XXIII

- ,, ૯૦ પ્રભુ મહાવીરનું સમવસરણ

ચિત્ર ૯૧ પ્રભુ મહાવીરનું નિર્વાણ

„ ૯૨ ગૌતમસ્વામી

„ ૯૩ પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો જન્મ

Plate XXIV

„ ૯૪ શ્રી પાર્શ્વનાથ દીક્ષા

„ ૯૫ શ્રી પાર્શ્વનાથ નિર્વાણ

„ ૯૬ શ્રી નેમિનાથજીનો જન્મ

„ ૯૭ શ્રી નેમિનાથ નિર્વાણ

Plate XXV

„ ૯૮ દેવાનંદાના ચૌદ સ્વપ્ન

„ ૯૯ દેવી સરસ્વતી

Plate XXVI

„ ૧૦૦ શ્રી ઋષભદેવનો જન્મ

„ ૧૦૧ શ્રી ઋષભદેવનું સમવસરણ

„ ૧૦૨ શ્રી ઋષભદેવનું નિર્વાણ

„ ૧૦૩ બે ગણધરો

Plate XXVII

„ ૧૦૪ નવ ગણધરો

„ ૧૦૫ ભગવાન મહાવીરનું સમવસરણ

„ ૧૦૬ શ્રી ચતુર્વિધસંઘ

„ ૧૦૭ મહાવીરનું સમવસરણ

Plate XXVIII

„ ૧૦૮ યુધર્માસ્વામી

„ ૧૦૯ ચતુર્વિધસંઘ

„ ૧૧૦ શકેસ્તવ

„ ૧૧૧ વર્ષીદાન

Plate XXIX

„ ૧૧૨ મહાવીરનું સમવસરણ

„ ૧૧૩ ચતુર્વિધ સંઘ

Plate XXX

„ ૧૧૪ શકાગા

ચિત્ર ૧૧૫ સ્વપ્ન પાડકો

Plate XXXI

„ ૧૧૬ શકેન્દ્ર

„ ૧૧૭ શયનમંદિરમાં દેવાનંદા

Plate XXXII

„ ૧૧૮ ગર્ભસંક્રમણ

„ ૧૧૯ શયનગૃહમાં ત્રિશલા

Plate XXXIII

„ ૧૨૦ ત્રિશલાનો શોક અને હર્ષ

„ ૧૨૧ જન્મ મહોત્સવ

Plate XXXIV

„ ૧૨૨ ચૌદ સ્વપ્ન

„ ૧૨૩ સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલા

Plate XXXV

„ ૧૨૪ સિદ્ધાર્થનો દરબાર

„ ૧૨૫ પુત્ર જન્મની વધામણી

Plate XXXVI

„ ૧૨૬ થી ૧૩૭ કલ્પસૂત્રનાં સુંદર
સુશોભનો

„ ૧૩૮ થી ૧૪૯ „

Plate XXXVII

„ ૧૫૦ મહાવીર જન્મ

„ ૧૫૧ સંવત્સરી દાન

Plate XXXVIII

„ ૧૫૨ પંચમુષ્ટિ લોચ

„ ૧૫૩ મહાવીર નિર્વાણ

Plate XXXIX

„ ૧૫૪ ચંદ્રલેખા પાલખી

„ ૧૫૫ શ્રી પાર્શ્વનાથનું સમવસરણ

Plate XL

- ચિત્ર ૧૫૬ શ્રી નેમિનાથજી
 „ ૧૫૭ શ્રી નેમિનાથજીનું સમવસરણ

Plate XLI

- „ ૧૫૮ છ ગણધરે
 „ ૧૫૯ આઠ તીર્થકરે

Plate XLII

- „ ૧૬૦ થી ૧૭૨ કદસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો
 „ ૧૭૩ થી ૧૮૫ „

Plate XLIII

- „ ૧૮૬ પ્રભુ શ્રી ઋષભદેવ
 „ ૧૮૭ ચતુર્વિધ શ્રીસંઘ

Plate XLIV

- „ ૧૮૮ આર ગુરુભાઈઓ
 „ ૧૮૯ આર્ય વજ્રસ્વામી

Plate XLV

- „ ૧૯૦ મહાવીર જન્મ
 „ ૧૯૧ જન્માભિષેક

Plate XLVI

- „ ૧૯૨ ચતુર્વિધ સંઘ

Plate XLVII

- „ ૧૯૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચમુષ્ટિલોચ

Plate XLVIII

- „ ૧૯૪ થી ૨૦૫ કદસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો
 „ ૨૦૬ થી ૨૧૭ „

Plate IL

- „ ૨૧૮ પ્રશસ્તિ

Plate L

- „ ૨૧૯ પ્રશસ્તિ

Plate LI

- ચિત્ર ૨૨૦ થી ૨૨૩ સુંદર સુશોભનો

Plate LII

- „ ૨૨૪ નિશાલ ગણજી
 „ ૨૨૫ મહાવીર દીક્ષા
 „ ૨૨૬ શ્રી જંબુકુમાર અને આઠ સ્ત્રીઓ

Plate LIII

- „ ૨૨૭ હરિભૃગમેષિન
 „ ૨૨૮ સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલા
 „ ૨૨૯ ત્રિશલાનો હર્ષ
 „ ૨૩૦ આમલકી કીડા

Plate LIV

- „ ૨૩૧ પ્રભુ મહાવીરની દીક્ષા
 „ ૨૩૨ „

Plate LV

- „ ૨૩૩ વર્ષાદાન તથા દીક્ષા મહોત્સવ
 „ ૨૩૪ પચમુષ્ટિ લોચ
 „ ૨૩૫ ગૌતમસ્વામી
 „ ૨૩૬ શ્રી પાર્શ્વનાથનું સમવસરણ

Plate LVI

- „ ૨૩૭ શ્રી પાર્શ્વનાથનું નિર્વાણ
 „ ૨૩૮ શ્રી ઋષભદેવ
 „ ૨૩૯ તીર્થાધિરાજ શ્રી શત્રુંજય
 „ ૨૪૦ મહાતીર્થ શ્રી ગીરનાર

Plate LVII

- „ ૨૪૧ સ્થૂલિભદ્ર, કેશા અને સાત બહેનો

Plate LVIII

- „ ૨૪૨ શ્રી ઋષભદેવનું નિર્વાણ
 „ ૨૪૩ દેવી સરસ્વતી
 „ ૨૪૪ શ્રી ઋષભદેવનું પાણિગ્રહણ
 „ ૨૪૫ શ્રી ઋષભદેવનો રાન્યાભિષેક

Plate LIX

- ચિત્ર ૨૪૬ શ્રી માડ્દેવાની મુક્તિ
 „ ૨૪૭ શ્રી બાહુબલિની તપસ્યા
 „ ૨૪૮ શ્રી શયંભવ ભટ્ટ અને જૈન સાધુઓ
 „ ૨૪૯ આર્યવળ્લનો પુણ્યપ્રભાવ

Plate LX

- „ ૨૫૦ શકેસ્તવ
 „ ૨૫૧ કમઠ પંચાગ્નિતપ

Plate LXI

- „ ૨૫૨ કોશાનૃત્ય
 „ ૨૫૩ આર્યસ્થૂલિભદ્ર અને સાત સાધ્વી
 બહેનો
 „ ૨૫૪ શ્રી જંબુકુમાર અને આઠ સ્ત્રીઓ

Plate LXII

- „ ૨૫૫ શ્રી વજ્રસ્વામીની દેશના
 „ ૨૫૬ બારવર્ષીદુષ્કાળ સમયે સાધુઓના
 અનશન
 „ ૨૫૭ સાધુ સામાચારીનો એક પ્રસંગ

Plate LXIII

- „ ૨૫૮ બ્રાહ્મણી દેવાનંદા અને ઔદસ્વમ્ન

Plate LXIV

- „ ૨૫૯ આર્ય ધર્મ ઉપર દેવે ધરેલુ છત્ર
 „ ૨૬૦ પુસ્તકાલેખન
 „ ૨૬૧ ચતુર્વિધ સઘ

Plate LXV

- „ ૨૬૨ નવનિધાન
 „ ૨૬૩ શ્રી પાર્શ્વનાથની દીક્ષા

Plate LXVI

- „ ૨૬૪ શ્રી ઋષભદેવનો રાજ્યાભિષેક
 „ ૨૬૫ ભરત અને બાહુબલિ વચ્ચે ઈંદ્રયુદ્ધ

Plate LXVII

- ચિત્ર ૨૬૬ ઇન્દ્રસભા

Plate LXVIII

- „ ૨૬૭ બત્રીશબદ્ધ નાટક

Plate LXIX

- „ ૨૬૮ ઔદસ્વમ્ન
 „ ૨૬૯ શ્રી મહાવીર પ્રભુને સંગમદેવનો
 ઉપસર્ગ

Plate LXX

- „ ૨૭૦ વીશ તીર્થકરો

Plate LXXI

- „ ૨૭૧ ચક્રરત્નની ઉત્પત્તિ
 „ ૨૭૨ જંગલનો દેખાવ

Plate LXXII

- „ ૨૭૩ શ્રી નેમિનાથનો વરઘોડો

Plate LXXIII

- „ ૨૭૪ શ્રી મહાવીર
 „ ૨૭૫ પ્રશસ્તિ

Plate LXXIV

- „ ૨૭૬ શ્રી મહાવીર
 „ ૨૭૭ પ્રશસ્તિ

Plate LXXV

- „ ૨૭૮ ઇન્દ્રસભા

Plate LXXVI

- „ ૨૭૯ થી ૨૮૪ નૃત્યનાં જુદા જુદા
 સ્વરૂપો

Plate LXXVII

- „ ૨૮૫-૨૮૬ કલ્પસૂત્રનાં બે સુંદર
 આલેખનો

ચિત્ર ૨૮૭ લક્ષ્મીદેવી

„ ૨૮૮ શકસ્તવ

Plate LXXVIII

„ ૨૮૯ ચંડકેશિકને પ્રતિબોધ

Plate LXXIX

„ ૨૯૦ થી ૩૨૧ કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો

Plate LXXX

„ ૩૨૨ થી ૩૫૩ કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો

Plate LXXXI

„ ૩૫૪ થી ૩૫૭ કલ્પસૂત્રનાં સુંદરતમ
સુશોભનો

Plate LXXXII

ચિત્ર ૩૫૮ થી ૩૬૨ સંયોજના ચિત્રો

Plate LXXXIII

„ ૩૬૩ થી ૩૬૬ નૃત્યનાં જુદા જુદા રવરૂપો

Plate LXXXIV

„ ૩૬૭ થી ૩૭૦ કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો

Plate LXXXV

„ ૩૭૧ કલ્પસૂત્રની પ્રશસ્તિ

Plate LXXXVI

„ ૩૭૨ થી ૩૭૪ રૌખ્યાક્ષરી પાનાં ૩

ચિત્રવિવરણ

મુખચિત્ર: દયાવિ પત્ર. ૧ આ ચિત્ર પ્રભુ મહાવીરના ચ્યવન કલ્યાણકનો પ્રસંગ રજૂ કરે છે.

પુષ્પોત્તર વિમાનમાંથી વીસ સાગરોપમનુ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ચ્યવ્યા. ચ્યવીને પ્રભુ મહાવીર

પ્રાક્ષણ કુંડગ્રામ નામના નગરમાં, કોડાલગોત્રી ઋષભદત્ત પ્રાક્ષણની સ્ત્રી દેવાનદા જે જાલંધર ગોત્રી છે, તેની કુક્ષિમાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા. આષાઠ સુદિ ૬ ના દિવસની મધ્યરાત્રિના સમયે અને ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્રને ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો તે વખતે પ્રભુ દિવ્ય આહાર, દિવ્ય ભવ અને દિવ્ય શરીરનો ત્યાગ કરીને ગર્ભમાં આવ્યા.

ચિત્રમાં પળાસન ઉપર પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ ધિરાજમાન કરેલી છે. હાલમાં જેવી રીતે જિન મંદિરમાં મૂર્તિને આભૂષણોથી શણગારવામાં આવે છે તેવી જ રીતે ચિત્રમાં પણ મસ્તકે મુગટ, ખંને કાનમાં કુંડલ, ગરદનમાં કંઠો, હૃદય પર રત્નજડિત હાર, ખંને હાથની કોણીના ઉપરના ભાગમાં બાબુબધ, ખંને કાંડા પર બે કડા વગેરે ચીતરવામાં આવ્યાં છે. મૂર્તિ પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલી છે, અને મૂર્તિની ખંને બાબુ પરિકર છે. પરિકરની ખંને બાબુએ એકેક પુરુષ સ્તુતિ કરતો જાણેલો છે. વળી પદ્માસનની નીચે મધ્યમાં ધર્મચક્ર, ધર્મચક્રની ખંને બાબુએ એકેક હાથી અને એકેક સિંહ તથા ખંને છેડે એકેક વ્યક્તિ પ્રભુસ્તુતિ કરતી બેઠેલી છે.

ચિત્રમાની પ્રભુમૂર્તિની જમણી બાબુએ અને પાનાની ધરાધર મધ્યમાં અધિસ્થાને હસ્તિ-સ્કંધ ઉપર ખંને હાથે કલશ પકડીને પ્રભુ સન્મુખ આવતો સૌધર્મેન્દ્ર રજૂ કરેલો છે. પાનાની ઉપર અને નીચે પ્રભુનો જન્મકલ્યાણક મહોત્સવ જિજવવા આવતાં દેવદેવીઓ જુદીજુદી પૂજન સામગ્રીઓ લઈને ગીતો ગાતાંગાતાં અને નૃત્ય કરતાંકરતાં આવતાં દેખાય છે.

ચિત્રમાં પાનાની જમણી બાબુના હાસિયામાં અનુક્રમે ત્રણ પ્રસંગો રજૂ કરેલા છે. પ્રથમ લાલ વર્ણુ વાળી ચાર હાથવાળી પદ્માવતી દેવીનું ચિત્ર રજૂ કરેલું છે. દેવીના ચાર હાથો પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં પાશછે, અને નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ તથા ડાબા હાથમાં કૂલ છે. દેવીની નીચે પ્રસંગ બીજામાં ને હાસિયાની મધ્યમાં બે સ્ત્રીઓ નૃત્ય કરતી પ્રભુની સન્મુખ જોતી રજૂ કરેલી છે. આ બે સ્ત્રીઓ પૈકી એકનો જમણો હાથ મસ્તક ઉપર છે તથા ડાબા હાથમાં કૂલની માળા પકડેલી છે; અને બીજી સ્ત્રીના હાથમાં ફલ જેવી માંગલિક વસ્તુ પકડેલી છે. ત્રીજા પ્રસંગમાં ચાર હાથવાળી અને પીળા વર્ણુવાળી લક્ષ્મીદેવીનું ચિત્ર છે. દેવીના ઉપરના ખંને હાથમાં દાંડી સહિતનું વિકસિત કમલનું એકેક કૂલ છે, અને નીચેના ખંને હાથ વરદ મુદ્રાએ છે.

પાનાની ડાબી બાબુના હાસિયામાં પણ ત્રણ પ્રસંગો રજૂ કરેલા છે. પ્રથમ ધોળા વર્ણુ વાળી સરસ્વતી દેવીનું ચાર હાથ સહિતનું ચિત્ર છે. દેવીના ઉપરના જમણા હાથમાં પુસ્તક, અને ડાબા

હાથમાં કમલનું ફૂલ છે, તથા નીચેના બંને હાથ વરદમુદ્રાએ છે. દેવીની નીચે પ્રસંગ બીજામાં ને હાંસિયાની મધ્યમાં સૌધર્મેન્દ્ર હસ્તિસ્કંધ પર બેસીને હાથમાં કલશ પકડીને પ્રભુ સન્મુખ જતો હોય એમ દેખાય છે. ત્રીજા પ્રસંગમાં તપાવેલા સુવર્ણ જેવા વર્ણવાળી ચાર હાથવાળી દેવીનું ચિત્ર છે. દેવીના ઉપરના જમણા હાથમાં ચક્ર અને ડાબા હાથમાં વજ્ર છે, તથા નીચેના બંને હાથ વરદ મુદ્રાએ છે.

પાનાની ઉપર અને નીચે તથા બંને બાજુના હાંસિયાના પ્રસંગો ચિત્રપ્રસંગને અનુલક્ષીને રજૂ કરવામાં નથી આવ્યા, પરંતુ આ પ્રતના દરેકે દરેક પાનામાં આવી જ રીતે બુદ્ધાંબુદ્ધાં સુશોભનો ચીતરીને આ સંપૂર્ણ પ્રતને શણગારવામાં આવી છે. આવા સુંદર સુશોભનોવાળી બીજી હસ્તપ્રતો ભારતભરના જૈનભઠારોમાં બહુ જ પરિમિત સંખ્યામાં છે. આ આખી યે પ્રત સોનાની શાહીથી લગેલી છે.

Plate II

ચિત્ર ૨: જૈન સાધ્વીઓ. પાટણના સં. પા. ભંડારની તાડપત્રની ૨૩૪ પાનાની કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથાની વિ.સ ૧૩૩૫ (ઈ.સ. ૧૨૭૮)ની પ્રતમાંથી બે ચિત્રો અને ચિત્ર ૨-૩ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે. હવે પછીનાં ચિત્રો ૪-૧૧ની માફક આ ચિત્રો પણ પ્રથમ 'કાલકકથા' નામના ઇંગ્લિશ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં છે.^૧

મિ. પ્રાઉન આ ચિત્રને બે સાધુઓના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવતાં જણાવે છે કે 'અંદરવાની નીચે બે શ્વેતાંબર સાધુઓ ઉપદેશ આપતા બેઠેલા છે. દરેકના ડાબા હાથમાં મુખવસ્ત્રિકા-મુહપત્તિ (ચૂક ન ઊડે તે માટે મુખની આગળ રાખવામાં આવતું વસ્ત્ર) અને જમણા હાથમાં ફૂલ છે. જેમ જમણા બહો હમેશાં (ચિત્ર ૫ ની માફક) ખુલ્લો-ઉઘાડો રાખવામાં આવે છે તેને બદલે સાડે ચે શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થયેલું છે.'

વાસ્તવિકરીતે મિ. પ્રાઉન જણાવે છે તેમ આ ચિત્ર બે સાધુઓનું નહિ પણ સાધ્વીઓનું છે અને તેથી જ બંનેનું આખું શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થયેલું ચિત્રકારે બતાવ્યું છે. તેઓ જે ચિત્રનં. ૫ નો પુરાવો આપે છે તે ચિત્ર તો સાધુઓનું છે. પ્રાચીન ગુજરાતી ચિત્રકારોએ હમેશાં જૈન સાધુઓનાં ચિત્રોમાં એક બહો ખુલ્લો અને સાધ્વીઓનાં ચિત્રોમાં સાડે ચે શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત રાખવાનો નિયમ પરપરાએ સાચવ્યો છે. બીજું મિ. પ્રાઉન જણાવે છે કે 'બંનેના જમણા હાથમાં ફૂલ છે' તે તેઓની માન્યતા તો જૈન સાધુ-સાધ્વીઓના રીતરિવાજોની અજ્ઞાનતાને આભારી છે, કારણકે ત્યાગી એવાં જૈન સાધુ-સાધ્વીઓને સચિત દ્રવ્યને ભૂલથી-અજાણ્યે પણ અડકી જવાય તો તેને માટે 'નિશીથચૂર્ણિ' 'સાધુસમાચારી' વગેરે પ્રાયશ્ચિત્તગ્રન્થોમાં પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવેલાં છે. જ્યારે ભૂલથી પણ સચિત દ્રવ્ય-વસ્તુને અડકી જવાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત આવે તો પછી વ્યાખ્યાન-ઉપદેશ દેવાના સમયે હાથમાં ફૂલ રાખવાનું સલવી જ કેમ શકે? બીજું બીરી રીતે

૧ જુઓ-'The story of Kalak' pp 120 and opp Fig 7,8 on plate no 3

૨ જુઓ-Beneath a canopy sit two Svetambar monks preaching. Each has in his left hand the mouth cloth and in his right hand a flower. The robes cover the body fully, instead of leaving the right shoulder bare as usually done (cf fig 5)'

—'The story of Kalak' pp. 120

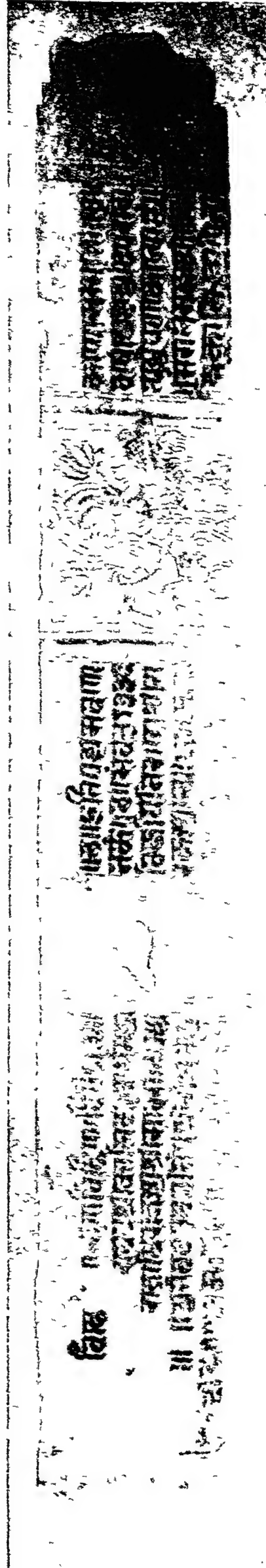
Fig. 2

चित्र २

Fig. 3

चित्र ३

चित्र ४

Fig. 7

चित्र ७

Fig 8

चित्र ८

Fig. 9

चित्र ९

चित्र १०

Fig 11

चित्र ११

બંનેના હાથ તદ્દન ખાલી જ છે, ફક્ત જમણા હાથનો અંગૂઠો અને તર્જની—અંગૂઠા પાસેની આંગળી—ભેગી કરીને ‘અવચનમુદ્રા’એ બંને હાથ રાખેલા છે.^૩

ચિત્ર ૩ : જૈન શ્રમણો પાસિકા-શ્રાવિકાઓ ચિત્ર ૨ વાળી પ્રતમાંના તે જ પાના ઉપર આ બંને શ્રમણો પાસિકાઓ છે ચિત્ર ૨ વાળી પ્રતમાં ચીતરેલી સાધ્વીઓના ઉપદેશથી આ પ્રત લખાવનાર જ હશે તેમ માફ માનવું છે. આજે પણ શ્રાવિકાઓ સાધ્વીઓના ઉપદેશથી કેટલાંયે ધાર્મિક કાર્યો કરે છે બંને શ્રાવિકાઓ કિંમતી-બહુમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બંને હાથની અબલિ ભેડીને ઉપદેશ શ્રવણ કરતી સ્વસ્થ ચિત્તે બેઠેલી છે.

ચિત્ર ૨ના સાધ્વીઓના ચિત્રમાં નવા પ્રકારનું ચિત્રવિધાન દૃષ્ટિએ પડે છે બે પાત્રોને ગોઠવવાની તદ્દન નવીન રીત દેખાય છે. અઘરું કામ પણ ઘણી ખૂળીથી પોર પાડ્યું છે ચિત્ર ૩ ના સ્ત્રી-પાત્રોની બેસવાની રીત, અલકારો, વસ્ત્રો અને ખાસ કરીને માથાની સુશોભના સંસ્કાર અને ખાનદાની દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૪ : લક્ષ્મીદેવી. પાટણના સંઘના ભંડારની ‘કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા’ની તાડપત્રની વિ. સં. ૧૩૩૬ (ઇ. સ. ૧૨૭૬)ના જેઠ સુદી પાંચમને રવિવારના રોજ લખાએલી તાડપત્રની હસ્તલિખિત પત્ર ૧૫૨ની પ્રતમાંના સાતે ચિત્રો ૪ અને ૭થી ૧૧ અને ૪૮ તરીકે અત્રે રજૂ કરેલાં છે. આ પ્રતના પાના ૧૫૨ ઉપરથી ચિત્રનું કદ ૨×૨ ઇંચ છે. સિ ખાઉન આ ચિત્ર અબિકાનું છે કે લક્ષ્મીનું તે બાબત માટે શકાશીલ છે.^૪ આ ચિત્ર લક્ષ્મીદેવીનું જ છે અને તે બાબતમાં શકા રાખવાનું કાંઈ જ કારણ નથી. દેવીના ઉપરના બંને હાથમાં વિકસિત કમળ છે^૫ નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ^૬ છે અને ડાબા હાથમાં બીજોરાનું ફૂલ છે. દેવીના શરીરનો વર્ણ પીળો, કચુક્રી લીલી, ઉત્તરાસંગનો રંગ સફેદ, વચ્ચે લાલ રંગની ડિઝાઈન, વસ્ત્રના છેડા લાલ રંગના, ઉત્તરીય વસ્ત્ર-સાડીનો રંગ સફેદ, વચ્ચે કીરમણ-કથ્થાઈ રંગની ડિઝાઈન, અને કમળના આસન ઉપર ભદ્રાસને બેઠક.

પાટણના સંઘના ભંડારની તાડપત્રની હસ્તલિખિત સવત ૧૩૪૪ના માગશર સુદી ૨ને રવિવારના રોજ લખાએલી પ્રતના બંને ચિત્રો ૫-૬ તરીકે અત્રે રજૂ કરેલાં છે.

ચિત્ર ૫ : બે શ્રાવકો ચિત્રમાં બે ઊભા રહેલા શ્રાવકો પોતાની સામે કોઈ વ્યક્તિની સાથે વાતચિત કરતા હોય તેવી રીતે એકેક હાથ ઊંચો રાખીને ચિત્રકારે અત્રે રજૂ કરેલા છે. ચિત્રનો કેટલોક ભાગ ઘસાઈ ગયોલો હોવા છતાં પણ બંનેની દાઢી તથા બંનેના બલા ઉપરનું ઉત્તરાસન અને કમ્મર નીચેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેરમાં સક્રમાં ગુજરાતના ગૃહસ્થો કઈ બાતના

૩ જુઓ ફેબ્રુઆરી ૧૬

૪ ‘Fig 20. A goddess (Ambika ?) from folio 152 recto of the same MS as Figure 9. A four-armed goddess, dressed in bodice, dhoti and scarf sits on a cushion. In her two upper hands she holds lotuses, her lower right possibly holds a rosary in the lower left an object which I cannot identify.’

—‘The story of Kalak’ pp 120

૫ ‘કમલપજ્જલતકરગહિઅમુક્તોયં ।’

—‘શ્રીકલ્પસૂત્રમ્ (દારસાસૂત્રમ્)’ પત્ર ૧૪

૬ દક્ષિણહસ્તમુક્તાનિ વિધાયાથ કરશાસ્ત્રાં પ્રમારયેદિતિ વરદમુદ્રા ॥ ૪ ॥’

—‘નિર્વાણકલિકા’ પત્ર ૬૨

કપડાં પહેરતા હતા તેનો આબેહૂળ ખ્યાલ આ ચિત્ર આપે છે.

ચિત્ર ૬ : બે શ્રાવિકાઓ. આ ચિત્રમાં ચિત્ર પની માફક બંને શ્રાવિકાઓ ઊભેલી છે અને પોતાની સામેની કોઈ વ્યક્તિની સાથે વાતચીત કરતી હોય તેવી રીતે એકેક હાથ ઊંચો રાખીને ચિત્રકારે અત્રે રજૂ કરેલી છે. બંનેના શરીર ઉપરની કંચુકી, ખભા ઉપરના વસ્ત્રના ઊડતા છેડા અને કમ્મર નીચેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૩ તેરમા સૈકાની ગુજરાતની સ્ત્રીઓ કઈ જાતનાં કપડાં પહેરતી હતી તેનો આબેહૂળ ખ્યાલ આપણને આપે છે.

Plate III

ચિત્ર ૭ : ભગવાન પાર્શ્વનાથ ચિત્ર ૪ વાળી પ્રત ઉપરથી ચિત્રમાં પદ્માસનની બેઠકે પ્રભુ પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. મસ્તક ઉપરની ત્રણ કુંજા આ ચિત્ર પાર્શ્વનાથજીનું હોવાની સાબિતી આપે છે.

ચિત્ર ૮ : ગૌતમસ્વામી. ચિત્ર ૪ વાળી પ્રત ઉપરથી. આ ચિત્રની મધ્યમાં પ્રવચનમુદ્રાએ ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ શિષ્ય ગણધરદેવ શ્રી ગૌતમસ્વામી સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે. ગૌતમસ્વામીની ગરદનની પાછળ જૈન સાધુનો ઓઘો તથા પ્રવચનમુદ્રા રજૂ કરીને આ ચિત્ર તીર્થંકરનું નહિ પણ સાધુનું છે, તેમ જણાવવા પ્રયત્ન કરેલો છે. સિંહાસનની બંને બાજુએ એકેક સિંહ રજૂ કરીને ચિત્રકારે તેરમા સૈકાના સિંહાસનના શિલ્પનો એક પૂરાવો પૂરો પાડ્યો છે. આ ચિત્રના જેવું જ એક બીજું ચિત્ર દક્ષિણમાં આવેલા દિગંબર જૈન તીર્થ મુડબદ્રીના એક દિગંબર મંદિરમાં આવેલા તાડપત્રીય હસ્તલિખિત ગંથલંકારમાં આવેલી 'ષટ્પંડાગમ'ની પ્રતમાં છે. અત્યાર સુધીમાં મારા અખિલ ભારતવર્ષના પ્રવાસમાં આવાં માત્ર બે જ ચિત્રો જોવામાં આવેલાં છે.

ચિત્ર ૯ : જૈનસાધુ અને શ્રાવક. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ. આ ચિત્રમાં તથા ચિત્ર ૧૦માં સિંહાસન ઉપર બેઠેલા જૈન સાધુના ડાબા હાથમાં ચિત્રકારે એકેક કૂલ રજૂ કરેલું છે, તે ચિત્રકારની જૈન સાધુના રીતરિવાજોની અજ્ઞાનતાને આભારી છે. હું અગાઉ ચિત્ર ૨માં આ બાબતની ચર્ચા કરી ગયો છું. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૧૦ માંના બંને સાધુનો ડાબો હાથ પ્રવચનમુદ્રાએ રાખેલો છે. આ ચિત્રમાં સાધુની સામે બે હાથ જોડીને બેઠેલો એક ભક્ત-શ્રાવક છે.

ચિત્ર ૧૦ : જૈન સાધુ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ. આ ચિત્ર ળરાળર ચિત્ર દના સાધુને બધી બાબતમાં મળતું જ છે.

ચિત્ર ૧૧ : બ્રહ્મશાંતિ ચક્ષ. પ્રતના પાના ૧૫૧ ઉપરથી મિ પ્રાઉન આ ચિત્રને શર્કેદ્રના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવે છે.^૭

‘મનુષ્યના રાજાની માફક શર્કેદ્રને દાઢીવાળો અને ગાદી ઉપર બેઠેલો ચીતરેલો છે. તેના ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ અને ડાબા હાથમાં એક છત્ર પકડેલાં છે; નીચેના બંને હાથમાં કાંઈપણ નથી. તેણે ઘોડી અને દુપટ્ટો પહેરેલાં છે. તેના જમણા પગ નીચે તેનો હાથી છે. ખાલી જગ્યાને કૂલોથી ભરી દીધી છે.’

^૭ ‘The god Sakra, bearded like a human king, is seated on a cushion. In his upper right hand, he holds the elephant-goad, in the upper left an umbrella, the lower hands are without attributes. He is dressed in dhoti and scarf Below his right leg is his elephant. Flowers fill in the composition’
—‘The story of Kalak’ pp 120

[illegible]

नमो भगवते वासुदेवाय ॥
सुखाद्यसिद्धिर्दुःखमृगच्छिन्ना ॥
सिद्धिर्दुःखसिद्धिर्दुःखमृगच्छिन्ना ॥
सुखाद्यसिद्धिर्दुःखमृगच्छिन्ना ॥

मन्त्रः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

त्रैलोक्यवीर्यकासिद्धिगोप्यादिमोक्षद्वन्द्वसपारम्पराया
 णमस्तु विद्यासम्पन्नपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्र
 गोपिहस्तगोप्यातर्गदयस्त्रयः। इत्येवमुक्त्यावधीव
 पञ्चमभाषाविद्वन्मोक्षपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्र

यथाहृदयप्रसक्तस्योपस्थानाहृत
 श्रीरसमागतामममिष्टागम्य
 सान्प्रवृत्त्याहृदमात्मनस्य
 आभासमागतामममिष्टागम्य

ममलक्ष्मीपुत्राय नमः
पुत्राय नमः
पुत्राय नमः
पुत्राय नमः

[illegible]

मन्त्रादिभिर्यजमानः

द्वावीत्यह्नास्त्रगिरिस्थः॥
 नटसुमासागावद्वह्नादि
 किंनरकन्यागाः॥ द्वावाम्ब
 द्वावीत्यह्नाणस्यवर्गगाव

43

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
अथ श्रीकृष्णार्जुनसंवा-
दः ॥

1875-1876

1

121

[illegible]

1960

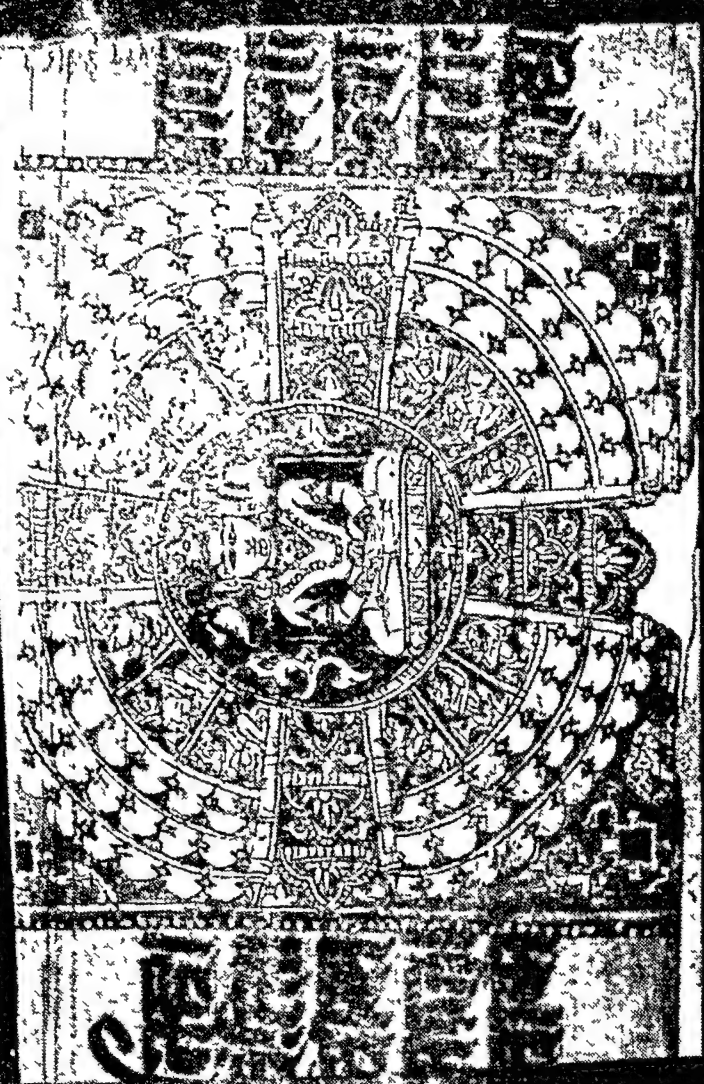

Fig 17 to 20

મિ. પ્રાઉન જણાવે છે તેમ આ ચિત્ર શકેન્દ્રનું નહિ પણ પ્રહ્લશાંતિ ચક્ષુ છે.

આ ચિત્રમાં પ્રહ્લશાંતિ ચક્ષુને મુકુટ અને જટા સહિત ચીતરેલો છે. વળી તે દેખાવ માત્રથી ભયંકર લાગે છે. તેના ઉપરના જમણા હાથમાં કમંડલુ છે અને તેનો ડાબો હાથ પ્રવચન-મુદ્રાએ રાખેલો છે. તેના શરીરનો વર્ણ પીળો છે; ગળામા જનોઈ નાખેલી છે અને ખભે ગુલાબી રંગનું લીલા રંગના ઉપર જમણા પગમાં છેડાવાળું ઉત્તરાચળ નાખેલું છે. જમણા પગ નીચે વાહન તરીકે હાથી મૂકેલ છે અને ભદ્રાસન પર પાદુકા સહિત ખેડેલો છે. ‘નિર્વાણકલિકા’ના વર્ણનમાં અને આ ચિત્રમાં ફેરફાર માત્ર એ છે કે તેના ડાબા હાથમાં કમંડલુ જોઈએ તેના બદલે ડાબો હાથ પ્રવચન મુદ્રાએ છે અને જમણા હાથમાં અક્ષસૂત્ર જોઈએ તેને બદલે કમંડલુ છે. તેનો ડાબો હાથ પ્રવચનમુદ્રાએ રાખવાનું કારણ અત્રે ચિત્રકારે તેની રજૂઆત પ્રવચનના અધિષ્ઠાયક તરીકે કરી હશે એમ લાગે છે. વળી વાહન તરીકે હાથીની રજૂઆત તેણે વધારામાં કરી છે, જે ઉપરથી જ મિ. પ્રાઉને આ ચિત્રને શકેન્દ્રના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવવામાં ભૂલ કરી હોય એમ લાગે છે.

કલ્પનાને ગમે તેટલી આગળ વધારીએ તો પણ તેના આયુધોની રચના, તેનો દેખાવ-માત્રથી જ જણાતો જટા, મુકુટ તથા દાઢી સહિતનો ભયાનક ચહેરો આપણને આ ચિત્રને શકેન્દ્રના ચિત્ર તરીકે માનવા કોઈ રીતે પ્રેરણા કરતો નથી, કારણકે શકેન્દ્રને હમેશા દેખાવમાત્રથી સૌમ્ય, આનંદી અને દાઢી. જટા તથા યજ્ઞોપવીત-જનોઈ વગરનો ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારોએ ચીતરેલો છે.

અમદાવાદની ઉજ્જવલની ધર્મશાળાના જ્ઞાનભંડારમાંની તાડપત્રની ‘કલ્પસૂત્ર અને કાલક-કથા’ની હસ્તલિખિત પ્રત ઉપરથી ચિત્ર ૧૨ થી ૧૬, ૨૧, ૨૩ થી ૨૬ અને ૪૬ લેવામાં આવ્યા છે આ પ્રત વિ.સં. ૬૨૭ના અષાઢ સુદિ ૧૧ને બુધવારના દિવસે લખાએલી પ્રાચીન પ્રત ઉપરથી વિ.સં. ૧૪૨૭માં નકલ કરાએલી છે.

Plate IV

ચિત્ર ૧૨: ઉપર્યુકત પ્રતમાંથી જ. ‘પ્રભુ શ્રીમહાવીરનું ચ્યવન’. પુષ્પોત્તર વિમાનમાંથી વીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ચ્યવ્યા-ચ્યવીને શ્રીમહાવીર ભગવાન પ્રાહ્લણકુડગ્રામ નામના નગરમાં કોડાલગોત્રી ઋષભદત્ત પ્રાહ્લણની સ્ત્રી દેવાનંદા જે બલંધરગોત્રી, છે તેની કુક્ષિમાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા. આષાઢ સુદિ ૬ના દિવસની મધ્યરાત્રીના સમયે અને ઉત્તરાશ્લેષુની નક્ષત્રને ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો તે વખતે પ્રભુ દિવ્ય આહાર, દિવ્ય ભવ અને દિવ્ય શરીરનો ત્યાગ કરી ગર્ભમાં આવ્યા.

ચિત્રમાં પગાસન ઉપર પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ ધિરાજમાન કરેલી છે. આજે જેવી રીતે જિનમંદિરમાં મૂર્તિને આભૂષણોથી શણગારવામાં આવે છે તેવી જ રીતે ચિત્રમાં પણ મૂર્તિના માથે મુકુટ, બે કાનમાં કુંડલ, ગરદનમાં કંઠો, હૃદય ઉપર મોતીનો હાર, બંને હાથની કોણીના ઉપરના ભાગમાં બાબુબંધ, બંને કાંડાં ઉપર બે કડાં, હાથની હથેલીઓ પલાંડી ઉપર મૂકીને ભેગી

૮ તથા વ્રહ્મશાંતિ પિઙ્ગવર્ણ દણ્ડકરાલ જટામુકુટમણ્ડિતે પાદુકાહૃદ મદ્રાસનસ્થિતમુપવીતાલકૃતસ્કન્ધ ચતુર્ભુજં લક્ષમૂત્ર-
દણ્ડકાન્વિતદક્ષિણપાણિં કુણ્ડિકાછત્રાલંકૃતવામપાણિં ચેતિ । —‘નિર્વાણકલિકા’ પત્ર ૩૮.

કરેલી છે, તથા તેના ઉપર સોનાનું શ્રીફળ વગેરે ચીતરવામાં આવ્યાં છે, મૂર્તિ પદ્માસને ધિરાજ-માન છે મૂર્તિની આબુખાબુ પરિકર છે.

અહીં એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઈ શકે છે કે જ્યારે તીર્થંકરનું વ્યવન થાય છે ત્યારે શરીરની કાંઈપણ જાનની આકૃતિ તો હોતી નથી અને તીર્થંકર નામ કર્મનો ઉદય તો તેઓને શ્રમણપણું અંગીકાર કર્યા પછી કૈવલ્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી સત્તામાં આવે છે. તો તેઓના વ્યવનનો પ્રસંગ દર્શાવવા તેઓની મૂર્તિ મૂકવાનું કારણ શું ?

જૈન અંપ્રદાયના અનુયાયીઓ દરેક તીર્થંકરનાં પાંચે કલ્યાણકો એક સરખાં જ મહત્વનાં માને છે પછી તે વ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કૈવલ્ય કે નિર્વાણ હોય અને તે સઘળાં જ પવિત્ર હોવાથી ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારોએ કલ્યાણકો દર્શાવવા માટે જુદીજુદી કલ્પનાઓ કરી અથુક પ્રકારની આકૃતિઓ નક્કી કરેલી હોય એમ લાગે છે. કારણકે જેવી રીતે આપણને અહીં વ્યવન-કલ્યાણકના ચિત્રપ્રસંગમાં પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે તેવી જ રીતે નિર્વાણ-કલ્યાણકના ચિત્રપ્રસંગમાં પણ ઉદ્ભવવાનો જ, કારણકે પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા પછી તેઓનું શરીર કે આકૃતિ વગેરે કાંઈ હોતું નથી. હવે આપણે પાંચે કલ્યાણકોમાં પ્રાચીન ચિત્રકારોએ કઈકઈ કલ્પનાકૃતિઓ નક્કી કરેલી છે તે અંગ્રંથી વિચાર કરી લઈએ એટલે આગળના આ પાંચે પ્રસંગોને લગતાં ચિત્રોમાં શકા ઉદ્ભવવાનું કારણ ઉપસ્થિત થાય જ નહિ.

૧ વ્યવન-કલ્યાણક—વ્યવન કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવા માટે પ્રાચીન ચિત્રકારો હમેશાં જે જે તીર્થંકરના વ્યવન-કલ્યાણકનો પ્રસંગ હોય તેમનાં લેખન સહિત અને કેટલાંક ચિત્રોમાં તેઓનાં શરીરના વર્ણ સહિત તે તે તીર્થંકરની મૂર્તિની પરિકર સહિત રજૂઆત કરે છે.

૨ જન્મ-કલ્યાણક—જન્મ કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવા માટે હમેશાં જે જે તીર્થંકરના જન્મ કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવાનો હોય તે તે તીર્થંકરની માતા અને એક નાના બાળકની રજૂઆત તેઓ કરે છે.

૩ દીક્ષા-કલ્યાણક—જે જે તીર્થંકરના દીક્ષા-કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવાનો હોય તે તે તીર્થંકરની ઝાડ નીચે પંચમુષ્ટિ લોચ કરતી આકૃતિ એક હાથથી ચોટલીનો લોચ કરતાં બેઠેલી અને પાસે બે હાથ પહોળા કરીને કેશને ઘ્રહણ કરતા ઇન્દ્રની રજૂઆત ચિત્રમાં તેઓ કરે છે.

૪ કૈવલ્ય-કલ્યાણક—જે જે તીર્થંકરના કૈવલ્ય-કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવાનો તેનો આશય હોય, તે તે તીર્થંકરના સમવસરણની રજૂઆત તેઓ કરે છે.

૫ નિર્વાણ-કલ્યાણક—જે જે તીર્થંકરના નિર્વાણ કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવાનો હોય તે તે તીર્થંકરના શરીરના વર્ણ તથા લેખન સાથે તેઓની પદ્માસનની બેઠકે વાળેલી પલાંઠી નીચે સિદ્ધ-શીલાની (ળીજના ચંદ્રમાના આકાર જેવી) આકૃતિની તથા ગંને બાબુમાં એકેક ઝાડની રજૂઆત પ્રાચીન ચિત્રકારો કરતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૩: મહાવીર-સાધુ અવસ્થામાં. ઉ.કે.પ્ર. ભદારની પ્રતમાંથી જ. આ પ્રતમાં ચિત્રકારનો આશય મહાવીરના પાંચે કલ્યાણક દર્શાવવાનો છે. તેમાં બાકીના વ્યવન, જન્મ, કૈવલ્ય અને નિર્વાણ કલ્યાણકના પ્રસંગો તો તેણે પ્રાચીન ચિત્રકારોની રીતિને અનુસરતા જ દોરેલાં છે.

Fig 21

चित्र २१

Fig 22

Fig. 23

चित्र २३

Fig. 24

चित्र -

Fig. 25

चित्र २५

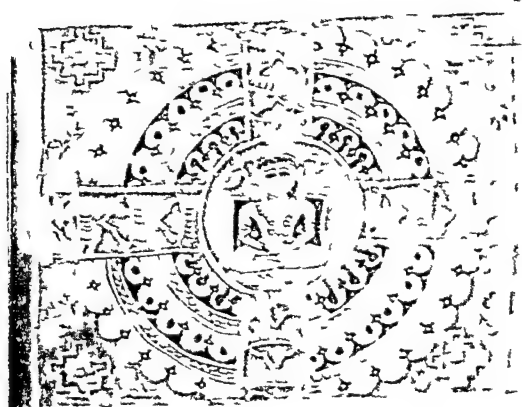

Fig 26

चित्र २६

પરંતુ દીક્ષા-કલ્યાણકના પ્રસંગમાં પંચમુષ્ટિ લોચના પ્રસંગને બદલે આ ચિત્રમાં જૈન સાધુઓનું દીક્ષિત અવસ્થાનું ચિત્ર દોરેલું છે.

ચિત્રની અંદર મધ્યમાં છતમાં બાંધેલા ચંદરવાની નીચે ભદ્રાસન ઉપર બેઠેલી આકૃતિ આચાર્ય મહારાજની છે. ઘણું કરીને તે આ પ્રત લખાવવાનો ઉપદેશ આપનાર આચાર્ય મહારાજની હશે. તેઓનો જમણી બાજુનો એક ખસો ઉઘાડો છે. જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખીને તથા ડાબો હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખીને સામે હાથમાં તાડપત્રનું પાનું પકડીને બેઠેલા શિષ્ય-સાધુને કાંઈ સમજાવતા હોય એમ લાગે છે. ગુરુ અને શિષ્ય બંનેની વચમાં મહેજ ઉપરના ભાગમાં સ્થાપનાચાર્યની રજાઆત ચિત્રકારે કરેલી છે. ભદ્રાસનની પાછળ એક શિષ્ય કેપડાનું દુકડાથી ગુરુની શુશ્રૂષા કરતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૪: પ્રભુ શ્રીમહાવીરનો જન્મ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી.

જે વખતે ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં વર્તેલા હતા, ચંદ્રનો ઉત્તમ યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો. સર્વ સૌમ્યભાવ, શાંતિ અને પ્રકાશ ખીલી રહ્યાં હતાં. દિશાઓમાં અંધકારનું નાનનિશાન પણ નહતું, ઉલ્કાપાત, રજેવૃષ્ટિ, ધરતીકંપ કે ત્રિગ્દાહ જેવા ઉપદ્રવોનો છેક અભાવ વર્તતો હતો, દિશાઓના અંત પર્યંત વિશુદ્ધિ અને નિર્મેળતા પથરાયેલી હતી, જે વખતે સર્વ પક્ષીઓ પોતાના કક્ષરવ વડે જયજય શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી રહ્યાં હતાં, દક્ષિણ દિશાનો સુગંધી શીતળ પદ્મ પૃથ્વીને મંદ-મંદપણે સ્પર્શ કરતો વિશ્વનાં પ્રાણીઓને સુખ-શાંતિ ઉપજાવી રહ્યો હતો. પૃથ્વી પણ સર્વ પ્રકારનાં ધાન્યાદિથી ઉભરાઈ રહી હતી અને જે વખતે સુકાળ, આરોગ્ય વગેરે અતુલ્ય સંયોગોથી દેશવાસી લોકોનાં હૈયાં હર્ષના હિંડોળે ઝૂલી રહ્યાં હતાં, તેમજ વસંતોત્ત્વવાદિની કીડા દેશભરમાં આવી રહી હતી, તેવે વખતે, મધ્યરાત્રિને વિષે, ઉત્તરાશ્વિની તથા સાથે ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતા, આરોગ્યવાળી ત્રિશક્તિ ધ્રુવિયાણીએ બાધારહિતપણે આરોગ્યવાન પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ચિત્રમાં સુવર્ણના પદંગ ઉપર બિછાવેલી વિવિધ જાતિનાં ફૂલોથી આચ્છાદિત કરેલી સુગંધીદાર શય્યા ઉપર ત્રિશક્તિ ધ્રુવિયાણી સૂતાં છે. જમણા હાથે પ્રભુ મહાવીરને બાગકરૂપે પકડીને તેમના તરફ-સન્મુખ જોઈ રહેલાં છે. તેમના જમણા હાથ નીચે તકીઓ છે. તેમનું આંરે ચે શરીર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુઅન્નિજત છે. તેમના ઉત્તરીય વસ્ત્ર-સાડીમાં હંપપક્ષીની સુંદર ભાત ચીતરેલી છે. તેમનો પોશાક ચૌદમા સૈકાના શ્રીમંત વૈભવશાળી કુટુંબોની સ્ત્રીઓના પહેરવેશનો સુંદરમાં સુંદર ખ્યાલ આપે છે. પદંગની નીચે પાણીની ઝારી તથા પદંગમાંથી ઊતરતી વખતે પગ મૂકવા માટે પાદપીઠ-ચગ મૂકવાનો બાજોડ-પણ ચીતરેલાં છે. ઉપરના ભાગની છતમાં ચંદરવો પણ બાંધેલો છે.

ચિત્ર ૧૫: પ્રભુ મહાવીરનું નિર્વાણ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ

જમણુ ભગવાન મહાવીરે જે વર્ષોકાળમાં મધ્યમ અપાપાપુરીને વિષે હિંદિપદ રાજદ. કારકુનોની સભામાં છેલ્લું ચોમાસું વર્ષોક્તુમાં રહેવા નાટે કર્યું. તે ચે માસાનો ચોથો મહિનો. વર્ષોકાળનું સાતમું પખવાડિયું એટલે, કે કાર્તિક માસનું (શુજરાતી આસો માસનું) કૃત્તિક પખવાડિયું, તે કાર્તિક માસના કૃત્તિક પખવાડિયાના પંદરમે દિવસે (શુજરાતી આસો માસની અસાને

પાછલી રાત્રિએ કાળધર્મ પામ્યા, તેઓ સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા.

પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ જે પ્રમાણે ચિત્ર નં. ૧૨માં વર્ણવી ગયા તે પ્રમાણેનાં આભૂષણો સહિત ચીતરેલી છે. નિર્વાણ-કલ્યાણક્રમો પ્રસંગ દર્શાવવા ખાતર સિદ્ધશિલાની આકૃતિ અને ખંને બાબુએ એકેક આડ વધારામાં ચીતરેલાં છે. આ ચિત્રની પૃષ્ઠમૂર્તિ સીંદુરિયા રાતા રંગની છે. સિદ્ધશિલાનો રંગ સફેદ છે. આબુબાબુનાં ખંને આડનાં પાંદડાં લીલા રંગનાં છે. આ આડનાં પાંદડાં ચિત્રકારે એટલાં બધાં બારીક અને સુકોમળ ચીતરેલાં છે કે જેનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ આ હાફટોન ચિત્રથી કોઈપણ રીતે આવી શકે નહિ. અમદાવાદમાં લાલ દરવાજે આવેલી સીદ્ધસૈયદની મસ્જિદની દીવાલોમાં કોતરેલી સુંદર સ્થાપત્ય-બાળીઓની સુરચના મૂળ આવા કોઈ પ્રાચીન ચિત્રના અનુકરણમાંથી સરજાએલી હોય એમ માફ માનવું છે. સ્થાપત્યકામની એ દીર્ઘકાય બાળી કરતાં બે અગર અઢી ઈંચની ટૂંકી જગ્યામાંથી ફક્ત અરધા ઈંચ જેટલી જગ્યામાં આડની પાંદડીએ પાંદડી ગણી શકાય એવી બારીક આડની કલાનું સર્જન કરનાર ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારો આજે પણ આપણને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી મૂકે છે.

ચિત્ર ૧૬: પ્રભુ મહાવીરનું સમવસરણ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ.

તીર્થકરને કૈવલ્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી દેવો સમવસરણની રચના કરે છે. આ સમવસરણની બે જાતની રચનાઓ આપણને પ્રાચીન ચિત્રોમાં મળી આવે છે. એક જાતની રચના ગોળાકૃતિમાં હોય છે અને બીજી જાતની ચતુષ્કોણ-ચાર ખૂણાવાળી-ચોખંડી હોય છે.

આ ચિત્ર ગોળાકૃતિ વાળા સમવસરણનું છે. સમવસરણની મધ્યમાં મહાવીરની મૂર્તિ તથા આબુબાબુ ફરતા ત્રણ ગઢ છે. મસ્તકની પાછળના ભાગમાં અશોકવૃક્ષને બદલે બે બાબુ લટકતાં કમલ જેવી આકૃતિ ચીતરેલી છે. ગઢની ચારે દિશાએ એકેક દરવાજો તથા ગઢની બહાર ચારે ખૂણામાં એકેક વાપિકા-વાવ-ચીતરેલી છે. પ્રસંગોપાત સમવસરણનું ટૂંક વર્ણન અત્રે આપવું મને યોગ્ય લાગે છે.

પ્રથમ^૯ વાયુકુમાર દેવો યોજન પ્રમાણ પૃથ્વી ઉપરથી કચરો, ઘાસ વગેરે દૂર કરીને તે શુદ્ધ કરે છે. પછીથી મેઘકુમાર દેવો સુગંધી જળની વૃષ્ટિ કરી એ પૃથ્વીનું સિંચન કરે છે. તીર્થકરનાં ચરણોને પોતાના મસ્તકે ચડાવનાર આ પૃથ્વીની જાણે પૂજા કરતા હોય તેમ વ્યંતરો છયો ઋતુના પચરંગી, સુગંધી, અઘોમુખ ડીંટવાળાં પુષ્પોની જાનુ પર્યંત વૃષ્ટિ કરે છે. ત્યાર બાદ વાણવ્યંતર દેવો સુવર્ણ, મણિ અને માણેક વડે પૃથ્વીતલ બાંધે છે; અર્થાત્ એક યોજન પર્યંતની આ પૃથ્વી ઉપર પીઠબંધ કરે છે. ચારે દિશાઓમાં તેઓ મનોહર તોરણો બાંધે છે. વિશેષમાં ભવ્ય જનોને દેશના સાંભળવા માટે બોલાવતો હોય તેમ તોરણોની ઉપર રહેલો ધ્વજનો સમૂહ રચીને તેઓ સમવસરણને શોભાવે-સુશોભિત કરે છે. તોરણોની નીચે પૃથ્વીની પીઠ ઉપર આલેખાએલાં આઠ મંગળો મંગળતામાં ઉમેરો કરે છે.

૯ વિસ્તૃત વર્ણન માટે જુઓ- ૧ આવશ્યક નિર્ચય ૨ ત્રિપટ્ટી શલાકાપુરુષ ચરિત્ર ૩ સમવસરણ પ્રકરણ અને ૪ લોકપ્રકાશ સર્ગ ૩૦ આદિ ગ્રંથો, ૫ 'Jain Iconography (II Samavasara)' by D R Bhandarkar, M A -in Indian Antiquary, Vol XL pp 125 to 130 & 153 to 161. 1811.

Fig. 27

चित्र २७

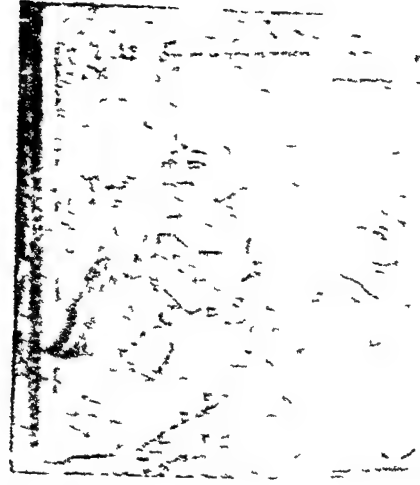

Fig. 28

Fig. 29

चित्र २९

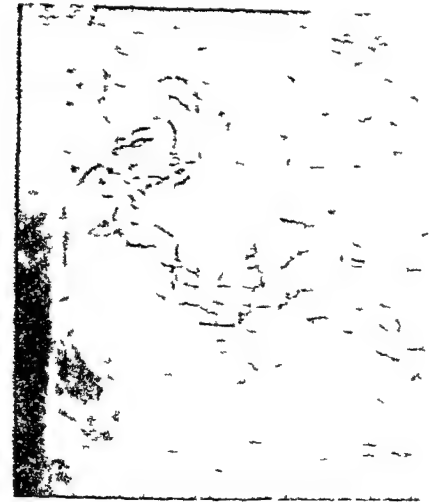

Fig. 30

Fig. 31

चित्र ३१

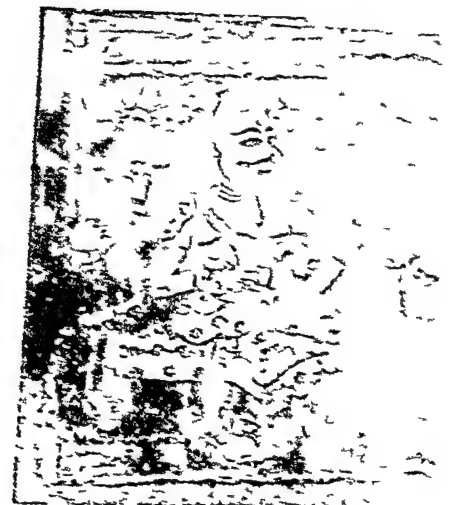

Fig. 32

Fig 33

चित्र ३३

Fig 34

चित्र ३४

Fig 35

चित्र ३५

Fig 36

चित्र ३६

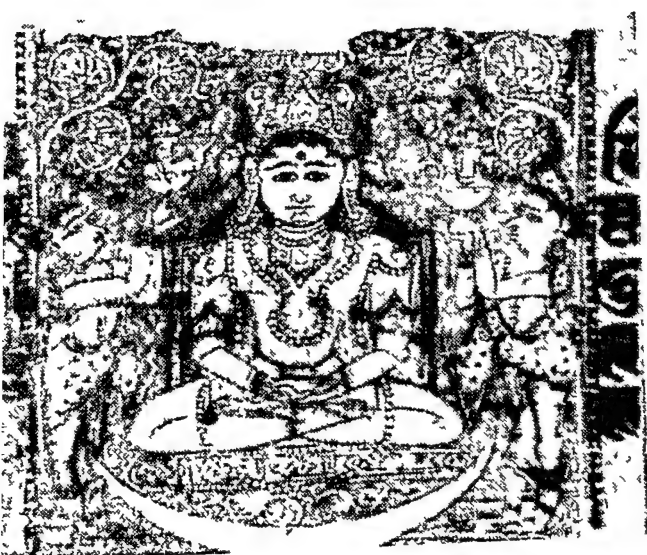

Fig 37

चित्र ३७

Fig 38

चित्र ३८

Fig 39

चित्र ३९

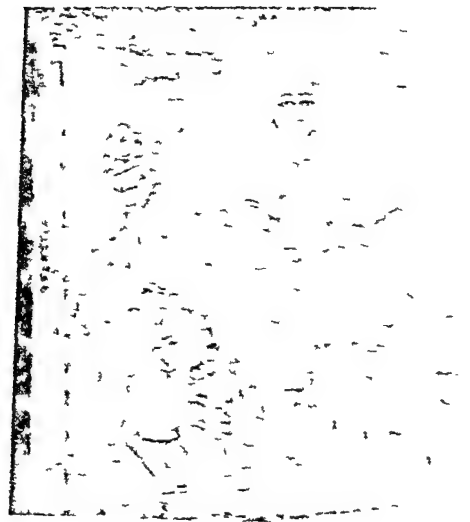

Fig 40

Fig 41

चित्र ४१

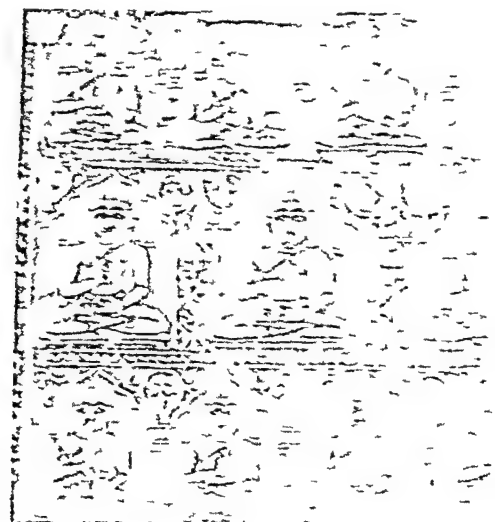

Fig 42

Fig 43

चित्र ४३

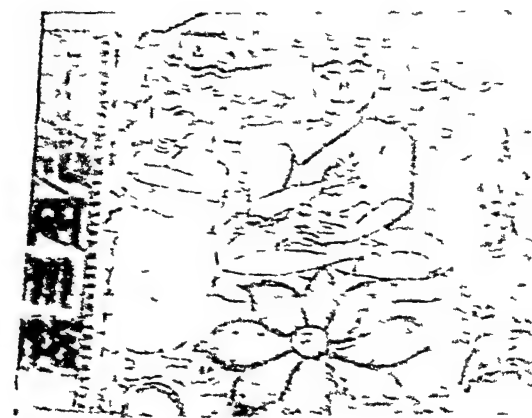

Fig 44

Fig 15

चित्र १५

Fig 16

चित्र १६

Fig 17

चित्र १७

Fig 18

चित्र १८

વૈમાનિક દેવો અંદરનો, જ્યોતિષકો મધ્યેનો અને ભવનપતિ બહારનો ગઢ બનાવે છે. મણિના કાંગરાવાળો અને રત્નનો બનાવેલો અંદરનો ગઢ બાણે સાક્ષાત્ ‘રોહણગિરિ’ હોય તેમ શોભે છે. રત્નના કાંગરાવાળો અને સોનાનો બનાવેલો મધ્ય ગઢ અનેક દ્વીપોમાંથી આવેલા સૂર્યની શ્રેણિ જેવો અળકી રહે છે. સૌથી બહારનો ગઢ સોનાના કાંગરાવાળો અને રૂપાનો બનેલો હોવાથી તીર્થકરને વંદન કરવા માટે બાણે સાક્ષાત્ વૈતાલ્ય પર્વત આવ્યો હોય એમ લાગે છે.

આ પ્રતમાંના ચિત્રપ્રસંગો જૂદીજૂદી પ્રતોમાં આલેખાયેલા હોવા છતાં આ ચિત્રો આલેખનમાં વધુ સુકોમળતાવાળા તેમજ કાંઈક વધારે રસિકતાથી આલેખાયેલા હોય એમ લાગે છે.

Plate V

ચિત્ર ૧૭: દેવાનંદા અને ચૌદસ્વમ્ન ઇંડરના સઘના ભંડારની શેઠ આણદણ મગળજીની પેદીની તાડપત્રની કલ્પસૂત્રની તારીખ વગરની પત્ર ૧૦૬ની કુલ ચિત્ર ૩૩ વાળી પ્રતના પાના ૨ ઉપરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. પત્રનું કદ ૧૩૩×૨૩૩ ઇંચ છે. તાડપત્રની પ્રતોમાં સુવર્ણની શાહીનો ઉપયોગ પહેલવહેલો આ પ્રતનાં ચિત્રોમાં કર્યો હોય એમ લાગે છે, કારણકે આ પ્રત સિવાય ‘ગુજરાતની પ્રાચીન જૈનાશ્રિતકળા’નાં ચિત્રો પૈકીની એક પણ પ્રતમાં સુવર્ણની શાહીથી દોરેલાં ચિત્રો હજી સુધી મળી આવ્યાં નથી.

આપણે ઉપર ચિત્ર ૧૨ના ‘મહાવીર-ચ્યવન’ને લગતા પ્રસંગના વર્ણનમાં જણાવી ગયા છીએ કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર દેવલોકમાંથી ચ્યવીને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભ તરીકે આવ્યા.

તે રાત્રીએ દેવાનંદા બ્રાહ્મણી ભર ઉઘ્રમા ન હતી, તેમ પૂરી જાગૃત પણ ન હતી. એટલે કે પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા એટલે તેણીએ અતિઉદાર, કલ્યાણમય, ઉપદ્રવ હરનાર, મગળમય અને સુદર ચૌદ મહાસ્વમ્ન જોયા. તે આ પ્રમાણે:

‘૧ ગજ, ૨ વૃષભ, ૩ સિંહ, ૪ લક્ષ્મી (અભિષેક), ૫ પુષ્પમાળા, ૬ ચદ્ર, ૭ સૂર્ય, ૮ ધ્વજ, ૯ પૂર્ણકુંભ-કલશ, ૧૦ પદ્મસરોવર, ૧૧ ક્ષીરસમુદ્ર ૧૨ દેવવિમાન, ૧૩ રત્નનો ઢગલો, અને ૧૪ નિર્ધૂમ અગ્નિ.’^{૧૦}

ચિત્રમાં દેવાનંદાએ ચોળી, ઉત્તરીય વસ્ત્ર-સાડી, ઉત્તરાસંગ વગેરે વસ્ત્રો પરિધાન કરેલા છે. શય્યામાં સુગંધીદાર ફૂલો ખિછાવેલાં છે. તેણી તકીઆને અઢેલીને-ટેકો દબને અર્ધ જાગૃત અને અર્ધ નિદ્રાવસ્થામાં સૂતેલી દેખાય છે તેણીએ ડાળો પગ જમણા પગના ઢીંચણ ઉપર રાખેલો છે. તેણીના માથે સુગટ, કાનમાં કુંડલ, માથામાં આભૂષણ તથા તેણીના માથાની વેણી છૂટી છે અને તેનો છેડો ઠેઠ પલંગની નીચે લટકતો દેખાય છે. તેણીના પગ આગળ એક સ્ત્રી-નોકર સાદા પહેરવેશમાં તેણીના પગ દબાવતી હોય તેવી રીતે રજૂ કરેલી છે, પલંગની નીચે નજીકમાં પાણીની ઝારી તથા પાદપીઠ મૂકેલાં છે. તેણીનો પલંગ સુવર્ણનો છે. ચિત્રનું મૂળ કદ ૨૩૩×૨૩૩

૧ ગય-વસહ-સીહ-અભિષેહ-દામ-સસિ-દિળયર-જય-કુંમ ।

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
૧૩મસર-સાગર-વિમાણભવણ-રચણચ્ચય-સિહિ વ ॥

ઇચ્છ છે. તેમાં અરધા અગર પૌણ્ય ઇચ્છની જગ્યામાં વેગવાળાં ચૌદ પ્રાણીઓ વગેરેની રજૂઆત કરતાં ચૌદ મહાસ્વમ્નો ચીતરનાર ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારોની કલાગીરી ઉપર જગતના કોઈપણ કલાપ્રેમીને માન ઉપજ્યા વિના રહે તેમ નથી.

ચિત્ર ૧૮: પ્રભુ શ્રીમહાવીરનું સમવસરણ. ઇડરની પ્રતના પાના ૫૧ ઉપરથી

આ ચિત્ર અગાઉના ચિત્ર ૧૬ને આંખેડૂળ મળતું છે. વિશિષ્ટતા ફક્ત ત્રણ ગઢ પૈકીના પ્રથમ ગઢમાં મનુષ્ય આકૃતિઓની રજૂઆત કરી, તે રજૂઆત ચિત્રકાર કરવામાં સંપૂર્ણ સફળતા મેળવી શક્યો છે તે છે. ગિવાય ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રમાં કોઈપણ ઠેકાણે ગઢની અંદર મનુષ્ય આકૃતિઓ દોરેલી મળી આવી નથી. આખું ચિત્ર મોટે ભાગે સોનાની શાહીથી જ ચીતરેલું છે. ચિત્રનું મૂળ કદ $૨\frac{1}{2} \times ૨\frac{1}{2}$ ઇંચ છે. મૂળ ચિત્ર પરથી થોડું મોટું કરાવીને અત્રે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

ચિત્ર ૧૯: પ્રભુ શ્રીપાર્શ્વનાથ. સારાભાઈ નવાળના સંગ્રહમાંથી. પાટણ ગિરાજતા વિદ્વદ્વ્ય મુનિમહારાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી દ્વારા આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૨૦નું મને પ્રાપ્ત થયેલા છે. તે ચિત્રો મૂળ કરતા સહેજ મોટાં કરાવીને અત્રે આપવામાં આવ્યાં છે.

કલ્પસૂત્રની પ્રતમાંનું આ ચિત્ર લગભગ તેરમી અગર ચૌદમી સદીનાં ચિત્રોને જરાગર મળતું આવે છે. શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુના શરીરનો વર્ણ ઘેરો લીલો છે. મસ્તક ઉપરની ધરેણેંદ્રની સાત ક્ષણાઓ કાળા રંગથી ચીતરવામાં આવી છે. આનુગાનુમા પળાસનમાં બે આમરધારી પુરુષાકૃતિઓ તથા મસ્તક ઉપરના ભાગમાં બંને બાજુ એકેક હાથી અભિષેક કરતા હોય તેવી રીતે ચૂંટા બેચી રાખીને ઊભેલા ચીતરેલા છે. ઉપરની છતમાં ઉપરાઉપરી ત્રણ છત્રનું ઝુમખું લટકતું છે આ ચિત્ર તે સમયમાં જિન મંદિરમાં પધરાવવામાં આવતી સ્થાપત્યમૂર્તિઓ અને હાલની ચાલુ સમયમાં પધરાવવામાં આવતી મૂળનાયકની પળાસન સહિતની સ્થાપત્યમૂર્તિઓ વચ્ચે કાંઈ પણ ફેરફાર થવા પામ્યો નથી તેની સાગિતી આપે છે. આ ચિત્રમાં રેખાઓનું જોર બહુ કમી દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૦: પ્રભુ શ્રીમહાવીર. સારાભાઈ નવાળના સંગ્રહમાંથી. આ ચિત્ર કોઈ શિખાઉ ચિત્રકારે તાડપત્ર ઉપર દોરેલી આકૃતિ માત્ર જ છે. આ ચિત્રકાર શિખાઉ જેવો હોવા છતાં પણ પ્રાચીન ચિત્રકારોની માફક આખી આકૃતિ એક જ ઝટકે દોરી કાઢેલી છે.

Plate VI

ચિત્ર ૨૧: પ્રભુ મહાવીરનું ત્ર્યવન-કલ્યાણક ચિત્ર ૧૨ વાળું જ. ચિત્ર વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૨૨: ઇન્દ્રસભા. નવાળ ૧ પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે

સૌધમેન્દ્ર ઇન્દ્રસભામાં બેઠો છે તે સૌધમેન્દ્ર કેવો છે? જે ખત્રીય લાખ વિમાનોનો અધિપતિ છે, જે રજરહિત આકાશ જેવાં સ્વચ્છ વસ્ત્રો ધારણ કરે છે, જેણે માળા અને મુકુટ યથાસ્થાને પહેરેલાં છે, નવીન સુવર્ણનાં મનોહર આશ્ચર્યને કરનારાં આનુગાનુ કંપાયમાન થતાં એવાં બે કુડળો જેણે ધારણ કર્યા છે, છત્રાદિ રાજચિહ્નો જેની મહાક્રદ્ધિને સૂચવી રહ્યાં છે, શરીર અને આભૂષણોથી અત્યંત દીપ્તો, મહાળગવાળો. મોટા યશ તથા મહાત્મ્યવાળો, દેદીપ્ય-

Fig. 49

चित्र ४९

Fig. 50

चित्र

Fig 51

चित्र ५१

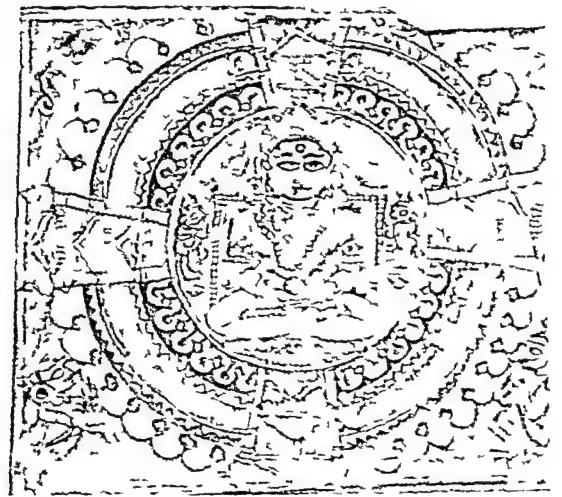

Fig. 52

चित्र

Fig 53

चित्र ५३

Fig 54

चित्र

માન શરીરવાળો, પંચવર્ણી પુષ્પોની ઝનાવેલી અને છેક પગ સુધી લાંબી માલાને ધારણ કરનારો, સૌધર્મ નામે દેવલોકને વિષે સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમાં, સુધર્મા નામની સલામાં શક નામના સિંહાસન ઉપર બિરાજેલો છે.

આ ચિત્રમાં ઇન્દ્ર સલામાં સિંહાસન ઉપર બેઠેલો છે. ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર અને ડાબા હાથમાં અંકુશ છે નીચેનો જમણો હાથ સામે બેઠેલી ઇંદ્રાણી તથા દેવોની સાથે કાંઈ વાતચીત કરતા હોયો કરેલો છે અને ડાબો હાથ ડાબા હાથ ઉપર રાખેલો છે. સામે એક ઇંદ્રાણી તથા બે દેવો અને નીચે પણ ચાર દેવો. ઇંદ્રની આજ્ઞા સાંભળતાં હોય તેવી રીતે બેઠેલા છે. આ ચિત્રમાં રૂપેરી શાહીનો સૌથી પહેલવહેલો ઉપયોગ કરેલો દેખાય છે ચિત્રકારની પીંછી પણ ભાવવાહી છે અને તેની ચિત્રમંજૂષામાં રંગો પણ વિવિધ જાતના હશે તેનો પુરાવો તેણે આ ચિત્રમાં ઉપયોગમાં લીધેલા વિવિધ રંગો આપે છે.

ચિત્ર ૨૩ : પ્રભુ મહાવીરનું જન્મ-કલ્યાણક ચિત્ર ૧૪ વાળું જ ચિત્ર. વણેન માટે બુદ્ધો ચિત્ર ૧૪નું જ વર્ણન

ચિત્ર ૨૪ : મેરુ ઉપર જન્માભિષેક. અમદાવાદની ઉદ્દેશના જ્ઞાનભંડારની તાડપત્રની હસ્તલિખિત પ્રત ઉપરથી.

પ્રભુ મહાવીરનો મેરુ પર્વત ઉપર સ્નાત્રમહોત્સવ. સૌધર્મેન્દ્રનું પર્વત સમાન નિશ્ચલ, શક નામનું સિંહાસન કપાયમાન થયું. એટલે ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂકી બોલ્યો તો ચરમ જિનેશ્વરનો જન્મ થયેલો જણાયો. તરત જ ઇન્દ્રે હરિભૈરવમેષી દેવ પાસે એક યોજન જેટલા પરિમંડળવાળો સુઘોષા નામનો ઘટ વગડાવ્યો.^{૧૧} એ ઘટ વગાડતાંની સાથે જ સર્વ વિમાનોમાં ઘટ વાગવા લાગ્યા. પોતપોતાના વિમાનમાં થતા ઘટનાદથી દેવો સમજી ગયા કે ઇન્દ્રને કાંઈક કર્તવ્ય આવી પડ્યું છે. તેઓ સર્વે એકઠા થયા એટલે હરિભૈરવમેષીએ ઇન્દ્રનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો. તીર્થકરનો જન્મમહોત્સવ કરવા જવાનું છે એમ જાણીને દેવોને બહુ જ આનંદ થયો.

દેવોથી પરિવરેલો ઇન્દ્ર નન્દીશ્વરદ્રીપ પાસે આવી વિમાનને સંક્ષેપી ભગવાનના જન્મ-સ્થાનકે આવ્યો. જિનેશ્વરને તથા માતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, વંદન-નમસ્કાર વગેરે કરી બોલ્યો કે 'કુક્ષિમા રત્ન ઉપજવનારી, જગતમાં દીપિકા સમી હો માતા ! હું તમને નમસ્કાર કરૂં છું. હું દેવોનો સ્વામી શકેન્દ્ર આજે તમારા પુત્ર છેલ્લા તીર્થકરનો જન્મમહોત્સવ ભિજવવા દેવલોકથી આવ્યો આવું છું માતા ! તમે કોઈ રીતે ચિંતા કે વ્યગ્રતા ન ધરતાં.' તે પછી ત્રિશલા માતાને ઇન્દ્રે અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી અને જિનેશ્વરપ્રભુને કરસંપુટમાં લીધા.

ધીમેધીમે વિવિધ ભાવના ભાવતો, દેવોથી પરિવરેલો. સૌધર્મેન્દ્ર. મેરુપર્વતના શિખર ઉપર રહેલા પાંડુક વનમાં આવી પહોંચ્યો અને ત્યાં મેરુની ચૂલાથી દક્ષિણ ભાગમાં રહેલી અતિ પાંડુકબલા નામની શિલા પર જઈ પ્રભુને જોગામાં લઈ પૂર્વ દિશા ભણી મુખ કરી સ્થિત થયો. પહેલાં અચ્યુતેન્દ્રે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું. તે પછી અનુક્રમે બીજા ઇન્દ્રો અને છેક ચંદ્ર-સૂર્ય

૧૧ આ ઉલ્લેખ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ રહે છે કે પ્રાચીન ભાગવવાસીઓ આધુનિક 'wireless'ની કહેવાની શોધથી અજાણ નહોતા, કારણકે એક ઘટનાદથી સર્વ વિમાનોમાં ઘટ વાગવા લાગ્યા તે વર્ણન જ તેનો પુરાવો આપે છે.

વગેરેએ પણ પ્રભુના સ્નાનનો લહાવો લીધો. શકેન્દ્રે પોતે ચાર વૃષભનું સ્વપ કરીને આઠ શીંગડાંઓમાંથી ઝરતા જળ વડે પ્રભુનો અભિષેક કર્યો.

ચિત્રમાં સૌધર્મેન્દ્રના ખોળામાં પ્રભુ ગિરાજમાન થયેલા છે. ઉપરના ભાગમાં બે વૃષભનાં સ્વપો ચીતરેલાં છે અને આબુળાબુમાં બે દેવો હાથમાં કલશ લઈને ઊભેલા છે. ઇન્દ્રની પલાં-ઠીની નીચે મેરુપર્વતની ચૂલાઓ ચીતરેલી છે.

ચિત્ર ૨૫: પ્રભુ મહાવીરનું દીક્ષા કલ્યાણુક. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૩નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૨૬: પ્રભુ મહાવીરનું કેવલ્ય કલ્યાણુક. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

Plate VII

ચિત્ર ૨૭: ઇન્દ્રસભા. ઇન્દ્રની પ્રતિમા પાના ૭ ઉપરથી. ચિત્રના મૂળ કદ ૨૬x૨૨ ઇંચ ઉપરથી સહેજ નાનું અત્રે રજૂ કરેલું છે. ચિત્રમાં ઇન્દ્ર સભામાં સિંહાસન ઉપર ગિરાજમાન થયેલો છે. ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર અને ડાળા હાથમાં અંકુશ છે. નીચેનો જમણો હાથ સામે ઊભા રહેલા દેવને કાંઈ આજ્ઞા ફરમાવતો હોય તેવી રીતે રાખેલો છે ડાળા હાથમાં કાંઈ વસ્તુ છે જે સ્પષ્ટ દેખાતી નથી. ઇન્દ્રના કપડામાં ચોકડીની ડિઝાઇન વચ્ચે લાલ રંગની ટીપકીઓ છે. સામે એક સેવક દેવ બે હાથની અંજલિ જોડીને ઇન્દ્રની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરતો નમ્રભાવે ઊભેલો છે. તે પણ વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે. તેના મસ્તક ઉપર પણ છત્ર છે જાંનેના કપાળમાં U આવી જાતનું તિલક છે જે તે સમયના સામાજિક રિવાજનું અનુકરણ માત્ર છે.

ચિત્ર ૨૮: શકસ્તવ. ઇન્દ્રની પ્રતિમા પાના ૯ ઉપરથી. ચિત્રનું કદ ૨૬x૨૬ ઇંચ છે. સૌધર્મેન્દ્રે શક નામના સિંહાસન ઉપર બેઠાંબેઠાં પોતાના અવધિજ્ઞાન વડે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને, ઋષભદત્ત પ્રાદ્યણની ભાર્યા દેવાનન્દા પ્રાદ્યણીની કુક્ષિમાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયેલા જોયા. જોતાં જુલો હર્ષિત થયો. હર્ષના અતિરેકથી, વરસાદની ધારાથી પુષ્પ વિકાસ પામે તેમ તેના રોમરાજિ વિકસ્વર થયા. તેનાં મુખ અને નેત્ર ઉપર પ્રસન્નતા છવાઈ રહી. તરત જ શકેન્દ્ર આદર સહિત ઉત્સુકતાથી પોતાના સિંહાસન ઉપરથી ઊઠ્યો, ઊઠીને પાદપીઠથી નીચે ઊતર્યો, ઊતરીને રત્નોથી જડેલી જાંને પાદુકાઓને પગમાંથી ઊતારી નાખી. પછી એક વસ્ત્રવાળું ઉત્તરાસંગ ધારણ કરીને અંજલિ વડે બે હાથ જોડી તીર્થંકરની સન્મુખ સાત-આઠ પગલાં ગયો.

પછી પોતાનો ડાબો ઢીંચણ ઊભો રાખી, જમણા ઢીંચણને પૃથ્વીતળ ઉપર લગાડીને પોતાનું મસ્તક ત્રણ વાર પૃથ્વીતળને લગાડ્યું, અને તે સાથે પોતાના શરીરને પણ નમાવ્યું. કકણ અને ખેરખાથી સ્તંભિત થયેલી પોતાની બુર્જાઓને જરા વાળીને ઊંચી કરી, બે હાથ જોડી, દસે નખ ભેગા કરી, આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડીને શકસ્તવ વડે પ્રભુ શ્રીમહાવીરની સ્તુતિ કરી.

ચિત્રમાં જમણી બાજુએ ઇન્દ્ર પોતાના જાંને ઢીંચણ પૃથ્વીતળ ઉપર લગાડી બે હાથની અંજલિ જોડેલો, મસ્તક તથા શરીરને નમાવવાની તૈયારી કરતો અને એક હાથમાં વજ્ર ધારણ

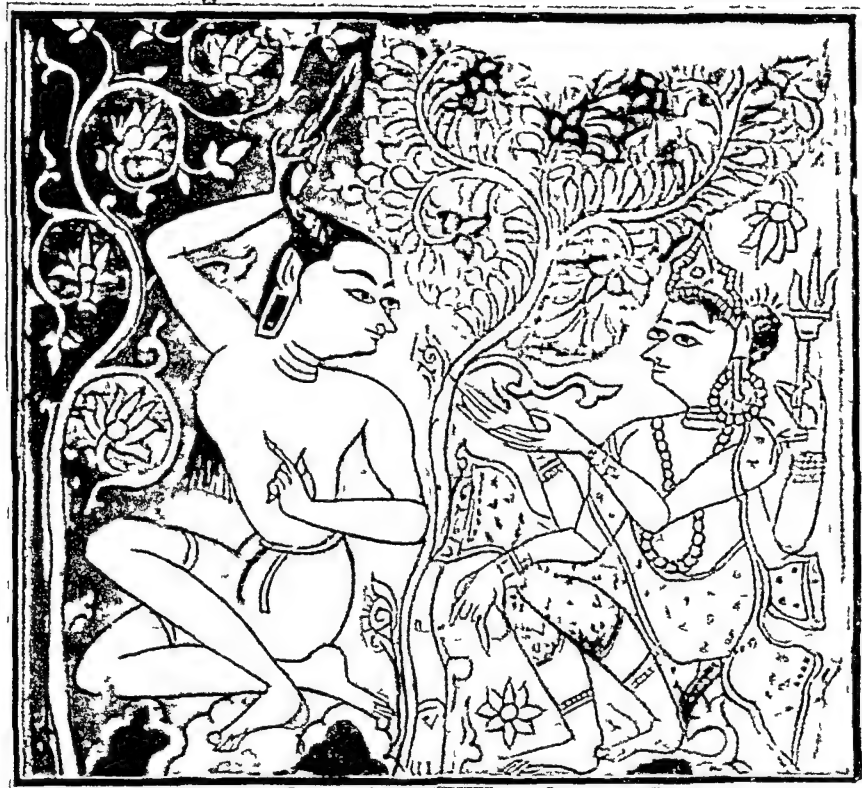

Fig 55

चित्र ५५

Fig 56

चित्र ५६

$$= 2427 = 3$$

अथः शुभकज्ञानदानां प्रथमकदाचिदवसाकायधिरूपं सुखपंकजातुपि त्रिाश्रयः कृतार्थ
 मानुसाधुर्ददमं जम्भाप्रथमविष्कमादित्यातावापेदिनावापेदुसंमिता श्रीकल्पपुष्पकं सुहि
 दायकं समलीलिवयः ॥ ४६ ॥
 स्यात्तत्सर्वं कल्पयत्युपमन्त्रः ॥
 स्यात्तत्तानं गुणैरिष्टविलिप्तिः ॥
 त्रिमया स्रवात् ॥ ४७ ॥
 ८ पाश्यादिसहस्रपुष्पकं लोभापाश्याद्यापि ॥ ४८ ॥

११७

કરેલો દેખાય છે, તેના મસ્તક ઉપર એક સેવકે પાછળ ઊભા રહીને બે હાથે છત્ર પકડીને ધરેલું છે. છત્ર ધરનારની પાછળ બીજી એક પુરુષ વ્યક્તિ બે હાથની અંજલિ ભેડીને તથા ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં બે પુરુષ વ્યક્તિઓ પોતાના અંતે ઢીંચણ પૃથ્વીતળને ઇન્દ્રની માફક જ અડાડીને ભક્તિ કરવા માટે તત્પરતા બતાવતી ચિત્રકારે ચીતરેલી છે. આ ચિત્રમાં દરેક આકૃતિના કપડામાં મૂળ ચિત્રમાં બુદ્ધિબુદ્ધિ બતની ડિઝાઇનો ચીતરવા માટે બુદ્ધિબુદ્ધિ બતના રંગો જેવા કે ગુલાબી, પીરોજી, આસમાની વગેરે રંગોનો તાડપત્રની પ્રતો ઉપર પહેલવહેલી વાર જ ઉપયોગ કરેલો છે. અગાઉના ચિત્રોમાં બુદ્ધિબુદ્ધિ બતના સ્ત્રીઓના પહેરવેશની રજૂઆત આપણે કરી ગયા છીએ, પરંતુ પુરુષ વ્યક્તિઓના પહેરવેશમાં બુદ્ધિબુદ્ધિ બતની ડિઝાઇનોની રજૂઆત આ પ્રતનાં ચિત્રો સિવાય બીજી કોઈપણ પ્રતમાં રજૂ કરવામાં આવેલી દેખાતી નથી. આ ચિત્રો ઉપરથી પ્રાચીન સમયના ગુજરાતના પુરુષપાત્રો કેવી વિવિધ બતનાં અને રંગબેરંગી વસ્ત્રો પરિધાન કરતા હતાં તેનો ખ્યાલ આવે છે.

ચિત્ર ૨૯ શકાસા ઇંદ્રની પ્રતના પાના ૧૨ ઉપરથી ચિત્રનું મૂળ કદ ૨૩×૨૩ ઇંચ છે.

શકસ્તવ કહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદન અને નમસ્કાર કરીને, ઇન્દ્ર પોતાના સિંહાસન ઉપર પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખીને બેઠો. ત્યાર પછી દેવોના રાજા શકેન્દ્રને વિચાર થયો કે તીર્થકરો, ચક્રવર્તીઓ, ગણદેવો અને વાસુદેવો માત્ર શુદ્ધ અને ઉચ્ચ ક્ષત્રિયકુળમાં જ જન્મ લઈ શકે. તેથી તુરંત, ભિક્ષુ અને નીચ એવા બ્રાહ્મણ કુળમાં મહાવીરના જીવનું અવતરણ યોગ્ય નથી. એમ વિચારી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ગર્ભને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષિને વિષે મૂકવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેમજ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો પુત્રીરૂપે જે ગર્ભ હતો તેને દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં મૂકવાનો વિચાર કર્યો. નિશ્ચય કરીને પદ્માતિ મૈન્યના અધિપતિ હરિભૈરવમેષી નામના દેવને બોલાવી પોતાની આખી યોજનાની સમજૂતી આપતાં કહ્યું કે ‘હે દેવાનુપ્રિય ! દેવોના ઇન્દ્ર અને દેવોના રાજા તરીકે મારો એવો આચાર છે કે ભગવાન અરિહતોને શુદ્ધ કુળો-માથી વિશુદ્ધ કુળોમાં સંક્રમાવવા. માટે હે દેવાનુપ્રિય ! તું બા અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાંથી સંહરી, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષિને વિષે ગર્ભપણે સંક્રમાવ અને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો જે ગર્ભ છે તેને દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભપણે સંક્રમાવ. આટલું કામ પતાવીને જલદી પાછો આવ અને મને નિવેદન કર.’

આ ઘટનાને લગતી જ ઘટના કૃષ્ણના સળધમાં બન્યાનો ઉલ્લેખ ભાગવત, દશમસ્કંધ, અ. ૨, શ્લો. ૧ થી ૧૩, તથા અ. ૩, શ્લો. ૪૬ થી ૫૦માં બેવામાં આવે છે, જેનો ટૂંક સાર આ પ્રમાણે છે: ‘અસુરોનો ઉપદ્રવ મટાડવા દેવોની પ્રાર્થનાથી અવતાર લેવાનું નક્કી કરી વિષ્ણુએ યોગમાયા નામની પોતાની શક્તિને બોલાવી. પછી તેને સંબોધી વિષ્ણુએ કહ્યું કે તું બા અને દેવકીના ગર્ભમાં મારો શેષ અંશ આવેલો છે તેને ત્યાંથી (સંકર્ષણ) હરણ કરી વસુદેવની જ બીજી સ્ત્રી રોહિણીના ગર્ભમાં દાખલ કર. જે પછી બળભદ્ર-રામરૂપે અવતાર લેશે અને તું નંદપત્ની યશોદાને ત્યાં પુત્રીરૂપે અવતાર પામીશ. જ્યારે હું દેવકીના આઠમા ગર્ભરૂપે અવતાર લઈ જન્મીશ ત્યારે તારો પણ યશોદાને ત્યાં જન્મ થશે. સમકાળે જન્મેલા આપણા બંનેનું એકબીજાને ત્યાં પરિવર્તન થશે.’

ચિત્રના મધ્ય ભાગમાં વિમાનની વચ્ચે સિંહાસન ઉપર ઇન્દ્ર બિરાજમાન છે. તેના ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર છે, નીચેના જમણા હાથથી ચામરધારિણી સ્ત્રીના હાથમાંથી ચપટી ભરીને કાંઈ લેતો દેખાય છે અને તેના બંને ડાળા હાથ ખાલી છે. સામે હરિભૈરવમેષી બે હાથની અંજલિ બેડીને ઇન્દ્રની આજ્ઞાનું શ્રવણ કરતો બેસે છે. ઇન્દ્ર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે ત્રણે આકૃતિઓનાં વંશો જુદીજુદી ડિઝાઈનવાળાં છે. શુંજરાતના પ્રાચીન તાડપત્રના ચિત્રોમાં મોરની રજૂઆત આ ચિત્રમાં પહેલવહેલી બેવામાં આવે છે. આ સમય પહેલાંનાં પ્રાચીન ચિત્રોમાં મોર કેમ દેખાતો નથી તે શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે, પરંતુ અનુભવી ઇતિહાસકારો અને કલાવિવેચકો આ બાબતમાં વધુ પ્રકાશ પાડી શકે.

ચિત્ર ૩૦: પ્રભુ શ્રીમહાવીરના જન્મ સમયે દેવોનું આગમન. ઇંડરની પ્રતના પાના ૩૫ ઉપરથી આ ચિત્ર લેવામાં આવ્યું છે.

પ્રભુનો જન્મ થતાં જ છપ્પન દિક્કુમારીઓનાં આસન કંખ્યાં અને અવધિજ્ઞાને કરીને શ્રીઅરિહંત પ્રભુનો જન્મ થયોલો બાણી, હર્ષપૂર્વક સૂતિકાઘરને વિષે આવી. સૂતિકાકર્મ કરી પોતપોતાને રથાનકે ગઈ

ચિત્રની જમણી બાજુએ ત્રિશલા માતા જમણા હાથમાં મહાવીરને લઈને તેમની સન્મુખ બેતાં દેખાય છે. ઉપરના છતના ભાગમાં ચંદ્રવો બાંધેલો છે. ધીજી બે સ્ત્રીઓ ડાળી બાજુએ ઉપરના ભાગમાંથી આવતી દેખાય છે, જેમાંની એક ચામર વીંઝે છે અને ધીજીના હાથમાં સુવર્ણ-થાળમાં મૂકેલો ત્રિશલાને સ્નાન કરાવવા માટેનો ક્ષીરોદકથી ભરેલો કળશ છે આ બંને સ્ત્રીઓ દિક્કુમારીઓ પૈકીની છે. પલ્લગની પાસે સ્ત્રી નોકર બેસી છે.

ચિત્ર ૩૧: મેરુ પર્વત ઉપર સ્નાત્રમહોત્સવ. ઇંડરની પ્રતના પાના ૩૮ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪નું આ પ્રસંગને લગતું વર્ણન.

મહાવીરના મેરુ પર્વત ઉપરના જન્મભિષેક સમયની એક ઘટના આસ ઉલ્લેખનીય હોવાથી અહીંયાં તેનો પ્રસંગોપાત ઉલ્લેખ કરી લઈએ:

જ્યારે દેવદેવીઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને જન્મભિષેક માટે મેરુ પર્વત ઉપર લઈ ગયાં ત્યારે ઇન્દ્રને મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ કે લઘુ શરીરવાળા પ્રભુ આટલો બધો જળનો ભાર શી રીતે સહન કરી શકશે? ઇન્દ્રનો આ સંશય દૂર કરવા પ્રભુએ પોતાના ડાળા પગના અંગુઠાના અથ્ર ભાગથી મેરુ પર્વતને સહેજ દળાવ્યો, એટલામાં તો પ્રભુના અતુલ બળથી મેરુ પર્વત કંપી ઊઠ્યો.

આ વર્ણનની સાથે સરખાવો ભાગવત, દશમસ્કન્ધ, અ. ૪૩, ૧૩૦. ૨૬-૨૭માં આપેલ કૃષ્ણની લીલાનું વર્ણન:

ઇન્દ્રે કરેલા ઉપદ્રવોથી વ્રજવાસીઓને રક્ષણ આપવા તરુણ કૃષ્ણે યોજનપ્રમાણ ગોવર્ધન પર્વતને સાત દિવસ સુધી ઊંચકી તોળ્યો.

ચિત્ર ૩૨: પ્રભુ મહાવીરના જન્મમહોત્સવની બિજાણી. ઇંડરની પ્રતના પાના ૩૯ ઉપરથી. ચિત્રના મૂળ કદ ૨૬x૨૬ ઇંચ ઉપરથી સહેજ નાનું કરીને આ ચિત્ર રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનો જન્મમહોત્સવ મેરુ પર્વત ઉપર દેવોએ કર્યો તે આપણે

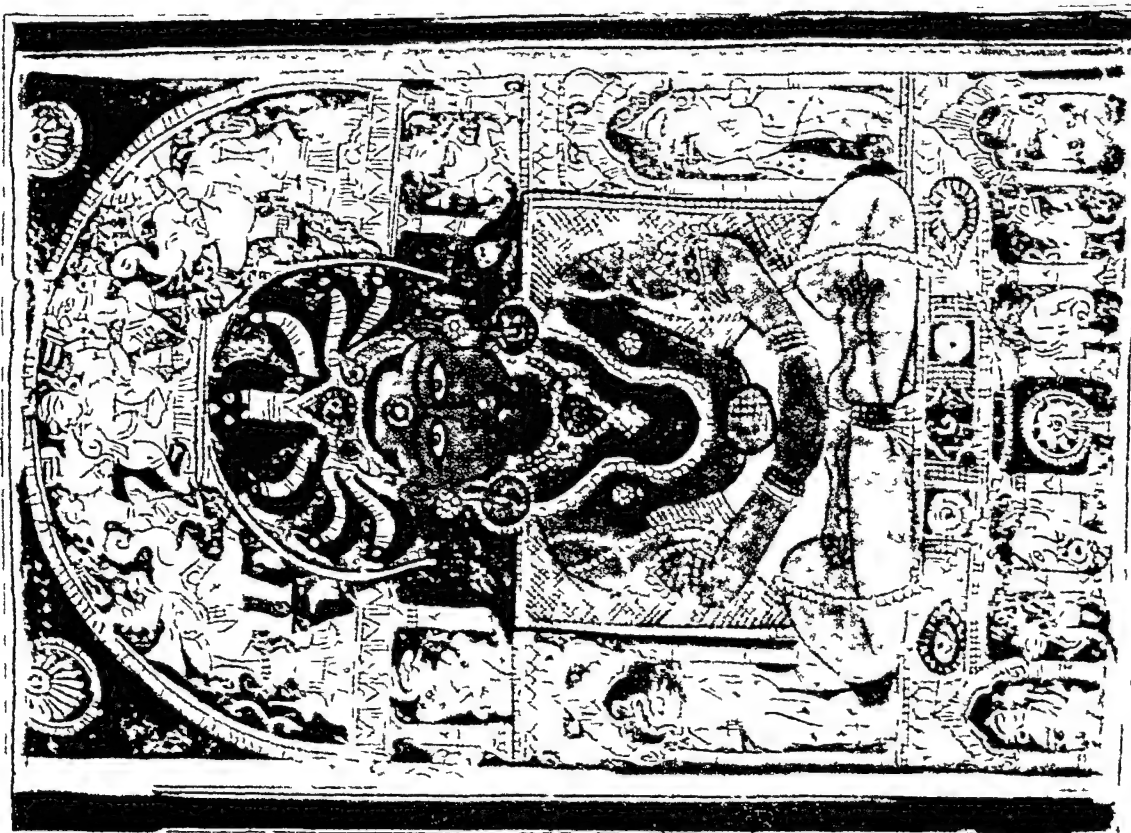

Fig. 60

चित्र ६०

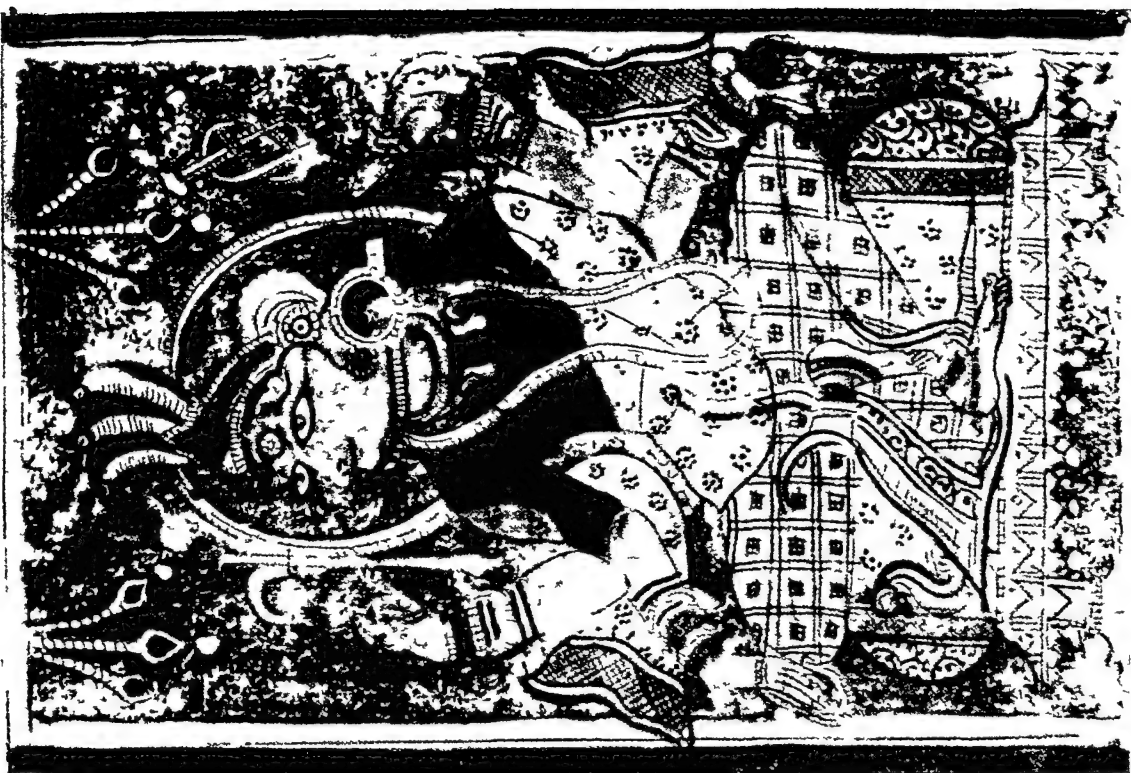

Fig. 61

चित्र ६१

Fig 62

चित्र ६२

Fig 63

चित्र ६३

Fig 64

चित्र ६४

Fig 65

चित्र ६५

Fig 66

चित्र ६६

Fig 67

चित्र ६७

Fig. 68

चित्र ६८

Fig 69

चित्र ६९

જાણવી ગયા. પછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ આ જન્મમહોત્સવના દિવસોમાં કોઈ પોતાની ગાડી ન ભેડે, હુળ ન ખેડે અને ખાંડવા-દળવાનું ગંધ રાખે એવો ગંદોગસ્ત કરવા અને કેદીઓને છોડી મૂકવા માટે કૌટુંબિક પુરુષોને આજ્ઞા કરી. અને કૌટુંબિક પુરુષોએ ખૂબ હર્ષ, સંતોષ અને આનંદપૂર્વક નમન કર્યું અને આજ્ઞાના વંચન વિનયપૂર્વક અંગીકાર કરી. ક્ષત્રિયકુંડ નગરમાં જઈ કેદીઓને છોડી મૂક્યા, ધોંસરાં અને સાબેલાં ઊંચા મુકાવી દીધાં અને દરેક કાર્ય સંપૂર્ણ કરી, સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પાસે આવી. નમન કરી, 'આપની આજ્ઞા મુજબ ગદ્યાં કાર્યો થઈ ગયાં છે' એ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું.

ચિત્રના મધ્ય ભાગમાં સિંહાસન ઉપર જમણા હાથમાં ઉઘાડી-તલવાર રાખી ડાળા હાથે સિદ્ધાર્થ રાજા કૌટુંબિક પુરુષોને હુકમ ફરમાવતા હોય એમ લાગે છે. તેમની સામે ચિત્રની ડાળી બાજુએ બે હાથની અંજલિ જોડીને બે કૌટુંબિક પુરુષો આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરતા દેખાય છે. સિદ્ધાર્થ રાજાના મસ્તક ઉપર રાજ્યચિહ્ન તરીકે છત્ર ચીનરેલું છે. સિંહાસનની પાછળના ભાગમાં સ્ત્રી-પરિચારિકા ડાળા હાથથી ચામર વીઝતી અને જમણા હાથે સિંહાસનને અડેલીને ઊભી છે. છતના ઉપરના ભાગમાં ચંદરવો બાધેલો છે.

Plate VIII

ચિત્ર ૩૩ સ્વજનો અને રાજાસિદ્ધાર્થ. ઇડરની પ્રતમાંના પાના ૪૦ ઉપરથી. ચિત્રનું મૂળ કદ ૩x૨ $\frac{1}{2}$ ઇંચ છે. મહાવીરના જન્મમહોત્સવના ગારમા દિવસે અશન-પાન-આદિમ-સ્વાદિમ એમ ચાર પ્રકારના આહારની પુષ્કળ સામગ્રી તૈયાર કરાવી, મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, પિતરાઈઓ વગેરે સ્વજનો, દાસ-દાસી, નોકર-ચાકર વગેરે પરિજનો અને સાત કુળના ક્ષત્રિયોને ભોજનને માટે નિમંત્રણો આપ્યા.

ચિત્રની મધ્યમાં સિદ્ધાર્થ રાજા બેઠા છે. તેમની પાછળ ઉપરના ભાગમાં જમણી બાજુએ એક સ્ત્રી-ઘણું કરીને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી બેઠા છે. ચિત્રની ડાળી બાજુએ બંને પુરુષો ચાર લાઈનમાં, કુલ મળીને આઠ પુરુષો સિદ્ધાર્થની સામે બેઠેલા છે તે બધાને સંબોધીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું વર્ધમાન એવું શુણનિષ્પન્ન નામ પાડવા માટેના પોતાના મનોરથો દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૩૪: વર્ષાદાન. ઇડરની પ્રતના પાના ૪૪ ઉપરથી. ચિત્રનું મૂળ કદ ૨ $\frac{1}{2}$ x૨ $\frac{1}{2}$ ઇંચ છે. શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દીક્ષા લેવામાં એક વર્ષ બાકી હતું ત્યારથી જ તેમણે વાર્ષિક દાન આપવાનું શરૂ કર્યું. તેઓ હમેશા સૂર્યોદયથી આરંભી પ્રાતઃકાળના ભોજન પહેલાં એક કરોડને આઠ લાખ સોનૈયાનું દાન આપવા લાગ્યા. એવી રીતે એક વર્ષમાં પ્રભુએ ત્રણ અળજ, અઠ્યાસી કરોડ અને એંશી લાખ સોનૈયા દાનમાં ખર્ચી દીધા.

ચિત્રમાં મહાવીર સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે અને જમણા હાથે સોનૈયાનું દાન આપે છે. હાથમાં એક સોનૈયો અગુઠો અને તર્જની આગળથી પકડેલો દેખાય છે. મહાવીરનો જમણો પગ સિંહાસન પર છે અને ડાબો પગ પાદપીઠ ઉપર છે જે બતાવે છે કે દાનની સમાપ્તિનો સમય થવા આવ્યો છે. આ ચિત્રમાં મહાવીરને દાદી તથા મૂઠો સહિત ચિત્રકારે ચીનરેલા છે. મહાવીરની નજીકમાં ત્રણ પાયા વાળી ટીપોઈ ઉપર સુવર્ણનો થાગ મૂકેલો સ્પષ્ટ દેખાય છે. મહાવીરની પાછળ ચિત્રની જમણી બાજુએ ચામરધારિણી સ્ત્રી મહાવીરને ડાળા હાથથી ચામર વીઝતી દેખાય.

Fig 74

चित्र ७४

Fig 75

चित्र ७५

Fig 76

चित्र ७६

Fig 77

चित्र ७७

Fig 78

चित्र ७८

Fig 79

चित्र ७९

Fig 80

चित्र ८०

Fig 81

चित्र ८१

રજ્જીઆન ચિત્રકારે કરી જાણાતી નથી. ચિત્રમાં એક હાથે મસ્તકના વાળનો લોચ કરવાનો ભાવ દર્શાવતા, ઇન્દ્રની સન્મુખ બેતા મહાવીર પ્રભુ, અને બે હાથ પ્રસારીને પ્રભુએ લોચ કરેલા વાળને ગ્રહણ કરવાની ઉત્સુકતા બતાવતો ઇન્દ્ર દેખાય છે ઇન્દ્રના પાછળના એક હાથમા વજ્ર છે જે ઇન્દ્રને ઓળખાવે છે. ખરી રીતે તો જ્યારેજ્યારે ઇન્દ્ર પ્રભુની પાસે આવે ત્યારેત્યારે આયુધોનો ત્યાગ કરીને જ આવે એવો રિવાજ છે, પરંતુ ઇન્દ્રની ઓળખાણુ આપવા ખાતર ચિત્રકારે વજ્ર કાયમ રાખેલું હોય એમ લાગે છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ચિત્રમાં વર્ણવેલો અર્ધવસ્ત્રદાનનો પ્રસંગ જોવાનો છે. જે વખતે શ્રમણુ લગવાન મહાવીર ગૃહસ્થપણુમાં વાર્ષિક દાન આપી, જગતનુ દારિદ્ર્ય ફેડી રહ્યા હતા, તે વખતે એક દરિદ્ર સોમ નામા બ્રાહ્મણુ ધન કમાવા માટે પરદેશ ગયો હતો. પોતે કમનસીબ હોવાથી પરદેશમાંથી પણ ખાલી હાથે જ પાછો ફર્યો. ગરીબીથી અકળાઈ ગએલી બ્રાહ્મણુપત્ની તેને લડવા લાગી કે : ‘અરે નિર્ભાગ્યશિરોમણિ ! શ્રીવર્ધમાનકુમારે જ્યારે સુવર્ણનો વરસાદ વરસાવ્યો ત્યારે તમે ક્યાં ઉઘી ગયા હતા ? પરદેશમાં ભટકીને પણ હતા તેવા ને તેવા જ નિર્ધન પાછા ઘેર આવ્યા ! જાઓ, હજી પણ માફ કહ્યું માની, જગમ કલ્પવૃક્ષસમાન શ્રીવર્ધમાન પાસે જશો તો તે દયાળુ અને દાનવીર તમારું દારિદ્ર્ય દૂર કર્યો વિના નહિ રહે.’ પોતાની સ્ત્રીનાં વચ્ચનો સાંભળી પેલો બ્રાહ્મણુ પ્રભુની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે : ‘હે પ્રભુ ! આપ તો જગતના ઉપકારી છો. આપે તો વાર્ષિક દાન આપી જગતનુ દારિદ્ર્ય દૂર કર્યું. હે સ્વામી ! સુવર્ણની ધારાઓથી આપ સર્વત્ર વરસ્યા તો ખરા, પણ હું અભાગ્યરૂપી છત્રથી એવો ઢંકાઈ ગયો હતો કે મારી ઉપર સુવર્ણધારાનાં બે ટીંપાં પણ ન પડ્યાં ! માટે હે કૃપાનિધિ ! મને કાંઈક આપો. મારા જેવા ગરીબ બ્રાહ્મણુને નિરાશ નહિ કરો !’ કરુણાળુ પ્રભુએ તે વખતે પોતાની પાસે બીજી કોઈ વસ્તુ ન હોવાથી, દેવદૂધ વસ્ત્રનો અરધો ભાગ આપ્યો, અને બાકીનો પાછો પોતાના ખભા ઉપર મૂક્યો ! (બુદ્ધો ચિત્રની જમણી બાજુ).

હવે પેલો બ્રાહ્મણુ, કિંમતી વસ્ત્રનો અરધો ભાગ મળવાથી ખૂબ ખુશી થતોથતો સત્વર પોતાના ગામ આવ્યો. તેણે તે અર્ધ દેવદૂધ વસ્ત્ર, તેના છેડા બંધાવવા એક તૂણનારને બતાવ્યું, અને તે કોની પાસેથી કેવી રીતે મેળવ્યું તે વૃતાંત અથથી ઇતિ પર્યંત કહી સભળાવ્યો. તૂણનારે આખરે કહ્યું કે ‘હે સોમ ! જો તું આ વસ્ત્રનો બીજો અરધો ટુકડો લઈ આવે તો જાંને ટુકડા એવી રીતે મેળવી આપું કે તેમા જરાપણુ સાંધો ન દેખાય અને તું વેચવા જાય તો તે અખડ જેવા વસ્ત્રના એક લાખ સોનૈયા તો જરૂર ઉપજે. એમાં આપણા જાંનેનો ભાગ.’ આ સાંભળીને બ્રાહ્મણુ ફરીથી પ્રભુ પાસે આવ્યો તો ખરો, પણ શરમને લીધે તેના સુખમાંથી વાચા ન નીકળી શકી. તે આશાના ને આશામાં પ્રભુની પાછળ પાછળ ભટકતો રહ્યો.

પ્રભુને દીક્ષા લીધા પછી એક વર્ષ અને એક મહિનાથી કંઈક અધિક અમય વીતી ગયો એકદા તેઓ દક્ષિણવાચાલ નામના સન્નિવેશની નજીકમા સુવર્ણવાલુકા નામની નદીને કાંઠે આવ્યા ત્યાં ચાલતાં ચાલતાં દેવદૂધનો અરધો ભાગ કાટામા ભરાઈ જવાથી પડી ગયો. પ્રભુ નિર્લોભ હોવાથી, પડી ગએલો વસ્ત્રભાગ તેમણે પાછો ન લીધો. પણ પેલો સોમ નામનો બ્રાહ્મણુ, જે એક

વર્ષથી તે વસ્ત્ર માટેજ તેમની પાછળ પાછળ ભમતો હતો, તેણે તે ઉપાડી લીધું અને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો (જુઓ ચિત્રની ડાબી બાજુ).

ચિત્ર ૩૭: શ્રીમહાવીર નિર્વાણ. ઇડરની પ્રતના પાના પર ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નું આ પ્રસંગને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૩૮: શ્રીપાર્શ્વનાથનો જન્મ. ઇડરની પ્રતના પાના પટ ઉપરથી અત્રે રજૂ કરેલું છે. સાફ ચે ચિત્ર સોનાની શાહીથી ચીતરેલું છે.

તે કાળે અને તે સમયે હેમંત ઋતુનો બીજો માસ, ત્રીજું પખવાડિયુ-પોષ માસનું કૃષ્ણ પખવાડિયું વર્તતું હતું. તે પોષ માસના કૃષ્ણ પખવાડિયાની દશમ (ગુજરાતી માગશર વદી દશમ) ની તિથિને વિષે નવ માસ બરાબર પૂર્ણ થતાં અને ઉપર સાડાસાત દિવસ વ્યતીત થતાં, મધ્યરાત્રિને વિષે વિશાળા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, આરોગ્યવાળી તે વામાદેવીએ રોગ-રહિત પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ચિત્રમાં સુવર્ણના પલંગ ઉપર બિછાવેલી કૂલની આદરવાળી સુગંધીદાર સુકોમળ શય્યા ઉપર વામાદેવી સૂતાં છે. જમણા હાથમાં પાર્શ્વકુમારને બાળકરૂપે પકડેલા છે અને તેમની અન્મુખ જોઈ રહેલા છે. તેમના જમણા હાથ નીચે તકીઓ છે. આખું શરીર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે. દરેક વસ્ત્રોમાં જુદીજુદી બતની ડિઝાઈનો ચીતરેલી છે. પલંગ ઉપર ચંદરવો બાધેલો છે. પલંગની નીચે પાણીની ઝરી, ધુપધાણું, સગડી તથા થૂંકેદાની પણ ચીતરેલાં છે. તેમના પગ આગળ ૩ સ્ત્રી-નોકર જમણા હાથમાં આમર બાંધીને પવન નાખતી ચીતરેલી છે.

Plate IX

ચિત્ર ૩૯: પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નું આ ચિત્રને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૪૦: શ્રીનેમિનાથનો જન્મ અને મેરુ ઉપર સ્નાત્ર મહોત્સવ. ઇડરની પ્રતના પાના ૬૪ ઉપરથી ચિત્રનું મૂળ કદ ૩x૨ $\frac{1}{2}$ ઈંચ ઉપરથી સહેજ નાનું.

આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના નેમિનાથના જન્મ પ્રસંગને લગતાં ચિત્રથી થાય છે. વર્ષાકાળના પહેલા મહિનામાં, બીજા પક્ષમાં, શ્રાવણ શુકલ પંચમીની રાત્રિને વિષે, નવ માસ બરાબર સંપૂર્ણ થતાં, ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થતાં, આરોગ્ય દેહવાળી શિવાદેવીએ આરોગ્યવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો. જન્મમહોત્સવને લગતાં વર્ણન માટે તથા ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ચિત્રમાં વર્ણવેલો મેરુપર્વત ઉપર નેમિનાથનો ઇંદ્રે કરેલો સ્નાત્રમહોત્સવ વગેરે સર્વ શ્રીમહાવીરસ્વામીની પેઠે ચિત્ર ૧૪ અને ૨૪ના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવું.

ચિત્ર ૪૧: શ્રીઋષભદેવનું નિર્વાણ. ઇડરની પ્રતના પાના ૭૮ ઉપરથી. ચિત્રનું મૂળ કદ ૨ $\frac{3}{4}$ x૨ $\frac{1}{2}$ ઈંચ ઉપરથી મોટું કરીને અત્રે રજૂ કર્યું છે.

ઋષભદેવ પ્રભુ શિયાળાના ત્રીજા માસમાં, પાંચમા પખવાડિયામાં, માઘમાસની વદિ તેરશને દિવસે (ગુજરાતી પોષ વદિ ૧૩) અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઉપર, જળ રહિત ઔદભક્ત.

Fig 82

चित्र ८२

Fig 83

चित्र ८३

Fig 84

चित्र ८४

Fig 85

चित्र ८५

6

चित्र ८६

Fig 87

चित्र ८७

चित्र ८८

Fig 89

चित्र ८९

Fig 90

चित्र ९०

Fig 91

चित्र ९१

Fig 92

चित्र ९२

Fig 93

चित्र ९३

Fig 94

चित्र ९४

Fig 95

चित्र ९५

Fig 96

चित्र ९६

Fig 97

चित्र ९७

છ ઉપવાસનો તપ કરીને અભિજિત નામના નક્ષત્રને વિષે ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, સવારના સમયે પદ્યંકાસને બેસીને નિર્વાણ પામ્યા.

ચિત્રમાં ઋષભદેવ પ્રભુ સર્વ આભૂષણો સહિત સિદ્ધશીલા ઉપર બેઠેલા અને આનુષાન્ગ બે ઝાડની રજૂઆત કરીને ચિત્રકારે શ્રીઋષભદેવના નિર્વાણ-કલ્યાણકનો પ્રસંગ ચીતરેલો છે.

ઇડરની આ પ્રતમાંના દરેક ચિત્રોની પૃષ્ઠભૂમિ સીંદુરિયા લાલ રંગની છે. આ બધાંયે ચિત્રો અસલ માપે ચીતરાયેલાં છે. તેમાં રંગભરણીની સરસ વહેંચણી તથા વાતાવરણ અને પદાર્થોની ઝીણવટમાં પરંપરાગત આકૃતિઓ ચીતરી છે. પણ મૂળ આકારોનો પ્રત્યક્ષ પરિચય નહિ હોવાથી ચિત્રકારોએ નક્કી કરેલાં આકારોનાં કૃત્રિમસ્વરૂપો ચિત્રકાર ચીતરે ગયો છે, છતાં સુશોભનોમાં જરાયો પાછો પડતો નથી. આ પ્રતમાં સોનાની શાહીનો ખૂબ છૂટથી ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, ચિત્રના પાત્રો ચીતરવામાં તાડપત્ર ઉપર સુવર્ણની શાહીનો ઉપયોગ આ એક જ પ્રતમાં કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરાંત, સીંદુરિયા લાલ, ગુલાબી, કીરમણ, પીળો, વાદળી, રૂપેરી, જાંબુડીઓ, સફેદ, કાળો, આસમાની તથા નારંગી રંગનો પણ ઉપયોગ આ પ્રતના ચિત્રોમાં કરવામાં આવ્યો છે.

ચિત્ર ૪૨: પ્રભુ મહાવીરના અગિયાર ગણધરો. ઇડરની પ્રતના પત્ર ૮૦ ઉપરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે. આખુંયે ચિત્ર સોનાની શાહીથી ચીતરેલું છે તેઓના નામો નીચે પ્રમાણે છે:

૧ ઇદ્રભૂતિ (ગૌતમસ્વામી) ૨ અગ્નિભૂતિ ૩ વાયુભૂતિ ૪ વ્યક્ત ૫ સુધર્માસ્વામી ૬ મંડિત-પુત્ર ૭ મૌર્યપુત્ર ૮ અકમ્પિત ૯ અચલબ્રાતા ૧૦ મેતાર્ય અને ૧૧ પ્રભાસ. આ અગિયારે ગણધરો જ્ઞાતિએ બ્રાહ્મણ હતા.

ચિત્ર ૪૩: ગુરુમહારાજ અને ધ્રુવસેનરાજ. ઇડરની પ્રતના પત્ર ૧૦૮ ઉપરનું આ ચિત્ર અતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઘણું જ મહત્વનું છે.

શ્રીમહાવીરપ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા બાદ ૬૮૦ વર્ષે અને મતાંતરે ૬૬૩ વર્ષે આનંદપુર (હાલનું બડનગર) નગરમાં આ કલ્પસૂત્ર સૌ પહેલુવહેલું સભા સમક્ષ વંચાયું. એ વિષે એવી હકીકત પ્રચલિત છે કે આનંદપુરમાં ધ્રુવસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સેનાંગજ નામનો એકનો એક અત્યંત પ્રિય પુત્ર હતો. પુત્રનું એકાએક મૃત્યુ નીપજવાથી ધ્રુવસેનરાજને બેહદ સંતાપ ઉત્પન્ન થયો. તે સંતાપને લીધે તેણે બહાર જવા-આવવાનું માંડી વાળ્યું, તે એટલે સુધી કે ધર્મશાળામાં કેાઈ ગુરુ કે મુનિમહારાજ સમિપે જવાનો પોણું તેને ઉત્સાહ ન થાય. એટલામાં પર્યુષણ પર્વ આવ્યું. રાજાને અત્યંત શોક સંતપ્ત થયેલો સાંભળી ગુરુમહારાજ રાજા પાસે ગયા અને ત્યાં સંસારની અસારતા તથા શોકની વ્યર્થતા અસરકારક રીતે સમજાવી. તે પછી વિશેષમાં ગુરુમહારાજે કહ્યું કે: ‘તમે બેદને પરિહરી આ પર્યુષણ પર્વમાં ધર્મશાળામાં-ઉપાશ્રયમાં આવો તો શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ ઉદ્ધરેલું કલ્પસૂત્ર તમને સંભળાવું. તે કલ્પસૂત્ર શ્રવણના પ્રતાપે તમારા આત્મા અને મનની દશામાં જરૂર ઘણો સુધારો થશે’ રાજા ગુરુજીની આજ્ઞાને માન આપી સભા સહિત ઉપાશ્રયમાં આવ્યો અને ગુરુજીએ પણ વિધિપૂર્વક સભા સમક્ષ કલ્પસૂત્ર વાંચી સંભળાવ્યું તે દિવસથી સભા સમક્ષ કલ્પસૂત્ર વાંચવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ.

(ચિત્રમાં સિંહાસન ઉપર ગુરુમહારાજ બેઠા છે પાછળ એક શિષ્ય એક હાથે કપડું ઊંચું

રાખીને ગુરુની શુશ્રૂષા કરતો ઊભો છે. ઉપરના ભાગમાં સ્થાપનાચાર્યજી છે ગુરુની સામે બે હાથની અંજલિ જોડીને હાથમાં ઉત્તરાસંગનો છેડો લઈ ધ્રુવસેન રાજા ઉપદેશ શ્રવણ કરતો બેઠો છે. ગુરુ-મહારાજ રાજાને શોક નિવારણ કરવાનો ઉપદેશ આપતા લાગે છે તેઓશ્રીના જમણા હાથમાં મુહુર્તપત્તિ છે અને ડાબો હાથ વરદમુદ્રાએ છે.

ચિત્ર ૪૪: ગણધર સુધર્માસ્વામી. ઈંદ્રની પ્રતિમા છેલ્લા ૧૦૯મા પત્ર ઉપરથી. ચિત્રનું કદ ૨x૧૬ ઈંચ છે આખું એ ચિત્ર સોનાની શાહીથી ચીતરેલું છે ચિત્રની મધ્યમાં ગણધરદેવ શ્રીસુધર્માસ્વામી બેઠેલા છે ગણધરદેવ શ્રીગૌતમસ્વામીનું ચિત્ર પણ આવી જ રીતનું મળી આવે છે તો પછી આ ચિત્રને સુધર્માસ્વામીનું કલ્પવાનું શુકારણ? એ પ્રશ્ન અત્રે ઉપસ્થિત થઈ શકે તેમ છે આ કલ્પના કરવાનું કારણ એ છે કે ભગવાન મહાવીરની પાટે ગણધરદેવ શ્રીગૌતમસ્વામી નહીં પણ શ્રીસુધર્માસ્વામી આવ્યા હતા. વળી દરેક અંગમૂર્તિમાં તેઓના શિષ્ય શ્રી જંબુસ્વામી પ્રશ્ન પૂછતા અને તેનો યોગ્ય ઉત્તર તેઓ આપતા તેવી રીતના વર્ણનો મળી આવે છે. તે પ્રસંગને અનુલક્ષીને આ ચિત્રમાં પણ તેઓશ્રીની જમણી બાજુએ બે હાથની અંજલિ જોડીને વિનયપૂર્વક ઊભેલા જંબુસ્વામીને ચિત્રકારે ચીતરેલા છે. તે ઉપરથી આ ચિત્ર શ્રીગૌતમસ્વામીનું નહીં પણ શ્રીસુધર્માસ્વામીનું જ છે એમ મેં કલ્પના કરી છે વળી તેઓની આગળ આઠ પાંખડીવાળું સુવર્ણ કમલ ચીતરીને ચિત્રકારે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે આ ચિત્ર તીર્થંકરનું નથી પણ ગણધરદેવનું છે. શ્રીસુધર્માસ્વામીના મસ્તક ઉપર ચંદ્રવો બાધેલો ચીતરેલો છે તીર્થંકરની અને ગણધરદેવોની સ્થાપત્ય મૂર્તિમાં અગર પ્રાચીન ચિત્રમાં તફાવત માત્ર એટલો જ રાખ્યો છે કે તીર્થંકરની મૂર્તિઓ તથા ચિત્રો પદ્માસનસ્થ આભૂષણ સહિત અને બંને હાથ પલાંઠી ઉપર અને ગણધરદેવની મૂર્તિઓ તથા ચિત્રો પદ્માસનસ્થ, આભૂષણ વગર સાધુવેશમાં અને જમણો હાથ હૃદય સન્મુખ કેટલીક વખત માળા સહિત તથા ડાબો હાથ જોળા ઉપર રાખતા. આ પ્રમાણેની આકૃતિઓ બંનેને જુદા પાડવા માટે નક્કી કરેલી હોય તેમ લાગે છે

આ ચિત્રમાં ડાબી બાજુએ બે હસ્તની અંજલિજોડીને હાથમાં ઉત્તરાસંગનો છેડો રાખીને વિનયપૂર્વક ઊભેલી પુરુષાકૃતિઓ ચીતરીને સુવર્ણકમલ ઉપર ઈંદ્રની રજૂઆત કરી હોય એમ લાગે છે ઈંદ્રની તથા જંબુસ્વામીની આકૃતિના ચિત્રોનું રેખાંકન કોઈ અલૌકિક પ્રકારનું ત્રિગિષ્ટ કલામય છે.

ચિત્ર ૪૫: પાર્શ્વનાથનો લોચ. નવાળ ૧. પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર પપનું વર્ણન. આ ચિત્રમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુના શરીરનો વર્ણ લીધો અને ઈંદ્ર બે હાથવાળો ઊભેલો છે.

ચિત્ર ૪૬ મેરુ ઉપર જન્માભિષેક. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૪૭. શ્રમણસંઘ આ ચિત્ર પણ નવાળ ૧. પરથી અત્રે રજૂ કરેલું છે ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એકેક સાધુ (ગુરુ) પાટ ઉપર બેસીને સામે બેઠેલા બેબે શિષ્યોને ઉપદેશ આપતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૪૮: જૈન સાધુ અને શ્રાવક. ઉપરોક્ત પ્રતમાંના કલ્પસૂત્રનું છેલ્લું ચિત્ર આ પત્ર ઉપર સંવત, મિત્રિ માથે 'શ્રીપત્તને મહારાજાધિરાજસ્ય શ્રીમારંગદેવસ્ય ત્રિજગિન્નિગાયે' લખેલું છે. આ

Fig 98

चित्र ९८

Fig 99

चित्र ९९

Fig 100

चित्र १००

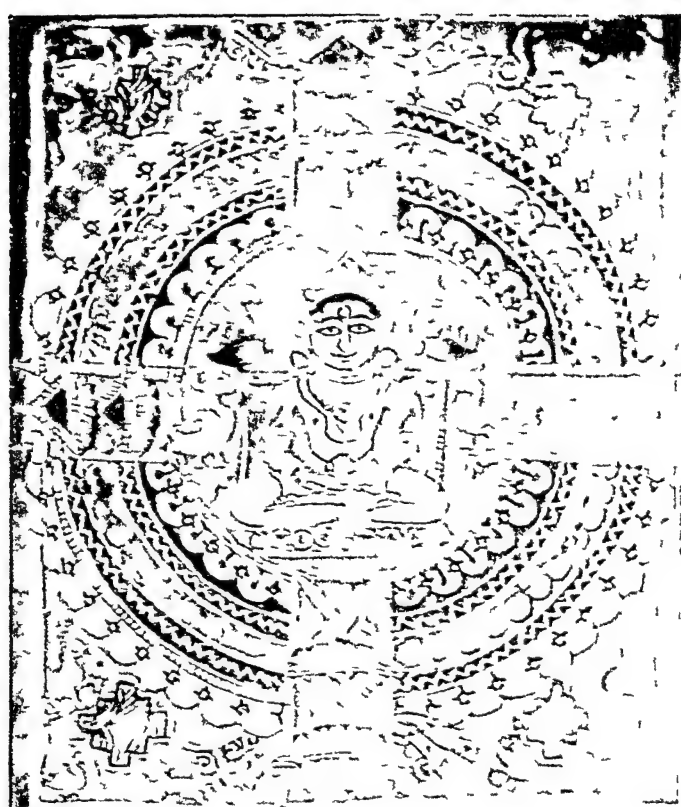

Fig 101

चित्र १०१

Fig 102

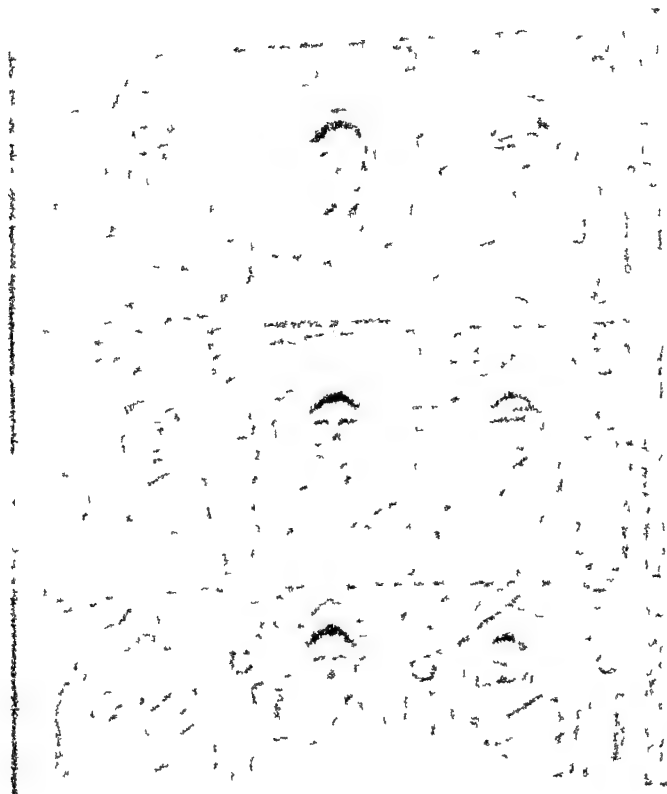
चित्र १०२

Fig 103

चित्र १०३

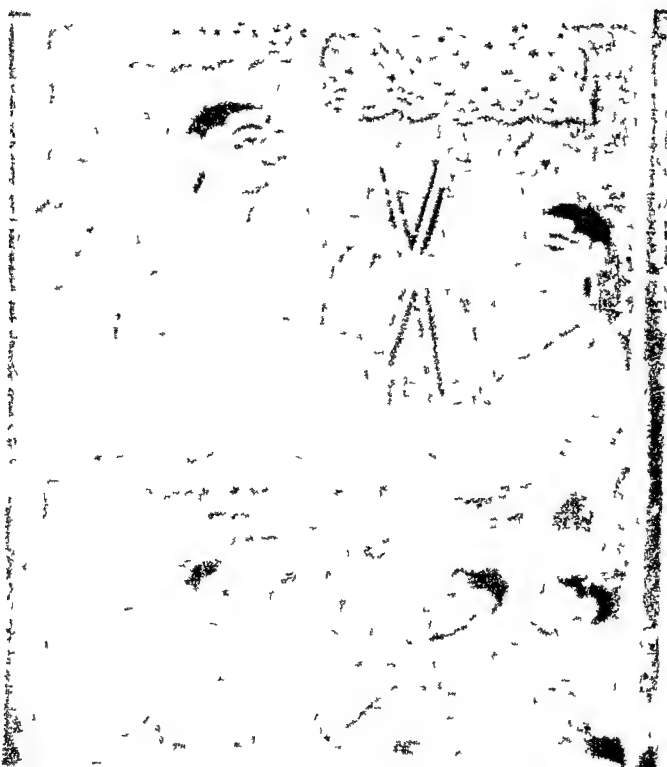

चित्र १०७

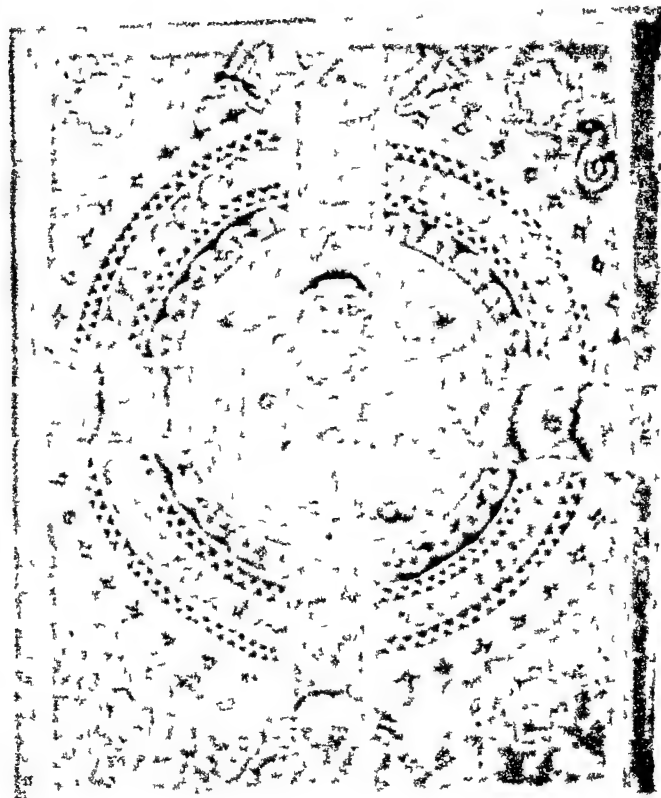

चित्र १०८

चित्र १०९

चित्र ११०

चित्र १११

પુષ્પિકા ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી હોવાથી ચિત્ર ૪ માં આખું પાનું રજૂ કરેલું છે.

Plate XI

ચિત્ર ૪૬: મહાવીર-નિર્વાણ વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નું આ ચિત્રનું વર્ણન.

ચિત્ર ૫૦: પાર્શ્વનાથનો લોચ. નવાળ ૨ પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નું વર્ણન આ ચિત્રમાં પ્રભુના શરીરનો વર્ણ લીલો છે અને તે ઘણી ખરી ગાળ-તોમાં ચિત્ર ૪૫ ને મળતું જ છે.

ચિત્ર ૫૧: શ્રીનેમિનાથનો જન્મ. નવાળ ૧ પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૦ના નીચેના પ્રસંગનું વર્ણન. આ પ્રતમાં પણ ચિત્ર ૨૨ની માફક રૂપાની શાહીનો ઉપયોગ કરેલો છે. ભગવાનની માતા તથા પરિચર્યામાં ઊભી રહેલી બે પરિચારિકાઓના અંગોપાંગનું રેખાંકન તથા આટલા નાના કદના ચિત્રની રંગભરણી વગેરે, આ ચિત્ર ચિત્રકારની ચિત્રકળાની સિદ્ધહસ્તતાની સાબિતી આપે છે.

ચિત્ર ૫૨: ઋષભદેવનું સમવસરણ આ ચિત્ર પણ નવાળ ૨ પરથી અત્રે રજૂ કરેલું છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું વર્ણન. આ ચિત્રમાંનું સમવસરણ પ્રથમ તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવનું છે અને ચિત્ર ૧૬ ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રીમહાવીર સ્વામીના સમવસરણનું છે, તે ફેરફાર સિવાય પ્રભુના શરીરનો વર્ણ, ત્રણ ગઢ બધું સરખું છે. આ ચિત્રના નીચેના ભાગના ખંને ખૂણામાં એક શ્રાવક (ગૃહસ્થ) તથા એક શ્રાવિકા (સ્ત્રી) ચિત્રકારે રજૂ કરીને આ પ્રત ચીતગવનાર ગૃહસ્થ યુગલની ૨ ઐતિહાસિક પ્રતિકૃતિ વધારામાં આપવાનો પ્રયત્ન કરેલો છે, તે આ ચિત્રની ખાસ વિશિષ્ટતા છે.

ચિત્ર ૫૩: ત્રણ સાધુ અને બે શ્રાવિકાઓ. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૫૪ નવાળ ૧ પ્રત ઉપરથી જ અત્રે રજૂ કરેલાં છે. આ ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ગુરુ, શિષ્યને ઉપદેશ આપતા તથા એની નીચેના ભાગમાં ગુરુ (સાધુ), સામે બેઠેલી બે શ્રાવિકાઓને ઉપદેશ આપતા બતાવીને તે સમયના એટલે કે ચૌદમા સૈકાના જૈન સાધુઓના તથા શ્રાવિકાઓના ધર્મશ્રવણના રીતરિવાજોનું ચિત્રકારે આપણને દિગ્દર્શન કરાવેલું છે.

ચિત્ર ૫૪: ચતુર્વિધ સંઘ. આ ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ગુરુ મહારાજના સિદ્ધાસનની પાછળ ગુરુની સેવામાં ઊભા રહેલા સાધુ (શિષ્ય) સહિત ત્રણ સાધુઓ તથા બે ગૃહસ્થ-શ્રાવકો તથા નીચેના ભાગમાં બે સાધ્વીઓ તથા સામે બેઠેલી ચાર શ્રાવિકાઓ બતાવીને ચિત્રકારે ચૌદમા સૈકાના સાધુ-સાધ્વી અને શ્રાવક-શ્રાવિકારૂપ જૈન ચતુર્વિધ સંઘના પહેરવેશ તથા રીતરિવાજોનો સુંદર ખ્યાલ આપવા પ્રયત્ન કરેલો છે, ખંને ચિત્રોમાં રૂપાની શાહીનો ઉપયોગ કરેલો સ્પષ્ટ દેખાય છે.

Plate XII

ચિત્ર ૫૫: શ્રીપાર્શ્વનાથનો પચમુદિ લોચ. ઇંડરની પ્રતના પાના ૬૦ ઉપરથી મૂળ ચિત્રનું કદ રૂ.૨૨.૬ ઇંચ ઉપરથી મોટું કરીને અત્રે રજૂ કર્યું છે

શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુએ શ્રમણપણું અંગિકાર કર્યું ત્યારે હેમંતઋતુનું ત્રીજું પખવાડિયુ-પોપ

માસનો કૃષ્ણપક્ષ વર્તતો હતો. તે પળવાડિયાની અગિયારશતા દિવસે (ચુરનાની માગશર વરી અગિયારશ) પહેલા પ્રહરને વિષે, વિશાલા નામની પાલખીમાં બેસીને આશ્રમપદ ઉદ્યાનમાં, અંગેશ નામના ઉત્તમવૃક્ષની પાસે તે આવ્યા, પાલખીમાંથી નીચે કાત્યા, પોતાની મેળેજ પોતાનાં અભયુક્ત વગેરે ઊતાર્યા, અને પોતાની મેળેજ પંચમુષ્ટિ લોચ કયોં. આખીએ ચિત્રમાલામાં આ ચિત્ર બાદુ જ ધ્યાન ખેંચે તેવી રીતે ચિત્રકારે તાદૃશ્ય ચીતર્યું છે. આચુળાચુના આડની ગોઠવણી બાદુ જ સુંદર પ્રદારની છે. આખુંએ ચિત્ર મૂળ સોનાની શાહીથી ચીતરેલું છે.

ચિત્ર ૫૬: પ્રભુ મહાવીરનો જન્મ. ઇડરની પ્રતના પાના ૩૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૪નું આ પ્રસંગને લગતું વર્ણન. તે ચિત્રમાં ત્રિશલા માતા મહાવીરના મન્સુખ લેઈ રહેલાં છે. અને તે એકલાં જ છે, જ્યારે આ ચિત્રમાં માતા ત્રિશલાના હાથમાં મહાવીર પ્રભુ બાળકરૂપે છે પરંતુ તેણીની નજર સ્ત્રી-નોકર જે પણ આગળ બાબી છે તેની સન્મુખ છે. રાખા રામે ત્રિશલા તે સ્ત્રી-નોકરને પુત્ર જન્મની ખુશાલીમાં કાંઈક ઈનામ આપતાં હોય એમ લાગે છે. છતનાં બાગમાં સુંદર સુશોભિત ચંદરચો બાંધેલો છે. પદ્મંગની નીચે ચિત્રની જમાણી બાચુળી અનુક્રમે શેક કરવા માટે મગડી, પગ મૂકીને ઉતરવા માટે પાદપીઠ, પાદપીઠ ઉપર કાંઈક વસ્તુ છે જે સ્પષ્ટ સમજી શકાતી નથી અને ચૂંકવા માટે પિંકદાની છે. આ ચિત્ર પણ ચિત્ર પંખની માફક મૂળ ચિત્ર કરતાં મોટું કરીને અત્ર રજૂ કરેલું છે.

આ રીતે ૧૧ ચિત્રકલકોમાં ૫૬ તાડપત્રીય કલ્પસૂત્રનાં ચિત્રો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલાં છે.

Plate XIII

ચિત્ર ૫૭: પ્રભુ મહાવીર. ભારતી. ની કાગળની કલ્પસૂત્રની પ્રતના પાના ૧ ઉપરથી. કલ્પ-સૂત્રની કાગળપરની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં તારીખની નોંધવાળી આજસુખી મળી આવેલી પ્રતોમાં આ પ્રત મૌળી પ્રાચીન હોવાથી પ્રતના ૧૦ ચિત્રમાંથી એક અત્રે રજૂ કરેલું છે. લાલ સિંદૂરિયા રંગની પૃષ્ઠભૂમિપર પીળા રંગની શ્રી મહાવીર પ્રભુની પદ્માનનસ્ય મૂર્તિ ગિરગમ્ભીર છે. વિશેષ વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું વર્ણન.

ચિત્ર ૫૮: પ્રશસ્તિનું પાનું. ચિત્ર ૫૭ વાળી હસ્તપ્રતનું છેલ્લું પાનું. લખાણની રાખ લીલી-આ પછી પીછી લીલીમાં પ્રશસ્તિના ૨૬ ગાં શ્લોકમાં આ પ્રત ૧૪૨૪ના લખાણમાં ઉદ્ભવ આ પ્રમાણે અક્ષરોમાં કરેલો છે.

વિક્રમાદિત્યનો વર્ષે જિનવંદેદુ મંસિતે ।

ધીકન્વપુસ્તકં સ્વમિત્રાયકં નમસ્તીતિત્ત્વન ॥ ૨૬ ॥

વિક્રમ સંવત ૧૪૨૪માં સ્થપિતનું આપવાવાળું [આ કલ્પસૂત્ર લખાણમાં આવ્યું છે.

ત્રીજી લીલીના રંગમાં શ્લોકના સંવત ૧૪૨૭નાં પાત ના ચુરને વાંચવા માટે આપવામાં સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ આ પ્રમાણે છે:

મુનિનયનવંદનંદ્ર પ્રમિતે રાંજ્યરે મિત્રસુખા ।

ઉન્મત્તપૂર્વ કન્વન્ય પુનઃ વાચકામાસ ॥ ૨૭ ॥

Fig 108

चित्र १०८

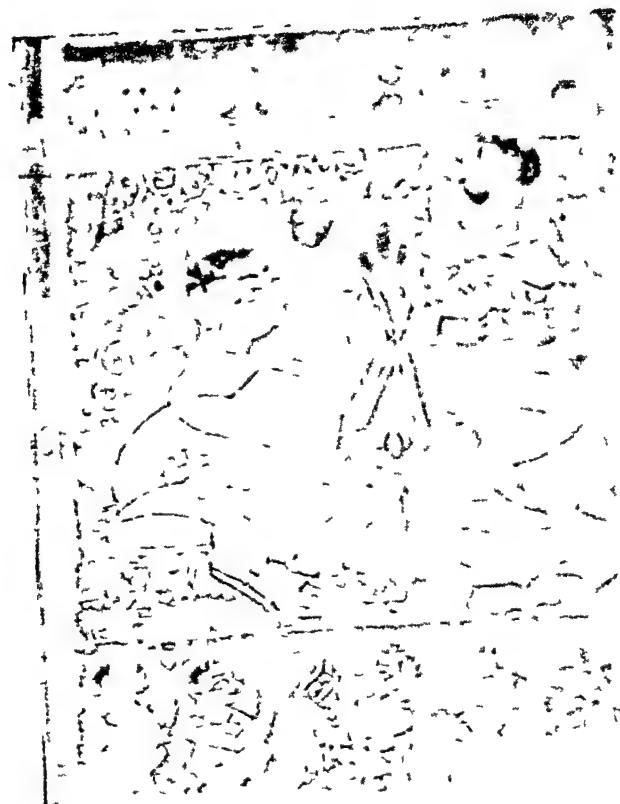

Fig 109

चित्र १०९

Fig 110

चित्र ११०

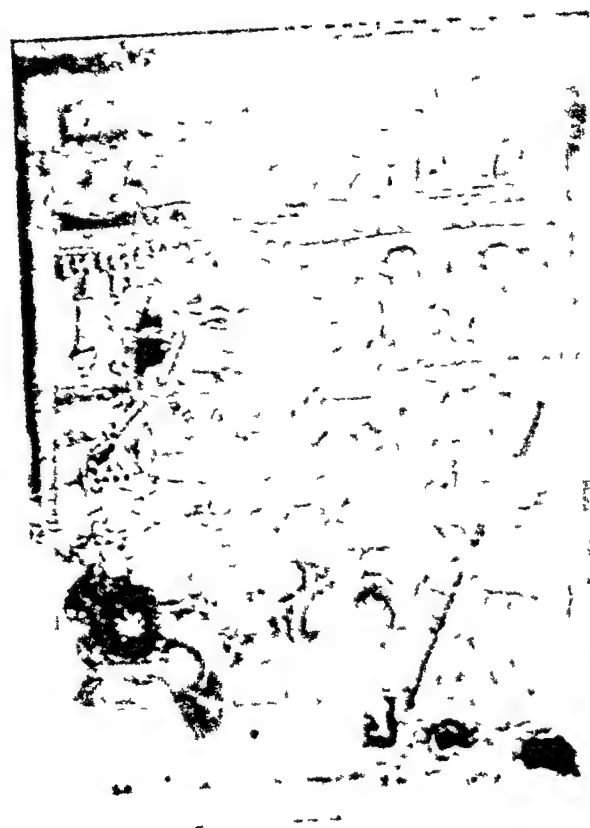

Fig 111

चित्र १११

वि. ११३

पृ. ११३

वि. ११३

पृ. ११३

Plate XIV

ચિત્ર ૫૯: પ્રશસ્તિનું પાનું. પાટણ ૧. શ્રી પાર્શ્વનાથ તથા શ્રી પદ્માવતીદેવીના બે ચિત્રો મૂળ રંગમાં આ પુસ્તકમાં ચિત્ર ૬૦-૬૧ રજૂ કરેલાં છે, તે શ્રી લાવદેવચરિત્ર વિરચિત શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્રની સંવત ૧૪૫૫માં અણહિલપુર પાટણમાં લખાણેલી પ્રતની પ્રશસ્તિનું છેલ્લું પાનું વાંચકોની બાજુ સાડ રજૂ કરેલું છે. લખાણની ૧૧ લીટીઓ પંક્તીની સાતમી લીટીના ઉત્તરાધ્ધ-માં અને આઠમી લીટીના મોટા ભાગમાં આવેલા પહેલા શ્લોકમાં આ પ્રત પ્રખ્યાત પાટણ (અણહિલપુર પાટણ) શહેરમાં લખાવ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે

૫ ૫ ૧૪
પંચપંચમનુસંસ્યવત્સરે ૧૪૫૫ પૌષમુલ્ક્યસુતિથૌ દિનેવિધો : ।

શ્રીમતિપ્રથિતપત્તનેપુરે લેખકેન લિખિતં સુપુસ્તકમ્ ॥ ૧ ॥

(સંવત) ૧૪૫૫ના પોષ [મહિના]માં સારા દિવસે પ્રખ્યાત પાટણ શહેરમાં લેખકે [આ] સાડ પુસ્તક લખ્યું છે. પછીના શ્લોકોમાં આ ચરિત્ર લખાવનારની પ્રશસ્તિ છે.

Plate XV

ચિત્ર ૬૦: શ્રી પાર્શ્વનાથ. પાટણ ૧ ના પહેલા પાના ઉપરથી. પુરુષપ્રધાન અહિં શ્રી પાર્શ્વનાથ શ્રીધ્મકાળના પહેલા માસમાં, પહેલા પખવાડિયામાં, ચૈત્ર માસના કૃષ્ણ પક્ષમાં (શુજરાતી કાગણ વદમાં) ચોથની રાત્રિને વિષે, વીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા પ્રાણુત નામના દશમા દેવલોકથી સ્થવીને વારાણસી નગરીના અશ્વસેન નામે રાજાની વામાદેવી પટરાણીની કુક્ષિને વિષે મધ્યરાત્રિએ વિશાળા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં દેવ સંગંધી આહાર, ભવ અને શરીરનો ત્યાગ કરી ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. ચિત્રની મધ્યમાં નીલવર્ણની શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિ તેઓશ્રીનું સ્થવન કલ્યાણક દર્શાવવા ચિત્રકારે રજૂ કરી છે. પ્રભુના મસ્તક ઉપર નાગરાજધરણેન્દ્રની સાત કણ છે. આજે જેવી રીતે જિનમંદિરમાં જિનમૂર્તિઓને આભૂષણોથી શણગારવામાં આવે છે, તેવી જ રીતે આ ચિત્રમાં પણ મૂર્તિના મસ્તકે સુકૃટ, ઝંને કાનમાં કુંડલ, ગરદનમાં કઠો (હંસ કહેવાય છે તે આભૂષણ), હૃદય ઉપર રતનજડિત હાર. ઝંને હાથના કાંડા ઉપર કડા, ઝંને કોણીના ઉપરના ભાગમાં બાલુખંધ, ઝંને હાથની હથેળીઓ પલાડી ઉપર લેગી કરી છે તેના ઉપર સોનાનું શ્રીફળ (ખીજેરાના નામથી ઝોળખવામાં આવે છે તે), કપાળમાં રતનજડિત ગોળ તિલક (ટીકાના નામથી ઝોળખવામાં આવે છે તે), છાતીની મધ્યમાં શ્રીવત્સ વગેરે આભૂષણો ચિત્રકારે સુસંગત રીતે ગોઠવેલાં છે. મૂર્તિની આલુણાલુ ચારે તરફ કરતો પરિકર છે મૂર્તિની પલાંડી નીચેની બેઠકની મધ્યમાં ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથનું લેહન અર્પણ પણ રજૂ કરેલું છે.

ચિત્ર ૬૧: દેવી પદ્માવતી. પાટણ ૧ ના પાના ૨ ઉપરથી. દેવીના શરીરનો વર્ણ કમલનાં ફૂલ જેવો શુભાળી છે. દેવીને ઝોળખવા માટે તેણીના ચારે હાથમાં જુદાં જુદાં આયુધો આપીને, દેવી આકાશમાં ઉડતાં હોય તેવું દૃશ્ય રજૂ કરવા માટે દેવીના શરીરના પાછળની બંને બાજુએ કમ્ભર ઉપર પહેરેલા વસ્ત્રના ઝંને છેડાઓ પવનમાં ઉડતા બતાવીને ચિત્રકારે પોતાનું ચિત્ર-કલા ઉપનું પ્રભુત્વ સાબિત કરી આપ્યું છે. દેવીના ચાર હાથો પૈકી ઉપરના જનક

હાથમાં અંકુશ તથા ડાળા હાથમાં પાશ, અને નીચેનો જમણો હાથ વરદમુદ્રાએ તથા ડાળા હાથમાં દ્વગ છે. આ આખું સ્વરૂપ દેવીનું તાંત્રિક સ્વરૂપ છે અને આવી જ રીતના આયુષો-વાળી પદ્માવતી દેવીના સ્વરૂપનું વર્ણન મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલ 'શ્રી ભૈરવ પદ્માવતીકલ્પ' નામના ગ્રંથમાં આપેલું છે, જે આ પ્રમાણે છે:—

પાશકલવરદગજવશકરણકરા પદ્મવિષ્ટરાપદ્મા ।
સા માં પાતુ દેવી ત્રિલોચનારક્તપુષ્પામા ॥

દેવીના મસ્તકના યુગલની પાછળના ભાગમાં સર્પની ત્રણ કણ્ઠાઓ તથા દેવીનું વાહન કુર્કુટ સર્પ પણ દેવીના જમણા ડીંચણની નીચે બેઠકમાં રજૂ કરેલ છે. દેવી સોનાના ગિહાસન ઉપર ગિહાબેલી ગુલાળી રંગની હિઝાઈનવાળી રેશમી ગાદી ઉપર ભદ્રાસનની બેઠકે બેઠેલાં છે. દેવીની લીલી કેરી જેવા રંગની કંચુકી, કમ્મર ઉપરનું ગુલાળી રંગનું હિઝાઈનવાળું ઉડતું વસ્ત્ર, તથા કમ્મર નીચેનું હિઝાઈનવાળું આછા વાદળી રંગનું વસ્ત્ર, ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની પાટ-ણમાં ચૌદમા સૈકાના અંતભાગમાં ગુજરાતી કારીગરોના હાથે તૈયાર થતાં રેશમી પટોળાના શુભતા ભગતા પૂરાવાળો છે. ચિત્ર ૬૦ તથા ૬૧નું રેખાંકન સજીવ અને અદ્ભુત છે.

Plate XVI

ચિત્ર ૬૨: લક્ષ્મીદેવી. પાટણ રના પાના ૨૧ ઉપરથી. વર્ણન મારે લુઓ ચિત્ર ૭૮નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૩: કૂલની માળા. પાટણ રના પાના ૨૨ ઉપરથી. પાંચમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ કલ્પવૃક્ષનાં તાલં અને સરસ કૂલોવાળી ચોમેર સુગંધ પ્રસરાવતી રમણીય માળા આઠાશમાંથી ઊતરતી ભેઈ. માળા શૃંગારની ઘોતક છે.

ચિત્રમાં લાલ સિંહરિયા રંગની પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વિવિધ ભતના રંગબેરંગી સુગંધીદાર કૂલોની માળા મુંદર રીતે ગૂંથેલી દેખાય છે. માળાની બંને બાજુએ ઉપરના ભાગમાં કલ્પવૃક્ષની પાંદડાં સહિતની નાની નાની ડાળીઓ લટકતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૪: પૂર્ણચન્દ્ર. પાટણ રના પાના ૨૩ ઉપરથી. વર્ણન મારે લુઓ ચિત્ર ૭૯નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૫: ઊગતો સૂર્ય. પાટણ રના પાના ૨૪ ઉપરથી. સાતમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ અંધકારના સમૂદ્રના નાશ કરનાર અને પ્રદાશથી અજાણતા સૂર્યના દર્શન કર્યાં. સૂર્ય અતુલ પરાક્રમનો ઘોતક છે.

ચિત્રમાં સૂર્યનારાયણ બે પેરાવાળાં બંને બાજુ એકેક ઘોડા બેઠેલા અને તે બંને ઘોડાને હાંકતાં એકેક અરુણ ચારથિ સહિતના સ્થ પર ગિરાજમાન થએલા છે. સૂર્યનારાયણ બંને હાથે પ્રદાશનાં કિન્નો પકડેલાં છે ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ સિંહરિયા લાલરંગની છે. સૂર્યનું સ્ત ભતનું ચિત્ર આગ્રસામી રાળી આવેલી બીજી દોઈપણ કલ્પસૂત્રની દસ્તખતમાં મારા મેવામાં આવ્યું નથી, તે આ ચિત્રની બાન વિશિષ્ટ છે. વળી આ ચિત્ર પેદરમા એકાંતી શરૂઆતના સુગવની સૂર્યનારાયણની ચૂર્તિની આકૃતિનો એક નમૂનો છે. મારામીડોની ઘોડા હાંકવાની રીત અને ઘોડાએનો દોરવાનો વેગ પણ ચિત્રકારની પોતાના વિષય ઉપરની સમજણત કરવાની પૃકે મક્કિ આજિત કરે છે.

Fig 114

Fig 115

Fig 116

Fig 117

હાથમાં અંકુશ તથા ડાળા હાથમાં પાશ, અને નીચેનો જમણો હાથ વરદશુદ્રાએ તથા ડાળા હાથમાં ફળ છે. આ આખું સ્વરૂપ દેવીનું તાંત્રિક સ્વરૂપ છે અને આવી જ રીતના આયુષો-વાળી પદ્માવતી દેવીના સ્વરૂપનું વર્ણન મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલ 'શ્રી લૈરવ પદ્માવતીકલ્પ' નામના ગ્રંથમાં આપેલું છે, જે આ પ્રમાણે છે:—

પાશફલવરદગજવશકરણકરા પદ્મવિષ્ટરાપદ્મા ।

સા માં પાતુ દેવી ત્રિલોચનારક્તપુષ્પામા ॥

દેવીના મસ્તકના મુગટની પાછળના ભાગમાં સર્પની ત્રણ ફણાઓ તથા દેવીનું વાદન કુર્કુટ સર્પ પણ દેવીના જમણા ઢીંચણની નીચે બેઠકમાં રજૂ કરેલ છે. દેવી સોનાના ગિહાસન ઉપર બિછાવેલી શુભાળી રંગની ડિઝાઈનવાળી રેશમી ગાદી ઉપર ભદ્રાસનની બેઠકે બેઠેલાં છે. દેવીની લીલી કેરી જેવા રંગની કંચુકી, કમ્બર ઉપરતુ શુભાળી રંગનું ડિઝાઈનવાળું ઉડતું વસ્ત્ર, તથા કમ્બર નીચેનું ડિઝાઈનવાળું આછા વાદળી રંગનું વસ્ત્ર, શુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની પાટણમાં ચૌદમા સૈકાના અંતભાગમાં શુજરાતી કારીગરોના હાથે તૈયાર થતાં રેશમી પટ્ટોળાના જીવતા ભગતા પૂરાવાઓ છે. ચિત્ર ૬૦ તથા ૬૧નું રેખાંકન સજીવ અને અદ્ભુત છે.

Plate XVI

ચિત્ર ૬૨: લક્ષ્મીદેવી. પાટણ રના પાના ૨૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૭૮નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૩: કૂલની માળા. પાટણ રના પાના ૨૨ ઉપરથી. પાંચમા સ્વપ્નમાં ત્રિશક્તિ ક્ષત્રિયાણીએ કલ્પવૃક્ષનાં તાલં અને સરસ કૂલોવાળી ચોમેર સુગંધ પ્રસરાવતી રમણીય માળા આકાશમાંથી ઊતરતી બેઠ. માળા શૃંગારની ઘોતક છે.

ચિત્રમાં લાલ સિંદૂરિયા રંગની પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વિવિધ જાતના રંગબેરંગી સુગંધીદાર કૂલોની માળા સુંદર રીતે ગૂથેલી દેખાય છે. માળાની બંને બાજુએ ઉપરના ભાગમાં કલ્પવૃક્ષની પાંદડાં સહિતની નાની નાની ડાળીઓ લટકતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૪: પૂર્ણચન્દ્ર. પાટણ રના પાના ૨૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૭૮નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૫: ઊગતો સૂર્ય. પાટણ રના પાના ૨૪ ઉપરથી. સાતમા સ્વપ્નમાં ત્રિશક્તિ ક્ષત્રિયાણીએ અંધકારના સમૂહનો નાશ કરનાર અને પ્રકાશથી જગદગતના સયના દર્શન કર્યો. સૂર્ય અતુલ પરાક્રમનો ઘોતક છે.

ચિત્રમાં સૂર્યનારાયણ બે પૈડાવાળાં બંને બાજુ એકેક ઘોડો ભેડેલા અને તે બંને ઘોડાને હાંકતાં એકેક અરુણ સારથિ સહિતના રથ પર બિરાજમાન થએલા છે. મર્ત્યનાગવંદ્ય બંને હાથે પ્રકાશનાં ફિગ્લો પકડેલાં છે ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ સિંદૂરિયા લાલરંગની છે. સૂર્યનું આ જાતનું ચિત્ર આજસુધી મળી આવેલી બીજી કોઈપણ કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાં મારા જોવામાં ન આવ્યું નથી. તે આ ચિત્રની ખાસ વિશિષ્ટતા છે. વળી આ ચિત્ર પંદરમા સૈકાની શરૂઆતના સમયની મર્ત્યનારાયણની મૂર્તિની આકૃતિનો એક નમૂનો છે. સારથીઓની ઘોડા હાંકવાની રીત અને ઘોડાને ને દોડવાનો વેગ પણ ચિત્રકારની ચોતાના વિષય ઉપરની રજુઆત કરવાની પૂર્વ શક્તિ અંગિત કરેલી.

चित्र ११५

Fig. 115

चित्र ११४

Fig. 114

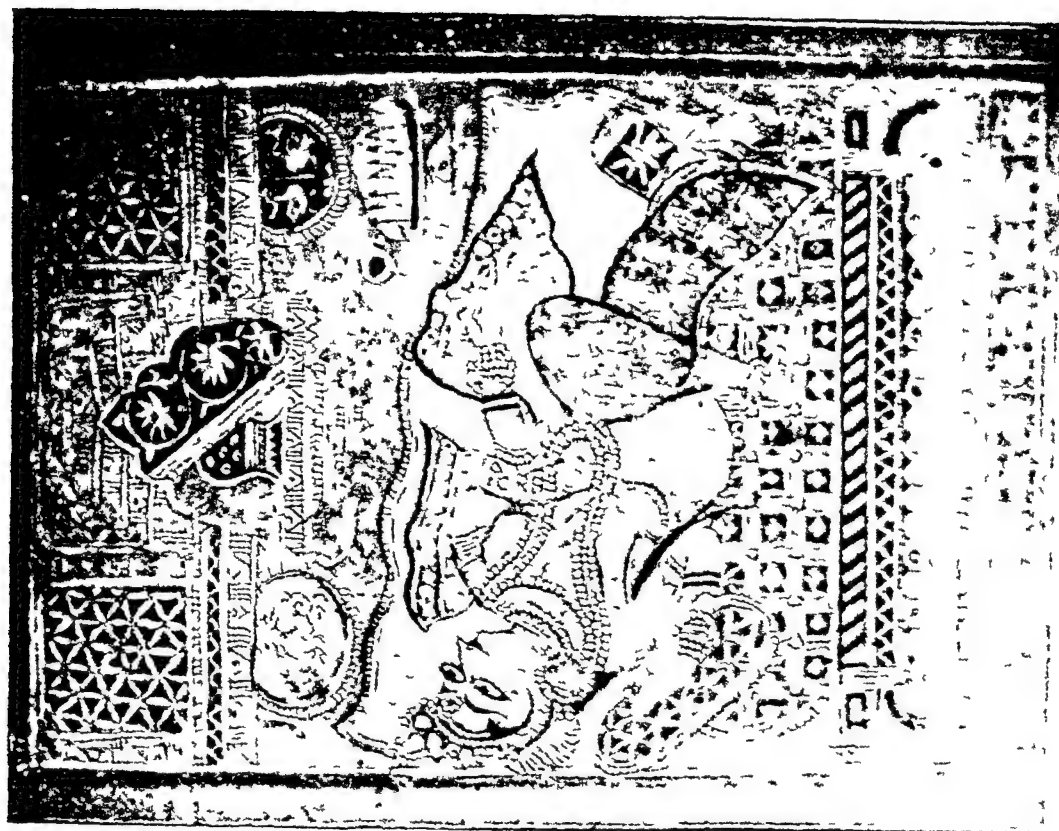

Fig 117

Fig 117

Fig 118

Fig 118

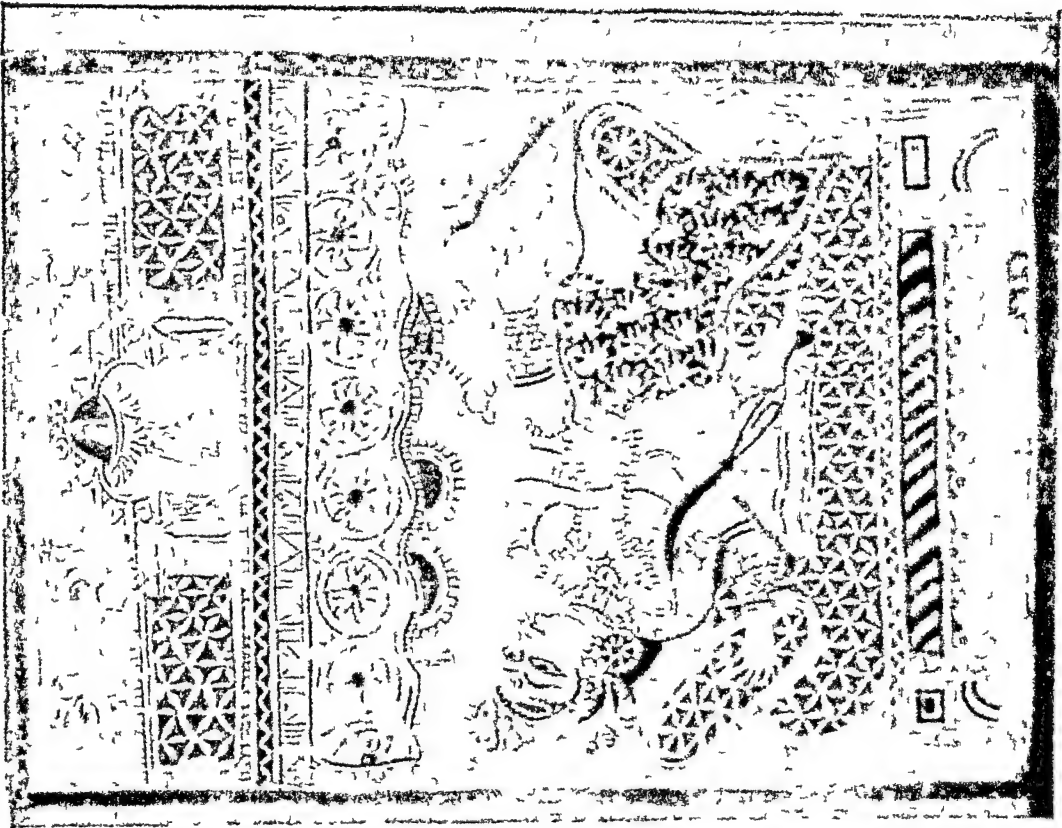

Fig. 113

113

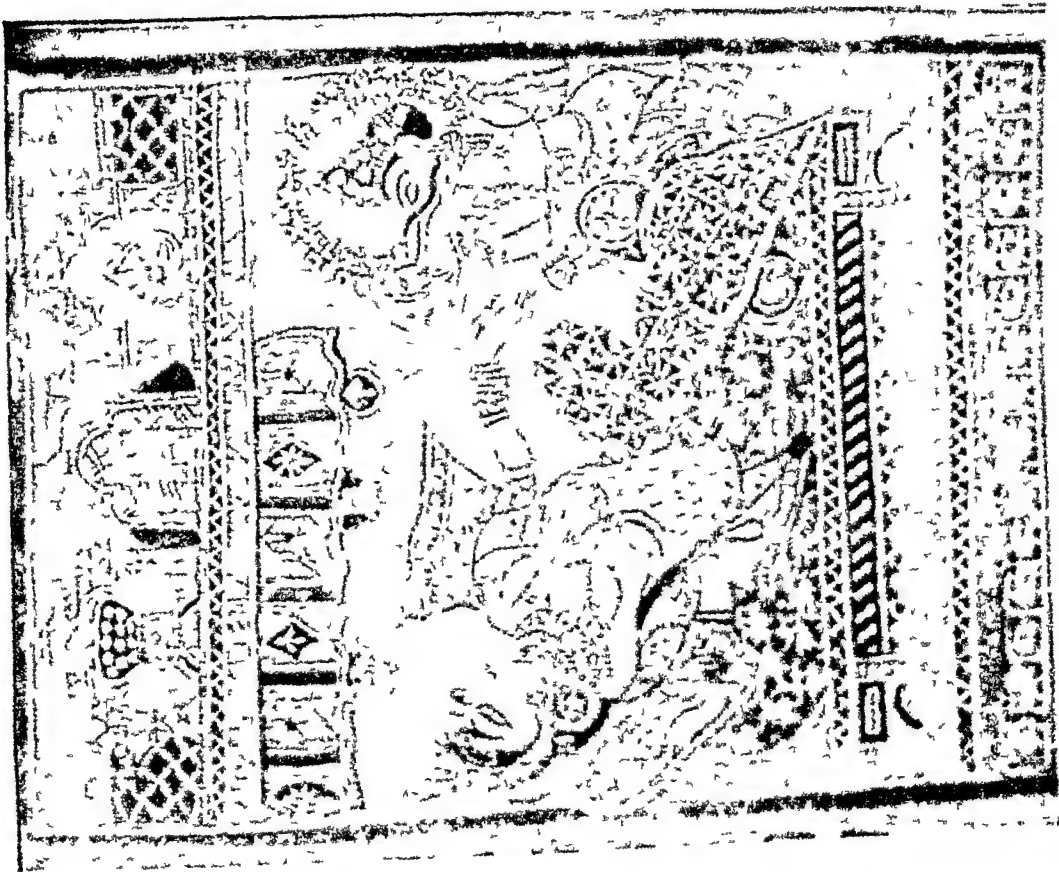

Fig. 114

114

Platé XVII

ચિત્ર ૬૬: જલપૂર્ણકુંભ. પાટણ રના પાના ૨૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૦નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૭: સૌધર્મેન્દ્ર પાટણ રના પાના ૭ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૧નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૮: મહાવીરનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ રના પાના ૫૮ ઉપરથી. અશોકવૃક્ષની હેઠળ આવી પ્રભુ નીચે ઊતર્યા અને પોતાની મેળે જ એક મુષ્ટિ વડે દાઢીમૂછનો અને ચાર મુષ્ટિ વડે મસ્તકના કેશનો એવી રીતે પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો. એ વખતે પ્રભુને નિર્જળ છઠ્ઠનો તપ હતો જ. ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્રનો યોગ થયો ત્યારે ઇન્દ્રે ડાળા ખલા ઉપર સ્થાપન કરેલુ દેવદ્રવ્ય વસ્ત્ર ગ્રહણ કરીને, એકલા એટલે રાગદ્વેષ રહિતપણે કેશનો લોચ કરવારૂપ દ્રવ્યથી અને કોપાદિકને દૂર કરવારૂપ ભાવથી મુંડ થઈને, ગૃહવાસનો ત્યાગ કરીને સાધુપણાને પામ્યા.

ચિત્રમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ડાળા ખલા ઉપર દેવદ્રવ્ય વસ્ત્ર નથી; પરંતુ અશોકવૃક્ષની નીચે પોતાના ડાળા હાથે મસ્તકના વાળનો લોચ કરવાનો ભાવ દર્શાવતા, ઇન્દ્રની સન્મુખ જોતા ભગવાન મહાવીર અને એ હાથ પ્રસારીને પ્રભુએ લોચ કરેલા વાળને ગ્રહણ કરવાની ઉત્સુકતા બતાવતો ઇન્દ્ર દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૯: પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ રના પાના ૭૨ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રનો ભાવ આબેદૂળ ચિત્ર ૬૮ને મળતો છે. માત્ર ચિત્ર ૬૮માં પ્રભુના શરીરનો વર્ણ પીળો છે અને આ ચિત્રમાં પ્રભુના શરીરનો વર્ણ લીલો છે.

Plate XVIII

ચિત્ર ૭૦: પ્રભુ નેમિનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ રના પાના ૭૬ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ પ્રભુના શરીરનો વર્ણ ક્યામ છે, તે સિવાયનો ગંધો ભાવ ચિત્ર ૬૮ને આબેદૂળ મળતો છે.

વર્ષાકાળના પહેલા મહિનામાં, ગીજ પળવાડિયામાં. શ્રાવણ મહિનાના અજવાળિયા પળવાડિયાની છઠ્ઠી તિથિને વિષે, પૂર્વાર્દ્રાક્ષ સમયે, ઉત્તરકુરા નામની પાલખીમાંથી ઊતરી રૈવતક નામના ઉદ્યાનમાં, અશોક વૃક્ષની નીચે, શ્રીનેમિનાથ પ્રભુએ પોતાના હાથે જ અર્ધકારે ઉતારી નાખ્યા અને પોતાની મેળે જ પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો.

ચિત્ર ૭૧: ઋષભદેવનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ રના પાના ૯૦ ઉપરથી. આ ચિત્રનો ભાવ પણ ચિત્ર ૬૮ને સંપૂર્ણ રીતે મળતો છે.

ચૈત્ર માસના અંધારા પળવાડિયામાં, આઠમના દિવસે. દિવસના પાછલા પહોરે. સિદ્ધાર્થ નામના ઉદ્યાનમાં. અશોક વૃક્ષની નીચે, શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ પોતાના હાથે જ અર્ધકારે ઉતારી નાખ્યા અને ચાર મુષ્ટિ વડે પોતાના કેશનો લોચ કર્યો. એક મુષ્ટિ કેશ બાદી રહ્યા ત્યારે તે એક મુષ્ટિ કેશલતા, સુવર્ણના કલશ ઉપર નીલ કમલની માળા જેવી રીતે શોભી બેઠે તેવી રીતે પ્રભુના સુવર્ણ વર્ણવાળા દેહીપ્યમાન ખલા ઉપર. દીપી નીકળેલી જોઈને ઇન્દ્રને

ખડુ જ આનંદ થયો; તેથી ઇન્દ્રે પ્રભુને વિનંતી કરી કે, 'હે સ્વામિવ ! કૃપા કરી હવે ચોટલા કેશ રહેવા દો તો સારું.' ઇન્દ્રના આગ્રહથી પ્રભુએ ણાકીના કેશ રહેવા દીધા. આ રીતે ચાર મુષ્ટિ લોચ કરીને, દ્રવ્ય અને ભાવથી મુંઝ થઈને અનગારપણાને પામ્યા. તે વખતે પ્રભુએ નિર્જળ છઠ્ઠો તપ કરેલો હતો અને ઉત્તરાપાઠા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયોતો હતો.

ચિત્ર ૭૨: પ્રભુ મહાવીર. શુરા(પંક્તળ)ની પ્રતના પાના ૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૭૩: અષ્ટમાંગલિક. શુરાની પ્રતના પાના ૨ ઉપરથી.

અષ્ટમાંગલિકની. માન્યતા જૈનોમાં ખડુ પ્રાચીન સમયથી પ્રચલિત છે. જે વાતને મથુરાના કંકાલી ટીલામાંથી નીકળેલા પાપાણના પ્રાચીન આચાર્યપદો પુષ્ટિ આપે છે.^{૧૨} પ્રાચીન સમયમાં પ્રભુની સન્મુખ જૈન ગૃહસ્થો અષ્ટમાંગલિકને અદ્યતનથી આલેખતા હતા. તાલમાં તે રિવાજ લગભગ નાશ પામ્યો છે, તોપણ પ્રતિષ્ઠા, શાંતિસ્નાત્ર, અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર વગેરે મોટા મહોત્સવ સમયે લાકડામાં કોતરેલા અષ્ટમાંગલિકનો આજે પણ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અને દરેકે દરેક જિનમંદિરમાં અષ્ટમાંગલિકની ધાતુની પાટલીઓ હલદોની સંખ્યામાં વિદ્યમાન છે, જેની પૂજા ચંદન-કેસર વગેરેથી કરવામાં આવે છે. તેની માન્યતા આ રીતે આજે પણ પ્રચલિત હોવા છતાં પણ અષ્ટમાંગલિકનાં પૂરેપૂરાં નામ જાણનાર વર્ગ પણ શેકડે એક ટકો બાગ્યે જ હશે, તો પછી તે આલેખવાના હેતુઓ-ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને તેનો ઉપયોગ કરનારની તો વાત જ શી ? કોઈવિરલ વ્યક્તિઓ હશે પણ ખરી, છતાં પણ આ અષ્ટમાંગલિકને આલેખવાના ઉદ્દેશોને લગતી કલ્પના 'શ્રી આચાર દિનકર' નામના ગ્રંથમાં શ્રીવર્ધમાનસુરિએ કરેલી છે, તે અતિ મહત્વની હોઈ તેના ભાવાર્થ સાથે ટૂંકમાં અત્રે આપવી યોગ્ય ધારી છે.^{૧૩}

આત્માલોકવિધૌ જનોડપિ સકલસ્ત્રિં તપો દુઝરં

દાનં દ્રઢપરોપકારકરણં કુચંન્પરિફરજતિ ।

સોડયં યત્ર સુલેન રાજતિ સ ચં તીર્થાધિપમ્યાપ્તો

નિર્મેયઃ પરમાર્થવૃત્તિવિદુરૈઃ સજ્ઞાનિભિર્વર્ણમ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ: આત્માનું જ્ઞાન મેળવવાને-ઓળખવાને માટે દરેક મનુષ્ય તીવ્ર અને દૃઢ, વં તપ, દાન, પ્રદાન, પરોપકાર એ બધાંને કરતો શોભે છે; તે મનુષ્ય જ્યાં સુખપૂર્વક રોલે-પેનાનું દર્શન કરી શકે-એવું દર્પણ પરમાર્થને સમજનાર સજ્ઞાનીઓએ તીર્થકર દેવના આગળ આલેખવું.

જિનેન્દ્રપાદૈઃ પરિપૂજ્યઘૃષ્ટૈરતિપ્રભાવૈરપિ સંનિરુદ્ધમ્ ।

મદ્રાસનં મદ્રકરં જિનેન્દ્ર પુરો લિલેન્મદ્રસન્પ્રયોગમ્ ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ: અત્યંત પ્રભાવશાળી, પૂજનીય છે તળિયાં જેમનાં, એવા જિનેન્દ્રનાં ચરણે પડે સન્નિરુદ્ધ-યુક્ત અને કલ્યાણકારી તેમ જ મંગલના શ્રેષ્ઠ પ્રયોગરૂપ એવું મદ્રાસન જિનેન્દ્ર લગવાનના આગળ આલેખવું.

^{૧૨} જુઓ 'The Jain Stupa and other Antiquities of Mathura' Part No ૧, ૧૧૬-૧૧૭, ૧૯૦૧.

^{૧૩} 'આચારદિનકર' પત્રાક ૧૯૭-૧૯૮.

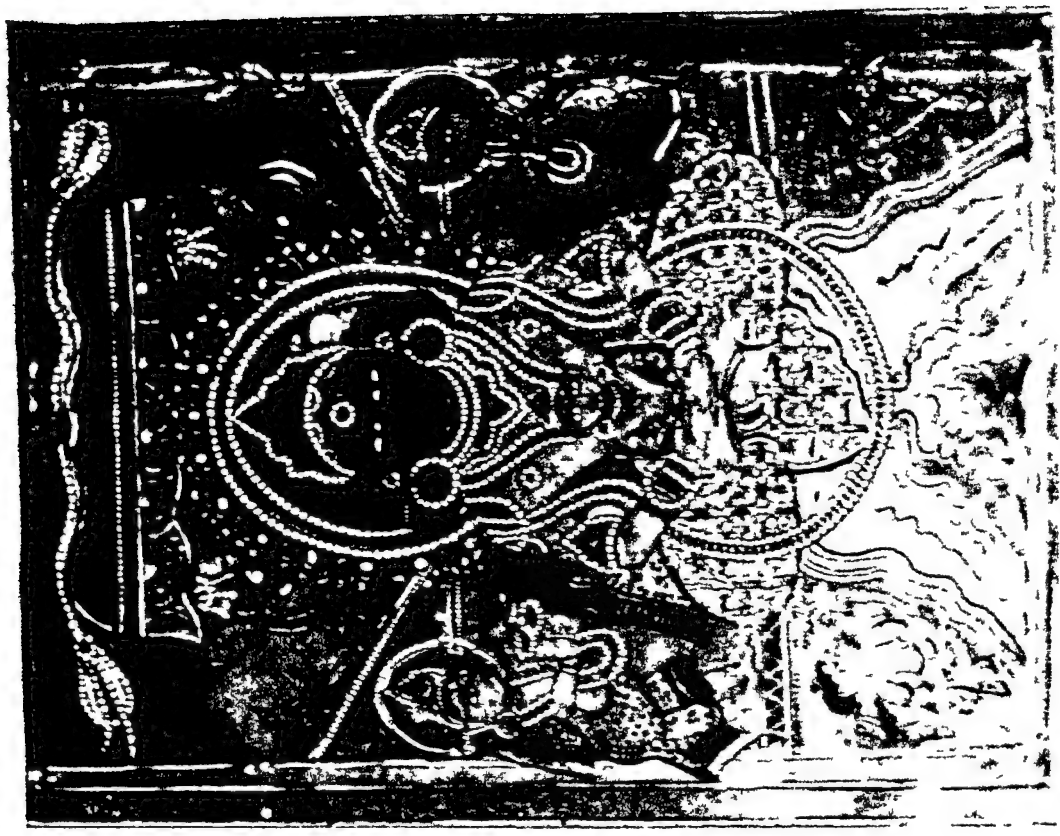

Fig. 121

Fig. 121

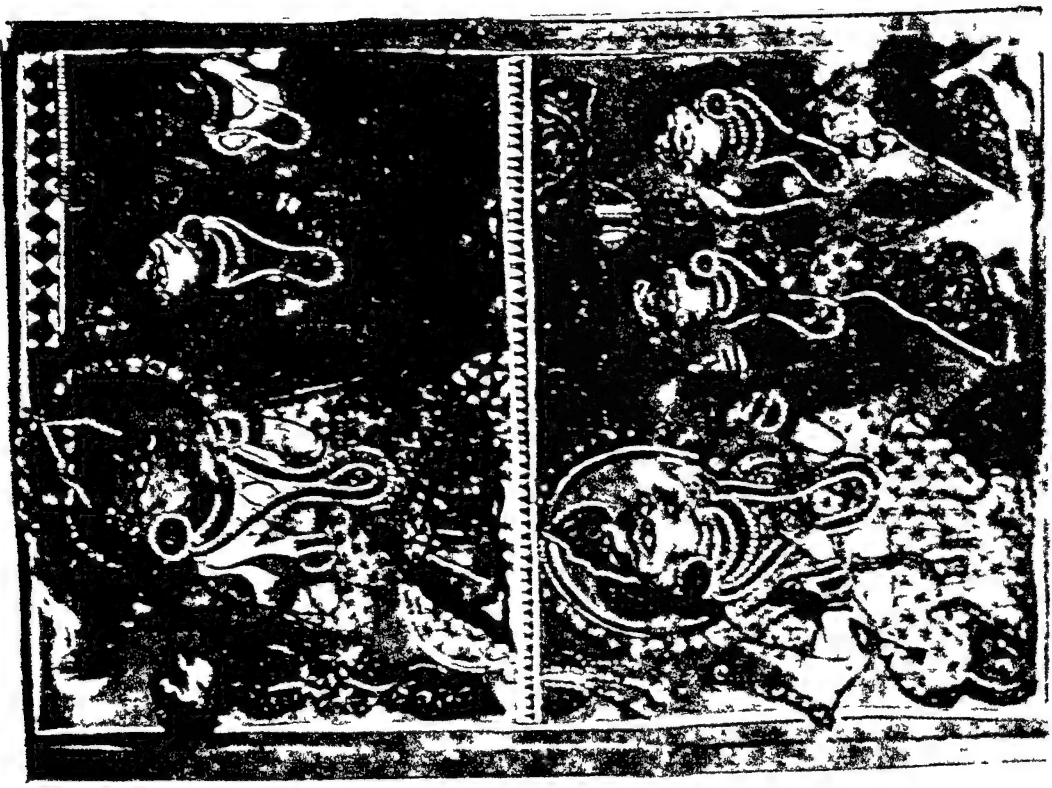

Fig. 122

Fig. 122

પુણ્યં યશઃ સમુદયઃ પ્રમુતા મહત્ત્વં સૌભાગ્યવીવિનયશર્મમનોરથાથ ।

વર્ધન્ત એવ જિનનાયક તે પ્રસાદાત્ તદ્વર્ધમાનયુગસંપુટમાદધાનઃ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થઃ હે જિનેશ્વર દેવ ! આપની કૃપાથી પુણ્ય, યશ, ઉદય, પ્રભુતા અને મહત્ત્વ તથા સૌભાગ્ય, પુદ્ધિ, વિનય અને કલ્યાણની કામનાઓ વધે છે; માટે વર્ધમાન સંપુટકને આલેખુ છું. વિશ્વત્રયે ચ મ્વકુલે જિનેશો વ્યાખ્યાયતે શ્રીકલશાયમાન ।

અતોઽત્ર પૂર્ણ કલશં લિખિત્વા જિનાર્ચનાકર્મ કૃતાર્ધયામ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થઃ ત્રણ જગતમાં તેમ જ પોતાના વંશમાં ભગવાન કલશસમાન છે, માટે પૂર્ણ-કલશને આલેખીને જિનેશ્વરની પૂજાને સફળ કરીએ છીએ.

અન્તઃ પરમજ્ઞાનં યદ્ભાતિ જિનાધિનાથહૃદયસ્ય ।

તચ્છ્રીવત્સવ્યાજાત્પ્રકટીભૂતં વહિર્વન્દ્રે ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થઃ શ્રીવત્સના ગહાનાથી પ્રગટ થયેલ, જિનેશ્વર દેવના હૃદયમાં જે પરમજ્ઞાન શોભે છે તેને વંદન કરું છું.

ત્વદ્વન્ધ્યપશ્ચશરકેતનભાવક્લૃપ્તં કર્તુ મુધા સુવત્તનાથ નિજાપરાધમ્ ।

સેવાં તનોતિ પુરતસ્તવ મીનયુગમં શ્રાદ્ધે પુરો વિલિખિતોરુનિજાઙ્ગયુક્ત્યા ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થઃ હે જગત્પ્રભુ ! શ્રાવકોએ પોતાના અંગની-અંગુલિની યુક્તિથી આલેખેલ મીન-યુગલ, આપનાથી નિષ્કૃણ થયેલ કામદેવના ધ્વજરૂપે કલ્પાયેલ હોઈ પોતાના અપરાધને ક્ષેપ કરવા માટે આપની સેવા કરે છે.

સ્વસ્તિ ભૂગગનનાગવિષ્ટપેપૂદિતં જિનવરોદયે ક્ષણાન્ ।

સ્વસ્તિકં તદનુમાનતો જિનસ્યાગ્રતો બુધજનૈર્વિલિખ્યતે ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થઃ જિનેશ્વર દેવના જન્મ સમયે એક ક્ષણવારમાં મર્ત્યલોક, સ્વર્ગલોક અને પાતાલલોકમાં સ્વસ્તિ શાંતિ-સુખ ઉત્પન્ન થયું હતું. એ માટે જ્ઞાની મનુષ્યો જિનેશ્વર ભગવાનની આગળ સ્વસ્તિકને આલેખે છે.

ત્વત્સેવકાનાં જિનનાથ દિશ્વ સર્વાસુ સર્વે નિધયઃ સ્ફુરન્તિ ।

અતઃશ્ચતુર્ધા નવકોણનન્ધાવર્તઃ સતા વર્તયતાં સુખાનિ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થઃ હે જિનેશ્વર ! તારા સેવકોને સર્વ દિશાઓમાં નિધિઓ સ્ફુરાયમાન થાય છે-પ્રાપ્ત થાય છે; તેથી કરીને ચારે બાજુ નવ ખૂણાવાળો નન્ધાવર્ત સજ્જનોને સુખ કરે.

ઉપર પ્રમાણેના વર્ણનવાળા અષ્ટમાંગલિક, મહા માંગલિક અને કલ્યાણની પરંપરાના હેતુ-ભૂત હોવાથી જિનમંદિરોમાં પાપાણુ ઉપર કોરેલા, લાકડાના પાટલાઓમાં કોતરેલા, સુખરની પેટીઓ ઉપર કોતરેલા, શ્રાવિકાઓ જિનમંદિરે લઈ જવા માટે અક્ષત અને ગદામ જેમા મૂકે છે તે આંદીની દાળડીઓ ઉપર, સાધુઓને પુસ્તકોની નીચે રાખવાની પાટલીઓ ઉપર ચીતરેલા તથા રેશમથી અને કોઈ કોઈ દાળડાઓમા વળી સાચા મોતીથી પણ ભરેલા મળી આવે છે

આ પ્રતના ચિત્રોમાં રેખાઓ વધુ બારીક થાય છે. પરંપરાની જાડી વેગવાન લીટીઓનું સામર્થ્ય તેમાં નથી, પણ ચિત્રકાર ઝીણવટનો લાલ લેવા ઉત્સુક હોવાથી વિગતો વધારે ચીતર્યા

મંડ્યો હોય એમ લાગે છે. રંગ યથુ વ્યવસ્થિત આવે છે. આ ચિત્રોનું રંગવિધાન સમગ્ર ચિત્ર-
માળામાં નવીન ભાવ પાડે છે. વિવિધતા સાચવતાં એ ચિત્રકાર પાત્રોમાં નવા અભિનયો બહુ
ચતુરાઈથી ઉતારી શક્યો છે અને પ્રસંગની જમાવટ કરવામાં વાતાવરણ, પ્રાણીઓનો ઉપયોગ
વગેરે આધુનિક ચિત્રકાર જેટલું શક્ય માને તે બધું કૌશલ તેમાં લાવી શક્યો છે. સંવિધાનનું
રેખામંડળ ઘણું રસમય છે.

આ પ્રતમાં સદૈદ, લાલ, પીળો, કાળો, વાદળી, શુભાંગી, લીલો વગેરે રંગોનો ઉપયોગ
કરવામાં આવેલો છે.

આ ચિત્રની મધ્યમાં ચિત્રકારે નવમી કમલકૂલની આદૃતિ વધાવતી શોભા માટે મૂકેલી છે.

Plate XIX

ચિત્ર ૭૪: ઇન્દ્રસભા. જીરા (પંતળા)ની પ્રતના પાના ૭ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર
૨૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

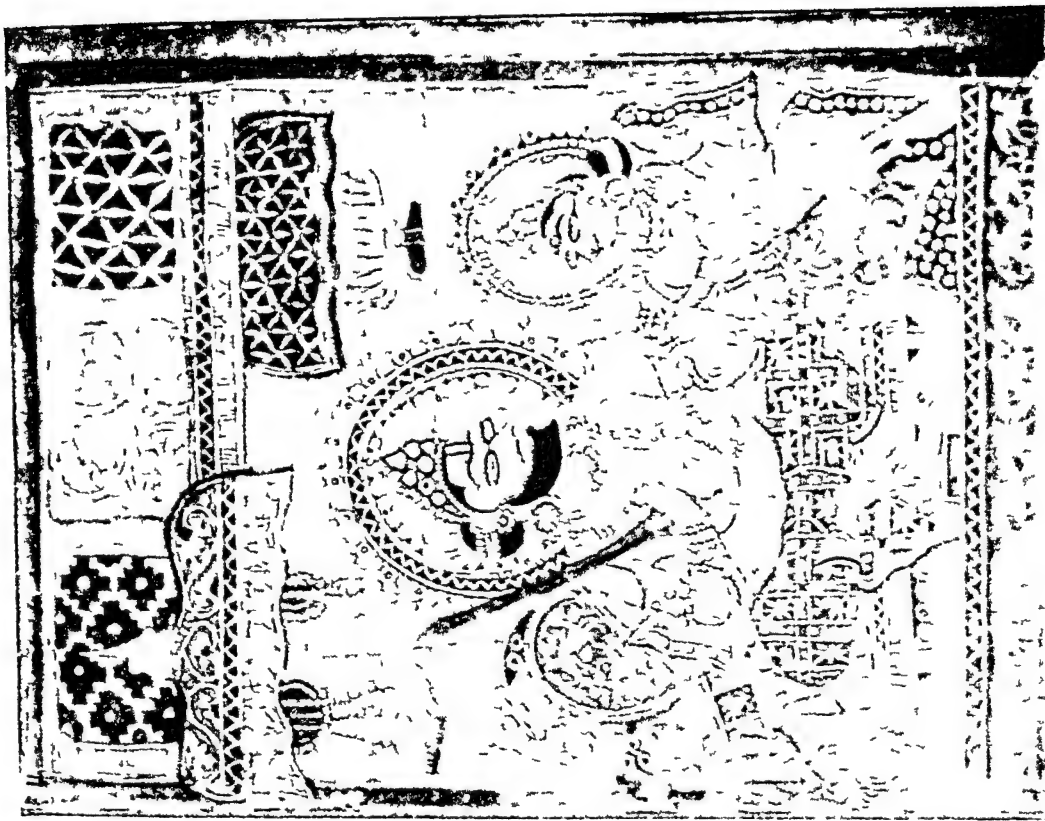
ચિત્ર ૭૫: શકરતલવ. જીરાની પ્રતના પાના ૯ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૮નું
આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

આ ચિત્રમાં ઇન્દ્ર પોતાના બંને દર્દીચણ પૃથ્વીતળ ઉપર લગાડી બંને હાથની અંજલિ
જોડેલો અને પાછળના જમણા હાથમાં વજ્ર ધારણ કરેલો દેખાય છે. તેના મસ્તક ઉપર ચંદ્રરથો
લટકતો દેખાય છે. ઇન્દ્રની પાછળ કાળા રંગમાં સુંદર સદૈદ કિશકિંતવાણું યાસી સિંહાસન તથા
સિંહાસન ઉપરથી ઊતરવા માટે પાદપીઠ અને સિંહાસન ઉપર ઉભાનું છત્ર દેખાય છે. ઇન્દ્રની
તારપત્રીય પ્રતના રંગોને મોટે ભાગે મળતા વિવિધ વસ્તુના રંગો આ કાળગતી પ્રતનાં ચિત્રોમાં
ચિત્રકારે વાપરેલા છે.

ચિત્ર ૭૬: શકાજા. જીરાની પ્રતના પાના ૧૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૬નું
આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

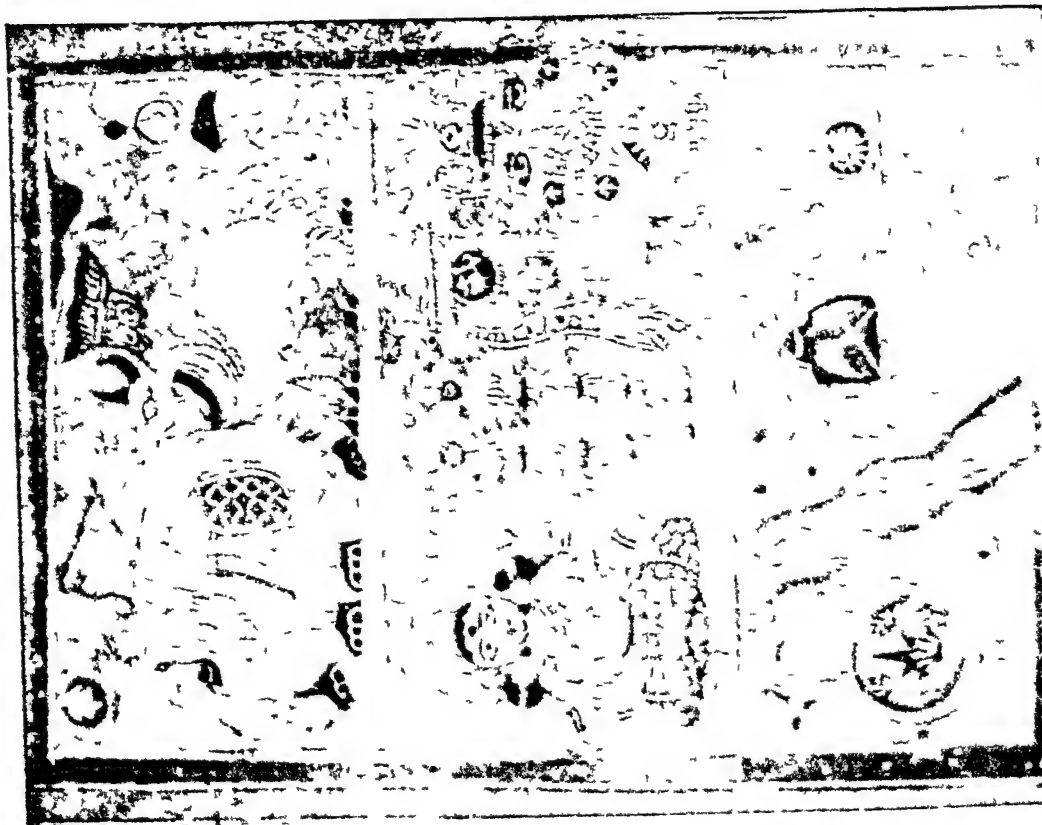
આ ચિત્રમાં સૌધર્મ સભામાં સિંહાસન ઉપર ચાર હાથવાળો ઇન્દ્ર જિજ્ઞાસુભાવ છે. તેના
ચાર હાથ પૈકી પાછળના ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર છે અને ત્રણા હાથમાં અંકુશ છે. ત્રીસેના
જમણા હાથ સાથે ઊભેલા હરિભૂગમેયિનુ દેવને ગર્ભ ગદલવાની આજ્ઞા આપતો અને ત્રણે
હાથ વરદ મુદ્રાએ છે. આમે ઊભેલો હરિભૂગમેયિનુ દેવ એ હાથની અંજલિ જોડીને ઇન્દ્રની આજ્ઞાનું
અસરશઃ અવલુ કરતો દેખાય છે. ઇન્દ્ર તથા હરિભૂગમેયિનનાં વચ્ચે સુંદર દિગ્ગંધવાણું છે.

ચિત્ર ૭૭: ગર્ભાપહર. જીરાની પ્રતના પાના ૧૬ ઉપરથી. શકની આજ્ઞા હઈને દેવને
વિષે પ્રતીત એવી, પીજી ગતિઓ કરતાં મનોહર, ચિત્રની કિસ્મતવાળી, કાનાની ચામચવાળી,
તીવ્ર, યાદીની ગતિઓને જીતનારી, પ્રચંડ પવનથી ઉછળતા ધુમાડાની ગતિ રંગી, કરીરતા ભરત
અવયવોને કંપાવનારી, ઉતાવળી અને દેવોને યોગ્ય રીતે દેવગતિ વડે ઉત્તરવાળી દોડતી, રાત્રી
તે હરિભૂગમેયિનુ દેવ, તીરછા અસંખ્યાના દ્વીપમથુરોની મધ્ય ભાગમાં મૂકેને જમણીપાના અવન-
હોતને વિષે આશ્ચર્યકુંડામ નગરમાં તપબદ્ધ બ્રાહ્મણને ધેર. ત્યાં દેવનેદ બ્રાહ્મણી રાધાવત્સલમાં
સુખપૂર્વક સૂઈ રહી છે ત્યાં પહોંચ્યો પહોંચીને અત્યંતના અત્યંત દર્શન થતાં જ અમલના મહાન

सिंह १२३

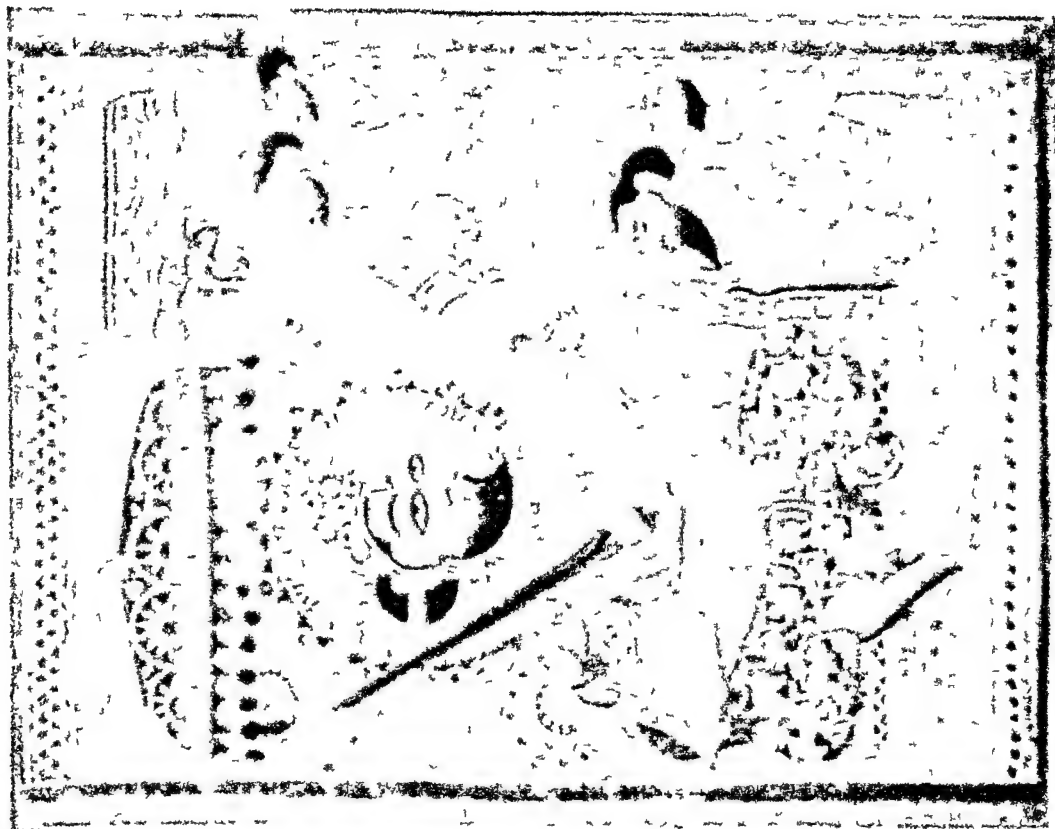
Fig 123

सिंह १२०

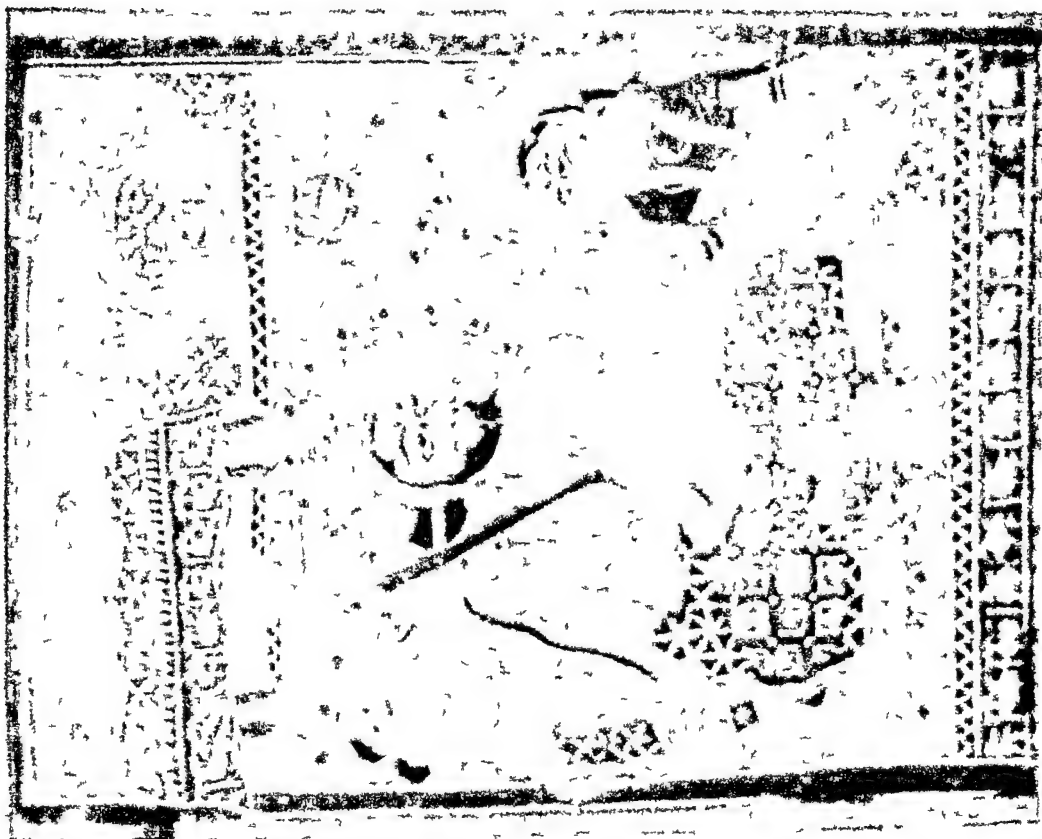
Fig 120

111 1111

111 1111

111 1111

111 1111

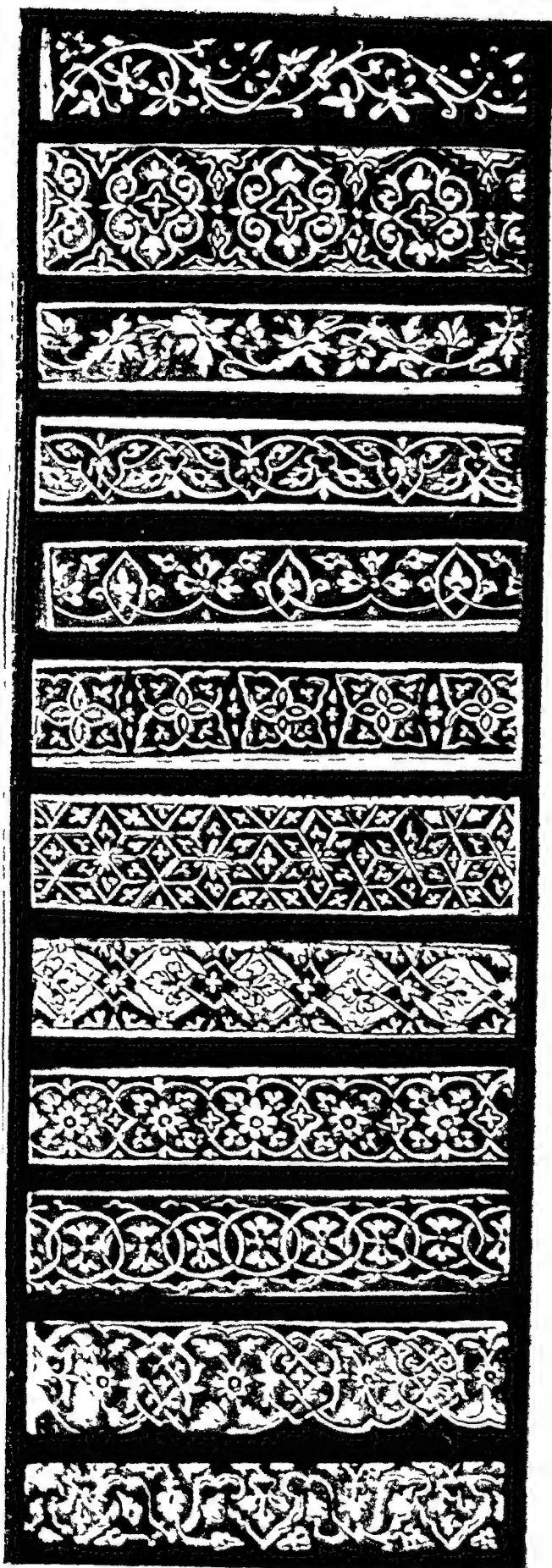

Fig. 126 to 137

चित्र १२६ थी १३७

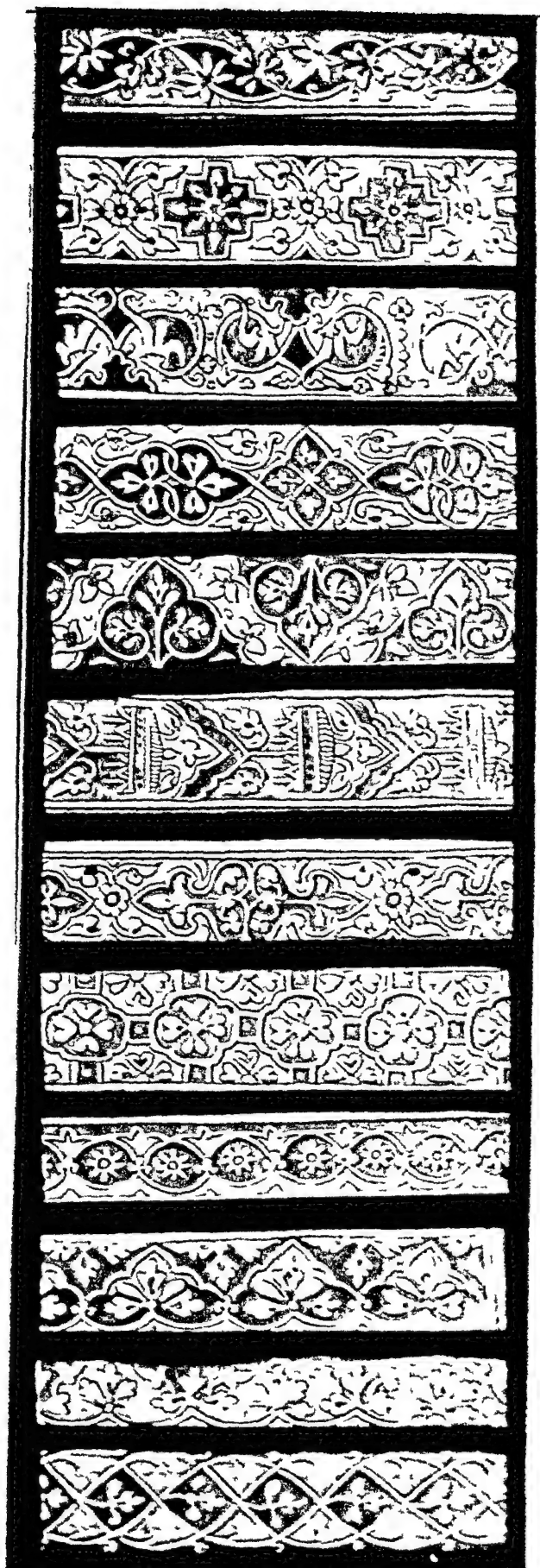

Fig. 138 to 149

चित्र १३८ थी १४९

વીરને નમસ્કાર કર્યા. દેવાનંદાને તથા તેના પરિવારને અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી. દેવાનંદાના શરીરમાંથી અશુચિ પુદ્ગલો દૂર કર્યા અને શુભ પુદ્ગલો સ્થાપન કર્યા. પછી 'હે ભગવન્! આપ મને અનુજ્ઞા આપો.' એમ ઉચ્ચારણુ કરી પ્રભુ મહાવીરને ગિલકુલ હરકત ન આવે તેમ સુખ-પૂર્વક પોતાની દિવ્યશક્તિ વડે ળંને હાથની અંજલિમા લીધા.

ચિત્રમાં શયનગૃહમાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી સુદર પલંગ પર સૂતેલાં છે અને પલંગની બાજુ-મા જ હરિશૈવમેષિન ળંને હાથની અંજલિમાં પ્રભુ મહાવીરના ગર્ભનું અપહરણુ કરીને જવાની તૈયારી કરતો હોય તેમ ચીતરેલો છે

Plate XX

ચિત્ર ૭૮: લક્ષ્મીદેવી પાટણુ રના પાના ૨૧ ઉપરથી ચિત્ર ૬૨વાળું જ ચિત્ર અળંડ ચંદ્રમા જેવી કાંતિવાળી લક્ષ્મીદેવીનાં ચોથા સ્વપ્નમા ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ દર્શન કર્યા. તે લક્ષ્મી-દેવી જાયા હિમવાન પર્વતને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા કમલરૂપી મનોહર સ્થાને બેઠેલા હતા.

ચિત્રની મધ્યમાં ચાર હાથવાળાં લક્ષ્મીદેવી બેઠેલા છે. તેમના ચાર હાથ પેંક્રી ઉપરના જમણા તથા ડાળા હાથમા કમલના ફૂલ ઉપર એકેક હાથી ભિભેલો છે નીચેના જમણા હાથમાં વરદ મુદ્રાએ માળા પકડેલી છે અને ડાળા હાથમાં વરદ મુદ્રાએ ફૂલ પકડેલું છે. તેઓ સુવર્ણના બાજેક ઉપર બેઠેલાં છે. માથે મુગટ, કાને કુંડલ, હાથે રત્નજડિત ચૂડીઓ, કપાળમા સુદર તિલક તથા પાછળ અંબોડાના વાળ પણુ ળંને બાજુ ળાંધેલા દેખાય છે. મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં તથા વિમાનને ફરતી સુદર કમલ ફૂલોની ડિઝાર્દનવાળી કમાન છે અને કમાનની ઉપરના ભાગમા ળંને બાજુએ એકેક મોર મુખમાં રત્નની માળા લધને બેઠેલા છે

ચિત્ર ૭૯: પૂર્ણચંદ્ર. પાટણુ રના પાના ૨૩ ઉપરથી ચિત્ર ૬૪વાળું જ ચિત્ર. છઠ્ઠા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ચંદ્રનાં દર્શન કર્યાં. શુકલપક્ષના પળવાડિયાની પૂર્ણિમાને પોતાની કળાંઓ વડે શોભાવનાર સંપૂર્ણ ચંદ્ર જોયો. ચંદ્ર નિર્મળતાનો દ્યોતક છે અને બીજી રીતે ચંધ-કારનો નાશક છે.

ચિત્રમા ચંદ્રદેવ પોતાના જમણા હાથમાં અમૃતનો કલશ અને ડાળા હાથમાં સાત પાંખડીવાળા ડાડી સહિતના કમલફૂલને પકડીને બેઠેલા છે ચંદ્રદેવના શરીરનો વર્ણ સફેદ છે મસ્તકે મુગટ, કાનમાં કુંડલ, વાળના અંબોડામાં આભૂષણ, હાથે કડા તથા બાજુળાંધ વગેરે આભૂષણુ અને કમ્મરની ઉપરના ખૂલ્લા ળદન પર ળંને છેડેથી ઉડતા ઉત્તરાસગ તથા કમ્મર નીચે ઉત્તરીય વસ્ત્ર સહિત ભદ્રાસનની બેઠકે લીલા રંગથી તૈયાર કરેલી ડિઝાર્દનવાળા કિમતી ગાલીચા ઉપર ચંદ્રદેવ બેસીને ઉડતા દેખાય છે ચિત્રની ઉપરના ળંને ખૂણામાં એકેક સિંહની આકૃતિ ચીતરેલી છે, જે ચીતરવાનો ચિત્રકારનો આશય ચંદ્રદેવનું વિમાન બતાવવાનો હોય એમ લાગે છે. કલ્પસૂત્રની કોઠપિણુ હસ્ત પ્રતમા છઠ્ઠા સ્વપ્ન તરીકે પૂર્ણચંદ્રનું આ બતાવું સ્વરૂપ ચીતરેલું મારા જોવામાં આવ્યું નથી આ ચિત્ર આપણુને ચૌદમ સેકાના અતભાગની ચંદ્રદેવની મૂર્તિના મૂર્તિવિધાનનો નમૂનો પૂરો પાડે છે

ચિત્ર ૮૦: જલપૂર્ણકુંડલ પાટણુ રના પાના ૨૫ ઉપરથી ચિત્ર ૬૬વાળું જ ચિત્ર

નવમા દશખને વિષે ત્રિશક્તા શત્રિયાળીએ પાણીથી ભરેલો કુંબ લેયો. તે કુંબ (કસશ) અતિ ઉત્તમ પ્રકારના સુવર્ણસમ અતિ નિર્મળ અને દીપ્તિમાન હતો. એમાં સંપૂર્ણ જલ ભરેલું હોવાથી તે કલ્યાણને સૂચવતો હતો. પૂર્ણકુંબ મંગલનો ઘોતક છે.

ચિત્રમાં સુવર્ણકલશને ગળામાં રત્નજડિત કડો તથા હાર પહેરાવેલો છે. યંને બાહુના છેડા ઉપર ઉડતું ચીન રેશમી કપડું પણ ચિત્રની શોભામાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યું છે. ઉપરના ભાગમાં જ્ઞાન અને દર્શનની ઘોતક બે આંખો ચીતરેલી છે અને ઠેઠ ઉપરના ભાગમાં કલ્પવૃક્ષના પાંદડાંઓની ડાળીઓ ચુંદર રીને ફક્ત સહિત ગોઠવેલી છે અને તે પાંદડાંઓવાળી ડાળીઓની યંને બાહુ ઉપરના ભાગમાં એકેક પોપટ પણ ચીતરેલો છે. ચિત્રકારની ચિત્રનિરૂપણ શક્તિ કલાત્મક છે.

ચિત્ર ૮૧: સૌધમેન્દ્ર. પાટળ રત્ના પાના ૭ ઉપરથી. ચિત્ર ૬૭વાળું જ ચિત્ર. ૧૩૪માં પોતાના રત્નજડિત વિમાનમાં સૌધમેન્દ્ર આકાશમાં ઊડતો કોઈ જગ્યાએ જઈ રહ્યો હોય એમ દેખાય છે ચિત્ર ૭૬ની મોક્ષ આ ચિત્રમાં પણ ઇન્દ્રને બે હાથવાળો જ ચીતરેલો છે. ઇન્દ્રના ઊંચા કંદેલા જમણા હાથમાં ફક્ત જેલું કાંઈક અને ડાબા હાથમાં સાત પાંખડીવાળું ઘંડી સહિતનું કમલનું ફૂલ છે. સાત પાંખડીવાળું કમલનું ફૂલ કામદેવનું પણ ઘોતક છે. સૌધમેન્દ્રના શરીરનો વર્ણ તપાવેલા સુવર્ણ જેવો પીળો છે. વસ્ત્રાભૂષણ ચિત્ર ૭૬ને આબેદુળ મળતા છે. વિમાનની ઉપર ઊડતી બે ધલત્રો પણ બાંધેલી છે. વિમાનની બહારના ભાગમાં યંને બાહુએ એકેક ગામર ધરનારી સ્ત્રી પરિચારિકા પણ છે. સૌધમેન્દ્રનું વિમાન સહિતનું આ પ્રમાણેના સ્વરૂપવાળું ચિત્ર આ પ્રત નિવાયની બીજી કોઈપણ કલ્પસૂત્રની સચિત્ર પ્રતમાં મારા જોવામાં આવ્યું નથી.

આ ચારે ચિત્રો, તાડપત્ર ઉપરની હરતપ્રતોની કાગળની પ્રતો ઉપર નકલો થવી શરૂ થઈ તેની શરૂઆતના સમયના હોય એમ ચિત્રોમાં વપરાયેલા તાડપત્રીય પ્રતોના ચિત્રોના રંગ તથા તાડપત્રને મલતી જ સાઈઝના પ્રતના પાના વગેરે જોતાં લાગે છે.

Plate XXI

ચિત્ર ૮૨: ગર્ભગકમણ. જીરની પ્રતના પાના ૧૭ ઉપરથી. મહી શત્રિયકુંડમાં નગરમાં, સિદ્ધાર્થ શત્રિયને ઘેર જ્યાં ત્રિશક્તા શત્રિયાળી સૂતાં છે ત્યાં આવી, તેમના આખા પરિવારને અવરુદ્ધિની નિદ્રા આપી. ત્રિશક્તા માતાના શરીરમાંથી અપવિત્ર પુષ્પમલો દર દરેક પવિત્ર પુષ્પમલો સ્થાપી, પ્રભુને બિસફુલ્લ હરકત ન આવે તેવી રીતે સંપૂર્ણરૂઢ પોતાના દિગ્વ્ય પ્રભાવ વડે ત્રિશક્તા શત્રિયાળીના કુશિમાં મંકભાગ્યા.

ચિત્રમાં ત્રિશક્તા શત્રિયાળી રત્નજડિત પદમ ઉપર દશમ અવસ્થામાં બેસેલાં છે અને તેમના પગ આડાડી બે હાથમાં બગવન મટાવીરતા ગર્ભને મહત્તી શાખીને સહિત મેલિત બેઠો છે. આ ચિત્રમાં મયનમૂર્તી સુતવટ ખામ જોવા લાયક છે.

ચિત્ર ૮૩: ત્રિશવાનાં ચૌદ દશમ. જીરની પ્રતના પાના ૧૬ ઉપરથી. જે સમયે ત્રિશક્તા શત્રિયાળીની કુશિમાં પ્રભુ મહાશીરના ગર્ભનું નંકમટ થયું તે સમયે-મહાશીરને તે પોતાની અર્ચાનીય સ્થાનામાં અરુપનિદ્રા કરતી હતી, એટલામાં તે મહાપુરુષના અવતરનું સુતવટ મોટું મહાશીરનાં ચૌદ દશમી હતી. એ ચૌદ મહાશીર આ પ્રત ને છે. — ૧ હાંડે, ૨ ૧૫૫,

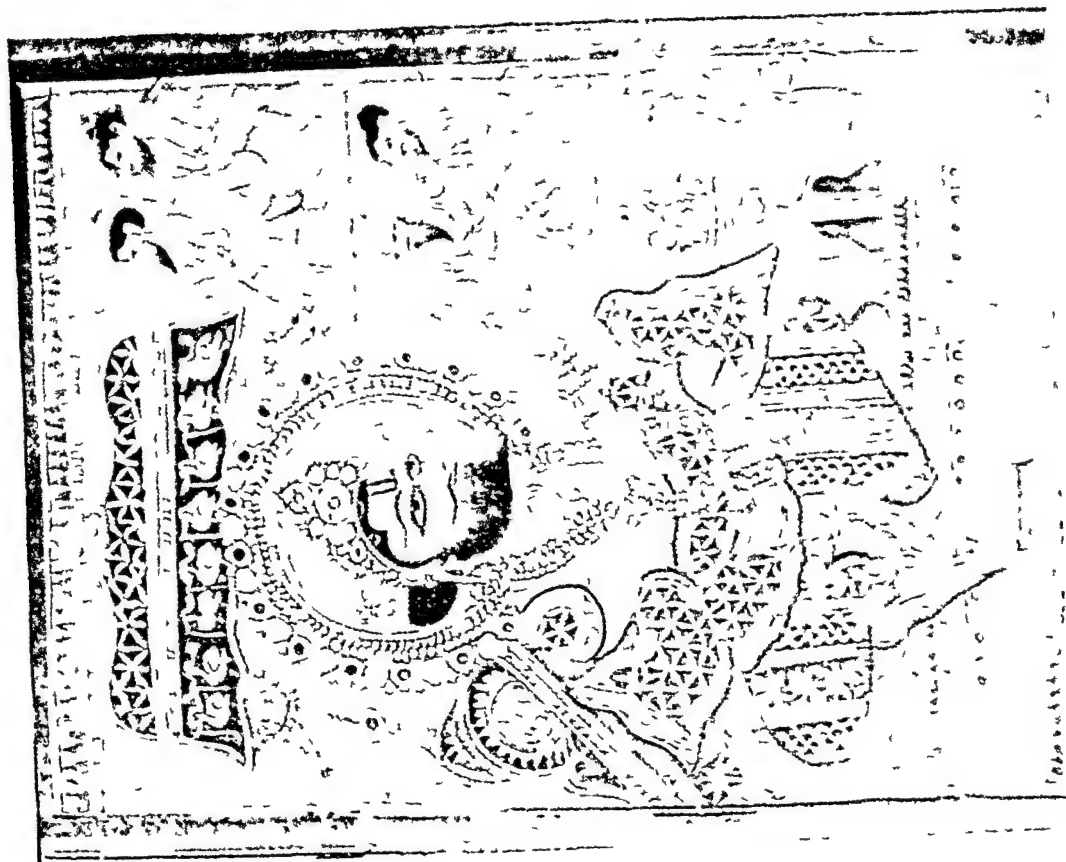

Fig 151

Fig 151

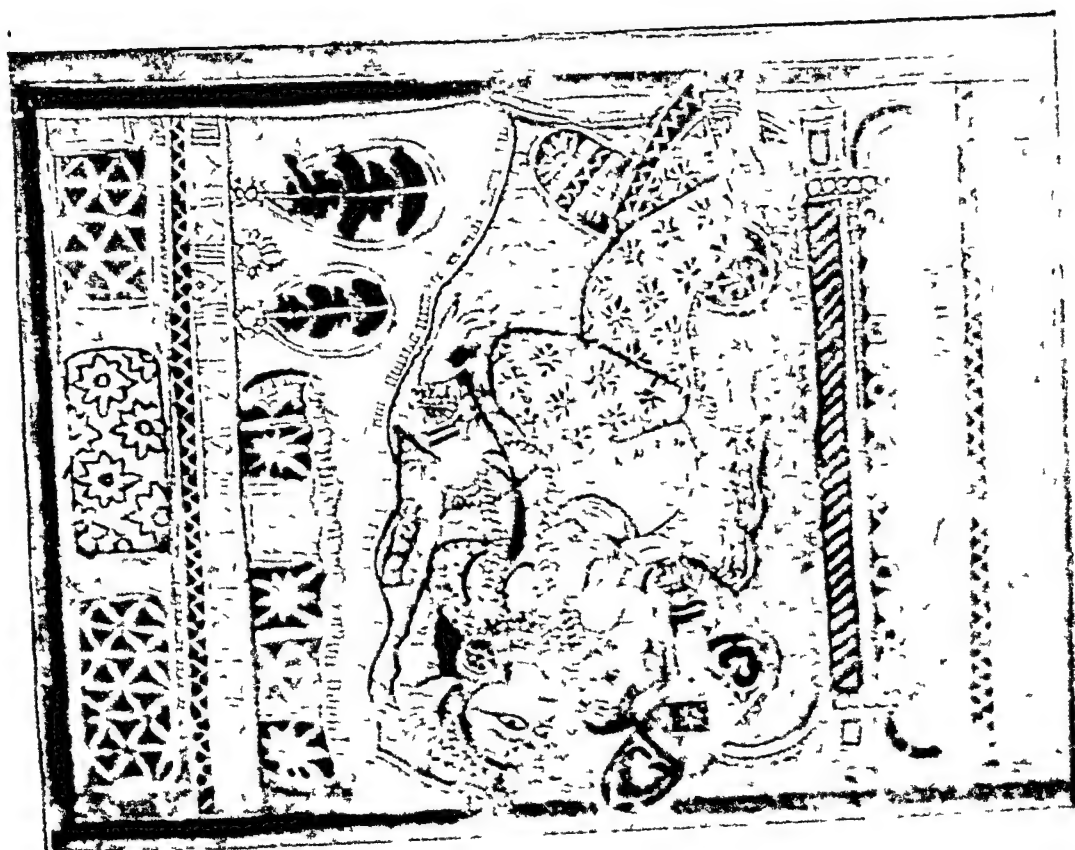

Fig 152

Fig 152

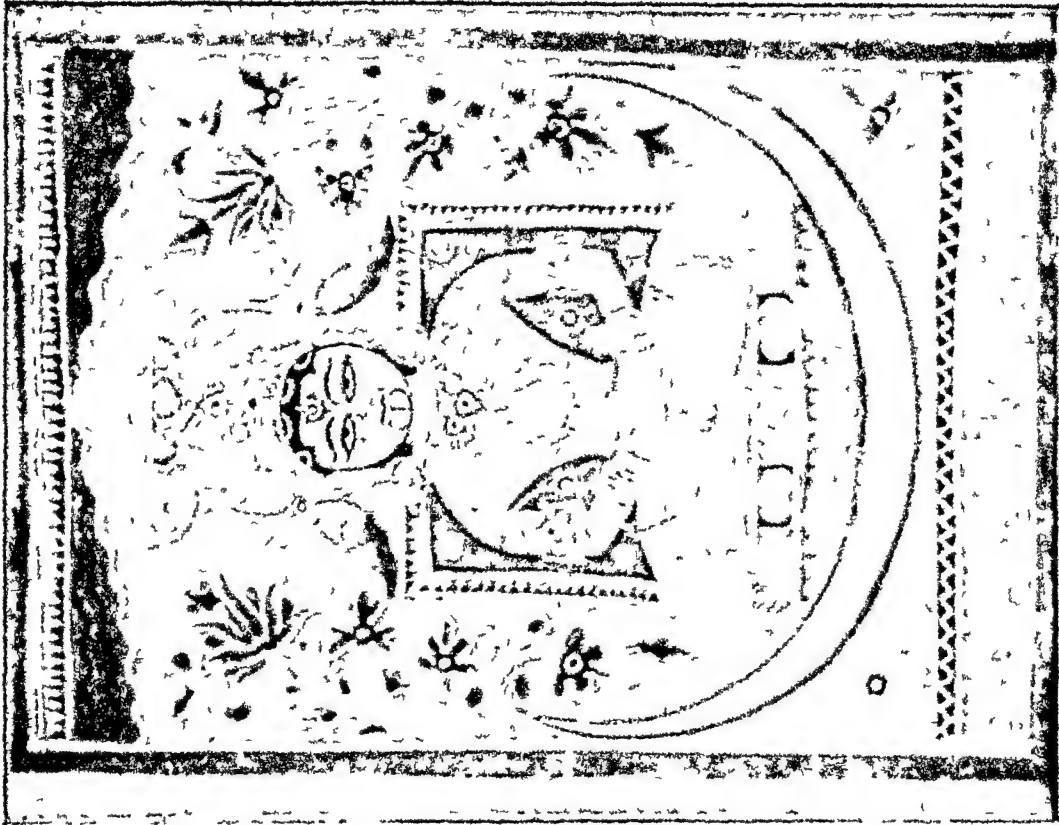

Fig. 103

Fig. 104

Fig. 105

(૩) સિંહ, (૪) લક્ષ્મી, (૫) કૂલની માળા, (૬) પૂર્ણ ચન્દ્ર, (૭) ઊગતો સૂર્ય, (૮) દેવતા, (૯) પૂર્ણ કુંભ, (૧૦) પદ્મસરોવર, (૧૧) ક્ષીરસમુદ્ર. (૧૨) દેવવિમાન, (૧૩) રત્નનો ઢગલો. (૧૪) ધુમાડા વગરનો અગ્નિ.

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે ઉપરના ભાગમાં ચૌદ સ્વપ્ન પૈકી બાર સ્વપ્નનાં ચિત્રો છે. પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં બાકી રહેલાં બે સ્વપ્નો અને ત્રિશલા માતા સુખશય્યામાં સૂતેલાં છે અને તેમના પગ અગાડી સ્ત્રી-પરિચારિકા તેમની આજ્ઞાની રાહ જોતી તેમની શુશ્રૂષા કરતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૮૪: ગર્ભ નહિ ફરકવાથી ત્રિશલાનો શોક. જીરાની પ્રતના પાના ૩૭ ઉપરથી. ભગવાન મહાવીરે માતા પ્રત્યેની ભક્તિને લીધે વિચાર્યું, કે મારા હલનચલનથી માતાને જરૂર કષ્ટ થતું હશે; તેથી તેઓ નિશ્ચલ થયા, જરા પણ ચલાયમાન ન થતાં નિષ્પંદ અને નિષ્કંપ થયા. પોતાનાં અંગોપાંગને એવી રીતે ગોપવ્યાં કે માતાને જરાપણ કષ્ટ ન થાય.

માતાનું હૃદય-અનહદ ચિત્રા.

પ્રભુ નિશ્ચલ થયા એટલે એકદમ માતાને કાળ પડી. માતાને લાગ્યું, કે ખરેખર મારો ગર્ભ કોઈ દુષ્ટ દેવે હરી લીધો, અથવા તો અકસ્માત મૃત્યુ પામ્યો; કા તો ચવી ગયો અને કા તો ગળી ગયો. એવી એવી અનેક શંકાઓ માતાના હૃદયમાં ઉદ્ભવી. મારો ગર્ભ પહેલાં જે કંપતો હતો તે હવે ગિલકુલ નિષ્કંપ થઈ ગયો, એવા પ્રકારના વિચારોથી તેઓ ચિંતા અને શોકરૂપી સમુદ્રમાં તણાવા લાગ્યાં. હથેળી ઉપર સુખને ટેકવી, આર્તધ્યાનમાં ઊતરી પડ્યા.

ચિત્રમાં માતાના સુખ ઉપર શોકની અનહદ છાયા ઉતારવામાં ચિત્રકારે પૂરેપૂરી સફળતા મેળવી છે. કાળા હાથની હથેળી ઉપર સુખને ટેકવવાની તૈયારી કરી છે અને જમણા હાથ આ શું થઈ ગયું, એવી વિસ્મયતા સૂચવવા પોતાના વિરામાસન પર ટેકવેલો છે. સામે એક સ્ત્રી-પરિચારિકા આશ્વાસનના શબ્દો કહેતી દેખાય છે. તેના ચહેરા ઉપર પણ શોકની છાયા સ્પષ્ટ દેખાય છે. મસ્તક ઉપરની છતમાં કિંમતી ચંદરવો ગાથેલો છે.

ચિત્ર ૮૫: મહાવીર-જન્મ. જીરાની પ્રતના પાના ૩૯ ઉપરથી ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે, તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે વર્ણન મારે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૪૮ વર્ણન આ ચિત્રમાં માતાના પગ અગાડી ઊભેલી દાસી વધારે છે. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો છપ્પન દિગ્ગુમારીકાના જન્મ-મહોત્સવનો પ્રસંગ જોવાનો છે પુત્રજન્મ થતા જ છપ્પન દિગ્ગુમારીકાઓએ તે જ રાત્રિએ જન્મ-મહોત્સવ કર્યો. ચિત્રમાં ચાર દિગ્ગુમારીકાઓ બેઠેલી છે, જેમાંની વચ્ચે બેઠેલી બે કુમારીકાઓ પૈકી એકના હાથમાં દર્પણ છે અને બીજીના હાથમાં નાનું સિંહાનન છે. જ્યારે બંને બાલુના છોટે બે દિગ્ગુમારીકાઓ પોતાના હાથમાં જન્મ-મહોત્સવની સામગ્રી લઈને બેઠેલી દેખાય છે.

Plate XXII

1

ચિત્ર ૮૬: મેરુ ઉપર જન્મભિષેક જીરાની પ્રતના પાના ૪૦ ઉપરથી વર્ણન મારે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૨૪૮ વર્ણન

ચિત્ર ૮૭: પ્રભુ-જન્મની વધામણી. જીરાની પ્રતના પાના ૪૧ ઉપરથી. પ્રભુ મહાવીરનો જન્મ થયાનું જાણતાં જ પ્રિયવદા નામની દાસી દોડતી દોડતી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસે આવી પહોંચી અને પુત્રજન્મ થયાની વધામણી આપી. આ વધામણી સાંભળીને રાજાને અનહદ આનંદ ઉત્પન્ન થાય એમાં તો પૂછવાનું જ શું? હર્ષના અતિરેકથી તેની વાણી ગદ્ગદ શબ્દોવાળી થઈ ગઈ અને તેના શરીરના રોમાંચ વિકસ્વર થઈ ગયાં. આ વધામણી આપનારે દાસી પર રાજા ઘણો પ્રસન્ન થયો; પોતાનાં મુગટ સિવાયનાં સઘળાં આભૂષણો તેને બક્ષીસ આપી દીધાં અને દાસીપણાથી તેને મુક્ત કરી દીધી.

સવાર થતાં જ, સિદ્ધાર્થ રાજાએ નગરના કોટવાળોને બોલાવીને કહ્યું કે:—‘હિ દેવાનુપ્રિયો! તમે જલદી ક્ષત્રિયકુટુમ્બ નગરના કેદખાનામાંથી તમામ કેદીઓને છોડી મૂકો અને આખા નગરને શણગારો.

ઉપરાંત નાચ કરનારા, મદલયુદ્ધ કરનારા, હાસ્ય-કુતૂહલ કરનારા વિદ્વષકો, ભાંડ-ભવૈયા, હાથી, ઊંટ કે ઊંચા રાખેલા વાંસને કુદી જનારા, રસિક કથાઓ કહેનારા, રાસ રમનારા, વાસ ઉપર ચઢી તેના અગ્રભાગ ઉપર ખેલ કરનારા, ચામડાની મશકમાં વાયુ ભરી શરણાઈ બળવનારા, વીણા વગાડનારા, તાળી વગાડી નાચ કરનારા, આવી આવી જાતના કુતૂહલ-ખેલ-રમતગમત કરનારા અનેકે લોકોને લોકોના મનોરંજન માટે ક્ષત્રિયકુટુમ્બ નગરને વિશે બોલાવો.

આ મહોત્સવના દિવસોમાં કોઈ આરંભ-સમારભ ન કરે અને દળવા-ખાંડવાનું બધ રાખે, એવો બહોળસ્ત તમે પોતે કરો અને બીજા પાસે કરાવો, તથા મારી આજ્ઞા મુજબ દરેક કાર્ય કરીને મને નિવેદન કરો.’

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. સિદ્ધાસન ઉપર જમણા હાથથી તલવાર પકડીને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ થઈને સિદ્ધાર્થ બેઠેલા છે અને પોતાના ડાબા હાથમાંનો કિંમતી હાર સામે ઊભેલી પુત્રજન્મની વધામણી લાવનાર પ્રિયવદા દાસીને આપતા દેખાય છે, અને તે હાર ગ્રહણ કરવા માટે બે હાથ ધરીને દાસી ઊભેલી છે. દાસીના માથાના ઉપરના ભાગમાં એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તલવાર પકડીને બેઠેલો ગામનો કોટવાળ સિદ્ધાર્થની આજ્ઞા સાંભળતો હોય તેવી રીતે બેઠેલો છે સિદ્ધાર્થની પાછળ ચામર ઉડાડતી એક સ્ત્રી-પરિચારિકા ઊભેલી છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો મહાવીર પ્રભુનો જન્મ થયાના આનંદમાં જુદીજુદી જાતનાં વાદ્યો લઈને નાચ-ગાન કરતાં સ્ત્રી-પુરુષોનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચિત્રની મધ્યમાં એક સ્ત્રી નાચતી દેખાય છે. નાચતી સ્ત્રીની જમણી બાજુ એક પુરુષ શરણાઈ વગાડે છે અને બીજા પુરુષ નગાર વગાડતો ઊભેલો છે. ડાબી બાજુ ઊભેલા બે પુરુષો પૈકી એકના બંને હાથમાં મજીરા છે અને બીજા પુરુષ બંને હાથથી પકડેલી વાંસળી વગાડે છે. આ પ્રમાણે કુલ પાંચ સ્ત્રી-પુરુષો નાચગાન કરતાં દેખાય છે.

ચિત્ર ૮૮: લોકાતિક દેવોની પ્રાર્થના અને વર્ષીદાન. જીરાની પ્રતના પાના ૪૬ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી

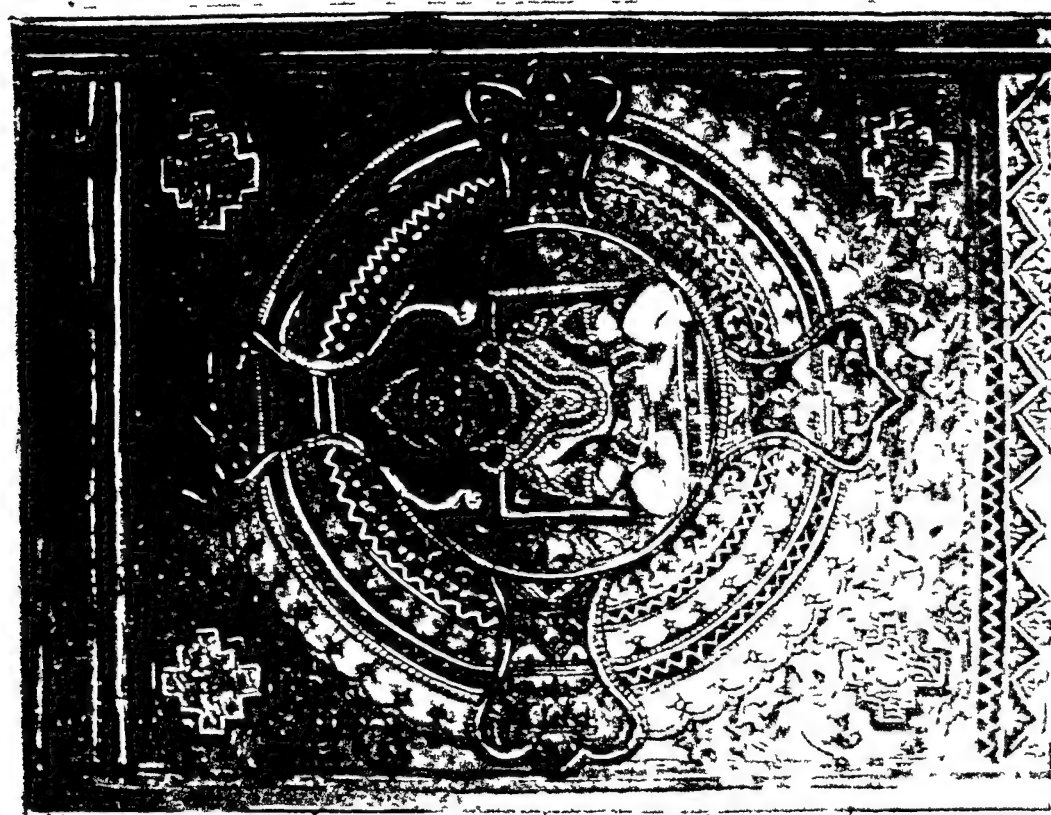

Fig 155

Fig 155

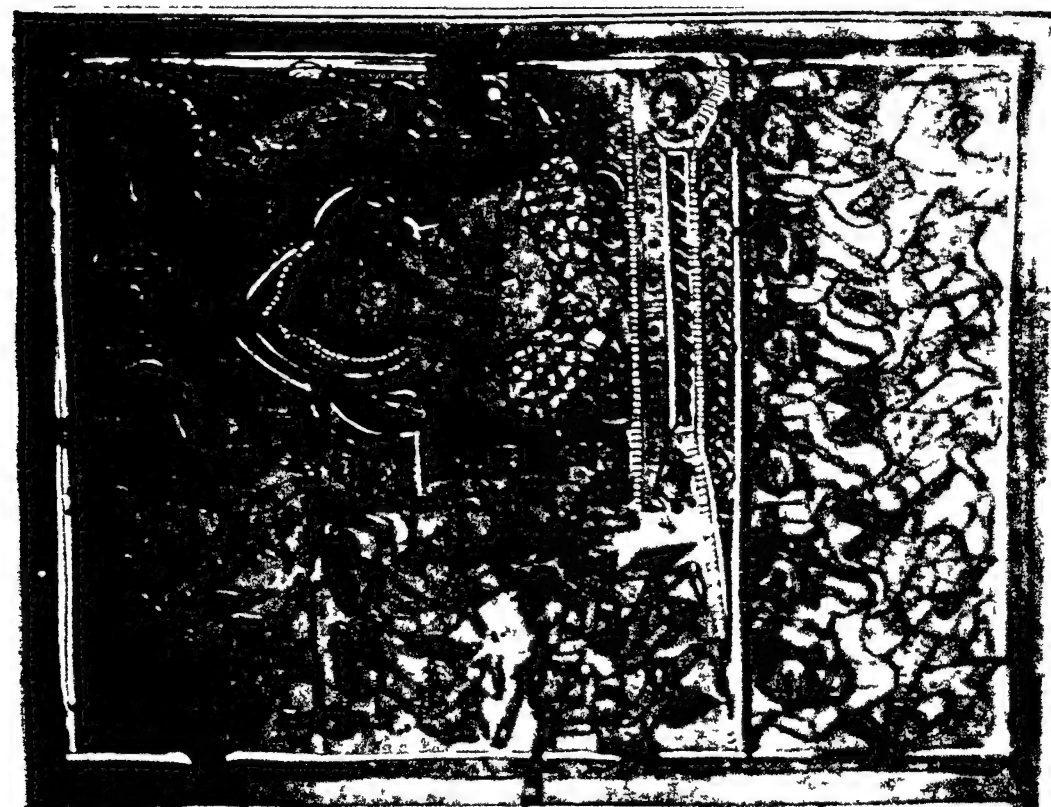

Fig 154

Fig 154

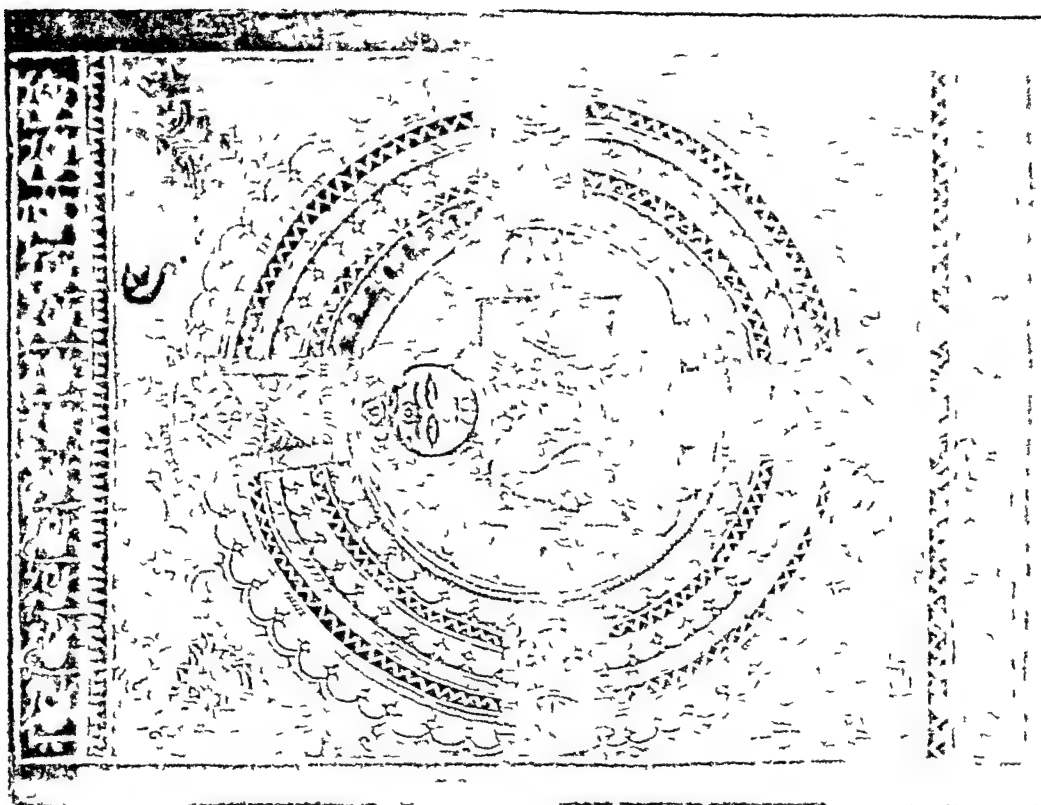

Fig. 10

100

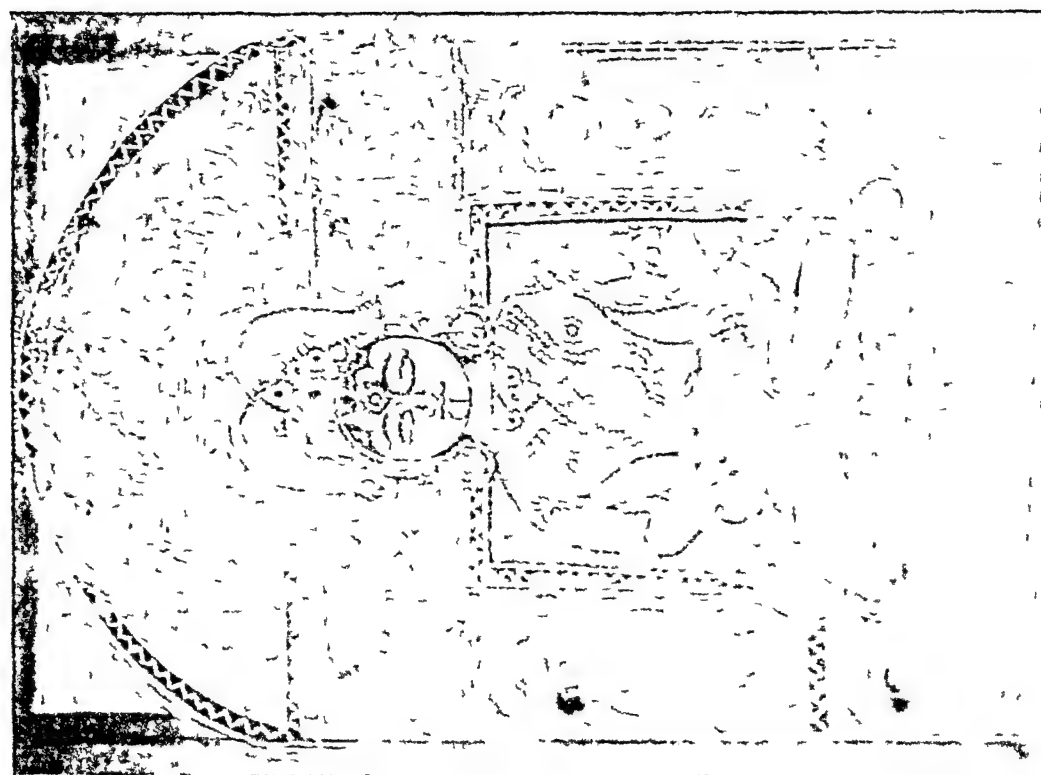

Fig. 11

101

Fig 158

चित्र १५८

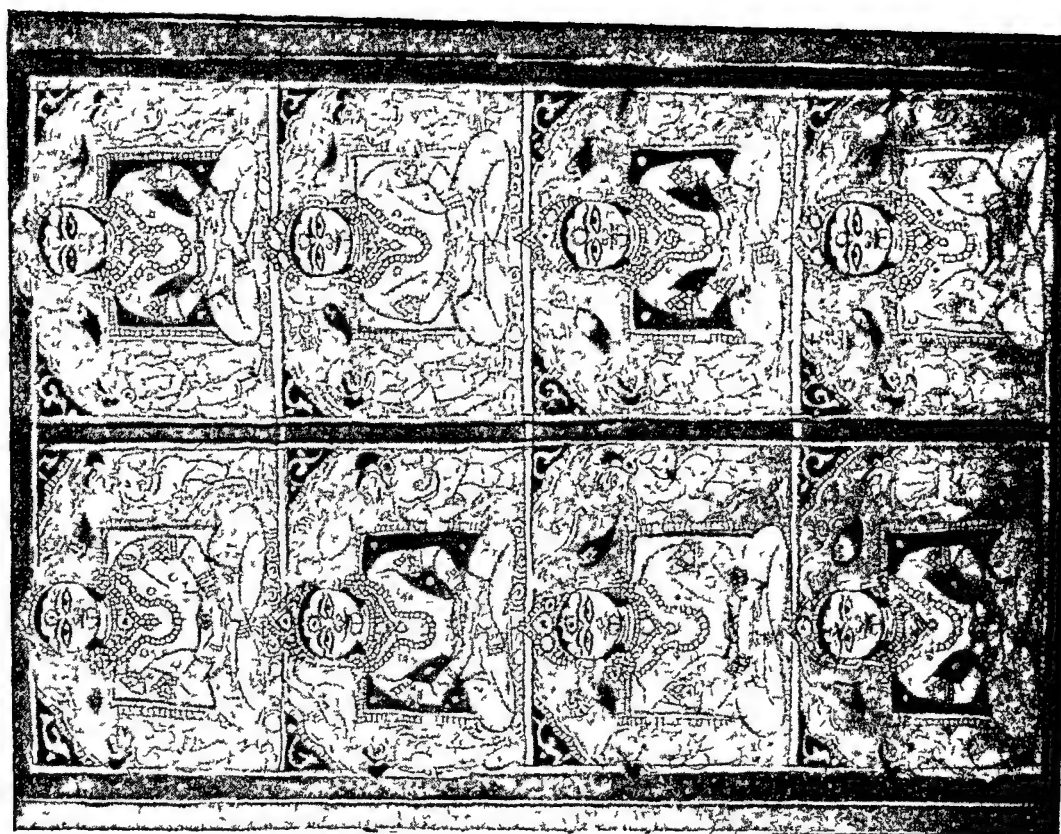

Fig 159

चित्र १५९

થાય છે. એક તરફ પ્રભુ પોતે જ દીક્ષા લેવાને તૈયાર હતા અને બીજી તરફ બ્રહ્મદેવલોક નિવાસી લોકાંતિક દેવોએ, દીક્ષા લેવાને એક વરસ બાકી રહ્યું, એટલે કે પ્રભુની ચોગણત્રીશ વર્ષની ઉંમર થઈ ત્યારે, પોતાના શાશ્વત આચાર પ્રમાણે દીક્ષાનો અવસર આવ્યાનું સૂચવી દીધું નવ પ્રકારના લોકાંતિક દેવોએ પોતાની મધુર, પ્રિય અને હૃદયમાં ઊતરી નય એવી વાણીમાં પ્રથમ તો પ્રભુને વારંવાર અભિનંદી ખૂબ સ્તુતિ કરી પછી તેમણે કહ્યું કે:- “હે સમૃદ્ધિશાલી! આપનો જય હો! હે કલ્યાણવંત! આપનો વિજય થાઓ હે પ્રભુ! આપનું કલ્યાણ હો. જગતનો ઉદ્ધાર કરવાની ધૂસરી ધારણ કરવામાં સમર્થ હોવાથી હે ક્ષત્રિયોમા શ્રેષ્ઠ વૃષભ સમાન! આપનો જય હો. હે ભગવન! આપ બોધ પામે, દીક્ષા સ્વીકારો હે લોકનાથ! સકલ જગતના જીવોને હિતકર, એવું ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવો; કારણ કે આ ધર્મતીર્થ સકલ લોકને વિષે સર્વ જીવોને હિત કરનારું ધર્મ, સુખકારક તથા મોક્ષદાયક થશે ”

ચિત્રમાં સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર જમણા હાથથી તલવાર પકડીને અને ડાબા હાથ, સામે અંજલિ જોડીને ઊભેલા લોકાંતિક દેવોને પ્રત્યુત્તર આપવા બંચો કરીને બેઠેલા ભગવાન મહાવીર કુમાર અવસ્થામાં વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે. સામે બે હાથ જોડીને ઊભેલા ત્રણ લોકાંતિક દેવો પ્રભુને દીક્ષા લેવાની વિનંતી કરે છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો મહાવીર પ્રભુના વર્ષાદાનનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નું આ પ્રસંગનું જ વર્ણન

આ ચિત્રમાં સિંહાસનની પાછળ સ્ત્રી-પરિચારિકાને બદલે બોલસરીનું ઝાડ છે અને દાન લેનાર વ્યક્તિઓની સખ્યા પાંચને બદલે ત્રણની છે બાકી ચિત્ર ૩૪ને બરાબર મળતો પ્રસંગ છે

ચિત્ર ૮૬: મહાવીરનો દીક્ષામહોત્સવ. જીરાની પ્રતના પાના ૪૮ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૫ નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં પાલખીમાં પ્રભુ વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બેઠેલા છે અને પાલખીને ચાર માણસોએ ઉપાડી છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો મહાવીર પ્રભુના પંચમુષ્ટિ લોચનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૬૮નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXIII

ચિત્ર ૯૦: પ્રભુ મહાવીરનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના પર ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૯૧: પ્રભુ મહાવીરનું નિર્વાણ જીરાની પ્રતના પાના ૫૪ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ જે પ્રમાણે ચિત્ર ૧૨માં વર્ણવી ગયા તે પ્રમાણેનાં આભૂષણો સહિત ચીતરેલી છે. આ ચિત્રમાં મરતક ઉપરનાં ત્રણ છત્રો ચિત્ર ૧૫ કરતા વધારે છે

ચિત્ર ૯૨: ગૌતમસ્વામી જીરાની પ્રતના પાના ૫૫ ઉપરથી. મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવર્તેલા સાધકોને સ્નેહ એ વજ્રની સાકળ સમાન છે જ્યાંસુધી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જીવતા રહ્યા.

ત્યાંસુધી તેમની પર સ્નેહ ધરાવનાર શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન ન થયું; પરંતુ ભગવાન મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા બાણીને, તેમનો રાગ શુદ્ધભક્તિમાં પરિણમ્યો અને પ્રભુના વિરહમાંથી ઉદ્ભવેલો ખેદ, કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવવામાં સાધનભૂત થયો.

ચિત્રની મધ્યમાં સાત પાંખડીવાળા વિકસિત સુવર્ણ કમલ ઉપર પદ્માસનની ખેઠકે ગૌતમસ્વામી બેઠે હાથ અભય મુદ્રાએ રાખીને બેઠે બાબુએ બેઠે હસ્તની અંજલિ બેઠીને ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે. ગૌતમસ્વામીના મસ્તકની પાછળ ભામંડલ છે અને મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં સુંદર ચંદ્રવો બાંધેલો છે. તેઓશ્રીની જમણી બાબુએ ઉપરથી અનુક્રમે બે સાધુ અને એક સાધ્વી, તથા ડાબી બાબુએ ઉપરથી અનુક્રમે બે શ્રાવક અને એક શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ ધર્મોપદેશ સાંભળતો બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૯૩: પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો જન્મ. જીરાની પ્રતના પાના પૃષ્ઠ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. ચિત્રમાં સિંહાસન ઉપર જમણા હાથે તલવાર પકડી રાખીને ઊંચા કરેલા ડાબા હાથમાં રેશમી રૂમાલ પકડી રાખીને અશ્વસેન રાજા સામે બેઠેલી વામાદેવીની સાથે વાતચીત કરતા હોય એમ દેખાય છે સામે બેઠેલી વામાદેવી પોતાના જમણા હાથમાં કમલનું ફૂલ પકડી રાખીને અશ્વસેન રાજાને પોતાને આવેલા સ્વપ્નનો વૃતાંત કહેતી હોય એમ લાગે છે. વામાદેવીના માથા ઉપર તથા અશ્વસેન તથા તેમની બંનેની વચ્ચે ઉપરની છતમાં ચંદ્રવા બાંધેલા છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથનો જન્મ-પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૮નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં વામાદેવીના પગ પાસે સ્ત્રી-પરિચારિકા નથી બાકીનો બધો પ્રસંગ ચિત્ર ૩૮ને મળતો છે.

Plate XXIV

ચિત્ર ૯૪: પાર્શ્વનાથ-દીક્ષા. જીરાની પ્રતના પાના ૬૨ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના ચિત્રથી થાય છે.

પાર્શ્વનાથ પ્રભુ વિશાલા નામની પાલખીમાં રત્નજડિત સુવર્ણના સિંહાસન પર પૂર્વદિશા સન્મુખ મુખ રાખીને દીક્ષા લેવા નિકળ્યા. ચિત્રમાં પાલખીની મધ્યમાં પ્રભુ બેઠેલા છે. પાલખીની આગળ એક નગારું વગાડનારો અને શરણાઈ વગાડનારો આવ્યો જાય છે. તેવી જ રીતે પાછળ પણ બે જણા વાદ્ય વગાડનારા છે અને નીચેથી ચાર જણાઓએ પાલખી ઊંચકેલી છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ચિત્રમાં ચીતરેલો પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુદિ લોચનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૯૫: પાર્શ્વનાથ નિર્વાણ. જીરાની પ્રતના પાના ૬૫ ઉપરથી. વર્ષાકાળના પહેલા મહિનાના બીજા પખવાડિયામાં, શ્રાવણ શુકલ અષ્ટમીના દિવસે, સમ્મેતશિખર પર્વત ઉપર, જલરહિત માસંક્ષમણુ(એક મહિનાના ઉપવાસ)નું તપ કરી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા-મોક્ષે ગયા. ચિત્રની મધ્યમાં સિદ્ધશિલાની આકૃતિ ઉપર વસ્ત્રાભૂષણો સજ્જિત પદ્માસનની ખેઠકે નીલ વર્ણ-વાળા પ્રભુ પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. પ્રભુના મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત ફણાઓ છે અને સાત

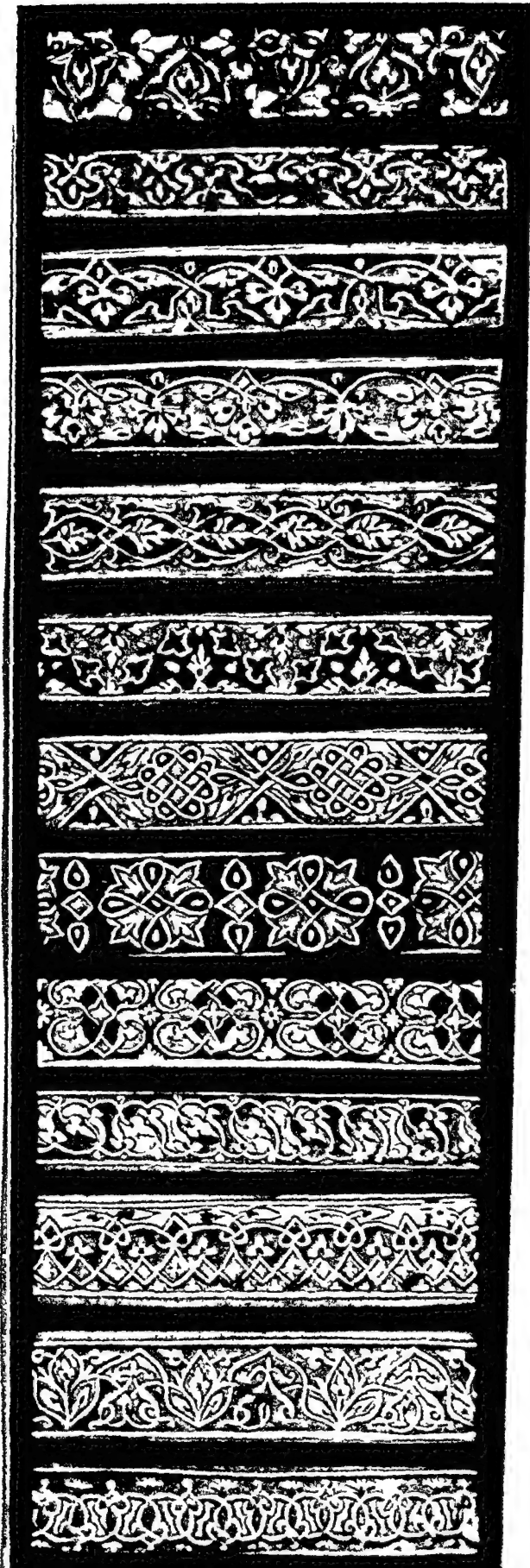

Fig. 160 to 172

चित्र १६० धी १७२

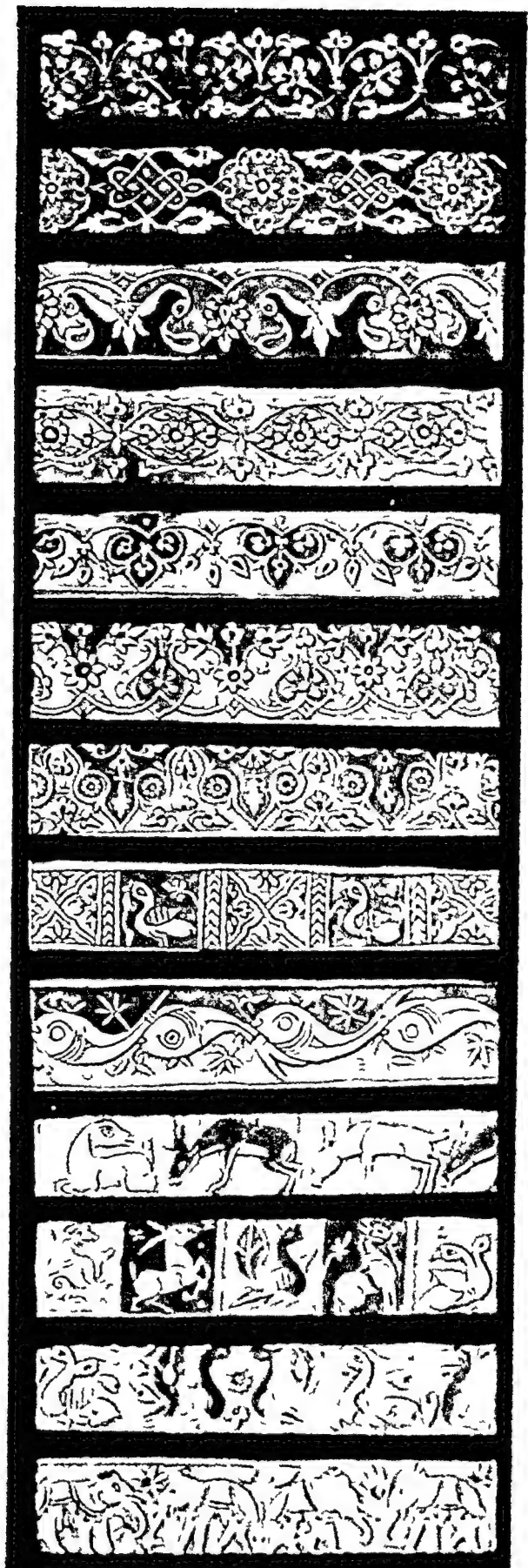

Fig. 173 to 185

चित्र १७३ धी १८५

દ્રુણાઓ ઉપર છત્ર છે સિદ્ધશિલાની નીચે પર્વતની આકૃતિ ચીતરેલી છે. પ્રભુની ળને બાહુએ કમલના બીડેલાં બળે કૂલ છે અને દ્રુણાની ળને બાહુએ એકેક બોલસરીના આડની આકૃતિ ઉપર એકેક પોપટ બેઠેલા છે.

ચિત્ર ૯૬: શ્રી નેમિનાથજીનો જન્મ જીરાની પ્રતના પાના ૬૬ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ આ પ્રસંગને લગતું જ ચિત્ર ૪૦નું વર્ણન. ચિત્રમાં સુદર પલ્લવ ઉપર શિવાદેવી માતા શ્યામ વર્ણના નેમિનાથ પ્રભુને બાળકરૂપે લઈને સૂતેલા છે. તેમની પાસે ચિત્રના ઉપરની એક બાહુએ ચામર વીઝતી સ્ત્રી-પરિચારિકા બેઠેલી છે ઉપરની છતના ભાગમાં લટકતો સુન્દર ચંદ્રવો દેખાય છે.

ચિત્ર ૯૭: શ્રી નેમિનાથ-નિર્વાણ જીરાની પ્રતના પાના ૬૮ ઉપરથી તે કાળ અને તે સમયને વિષે ભગવાન શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ એક હજાર વર્ષનું સર્વ આયુ પાળીને, સર્વ કર્મનો દય કરીને, ગ્રીષ્મ કાળના ચોથા માસમાં, આઠમા પળવાડિયામાં, અપાઠ મહિનાની સુદિ આઠમે, ગીરનાર પર્વતની ઉપર પાંચસો છત્રીશ સાધુઓ સાથે એક મહિનાનું નિર્જલ અનશન કરીને, ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રમાનો યોગ પ્રાપ્ત થતા, મધ્યરાત્રિને વિષે પક્ષાસને બેઠા બેઠા નિર્વાણ પામ્યા-સર્વ દુઃખથી મુક્ત થયા. ચિત્રની મધ્યમાં સિદ્ધશિલાની આકૃતિ ઉપર શ્યામ વર્ણવાળા નેમિનાથ પ્રભુ પક્ષાસનની બેઠકે વસ્ત્રાભૂષણો તથા મસ્તક ઉપર છત્ર સહિત બેઠેલા છે. છત્રની ઉપરના ભાગમાં આકાશનાં વાદળો અને સિદ્ધશિલાની નીચે ગીરનાર પર્વતની ટેકરી ચીતરેલી છે. પ્રભુની ળને બાહુએ ચિત્ર ૯૫ની માફક આડના બદલે ઉપર બેઠેલાં પક્ષીઓ સહિત બીડા-યેલાં કમલનાં સાત સાત કૂલ છે.

Plate XXV

ચિત્ર ૯૮: દેવાનંદાનાં ચૌદ સ્વપ્ન. જીરાની પ્રતના પાના ૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૮નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં ઠેઠ ઉપરના ભાગમાં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અને દેવાનંદા બ્રાહ્મણી બેઠેલાં છે અને નીચેના ભાગમાં સુવર્ણના પલ્લવ ઉપર બિછાવેલી સુંદર રેશમી તળાઈ ઉપર અર્ધ જાગ્રતાવસ્થામાં દેવાનંદા સૂતેલાં છે. ચિત્રના બાકીના ભાગમાં ચૌદ મહા-સ્વપ્નો ચીતરેલાં છે.

ચિત્ર ૯૯: દેવી સરસ્વતી. જીરાની પ્રતના પાના ૫૮ ઉપરથી ચિત્રમાં ઊડતાં વિમાનની મધ્યમાં ચાર હાથવાળી સરસ્વતી દેવીની સુંદર પ્રતિકૃતિ છે દેવી સરસ્વતીના શરીરનો વર્ણ સફેદ છે દેવીના ઉપરના જમણા હાથમાં પુસ્તક તથા ડાબા હાથમાં કમલનું કૂલ છે અને નીચેના જમણા હાથમાં વરદ મુદ્રાએ માળા તથા ડાબા હાથે વીણા પકડેલી છે. વિમાનની નીચે હંસ પક્ષી વાહન તરીકે છે. દેવીના વિમાનની આકૃતિ સુસ્પષ્ટ અને સુંદર છે વિમાનની ટોચ ઉપર ળને બાહુ એકેક પોપટ છે અને ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ળને બાહુ એકેક મોર છે દેવીએ મસ્તકે મુગટ, કાનમાં હંસ પક્ષીની આકૃતિવાળું ટુંડલ. અંબોડામાં અભૂષણ, ચારે હાથ પર રતનજડિત ચૂડીઓ, ગળામાં હંસ તથા મોતીઓનો હાર. નીલા રંગની કચુકી, ગુલાબી ચંચુ ગિઓર્ધનવાળું અને ળને છેડા જેના પવનથી ઊડી રહ્યા છે તેવું વસ્ત્ર અને હંસની રિઝાઈનવાળું

કમ્ભર નીચેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર પહેરેલાં છે. વળી દેવી રાતા ઘેરા રંગના રેશમી તકિયા ઉપર ભદ્રા-સનની બેઠકે બેઠેલાં છે. આખા ચિત્રના દરેકે દરેક પ્રસંગની રંગભરણી તથા સુરેખ રેખાંકનો ચિતરનાર આ ચિત્રકાર ખરેખર તેના કૌશલ માટે જગતના કલાપ્રેમીઓને પ્રશંસા કરવા લાયક છે. દેવી સરસ્વતીનાં આટલાં સુંદર ગુજરાતી ચિત્રો જવલ્લે જ મળી આવે છે.

Plate XXVI

ચિત્ર ૧૦૦: શ્રી ઋષભદેવનો જન્મ. જીરાની પ્રતના પાના ૭૫ ઉપરથી. તે કાળ અને તે સમયને વિષે શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ શ્રીખ કાળના પહેલા માસમાં, પહેલા પળવાડિયામાં-ચૈત્ર માસના ચંધારીઆ પળવાડિયામાં-આઠમને દિવસે (ગુજરાતી ફાગણ વદિ આઠમે), મધ્યરાત્રિએ, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, આરોગ્યવાળી મરુદેવી માતાએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. આ ચિત્રમાં ઋષભદેવ ભગવાનના શરીરનો વર્ણ સુવર્ણ જેવો છે, તે સિવાય ચિત્ર દેના ચિત્રને ખરાબર મળતું છે.

ચિત્ર ૧૦૧: શ્રી ઋષભદેવનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના ૭૭ ઉપરથી. ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું શ્રી મહાવીર પ્રભુના સમવસરણનું વર્ણન.

ચિત્ર ૧૦૨: શ્રી ઋષભદેવનું નિર્વાણ. જીરાની પ્રતના પાના ૭૯ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૧નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ભગવાનના શરીરનો વર્ણ પીળો છે, તે નજીવા ફેરફાર સિવાય ચિત્ર ૯૫, ૯૭ને લગભગ મળતું છે.

Plate XXVII

ચિત્ર ૧૦૩-૧૦૪: અગિયાર ગણધરો. જીરાની પ્રતના પાના ૮૦-૮૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્ર ૪૨માં એક જ ચિત્રમાં અગિયારે ગણધરો છે, જ્યારે ચિત્ર ૧૦૩માં બે ગણધરો અને ચિત્ર પ્લેટ ૨૭માંના ચિત્ર ૧૦૪માં નવ ગણધરો મળીને કુલ ૧૧ ગણધરો થાય છે.

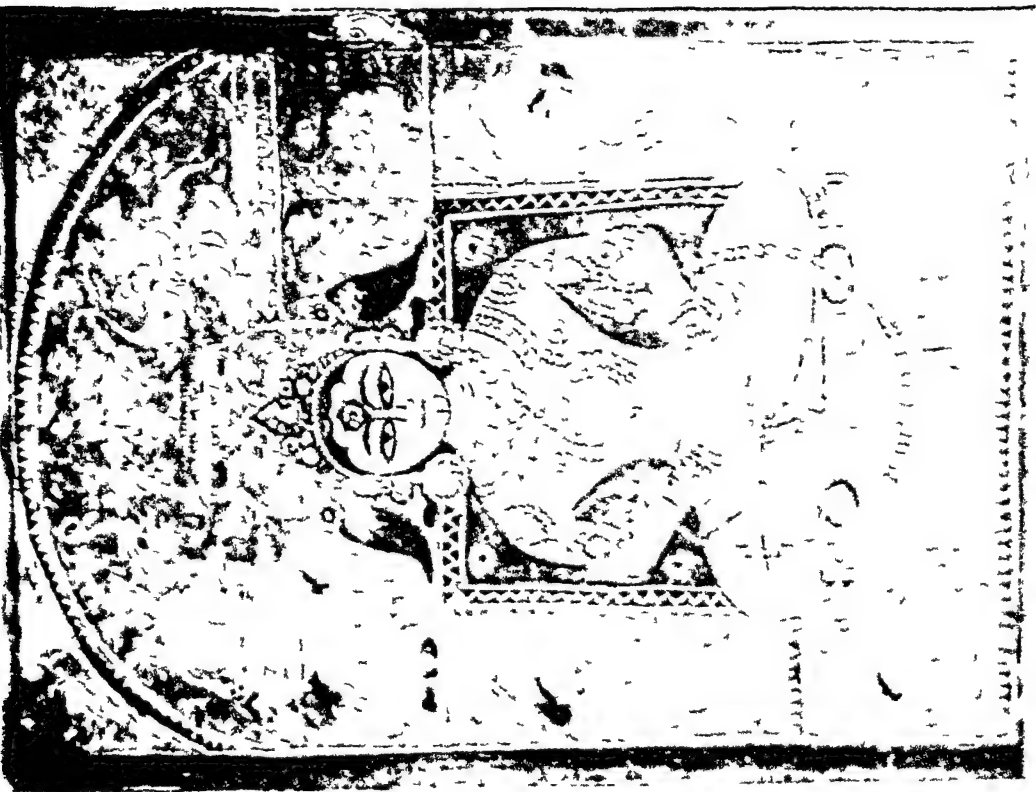
ચિત્ર ૧૦૫: ભગવાન મહાવીરનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના ૯૨ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૦૬: શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ. જીરાની પ્રતના પાના ૯૩ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ગુરુ મહારાજ સામે બેઠેલા શિષ્યને વાચના આપતા હોય એમ લાગે છે. સામે બેઠેલા શિષ્યના બંને હાથમાં તાડપત્રનું પાનું પકડેલું છે. ગુરુ મહારાજની પાછળ એક શિષ્ય બેઠા કરેલા ડાળા હાથમાં પકડેલા કપડાથી ગુરુની શુશ્રૂષા-સેવા કરતો દેખાય છે. નીચેના ભાગમાં એક શ્રાવિકા, બે સાધવીઓ અને બે શ્રાવકોરૂપી ચતુર્વિધ સંઘ ગુરુ મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળતાં બેઠેલાં છે.

ચિત્ર ૧૦૭: મહાવીરનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના ૧૦૬ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXVIII

ચિત્ર ૧૦૮: સુધર્માસ્વામી. જીરાની પ્રતના પાના ૧૧૦ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

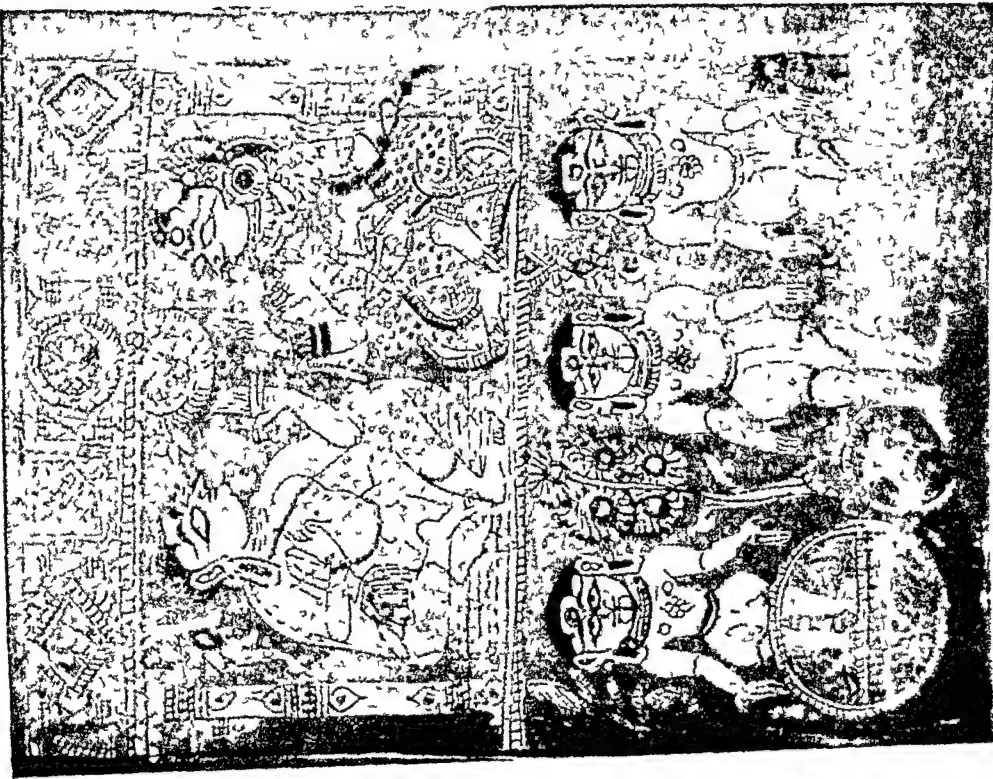

Fig. 188

चित्र १८८

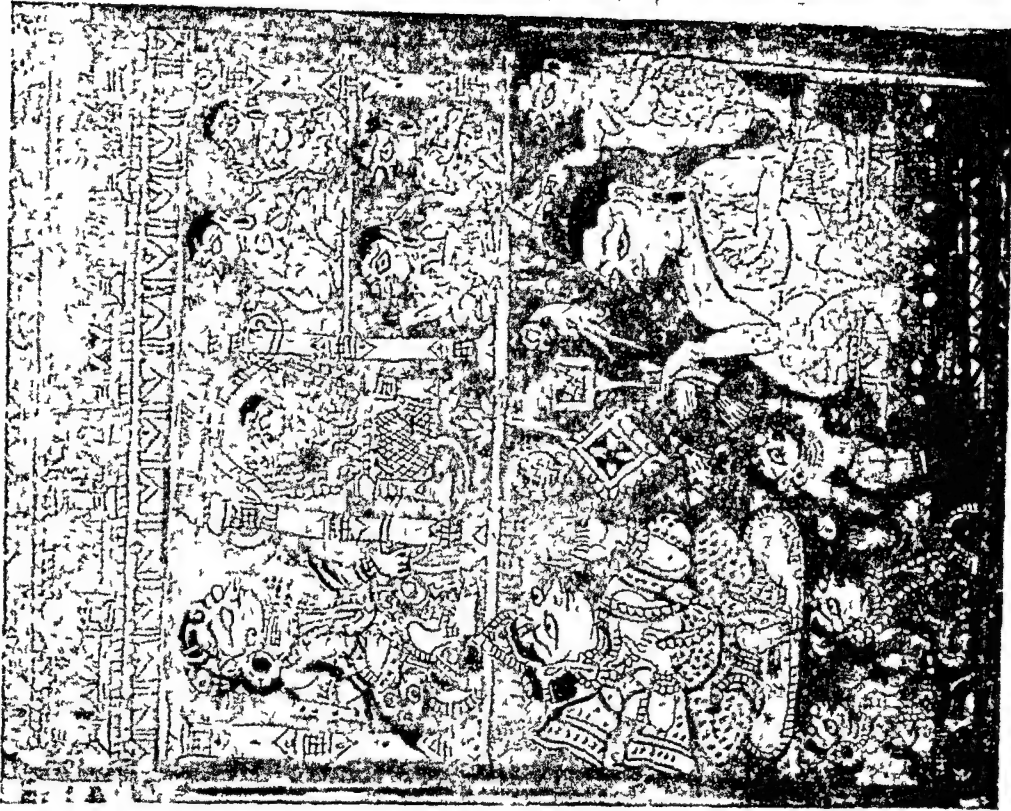

Fig. 189

चित्र १८९

चित्र १९१

Fig 191

चित्र १९०

Fig 190

ચિત્ર ૧૦૯. ચતુર્વિધ સંઘ. જીરાની પ્રતના પાના ૧૧૦ની બીજી બાજુ પરની વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૦૬નું આ પ્રસંગને લગતું મળતા ચિત્રનું વર્ણન

ચિત્ર ૧૧૦. શકસ્તવ. જયસૂં ની વિ. સ. ૧૪૮૯ની પ્રતના પાના ૬૯ની ૨૧ ચિત્રોવાળી પ્રતમાંથી. આ ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૮નું વર્ણન. આ ચિત્ર મધ્યેનું સિંહાસન બહુ જ સુંદર રીતે લાકડામાં કોરી કાઢેલું હોય એમ લાગે છે. પંદરમા સૈકામા જેનાચાર્યો સુદર કોતરકામવાળા સિંહાસન ઉપર બેસીને ઉપદેશ આપતા હતા. તેના પુરાવા રૂપે જ આવી જાતના સિંહાસનની ચિત્રમાં રજૂઆત કરવામાં આવેલી છે; કારણકે પ્રાચીન પ્રતોમાં ન્યાંન્યા ગુરુ મહારાજના ચિત્રો જોવામાં આવે છે, ત્યાંયાં દરેક પ્રસંગમાં સિંહાસન ઉપર જ તેઓ બેઠેલા હોય છે. ઇંદ્રના મન્ત્ર ઉપરનું છત્ર સુંદર કોતરકામવાળું છે; તેના પગ નીચે તેના વાહન હાથીનું ચિત્ર પણ ચીતરેલું છે.

ચિત્ર ૧૧૧. વર્ષાદાન. જયસૂંની ઉપરોક્ત પ્રત ઉપરથી જ આ ચિત્ર પણ રજૂ કરવામાં આવેલું છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન

Plate XXIX

ચિત્ર ૧૧૨: મહાવીરનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના અંતિમ પત્ર ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૧૩: ચતુર્વિધ સંઘ. ચિત્રમાં ઉપરના પ્રસંગમાં સિંહાસન ઉપર બેઠેલા ગુરુ મહારાજ, સામે બેઠેલા શિષ્યરૂપી સાધુ, મધ્ય પ્રસંગમાં બે હાથ જોડીને બેઠેલા ચાર ગૃહસ્થ શ્રાવકો તથા નીચેના પ્રસંગમાં બે સાધ્વીઓ અને બે શ્રાવિકાઓરૂપી ચતુર્વિધ સંઘને ધર્મોપદેશ આપી રહ્યા છે.

લખાણની ત્રીજી લીટીમાં આ પ્રત સંવત ૧૪૭૩ના, ચોથી લીટી અને પાંચમી લીટીમાં પોપ સુદિ પૂર્ણિમા ને રવિવારના દિવસે શ્રી જરતર ગચ્છ સંઘને માટે અણહિલપુર પત્તનમાં, છઠ્ઠી લીટીમાં શ્રી કલ્પ પુસ્તક (લખ્યુ), એમ લખેલું છે. અર્થાત્ આ કલ્પસૂત્ર (ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની) શ્રી અણહિલપુર પાટણમાં શ્રી જરતર ગચ્છ સંઘના માટે સંવત ૧૪૭૩ના પોપ સુદિ પૂર્ણિમા ને રવિવારના દિવસે લખ્યુ

Plate XXX

ચિત્ર ૧૧૪. શકાજા. પાટણ ઉની પ્રતના પાના ૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૯નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર ચાર હાથવાળો શકેન્દ્ર બેઠેલો છે. શકેન્દ્રના ચાર હાથો પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ અને ડાબા હાથમાં પાશ છે તથા નીચેના જમણા હાથમાં તલવાર અને ડાબા હાથમાં ક્લ છે. ઇન્દ્રના મન્ત્રકના ઉપરના ભાગમાં સુદર છત્ર લટકે છે વળી ઇન્દ્રના મન્ત્રકના પાછળના ભાગમાં રત્નજડિત સુવર્ણનું સુદર ડિઝાઇનોવાળું બામંડલ છે ઇન્દ્ર આખા શરીરે વસ્ત્રાનૂપાસોથી સુસજ્જિત થઈને બેઠેલો છે ઇન્દ્રના ઉત્તરાસંગના બે છેડા પવનમાં ઊડતા દેખાય છે અને કચ્છર નીચેના વાદળી નગના રેશમી ઉત્તરીય વસ્ત્રમાં દંસપક્ષીની સુન્દર ડિઝાઇન ચીતરેલી છે વળી સિંહાસનના ચારે પાયાની નીચે એકેક સિંહની આકૃતિ ચીતરેલી છે. ઇન્દ્રની સામે બે હાથ જોડીને ઇન્દ્રની આજ્ઞા મળત

કરેતો વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને હરિભૈરવેષિન દેવ, મસ્તક ઉપર સુંદર છત્ર સહિત ઊભેલો છે. આ ચિત્રનું એકેએક અંગ પ્રમાણપેત છે અને પંદરમા સૈકાના ગુજરાતી ચિત્રકારોના ચિત્રનો સુંદર નમૂનો છે. ઇન્દ્રના પગની નીચેના ભાગમાં તેના વાહન હાથીની સુંદર હાર ચીતરેલી છે.

ચિત્ર ૧૧૫: સ્વમ્નપાઠકો. પાટણુ ડાબી પ્રતના પાના ૨૩ ઉપરથી. સિદ્ધાર્થ રાજાએ સ્વમ્ન-લક્ષણ-પાઠકોને વંદી, સારા શબ્દોમાં ગુણસ્તુતિ કરી, પુષ્પ વડે પૂજી, ફળ અને વસ્ત્રાદિના દાન વડે સત્કાર કરી, વિવેકપૂર્વક ઊભા થઈ તેમનું આદર-સન્માન કર્યું અને પ્રત્યેક સ્વમ્નપાઠકે પ્રથમથી જ સ્થાપેલાં સિંહાસન ઉપર પોતપોતાની બેઠક લીધી. તે પછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે હાથમાં ફળ-ફૂલ લઈ અતિ વિનયપૂર્વક સ્વમ્નપાઠકોને સ્વમ્નનું ફળ પૂછ્યું.

સ્વમ્નપાઠકોને આ વાત સાંભળી ઘણો જ સંતોષ અને આનંદ થયો. તેમણે તે સ્વમ્નના અર્થ વિચાર્યા અને પોતપોતાની બેઠક મસંકત ચલાવી. પોતાની ખુદ્ધિ વડે ઘરાળર અર્થ અવધારી પરસ્પર એકબીજાના અભિપ્રાય મેળવી, સંશયોના ખુદ્ધાસા કરી, એકમત થઈ, સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય આગળ ચૌદ મહાસ્વમ્નોનું ફળ કહેવા લાગ્યા.

ચિત્રમાં ચારે સ્વમ્નપાઠકો સુવર્ણના અલગઅલગ સિંહાસનો ઉપર બેઠેલા છે અને દરેકે કિંમતી વસ્ત્રાભૂષણો અંગ ઉપર ધારણ કરેલાં છે. આસ કરીને દરેકના શરીર પરનાં રેશમી કપડાની બુદ્ધિ બુદ્ધિ જાતની ડિઝાઇનો આપણને પંદરમા સૈકાના ગુજરાતી કાંપડના નમૂનાઓ પૂરા પાડે છે. આ ચિત્ર પણ સર્વાંગ સુંદર છે.

Plate XXXI

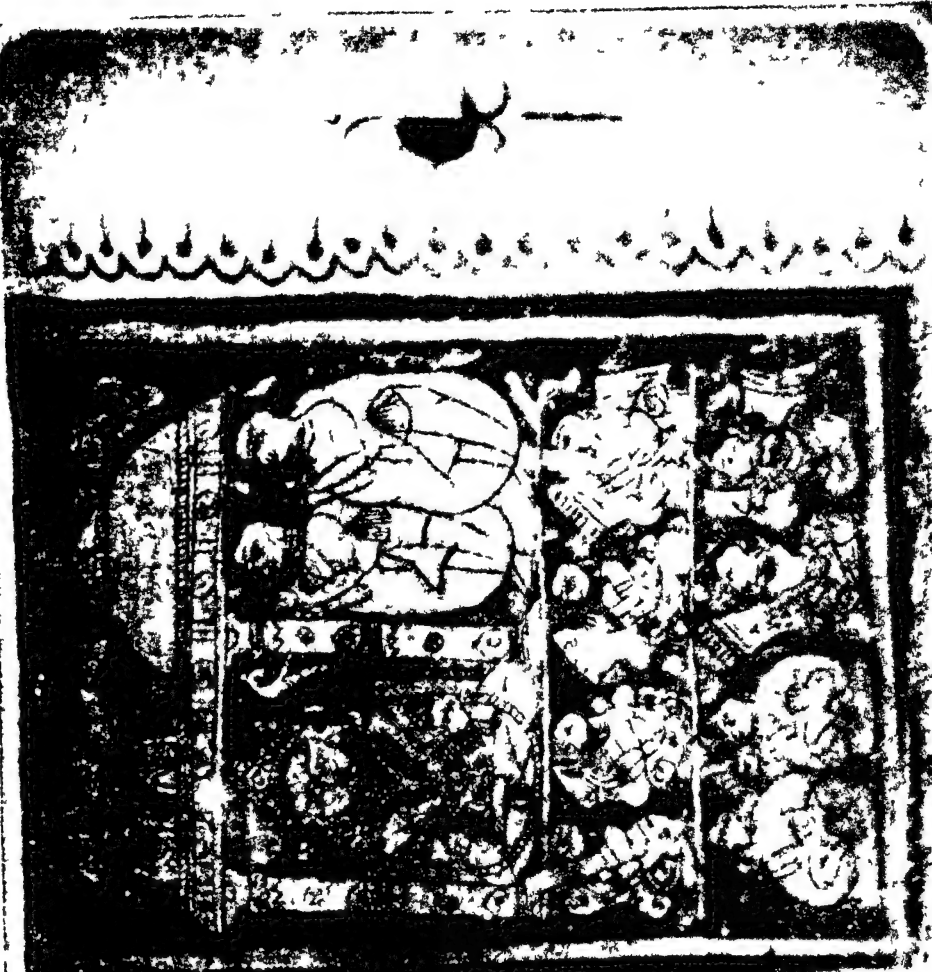
ચિત્ર ૧૧૬: શકેન્દ્ર. પાટણુ ડાબી પ્રતના પાના ૪ ઉપરથી. તે કાળ અને તે સમયે સૌધર્મેન્દ્ર પોતાની સુધર્મા સભામાં બેઠેલો છે. તે સૌધર્મેન્દ્ર કેવો છે? શક નામના સિંહાસન ઉપર બેસનારો, દેવોનો સ્વામી, શરીર પરની કાંતિ વગેરેથી દેવોમાં અધિક શોભતો, હાથમાં વજ્રને ધારણ કરનારો, દૈત્યોના નગરોને તોડનારો, શ્રાવકની પાંચમી પડિમા સો વખત વહન કરનારો અને જોણે પોતાના કાર્તિક શેઠના ભવમાં સો વખત શ્રાવકની પડિમા વહન કરી હતી.

ચિત્રમાં સુવર્ણના સાદા સિંહાસન પર ચાર હાથવાળો શકેન્દ્ર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બેઠેલો છે. તેના ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં વજ્ર છે અને નીચેના જમણા હાથમાં ફલ છે તથા ડાબા હાથથી કોઈને આજ્ઞા ફરમાવતો હોય તેવી રીતે બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૧૧૭: શયનમંદિરમાં દેવાનંદા. પાટણુ ડાબી પ્રતના પાના ૧૦ ઉપરથી. શ્રી મહાવીર ભગવાન બ્રાહ્મણકુંડામાં નગરમાં, કોડલગોત્રી ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની પત્ની જલંધર ગોત્રી દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા. તે સમયે મધ્યરાત્રિ હતી અને ઉત્તરાશ્લેષની નક્ષત્ર ને ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો.

ચિત્રમાં શયનગૃહમાં બિછાવેલા સુંદર ડિઝાઇનવાળા પલંગમાં બિછાવેલી સુંદર શય્યામાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત સૂતેલાં દેખાય છે. આ ચિત્ર પંદરમા સૈકાના ગૃહ-સ્થાના શયનગૃહો કેવી સુંદર રીતે શણગારેલા રહેતા હતા તેનો સરસ ખ્યાલ આપે છે.

रुद्राणं वंशं सङ्गच्छन्तः सङ्गच्छन्तः सङ्गच्छन्तः
दापाध्यामतपणवकाणामागच्छन्तः सङ्गच्छन्तः
अद्वाभान्नयममाराणामागच्छन्तः सङ्गच्छन्तः
उत्तराभान्नयममाराणामागच्छन्तः सङ्गच्छन्तः
दक्षिणवामिताः कल्याणाय नमः सङ्गच्छन्तः
वाङ्मामिताः सङ्गच्छन्तः सङ्गच्छन्तः
अतस्तु धर्मगताः ग्रामाय १२६ मवन्तः
१४वाष्मामायुदि २०मासामभिदेता सखि

Plate XXXII

ચિત્ર ૧૧૮: ત્રિશલાની કુક્ષિમાં ગર્ભનું સંક્રમણ. પાટણુ ૩ના પાના ૧૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૧૯: શયનગૃહમાં ત્રિશલા. પાટણુ ૩ના પાના ૧૨ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૩નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં શયનમંદિરમાં ત્રિશલા માતા અર્ધજાગ્રત અવસ્થામાં સૂતેલાં છે. પગના ઉપરના ભાગમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર બે મહાસ્વપ્નો સ્પીતરેલાં છે.

Plate XXXIII

ચિત્ર ૧૨૦: ત્રિશલાનો શોક અને હર્ષ. પાટણુ ૩ના પાના ૨૭ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રમાં માતા હથેલી ઉપર મુખ ટેકવીને શોકસાગરમાં ડૂબેલાં દેખાય છે. માતાના મસ્તક પાછળ ફરતું આભામંડલ રત્નજડિત છે. માતાની પાછળ એક સ્ત્રી-પરિચારિકા ચામર વીંઝતી ઊભેલી છે અને સામે ળીજી બે સ્ત્રીઓ, અનુક્રમે હાથમાં કૂલની છાળ તથા પોપટ અને વીણા હાથમાં પકડી રાખીને ત્રિશલા માતાને આશ્વાસન આપતી ઊભેલી છે. સામે ઊભેલી બંને સખીઓના મસ્તક ઉપર સુંદર ડિઝાઈનવાળો ચંદરવો બાધેલો છે આ ચિત્રમાંની ચારે સ્ત્રીઓના ચહેરા શોકમગ્ન છે. આ ચિત્રનાં ચારે સ્ત્રીપાત્રોએ પહેરેલાં કિંમતી રેશમી વસ્ત્રોની જુદીજુદી ડિઝાઈનો, આપણને તે સમયના ગુજરાતના કારીગરો કેવા સુંદર કાપડનું વણાટકામ તથા છાપકામ કરતા હશે તેના નમૂનાઓ પૂરા પાડે છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ગર્ભના ફરકવાથી ત્રિશલા માતાના હર્ષનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ભગવાન મહાવીરે ગર્ભમાં રહ્યા છતાં અવધિજ્ઞાનના બળથી, માતાનો મનોગત સંકલ્પ જાણી લીધો. પછી તેમણે પોતાના શરીરનો એક ભાગ રહેજ કંપાવ્યો. ગર્ભ સહિસલામત છે એમ જણાતાં ત્રિશલા માતાના આનંદનો પાર ન રહ્યો. તેમના બન્ને નેત્રોમાંથી ઉલ્લાસભાવ ઝરવા લાગ્યો. મુખરૂપી કમલ સહસ્રા પ્રકુલિત થયું અને રોમેરોમમાં આનંદનો પ્રવાહ ઝરવા લાગ્યો. તેમણે પોતાની સખીઓ વગેરેને કહ્યું, કે ખરેખર, મારો ગર્ભ સહિસલામત છે.

ચિત્રમાં ત્રિશલા માતા આનંદમાં આવી જઈને, ડાળા હાથમાં દર્પણ પકડીને તેમાં પોતાનો ચહેરો જોતાં જોતાં, સામે ઊભી રહેલી બંને સખીઓને જમણે હાથ ઊભો રાખીને પોતાનો ગર્ભ સહિસલામત છે, તેમ કહેતાં જણાય છે. આ ચિત્રમાંની ત્રણે સ્ત્રીઓનાં કપડાંની તથા માથા ઉપરના ચંદરવાના કાપડની ડિઝાઈનો પણ ખાસ પ્રેક્ષણીય છે.

ચિત્ર ૧૨૧: જન્મ-મહોત્સવ. પાટણુ ૩ના પાના ૨૯ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ઇન્દ્રના મસ્તકની પાછળનું રત્નજડિત આભામંડલ તથા મસ્તકના ઠેઠ ઉપરના ભાગમાંનું રત્નજડિત છત્ર, અને પલાંડી નીચેની મેરુ પર્વતની આકૃતિ તથા મેરુ પર્વતની જમણી બાજુએ બે હાથમાં કૂલની માળા લઈને ડુંગર પર ચઢતો એક પુરુષ અને ડાળી બાજુએ બે હાથમાં કૂલની છાળ લઈને ચઢતો બીજો એક પુરુષ દેખાય છે. આટલા પ્રસંગો ચિત્ર ૨૪થી આ ચિત્રમાં વધારે છે.

Plate XXXIV

ચિત્ર ૧૨૨: ચૌદ સ્વપ્ન પાટણુ ડના પાના ૧૩ ઉપરથી વાચકોની નાણુ ખાતર અત્રે તેનું ટૂંક વિવેચન કરવામાં આવે છે.

(૧) હાથી. ચાર મહાન દંતૂશળવાળો, ઊંચો, વરસી રહેલા વિશાળ મેઘ જેવો અને વૈતાઢય પર્વતના જેવો સફેદ, તેના શરીરનું પ્રમાણ શકેન્દ્રના ઐરાવત હાથીના જેવડું, સર્વ પ્રકારનાં શુભ લક્ષણવાળો, હાથીઓમાં સર્વોત્તમ અને વિશાળ એવા પ્રકારનો હાથી ત્રિશલા દેવીએ પ્રથમ સ્વપ્નમાં જોયો. હાથી એ પરમ મંગલકારી તથા રાજ્યચિહ્નદ્યોતક છે.

(૨) વૃષભ. શ્વેત કમલનાં પાંદડાંઓની રૂપકાંતિને પરાવિત કરતો, મજબૂત, ભરાવદાર, માંસપેશીવાળો, પુષ્ટ, યથાસ્થિત અવયવવાળો અને સુંદર શરીરવાળો વૃષભ ણીજ સ્વપ્નમાં જોયો. તેનાં અતિશય ઉત્તમ અને તીક્ષ્ણ શિંગડાંઓના આગલા ભાગમાં તેલ લગાવેલું હતું. તેના દાંત સુશોભિત અને શ્વેત હતા. વૃષભ (ગળદ) એ કૃષિનો દ્યોતક છે.

(૩) સિંહ ત્રીજા સ્વપ્નમાં ત્રિશલાએ સિંહ જોયો. તે પણુ મોતીના હાર, ચંદ્રના કિરણુ ને રૂપાના પર્વત જેવો શ્વેત, રમણીય અને મનોહર હતો. તેના પંજા મજબૂત અને સુંદર હતા. પુષ્ટ અને તીક્ષ્ણ દાઢો વડે તેનું મુખ શોભી રહ્યું હતું તેની મનોહર જીભ લપલાપાયમાન થતી હતી, સાથળો વિશાળ અને પુષ્ટ હતી, સ્કંધ પરિપૂર્ણ અને નિર્મળ હતા, ખારીક અને ઉત્તમ કેશવાળી વડે તે અનહદ શોભી રહ્યો હતો. તેનું પુચ્છ કુંડલાકાર અને શોભાયમાન હતું, તે વારંવાર જમીન સાથે અફળાતું અને પાછું કુંડલાકાર ધની જતું તેની આકૃતિમાં સૌમ્યભાવ દેખાઈ આવતો હતો. આવો લક્ષણુવતો સિંહ આકાશમાંથી ઊતરતો અને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતો ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ જોયો. સિંહ પરાક્રમનો દ્યોતક છે.

(૪) લક્ષ્મીદેવી. અખંડ ચદ્રમા જેવી કાંતિવાળાં લક્ષ્મીદેવીનાં ચોથા સ્વપ્નમાં દર્શન થયાં. તે લક્ષ્મીદેવી ઊંચા હિમવાન પર્વતને વિષે ઉત્પન્ન થએલા કમલરૂપી મનોહર સ્થાને ખેઠેલાં હતાં. ચિત્રની મધ્યમાં મોટી આકૃતિ લક્ષ્મીદેવીની છે. તેના કમલરૂપી સ્થાનના વિશેષ વર્ણન માટે જુઓ કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા વ્યાખ્યાન ણીજું.

(૫) કૂલની માળા. પાંચમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ કલ્પવૃક્ષનાં તાજાં ને સરસ ફૂલો-વાળી ચોમેર સુગંધ પ્રસરાવતી રમણીય માળા આકાશમાંથી ઊતરતી જોઈ. માળા શૃંગારની દ્યોતક છે.

(૬) પૂર્ણચન્દ્ર. છઠ્ઠા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલાએ ચન્દ્રનાં દર્શન કર્યાં. શુકલપક્ષના પળવાડિયાની પૂર્ણિમાને પોતાની કળાઓ વડે શોભાવનાર સપૂર્ણ ચન્દ્ર જોયો. ચન્દ્ર નિર્મળતાનો દ્યોતક છે અને ણીજ પક્ષે અંધકારનો નાશક છે

(૭) ઊગતો સૂર્ય. સાતમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ અધકારના સમૂહનો નાશ કરનાર અને પ્રકાશથી ઝળહળતા સૂર્યનાં દર્શન કર્યાં. સૂર્ય અતુલ પરાક્રમનો દ્યોતક છે.

(૮) સુવર્ણમય ધ્વજદડ. આઠમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ઉત્તમ વાતિના મુવર્ણમય દંડ ઉપર ફરકતી ધ્વજ જોઈ. તેના ઉપલા ભાગમાં શ્વેત વર્ણનો એક ત્રિહ ચીતરેલો હતો. ધ્વજ એ વિજયનું ચિહ્ન છે.

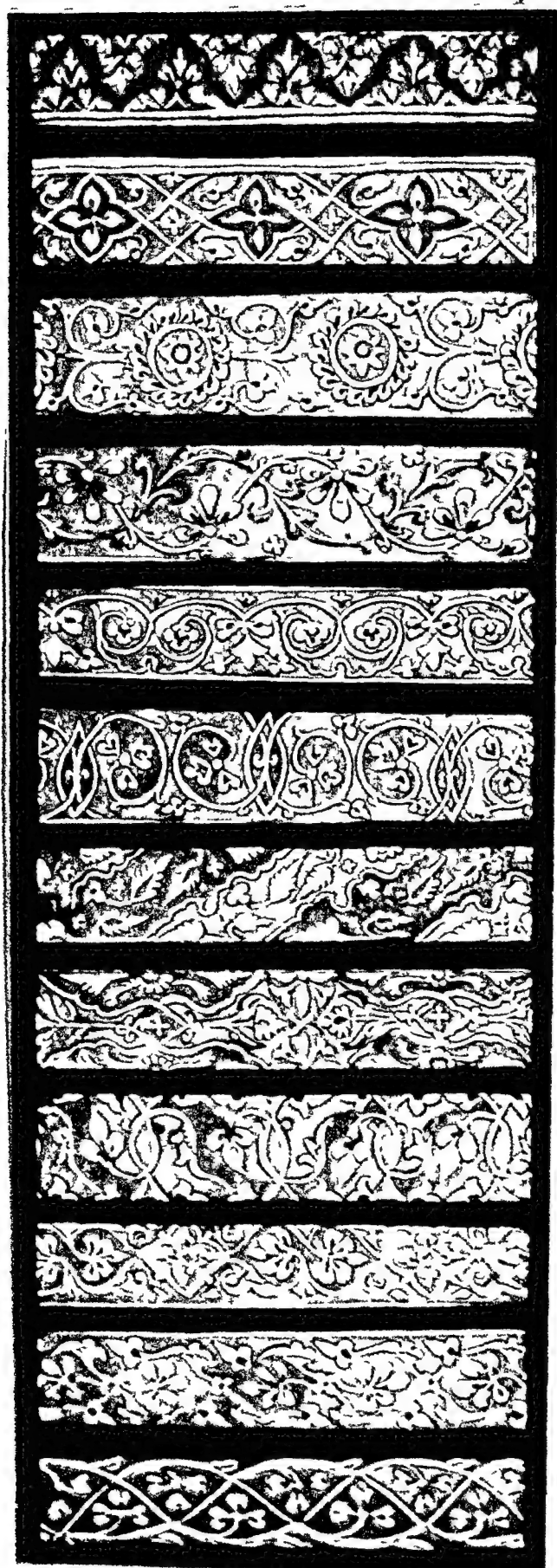

Fig 194 to 205

सिद्ध १९०५

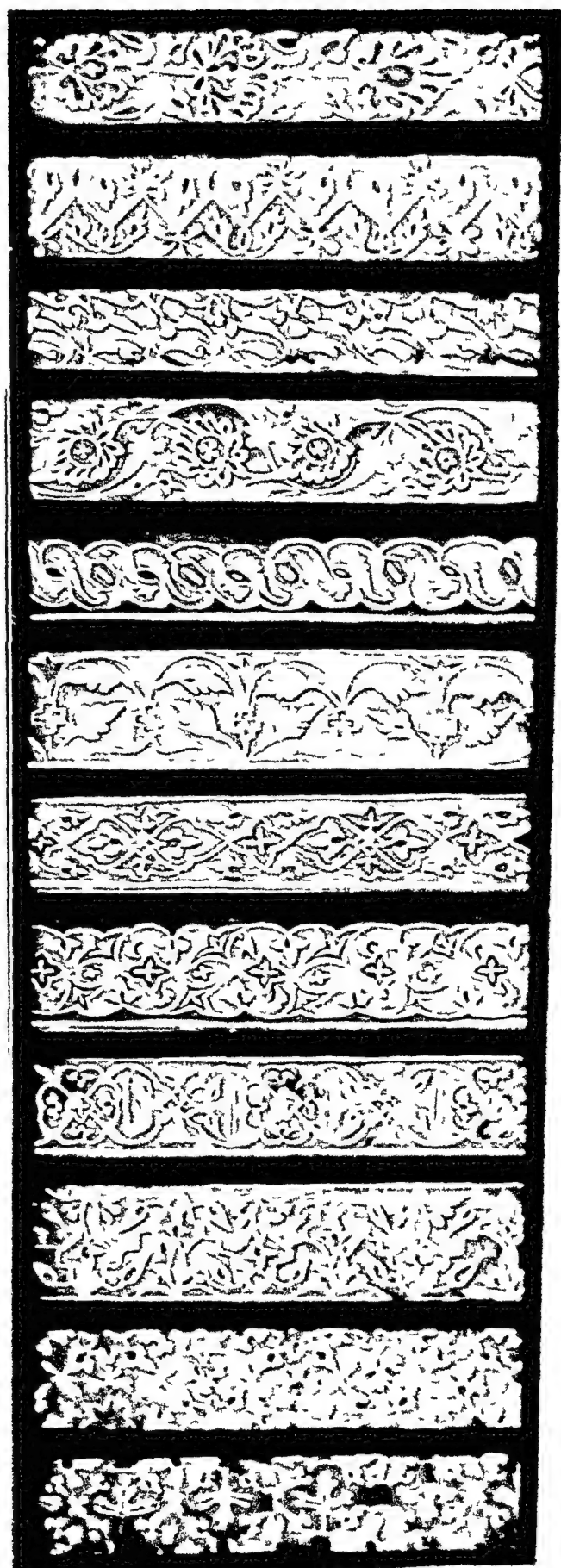

Fig 206 to 217

सिद्ध १९०५

[illegible]

२२२

ह्रीं. का. २. यो. ३. प्र. १

श्रीसिखड्डानिप्रममागामावद्वयानमोपनिषादमपुनः
 पापद्विष्टविकृत्यनिरुक्तमपिपुनःपुनःसुरिकरणा
 शिवसुवगाङ्गारश्वाकाल्यासहित ॥ १॥ १॥ १॥ १॥
 कुरुपुतामामाकनानि ॥ १॥ १॥ १॥ १॥

चित्र २१९

Fig 219

(૯) જલપૂર્ણ કુભ નવમા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણીએ પાણીથી ભરેલો કુભ જોયો. તે કુભ (કલશ) અતિ ઉત્તમ પ્રકારના સુવર્ણ ચમ અતિ નિર્મળ અને દીપ્તિમાન હતો એમાં સંપૂર્ણ જલ ભરેલું હોવાથી તે કલ્યાણને સૂચવતો હતો. પૂર્ણ કુભ મગલનો દ્યોતક છે.

(૧૦) પદ્મસરોવર. દશમા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણીએ પદ્મસરોવર જોયું. આખું સરોવર જીદીજીદી જાતના વિવિધરંગી કમલોથી તથા જલચર પ્રાણીઓથી સંપૂર્ણ ભરેલું હતું. આખું રમણીય પદ્મસરોવર દશમા સ્વપ્નમાં જોયું. સરોવર નિર્મળતાનું દ્યોતક છે.

(૧૧) ક્ષીરસમુદ્ર અગિયારમા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણીએ ક્ષીરસમુદ્ર જોયો એ સમુદ્રના મધ્ય ભાગની ઉજ્જવલતા ચન્દ્રનાં કિરણ સાથે સરખાવી શકાય. આરે દિશામાં તેનો અગાધ જલપ્રવાહ વિસ્તરી રહ્યો હતો.

(૧૨) દેવવિમાન. બારમા સ્વપ્નમાં ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણીએ દેવવિમાન જોયું. જેને ૧૦૦૮ ધાંભલા હતા. તેમાં દિવ્ય પુષ્પની માળાઓ લટકતી હતી તેની ઉપર વરુ, વૃષભ, ઘોડા મનુષ્ય, પંખી, હાથી, અશોકલતા, પંક્તલતા વગેરેનાં મનોહર ચિત્રો આલેખેલાં હતા. તેની અદરથી મધુર સ્વરે ગવાતાં ગાયનો અને વાજિત્રોના નાદથી વાતાવરણમાં સર્વત્ર સંપૂર્ણતા પથરાઈ જતી હતી. વળી તે વિમાનમાંથી કાલાગુરુ, ઊંચી જાતના કિંદ્રુ દશાંગાદિ ઉત્તમ સુગંધી દ્રવ્યોની ઉત્તમ મહેક નીકળતી હતી આખું ઉત્તમ વિમાન તેમણે જોયું.

(૧૩) રત્નરાશિ. તેરમા સ્વપ્નમાં ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણીએ રત્નનો ઢગલો જોયો તેમા પુલકરત્ન, વજ્રરત્ન, ઈન્દ્રનીલરત્ન, રક્ષટિક વગેરે રત્નનો ઢગલો જોયો તે ઢગલો પૃથ્વીતળ પર હોવા છતાં કાંતિ વડે ગગનમંડલ સુધી દીપી રહ્યો હતો.

(૧૪) નિર્દ્રૂમ અગ્નિ. ઔદમા સ્વપ્નમાં ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણીએ ધુમાડા વગરનો અગ્નિ જોયો. એ અગ્નિમાં સ્વચ્છ ઘી અને પીળું મધ સીંચાતું હોવાથી તે ધુમાડા વગરનો હતો. તેની જ્વાળાઓ પૃથ્વી ઉપર રહીરહી જાણે કે આકાશના કોઈએક પ્રદેશને પકડવા પ્રયત્ન કરી રહી હોય તેવી ચચલ લાગતી હતી.

ચિત્ર ૧૨૩: સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશક્તા પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૧૮ ઉપરથી. સ્વપ્ન-દર્શનથી વિસ્મય પામેલી, સંતુષ્ટ થયેલી, હર્ષોદ્લાસવાળી ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણી સ્વપ્નોનું સ્મરણ કરવા લાગી. ત્યારપછી તે ઊઠી અને પાદપીઠથી નીચે ઉતરી કોઈપણ જાતની માનસિક વ્યગ્રતા વિના, રાજહસની ગતિથી તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની શર્યા પાસે આવી આવીને પોતાની વિશિષ્ટ ગુણવાળી વાણી વડે સિદ્ધાચને જગાડ્યા.

ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની આજ્ઞાથી ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણી રત્નમણિથી શોભતા સિંહાસન ઉપર બેઠા. પોતાના શ્રમ અને શોભને દૂર કરી. પોતાની સ્વાભાવિક મધુર, ક્રોમળ, લલિત અને ભાવભરી વાણી વડે કહ્યું કે, ‘હે સ્વામી ! હું આજે મહાપુણ્યશાળી અને ભાગ્યશાળીને યોગ્ય શર્યામાં કંઈક જાગતી અને કંઈક જાણતી હતી. તેવી સ્થિતિમાં ઔદ મહાસ્વપ્ન દેખી જાગી ઊઠી.’

ચિત્રમાં સિદ્ધાર્થ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે અને તેમની સામે ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણી બેસીને પોતાને આવેલાં સ્વપ્નોનું વૃત્તાંત કહેતાં દેખાય છે સિદ્ધાર્થની પાછળ ચોક્કસ ચિત્રાચ્ચિત્ર પાછું

આ વૃત્તાંત વિસ્મય ચિત્તે સાંભળતી ઊભેલી છે.

Plate XXXV

ચિત્ર ૧૨૪: સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલા દરબારમાં. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૨૨ ઉપરથી આ ચિત્ર-પ્રસંગ ધરાવતર ઉપરોક્ત ચિત્ર ૧૨૩ને મળતો છે.

ચિત્ર ૧૨૫: પુત્રજન્મની વધામણી. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૨૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૩નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં સિદ્ધાસન ઉપર બેઠેલા સિદ્ધાર્થ ક્ષનિચ, પોતાને ત્યાં પુત્રજન્મની ખુશાલીમાં જમવાનુ આમંત્રણ આપીને બોલાવેલા સ્વજનો સથે પુત્રનું નામ પાડવા વગેરેની ચર્ચા કરતા દેખાય છે સિદ્ધાર્થની સામે ઉપરના પ્રસંગમાં બે પુરુષો અને નીચેના પ્રસંગમાં ણીબ બે પુરુષો, કુલ ચાર પુરુષો ઊભેલા છે.

Plate XXXVI

ચિત્ર ૧૨૬થી ૧૩૭: કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો. હંસ વિ. ૨ ની પ્રત ઉપરથી.

ચિત્ર ૧૩૮થી ૧૪૯: કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો. ઉપરની જ પ્રતમાંથી.

Plate XXXVII

ચિત્ર ૧૫૦: મહાવીરજન્મ. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૨૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રના પાનાનું માપ મોટું હોવાથી ચિત્રકારે શયનમંદિરના સુશોભનોમાં સારી વૃદ્ધિ કરી છે.

ચિત્ર ૧૫૧: સંવત્સરી-દાન. પાટણુની પ્રતના પાના ૩૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં પણ ચિત્ર માટે મોટી જગ્યા મળવાથી ચિત્રકારે વધારે સુશોભનોનો ઉપયોગ ઠીકઠીક પ્રમાણમાં કરેલો છે.

Plate XXXVIII

ચિત્ર ૧૫૨: પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૩૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૬૮નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ઇન્દ્રના મસ્તક ઉપર છત્ર છે, એ અવાસ્તવિક છે, કારણકે ઇન્દ્ર પ્રભુની પાસે આવે ત્યારે છત્ર વગેરેનો ત્યાગ કરીને જ આવે; અને ઇન્દ્રને ચાર હાથ છે. વળી ચિત્ર ૬૮માં મહાવીર ઊભેલા છે, નેચારે આ ચિત્રમાં બેઠેલા છે. ઉપરના ભાગમાં આકાશમાં વાદળાં દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૫૩: મહાવીર-નિર્વાણ. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૩૮ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXXIX

ચિત્ર ૧૫૪: ચંદ્રલેખા પાલખી. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૩૪ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ચિત્રકારને વધારે મોટી જગ્યા મળવાથી ઊંચકનારા છ જણા તથા પાલખીનું સુંદર કલાવિધાન અને પાલખી ઉપરના બે મયૂરોની રજૂઆત ચિત્ર ઉપરથી વધારે છે.

ચિત્ર ૧૫૫: પાર્શ્વનાથજીનું સમવસરણ. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૪૪ ઉપરથી. અનુપમ જ્ઞાન, દર્શન અને આરિત્રાદિ અસાધારણ ગુણો વડે પોતાના આત્માને ભાવતા, પાર્શ્વનાથ

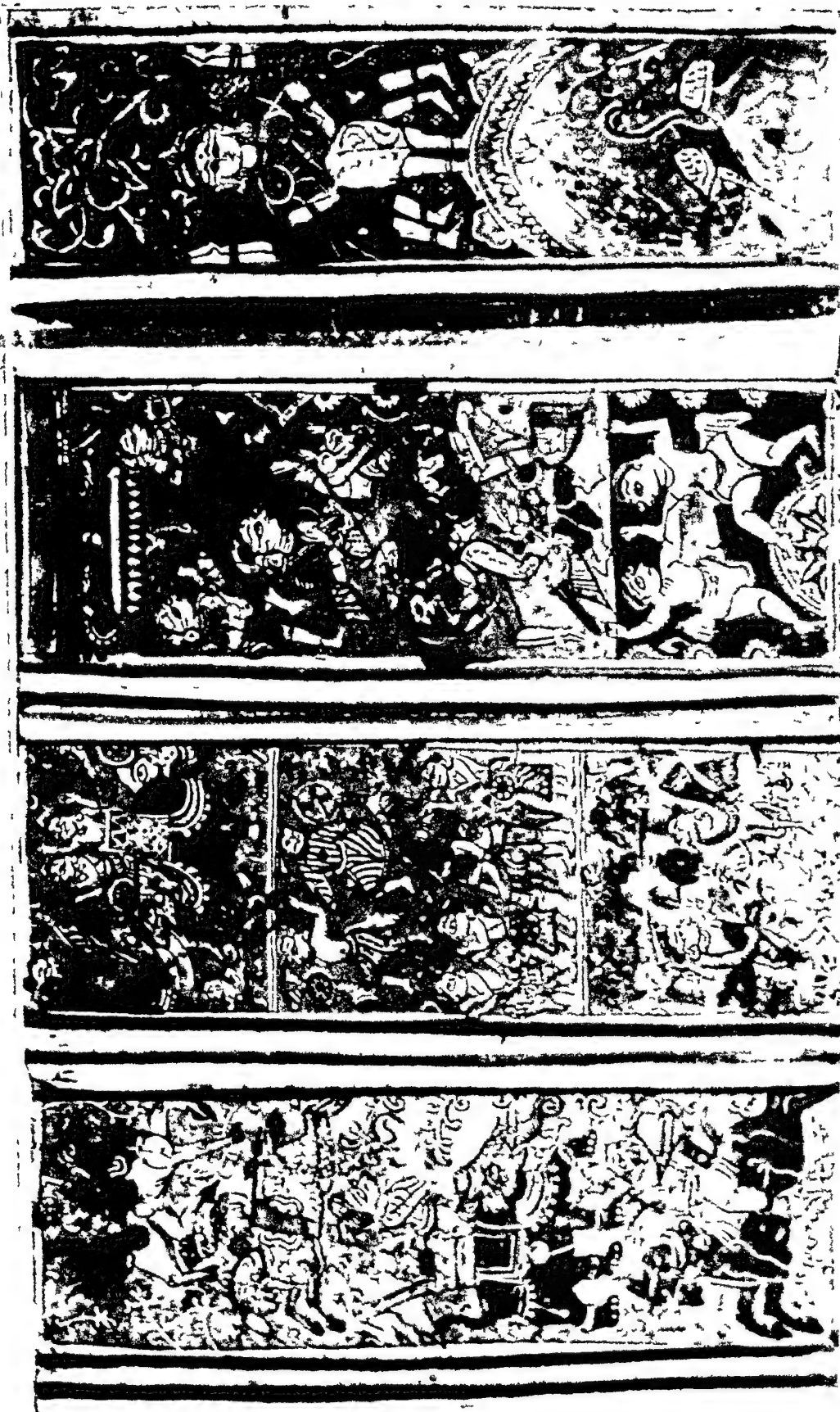

Fig 220 to 223

Fig 224 to 227

પ્રભુને ત્રાશી દિવસ વીતી ગયા. ચોરાશીમા દિવસે, શ્રીમ્મ દાળના પહેલા મહિનાના પહેલા પળવાડિયામાં, ચૈત્ર માસના અંધારિયા પળવાડિયામાં, ચોથના દિવસે, પ્રભાત સમયે, પહેલા પહોરે, ઘાતડી વૃક્ષની નીચે, નિર્ગળ છઠ્ઠ તપ વડે યુક્ત, વિશાખા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, શુકલ ધ્યાનના ચાર લેદોમાંથી પ્રથમના બે લેદોમાં વર્તતા, શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુને, અનુપમ એવું પ્રધાન કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ઉત્પન્ન થયું. સમવસરણના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું વર્ણન આ ચિત્રની મધ્યમા મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત દ્રણાઓ સહિત પદ્માસનસ્થની બેઠકે સર્પલંછનવાળા આભૂષણો સહિત પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. પ્રભુની જંને બાહુ એકેક ચામર ધરનાર બેલેલો છે. ગઠની ચારે બાજુ દરવાજાઓની જગ્યાએ એકેક પૂર્ણ દલશની આકૃતિ ચીતરેલી છે. ચિત્રના ચારે ખૂણામાં એકેક વાદ અને પરસ્પર વેગવૃત્તિવાળા પશુઓની રજાઆત ચિત્રકારે કરેલી છે. ઠેક ઉપર હંસની સુંદર લાઈન છે. ચિત્રનું સંયોજનવિધાન પ્રમાણપેન છે

Plate XL

ચિત્ર ૧૫૬. શ્રી નેમિનાથજી. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૪૫ ઉપરથી. શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ વર્ષાકાલના ચોથા માસમાં, વર્ષાકાલના સાતમા પળવાડિયામાં-ક્રાંતિક માસના અંધારિયા પળવાડિયાની બારશના દિવસે (શુજરાતી આસો વદિ બારશ), મધ્યરાત્રિએ, ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રમાનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, ગત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા, અપરાજિત નામના મહા-વિમાનથી ચ્યવીને, આ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપને વિષે ભરતક્ષેત્રમાં શૌર્યપુર નામના નગરમાં, સમુદ્રવિજય નામના રાજાની શિવાદેવી નામની રાણીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયા ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું આને મળતા જ પ્રસંગનું વર્ણન.

ચિત્ર ૧૫૭. શ્રી નેમિનાથજીનું સમવસરણ. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૪૬ ઉપરથી. સમવસરણના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું વર્ણન. ચિત્રની મધ્યમાં શંખના લંછનવાળા શ્રી નેમિનાથજી પ્રભુ પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલા છે. બાકીનું વર્ણન ચિત્ર ૧૫૫ને મળતું જ છે.

Plate XLI

ચિત્ર ૧૫૮: છ ગણધરો. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૪૮ ઉપરથી આ ચિત્રમાં અગિયાર ગણધરોના ગદલે છ ગણધરો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન

ચિત્ર ૧૫૯: આઠ તીર્થકરો. પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૪૯ ઉપરથી ચિત્રમાં બેઠેલી ચાર હારોમાં કુલ આઠ તીર્થકરોની પદ્માસનસ્થ આભૂષણો સહિતની પ્રતિમાઓ છે દરેક તીર્થ-કરની જંને બાજુએ એકેક ચામર ધરનાર બેલેલો છે.

Plate XLII

ચિત્ર ૧૬૦થી ૧૭૨ અને ૧૭૩ થી ૧૮૫. કલ્પસૂત્રના સુંદર સુશોભનો. હંસ વિરતી પ્રત ઉપરથી આ સુશોભનોમાં જુનાંજુનાં કૂલો, ભૌગિતિક ડિઝાઈન, હંસ, મોર વગેરે પક્ષીઓ, હરણ, ગાંધડી, ઘોડો હાથી, સિંહ વગેરે પ્રાણીઓનો પણ ઉપયોગ કરવામાં આવેલો છે

Plate XLIII

ચિત્ર ૧૮૬. શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ પાટણુ ડની પ્રતના પાના ૫૧ ઉપરથી. તે કાળે અને તે સમયે ચર્ચન ક્રોશલિકથી ઋષભદેવ પ્રભુ. ઉનાળાના ચોથા મહિનામાં, સાતમા પળવાડિયામાં-

આપાઠ માસની અંધારી ચોથ(શુજરાતી જેઠ વદિ ૪)ને દિવસે, તેત્રીશ સાગરોપમની રિશ્તિ-વાળા સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહાવિમાનમાંથી ન્યવીને, આ જંબૂદ્વીપને વિષે, ભરતક્ષેત્રમાં, ઈક્ષ્વાકુ ભૂમિમાં, નાલિ નામના કુલકરની મરુદેવા નામની સ્ત્રીની કુક્ષિને વિષે, મધ્યરાત્રિએ, દિવ્ય આ-હારનો ત્યાગ કરીને ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૮૭: શ્રી સંઘ. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૭૨ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં ત્રણ હાર છે. સૌથી ઉપરની હારમાં ચાર પુરુષો-શ્રાવકો, બીજી હારમાં ચાર સાધ્વીઓ અને ત્રીજી હારમાં ચાર સ્ત્રીઓ-શ્રાવિકાઓ ખંને હાથની અંજલિ જોડીને પ્રભુસ્તુતિ કરતાં દેખાય છે. આ ચિત્રનાં સ્ત્રી-પુરુષના પહેરવેશ આપણને પંદરમા સૈકાની શરૂઆતનાં વસ્ત્રપરિધાનના રિવાજનો આગેદૂખ ખ્યાલ આપે છે.

Plate XLIV

ચિત્ર ૧૮૮: ચાર ગુરુભાઈઓ. ડહેલા ૧ની પ્રતના પાના ૯૩ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં ચિત્રના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના આર્યસ્થૂલિ-ભદ્ર અને કોશાના પ્રસંગથી થાય છે. ચિત્રમાં આર્યસ્થૂલિભદ્ર, કોશાની ચિત્રશાળામાં ગુરુની આજ્ઞા લઈને આતુર્ભાસાર્થે રહ્યા છે, તે વિષયની રજૂઆત માટે ચિત્રકારે આર્યસ્થૂલિભદ્રને લાક-ડાના સિંહાસન ઉપર બેસાડીને, સામે બેઠેલી સ્ત્રી-કોશાને પોતાનો ડાબો હાથ જોડ્યો કરીને જમણા હાથથી ધાર્મિક ઉપદેશ સમજાવતા ખંતાવ્યા છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ત્રણ ગુરુભાઈઓની તપસ્યાનો પ્રસંગ જોવાનો છે. આર્ય-સ્થૂલિભદ્ર જ્યારે આતુર્ભાસ કોશાને ત્યાં કરવા ગયા, ત્યારે તેમની સાથે તેઓના ત્રણ ગુરુભાઈઓ પણ અનુક્રમે કુવાના ભારવટ ઉપર, સિંહની શુક્રાના દ્વાર ઉપર અને સર્પના રાફડા ઉપર આતુર્ભાસ કરવા ગયા હતા, તે પ્રસંગ ચિત્રકારે અત્રે અનુક્રમે કુવો, સિંહની આકૃતિ તથા સર્પનું મુખ કાયોત્સર્ગ મુદ્રાએ ઊભેલા એકએક સાધુ પાસે ચીતરીને, અત્રે રજૂ કરેલ છે.

ચિત્ર ૧૮૯: આર્યવજ્રસ્વામી. ડહેલા ૧ની પ્રતના પાના ૯૯ ઉપરથી. આર્યધનગિરિ પોતાની પૂર્વાવસ્થામાં-સંસારીપણામાં તેમની સ્ત્રી સુનંદા સાથે તુંળવન નામના ગામમાં રહેતા હતા. સુનંદાને ગર્ભવતી અવસ્થામાં ત્યજી દઈને ધનગિરિએ દીક્ષા લીધી હતી. પછીથી સુનંદાએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે પુત્રે જન્મતાંની સાથે જ એણે સાંભળ્યું, કે પોતાના પિતાએ જૈન સાધુની દીક્ષા લીધેલી છે. આ સાંભળતાં જ તેને જાતિસ્મરણ-જ્ઞાન થયું. માતાને પોતાની ઉપર જરાય મોહ ન થાય એટલા માટે તે હમેશાં રડીરડીને માતાને કટાળો આપવા લાગ્યો; તેથી તેની માતાએ તે છ માસનો થયો, ત્યારે જ તેના પિતા-આર્યધનગિરિને વહોરાવી દીધો. તેમણે ગુરુના હાથમાં સોંપ્યો. ગુરુએ જાળકમાં બહુ ભાર હોવાને લીધે તેનું વજન નામ પાડ્યું. તે પારણામાં રહ્યોરહ્યો અગિયાર અંગ ભણ્યો.

પછી તે જાળક વજ્ર ત્રણ વરસનો થયો, ત્યારે તેનો કળજો લેવા માટે સુનંદાએ રાજની પાસે દ્રવિયાદ કરી. રાજાએ જાળકને રાજસભામાં બોલાવીને, આર્યધનગિરિ તથા સુનંદાને કહ્યું, કે તમે બંને જણા જાળકને સમજાવો અને જાળક પોતાની રાજપુત્રીથી જેની પાસે જાય તેને

Fig 224

चित्र २२४

Fig 225

चित्र :

Fig 226

चित्र २२६

Fig 227

चित्र २२७

Fig 228

चित्र २२८

Fig 229

चित्र २२९

Fig. 230

चित्र २३०

Fig 231

चित्र २३१

Fig 232

चित्र २३२

બાળક સોંપવામાં આવશે.

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના બાળક-વજ્રના પારણામાં બણવાના પ્રસંગથી થાય છે. ચિત્રની મધ્યમાં પારણામાં બાળક વજ્ર ઊભેલો છે. તેની એક બાજુએ એક સ્ત્રી, ઘણું કરીને, તેની માતા સુનંદા તથા બીજી બાજુએ ગાર સાધ્વીઓ બેઠેલી છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, રાજદરબારમાં બાળક-વજ્ર આર્યધનગિરિ પાસેથી ઓઘો ગ્રહણ કરે છે, તે નીચેનો પ્રસંગ બેવાનો છે. ચિત્રમાં એક બાજુ રાજદરબારમાં રાજા પોતાની સામે બેઠેલા આર્યધનગિરિને અને પોતાની બાજુમાં બેઠેલી માતા-સુનંદાને પોતે કરવા ધારેલો ન્યાય સંભળાવતા દેખાય છે. રાજાની ગાદીની બાજુમાં સુનંદા વજ્રને ફેસલાવવા માટે રમકડાં-મીઠાઈ વગેરેનાં પ્રદોલનો આપતી અને સામે સિંહાસન ઉપર બેઠેલા આર્યધનગિરિ ઓઘો બતાવતાં અને તે ઓઘો લેવાની ઉત્સુકતા બતાવતો બાળક-વજ્ર ચિત્રની મધ્યમાં ઊભેલો છે આર્યધનગિરિની પાછળ તેમનો એક શિષ્ય-સાધુ તેમની શુશ્રૂષા કરતો બતાવેલો છે.

Plate XLV

ચિત્ર ૧૯૦: મહાવીરજન્મ અને છપ્પન દિગ્કુમારીઓ તરફથી કરવામાં આવતો મહોત્સવ. ડહેલા ૧ની પ્રતના પાના ૪૬ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના મહાવીરજન્મના પ્રસંગથી થાય છે. વર્ણન માટે બુદ્ધો ચિત્ર ૧૪૮ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રના અનુસંધાને, છપ્પન દિગ્કુમારીઓના મહોત્સવનો નીચેનો પ્રસંગ બેવાનો છે. પ્રભુનો જન્મ થતા જ છપ્પન દિગ્કુમારીઓનાં આસન કંપ્યાં અને અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુનો જન્મ થએલો જાણી, હર્ષપૂર્વક સૂતિકાઘરને વિષે આવી. તેઓમાં (૧) ભોગંકરા (૨) ભોગવતી (૩) સુભોગા (૪) ભોગમાલિની (૫) સુવત્સા (૬) વત્સમિત્રા (૭) પુષ્પમાળા અને (૮) અનંદિતા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓએ અઘોલોકથી આવી પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને નમસ્કાર કરી ઈશાન દિશામાં સૂતિકાઘર રચ્યું; અને એ ઘરથી એક યોજન પર્યંત જમીનને સંવર્તવાયુ વડે શુદ્ધ કરી.

(૯) મેઘંકરા (૧૦) મેઘવતી (૧૧) સુમેઘા (૧૨) મેઘમાલિની (૧૩) તોયધારા (૧૪) વિચિત્રા (૧૫) વારિષેણા અને (૧૬) બક્ષાહિકા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓએ ઊર્ધ્વલોકથી આવી પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને નમન કરી સુગંધી જળ તથા પુષ્પોની વૃદ્ધિ કરી.

(૧૭) નંદા (૧૮) ઉત્તરાનંદા (૧૯) આનંદા (૨૦) નંદિવર્ધના (૨૧) વિજયા (૨૨) વિજયંતી (૨૩) જયંતી અને (૨૪) અપરાજિતા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓએ પૂર્વ દિશા તરફના રચ્યક પર્વતથી આવીને મુળ બેવા માટે આગળ દર્પણ ધર્યું.

(૨૫) સમાહારા (૨૬) સુપ્રદત્તા (૨૭) સુપ્રબુદ્ધા (૨૮) યશોધરા (૨૯) લક્ષ્મીવતી (૩૦) શેષવતી (૩૧) ચિત્રગુપ્તા અને (૩૨) વસુંધરા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓ દક્ષિણ દિશાના રચ્યક પર્વતથી આવી સ્નાન માટે જળથી ભરેલા કળશો લઈ ગીતગાન કરવા લાગી.

(૩૩) ઈલાદેવી (૩૪) સુરાદેવી (૩૫) પૃથિવી (૩૬) પદ્મવતી (૩૭) એકનામા (૩૮)

નવમિકા (૩૯) ભદ્રા અને (૪૦) શીતા નામની આઠ દિગ્ગુમારીઓ પશ્ચિમ દિશાના રૂચક પર્વતથી આવી, પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને પવન નાખવા માટે હાથમાં વીંજણા લઈને ઊભી રહી.

(૪૧) અલંબુસા (૪૨) મિનકેશી (૪૩) પુકરીકા (૪૪) વારુણી (૪૫) હાસા (૪૬) સર્વ-પ્રભા (૪૭) શ્રી અને (૪૮) હ્રી નામની આઠ દિગ્ગુમારીઓ ઉત્તરદિશાના રૂચક પર્વતથી આવી, આમર વીંજવા લાગી.

(૪૯) ચિત્રા (૫૦) ચિત્રકનકા (૫૧) શતેરા અને (૫૨) વસુદામિની નામની ચાર દિગ્ગુમારીઓ રૂચક પર્વતની વિદિશાઓમાંથી આવી, હાથમાં દીપક લઈ ઈશાન વગેરે વિદિશાઓમાં ઊભી રહી.

(૫૩) રૂપા (૫૪) રૂપાસિકા (૫૫) સુરૂપા અને (૫૬) રૂપકાવતી નામની ચાર દિગ્ગુમારીઓ રૂચક દ્વીપથી આવીને ભગવંતના નાળને ચાર અંગૂલથી છેટે છેદી, ખોદેલા ખાડામાં નાખી, ખાડો વૈદ્યુર્યરત્નોથી પૂરી તેની ઉપર પીઠ બનાવ્યું, તથા તેને દૂર્વાથી બાધીને તે જન્મધરની પૂર્વ દિશા, દક્ષિણ દિશા અને ઉત્તર દિશામાં કેળનાં ત્રણ ઘર બનાવ્યાં. દક્ષિણ દિશાવાળા ઘરમાં પ્રભુને તથા માતાને સિંહાસન ઉપર બેસારી, બંનેને સુગંધી તેલનું મર્દન કર્યું.

ચિત્રમાં બુદ્ધિબુદ્ધિ દિશા, વિદિશાઓની એકેક દિગ્ગુમારી રબ્બુ કરી છે; કારણ કે આટલી જગ્યામાં ૫૬ દિગ્ગુમારીઓ ચીતરી શકાય નહિ. ચિત્રમાં કેળના ત્રણ ઘર તથા બે સિંહાસન પણ ચીતરેલાં છે. કલ્પસૂત્રની બીજી હસ્તપ્રતોમાં આવી રીતનો ચિત્રપ્રસંગ ચીતરેલો જોવામાં આવતો નથી.

ચિત્ર ૧૯૧: જન્માભિષેક અને ઇંદ્રનું પંચરૂપે પ્રભુને લઈને મેરુ ઉપર જવું. ચિત્ર ૧૯૦ ના જ પાના ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના ઇંદ્ર પંચરૂપે પ્રભુને મેરુ ઉપર લઈ જાય છે, તે પ્રસંગથી થાય છે. ઇંદ્રે પ્રભુને કરસપુટમાં લીધા અને પ્રભુની સેવાનો તમામ લાભ લેવા માટે પોતાનાં પાંચ રૂપ બનાવ્યાં. એક રૂપે પ્રભુને શ્રહણ કર્યા, બે રૂપે બંને બાજુએ રહીને આમર વીંજવા લાગ્યો, એક રૂપે પ્રભુના માથે છત્ર ધારણ કર્યું અને એક રૂપે વજ્ર ધારણ કરીને આગળ ચાલવા લાગ્યો. પછી ચિત્રના અનુસંધાને, જન્માભિષેકનો ઉપરનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે બુદ્ધો ચિત્ર ૨૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રની મધ્યમાં બે હાથમાં પ્રભુને પકડીને એક રૂપે ઇંદ્ર વેગથી જતો દેખાય છે, બીજા રૂપે સૌથી આગળ વજ્ર ધારણ કર્યું છે, તેની પાછળ ત્રીજા રૂપે આમર વીંજતો અને ચોથા રૂપે પ્રભુના મસ્તકે છત્ર ધારણ કરતો તથા પાંચમા રૂપે આમર વીંજતો દેખાય છે. ઇંદ્ર આકાશમાં ઉતાવળથી જતો હોવાથી આમર ઘરતાં બંને રૂપો તથા છત્રવાળું રૂપ આગળપાછળ થઈ ગયાં છે. ચિત્રનાં પાત્રો વેગવાન છે, જે ચિત્રકારનો પીંછી ઉપરનો અદ્ભુત કાબૂ દર્શાવે છે. સદ્ભાગ્યે આ ચિત્રોના ચિત્રકારનું નામ પણ મલી આવ્યું છે. બુદ્ધો ચિત્ર ૨૧૯નું વર્ણન.

Plate XLVI

ચિત્ર ૧૯૨: ચતુર્વિધ સંઘ. લીંબડીની પ્રતના પાના ૯૬ ઉપરથી. ચિત્રમાં સૌથી ઉપર-

Fig 233

चित्र २३३

Fig 234

चित्र २३४

Fig 235

चित्र २३५

Fig 236

चित्र २३६

Fig 237

चित्र २३७

Fig 238

चित्र २३८

Fig. 239

चित्र २३९

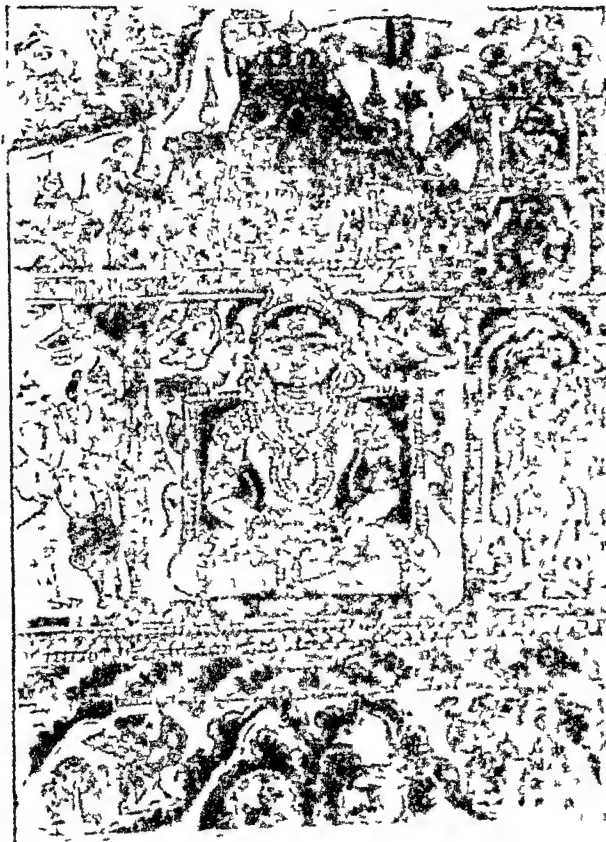
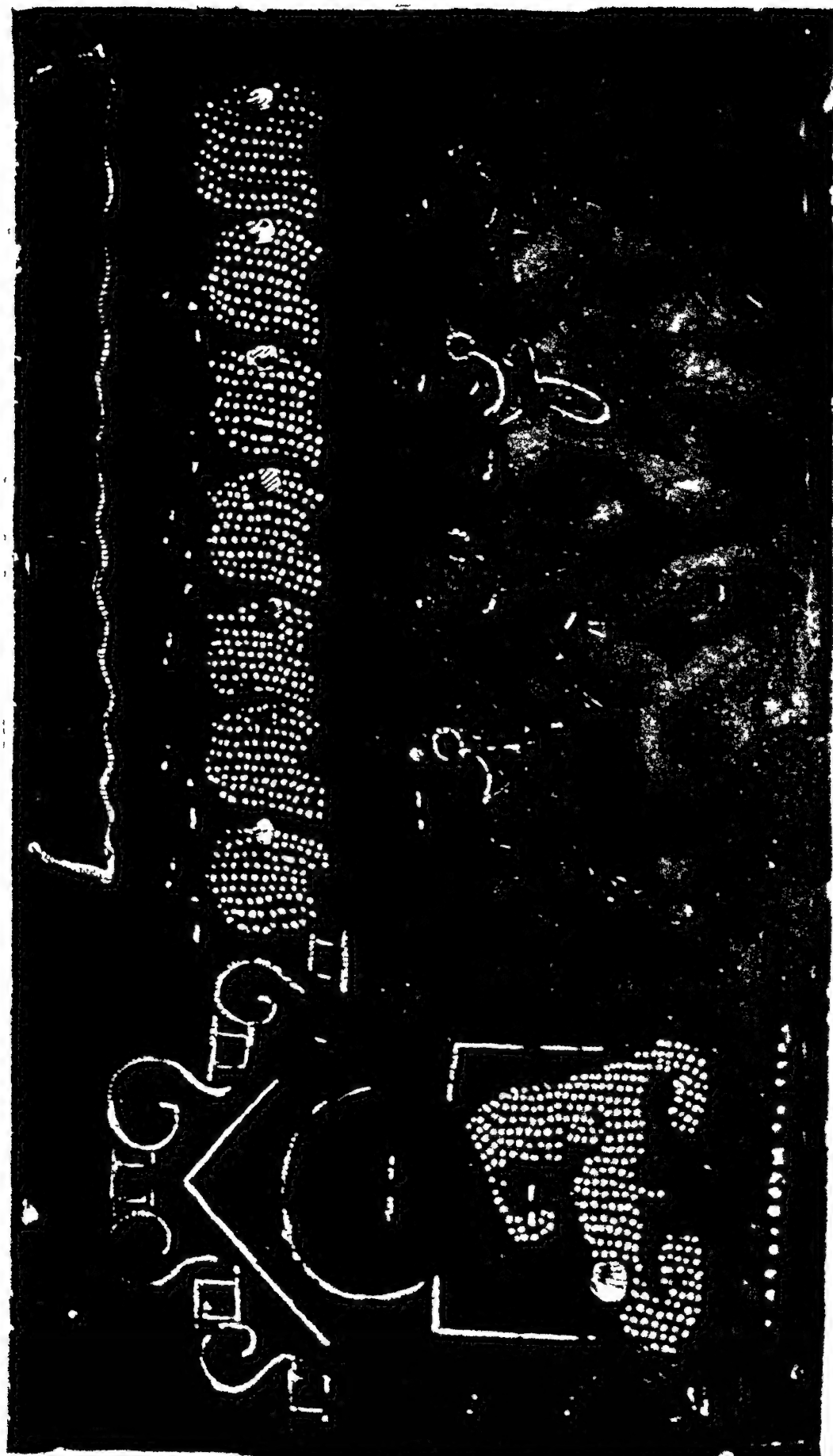

Fig 240

चित्र २४०

1000

1000

ના ભાગમાં ભગવાન મહાવીરની આભૂષણો સહિતની પદ્માસનસ્થ જિનપ્રતિમાનું શિખરની નીચેના ભાગના દેરામાં ગભારામાં બેઠેલા છે અને તેમની પાસે ગભારાની બહાર, ધુમટની નીચેના રગમંડપમાં બે હાથ જોડીને સ્તુતિ કરતા બે સાધુઓ બેસેલા છે આ પ્રસંગની નીચે, ચિત્રના મધ્ય ભાગમાં ચાર શ્રાવકો બે હાથની અંજલિ જોડીને સ્તુતિ કરતા બેઠેલા છે અને સૌથી નીચેના ત્રીજા પ્રસંગમાં બે સાધ્વીઓ અને બે શ્રાવિકાઓ બંને હાથની અંજલિ જોડીને સ્તુતિ કરતી બેઠેલી છે. આ ચિત્ર ભગવાન મહાવીર ચતુર્વિધ સઘ સમક્ષ ગુણશીલ ચૈત્યમાં બેસીને પર્યુષણ કલ્પની પ્રરૂપણા કરે છે તેને લગતું છે

લખાણની આઠ લીટીઓ પૈકી સાતમી અને આઠમી લીટીમાં આ પ્રતિ લખાયેલો આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે. । સંવત્ ૧૫૧૪ વર્ષે । માઘ સુદિ ૨ સોમે । મંત્રિ દેવા લિખિતં ॥ અર્ધાત્-સવત ૧૫૧૪ના માહ સુદિ ૨ ને સોમવારના દિવસે (આ કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રત) મંત્રિ દેવાએ લખી છે.

Plate XLVII

ચિત્ર ૧૯૩: પાર્શ્વનાથ પંચમુષ્ટિ લોચ અને કમઠોપસર્ગ-નિવારણ. લીંગડીની પ્રતના પાના ૪૪ ઉપરથી. ચિત્રમાં અનુક્રમે બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત પંચમુષ્ટિ લોચના પ્રસંગથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે કમઠોપસર્ગ-નિવારણનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચિત્રની મધ્યમાં પદ્માસનની બેઠકે આભૂષણો સહિત પ્રભુ પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. તેઓશ્રીના મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત ફાળાઓ છે. જમણી બાજુએ ચાર હાથવાળો ધરણેન્દ્ર બે હાથની અંજલિ જોડીને તથા ડાબી બાજુએ ચાર હાથવાળી તેની પટરાણી બે હાથની અંજલિ જોડીને કમઠોપસર્ગનું નિવારણ કર્યા પછી પ્રભુની સ્તુતિ કરતાં દેખાય છે. ધરણેન્દ્ર અને તેની પટરાણીના બાકીના બે હાથ પૈકી એક હાથમાં અંકુશ છે અને બીજા હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખેલો છે. ધરણેન્દ્ર તથા પટરાણીના મસ્તક ઉપર નાગરાજની ફાળાઓ છે. વળી ધરણેન્દ્રના મસ્તકની ઉપરના ભાગમાં ચાર હાથવાળી દેવી (વૈરોટ્યા?) દેખાય છે તેણીના બે હાથમાં સર્પ છે અને પટરાણીના મસ્તક ઉપર ચાર હાથવાળો દેવ (ક્ષેત્રપાલ?) દેખાય છે; કારણ કે તેની આગળ તેનું વાહન કૂતરો બેસેલો છે. આ ચિત્રમાં જે ઘોળી પટીઓ થીંગડાં જેવી દેખાય છે, તેથી આ સુવર્ણાક્ષરી પ્રતના પાછળના અક્ષરો ગચાવવા માટે કોઈ કલાથી અનલિપ્ત વ્યક્તિએ આ ચિત્રને બેટોળ ગનાવી દીધું છે.

Plate XLVIII

ચિત્ર ૧૯૪ થી ૨૦૫ અને ૨૦૬ થી ૨૧૭. કલ્પસૂત્રનાં મુંદર મુશોલનો હંત્ર વિં રની પ્રત ઉપરથી.

Plate IL-L

ચિત્ર ૨૧૮-૨૧૯. પ્રશસ્તિ. હલેલા ૧ની પ્રતના પાના ૧૨૧ની બંને બાજુ. આ પ્રતના પાના ૧૨૦ની પાછળની બાજુ અને ૧૨૧ની બંને બાજુ ઘડને આ પ્રત લખાવનારની ૯ શ્લોકની પ્રશસ્તિ છે, જે પૈકી ૧૨૦માં પાનામાં ૫ શ્લોક છે અને બાકીના ૪ શ્લોક પાના ૧૨૧ની એક

ખાલુ પદમાં છે; અને આ પ્રત લખાવનાર તથા ચીતરનાર ચિત્રકારનું નામ પાના ૧૨૧ની પાછળની ખાલુ ચાર લીટીમાં ગદ્યમાં છે, જે આ પ્રમાણે છે:-

“શ્રી હૌંવહ જ્ઞાતીય સં૦ જ્ઞાંજ્ઞણ સં૦ વર્દ્ધમાન સં૦ વીરપાલ ગુણરાજ एते: શ્રી તપાપક્ષે શ્રી વિજયતિલકમૂર્તિદ્ર શિષ્ય મ. શ્રી જયસુંદરમૂર્તિચરણામુપદેશેન સુવર્ણાક્ષરે। શ્રી કલ્પલેખિત. ॥ પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતીય મંત્રિ કુંપા સુત સોમાકેનાલેખ્ય ચિત્ર૦ સારંગેનચિત્રિતા ॥ શ્રી: ॥

૬૫૩ જ્ઞાતીવાળા સંઘવી ઝાંઝણ, સંઘવી વર્દ્ધમાન, સંઘવી વીરપાલ [તથા] ગુણરાજ વગેરે[શ્રેષ્ઠીઓ]એ તપાગચ્છીય શ્રી વિજયતિલકસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય ભટ્ટારક શ્રી જયસુંદરસૂરી-શ્વરજીના ઉપદેશથી સોનાના અક્ષરોથી [આ] કલ્પસૂત્ર લખાવ્યું [અને તે] પોરવાડ જ્ઞાતીવાળા મંત્રિ કુંપાના પુત્ર સોમે લખ્યું [અને]મારગ નામના ચિત્રકારે ચીતર્યું.”

Plate LI

ચિત્ર ૨૨૦ થી ૨૨૩. સુદર સુશોભનો. નવાળ રની પ્રતના હાંસિયાઓ.

Plate LII

ચિત્ર ૨૨૪. નિશાલ ગણણું. ડહેલા રની પ્રતના પાના ૪૩ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના આમલકી કીડાના ચિત્રથી થાય છે.

(૧) એક વળતે સૌધમેન્દ્ર પોતાની સભામાં મહાવીરના ધૈર્યગુણની પ્રશંસા કરી અને કહેવા લાગ્યો કે. ‘હે દેવો! અત્યારના આ કાળમાં મનુષ્યલોકમાં શ્રીવર્ધમાનકુમાર એક ગાળક હોવા છતાં પણ તેમના જેવો બીજો કોઈ પ્રસાદમી વીર નથી. ઇન્દ્રાદિ દેવો પણ તેમને જિવરાવવાને અસમર્થ છે’ આ સાંભળીને એક દેવ કે જેનું નામ જણાવવામાં નથી આવ્યું, તે જ્યાં કુમારો કીડા કરતા હતા ત્યાં આવ્યો અને સાંભેલા જેવા બહા, અપણ બે જીભવાળા, ચળકતા મણિવાળા, કૂદાડા મારતા, કાજળ સમાન કાળા વર્ણવાળા, કૂર આકૃતિવાળા અને વિસ્તૃત કણવાળા મોટા સર્પેનું રૂપ ધરાવીને કીડા કરવાના વૃક્ષને વીંટાળી દીધું. આવો ભયંકર સર્પ જોઈ ભયભીત બનેલા બધા કુમારો રમતગમત પડતી મૂકી નાસી છૂટ્યા; પરંતુ મહાપરાક્રમી ધૈર્યશાળી શ્રી વર્ધમાનકુમારે જરાપણ ભય પામ્યા વિના પોતે ત્યાં તેની પાસે જઈ, સર્પને હાથથી પકડી દૂર ફેંકી દીધો. સર્પ દૂર પડ્યો એટલે નિર્ભય બનેલા કુમારો પાછા એકઠા થઈ ગયા અને કીડા શરૂ કરી દીધી.

(૨) હવે કુમારોએ વૃક્ષની રમત પડતી મૂકી દડાની રમત શરૂ કરી. રમતમાં એવી શરત હતી કે જે હારી જાય તે જીતેલાને ખલા ઉપર બેસાડે. કુમારવેપધારી દેવ શ્રી વર્ધમાનકુમાર સાથે રમતાં હારી ગયો. તેણે કહ્યું. ‘બાઈ, હું હાર્યો અને આ વર્ધમાનકુમાર જીત્યા માટે એમને મારા ખલા ઉપર બેસવા દો.’ શ્રી વર્ધમાન ખલા ઉપર બેઠા એટલે દેવે તક સાધી તેમને જિવરાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તેણે પોતાની દેવશક્તિથી સાત તાડ જેટલું ઊંચું પોતાનું શરીર ધરાવ્યું. પ્રભુ તેનો પ્રયત્ન અવધિગ્નાનતા બળથી જાણી ગયા. તેમણે વજ્ર જેવી કઠોર મુઠિથી તેની પીઠ પર એવો તો પ્રહાર કર્યો કે તે ચીસો પાડવા લાગ્યો અને પીડા પામવાથી મન્દિરની જેમ સંકોચાઈ ગયો. પ્રભુનું પરાક્રમ તથા ધૈર્ય પ્રત્યક્ષ અનુભવી ઇન્દ્રના મત્ય વચનનો તેણે મનમાં સ્વીકાર

Fig. 242

चित्र २४२

Fig. 243

चित्र २४३

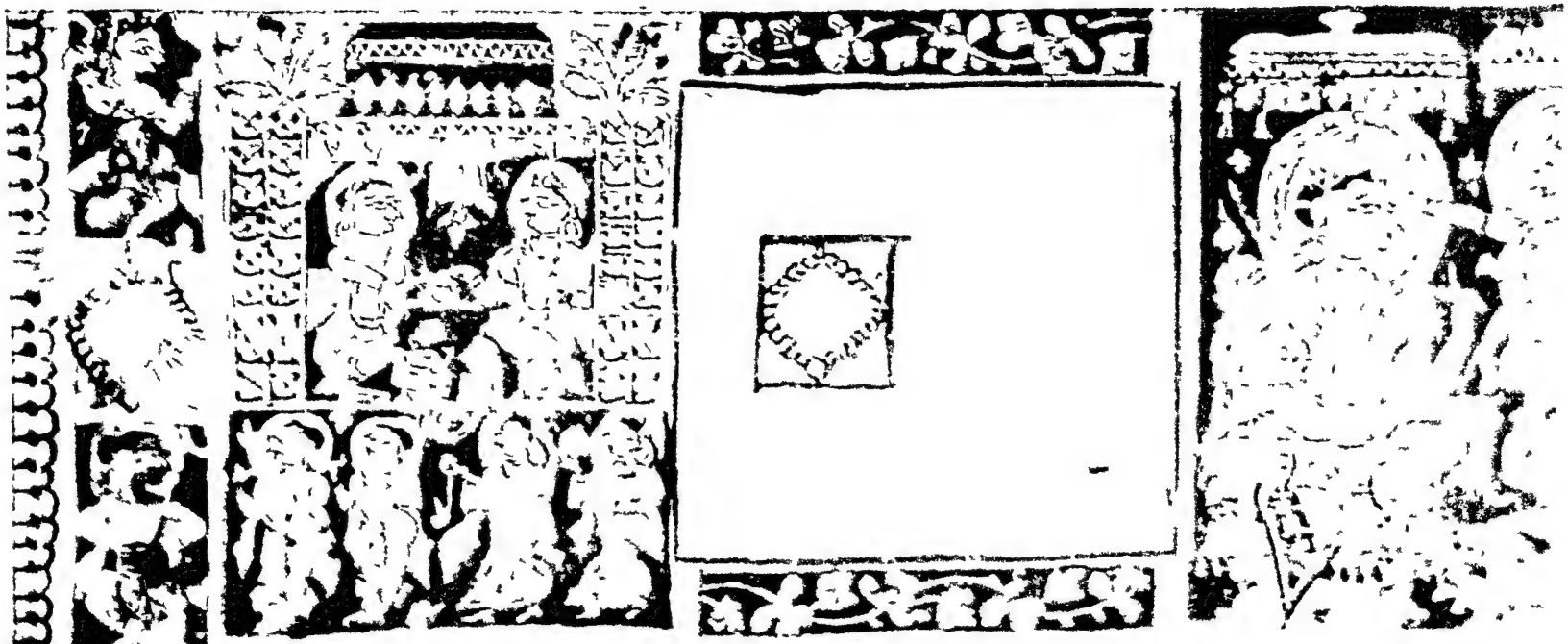

Fig. 244

चित्र २४४

11

5

Fig. 216

चित्र २१६

Fig. 217

चित्र २१७

Fig. 218

चित्र २१८

Fig. 219

चित्र २१९

કર્યો અને પોતાનું અસલ સ્વરૂપ પ્રકટ કરી સઘળો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે વખતે ઇન્દ્રે ધૈર્ય-શાળી પ્રભુનું 'વીર' એવું ગુણનિધિપત્ર નામ પાડ્યું.

ચિત્રમાં વર્ધમાનકુમારે માથે મુકુટ તથા કાનમાં કુંડળ વગેરે આભૂષણો પહેરેલાં છે અને આડને વીંટાઈ વળેલો સર્પ છે. વર્ધમાનકુમારની આગળપાછળ, ત્રણ તથા ઉપરના ભાગમાં એક ગીળે છોકરો ચીતરેલો છે. વર્ધમાન દેવના ખભા ઉપર બેઠેલા છે વળી નજીકમાં એક વ્યક્તિ ઊભેલી છે, જે જમણા હાથ ઊંચો કરીને કોઈને બોલાવીને મહાવીરના આ પ્રસંગનો પ્રસંગ બતાવતી હોય એમ લાગે છે.

આ પ્રસંગની સાથે સરખાવો કૃષ્ણની ગાળકીડાનો એક પ્રસંગ

(૧) કૃષ્ણ જ્યારે ણીળ ગોપ ગાળકો સાથે રમતા હતા ત્યારે તેમના શત્રુ કસે મારવા મોકલેલો અઘ નામનો અસુર એક યોજન જેટલું સર્પરૂપ ધારણ કરી માર્ગ વચ્ચે પડ્યો અને કૃષ્ણ સુદ્ધાં બધાં ગાળકોને ગળી ગયો. આ જોઈ કૃષ્ણે એ સર્પના ગળાને એવી રીતે ઝંધી નાખ્યું કે જેથી તે સર્પ અઘાસુરનું મસ્તક ફાટી શ્વાસ નીકળી ગયો અને તે મરી ગયો. તેના મુખમાઘી ગાળકો બધા સકુશળ બહાર આવ્યા, —ભાગવત દશમસ્કન્ધ, અ. ૧૨, શ્લો. ૧૨-૩૫, પૃ. ૮૮.

(૨) એકળીળને અરસપરસ ઘોડા બનાવી જ્યારે ગોપ ગાળકો સાથે કૃષ્ણ અને બળભદ્ર રમતા હતા, તે વખતે કસે મોકલેલો પ્રલમ્બ નામનો અસુર તે રમતમાં દાખલ થયો. તે કૃષ્ણ અને બળભદ્રને ઊપાડી જવા ઇચ્છતો હતો. એણે બળભદ્રનો ઘોડો બની તેમને દૂર લઈ જઈ, એક પ્રચડ અને ભયાનક રૂપ પ્રગટ કર્યું. બળભદ્રે છેવટે ન ડરતા સખત મુઠિપ્રહારથી એ વિકરાળ અસુરને લોહી વમતો કરી ડાર કર્યો અને અંતે બધા સકુશળ પાછા ફર્યા.

—ભાગવત દશમસ્કન્ધ, અ. ૨૦, શ્લો. ૧૮-૩૦.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે નિશાલ ગણુણાનો નીચેનો પ્રસંગ જોવાનો છે. પ્રભુ જ્યારે આઠ વર્ષથી કઈક અધિક ઉમ્મરના થયા ત્યારે, પ્રભુ જન્મથી જ ત્રણ જ્ઞાન સહિત જન્મેલા હોવા છતાં, પરમ હર્ષિત થએલાં માતાપિતા, સામાન્ય પુત્રની પેઠે તેઓને નિશાળે લાણુવા મોકલવા તૈયાર થયાં. શુભ મુહૂર્તે અને શુભ લગ્ને પ્રભુને નિશાળે બેસાડવાની મહોત્સવ-પૂર્વક મોટી તૈયારી કરી સગાં-સગંધીઓનો, હાથી, ઘોડા વગેરે વાહનોથી, હાર, મુગટ, કુંડલ, ગાળુબંધ, કંકણ વગેરે આભૂષણોથી અને પંચવર્ણીય રેશમી વસ્ત્રોથી આદરપૂર્વક સત્કાર કર્યો. બણાવનાર પંડિતને માટે મહામૂલ્યવાળાં ઘરેણાં. વિવિધ પ્રકારના રત્નો અને શ્રીફળ વગેરે ઉત્તમ વસ્તુઓ તૈયાર કરવામા આવી. નિશાળના વિદ્યાર્થીઓને વહેંચવા માટે સોપારી, સાકર, ગદામ, દ્રાક્ષ, ચારોળી, મીઠાઈ અને વિવિધ પ્રકારનાં વસ્ત્રો મંગાવ્યાં સુવર્ણ, રત્ન અને રૂપાથી જડેલા પાટી-ખડિયો-લેખન વગેરે ઉપકરણો તૈયાર કર્યાં. દેવી સરસ્વતીની મૂર્તિના પૂજન માટે કિંમતી રત્નો અને મોતીઓથી જડેલું સુવર્ણનું મનોહર આભૂષણ તૈયાર કરાવ્યું. કુલની વૃદ્ધ સ્ત્રીઓએ પ્રભુને પવિત્ર જળ વડે સ્નાન કરાવી. ચંદન કપૂર વગેરે સુગંધી દ્રવ્યોથી વિલેપન કર્યું ત્યાર પછી ઉત્તમ વસ્ત્રો, દિવ્ય આભૂષણો અને પુષ્પમાળા વડે અલંકૃત થએલા પ્રભુને સુવર્ણની સાંકળથી શોભી રહેલા ઉત્તમ હાથી ઉપર બેસાડ્યા. સેવકોએ પ્રભુના મસ્તક ઉપર રમણીય છત્ર ધાગ્યું કર્યું. ચંદ્રનાં કિરણો જેવાં સફેદ આમરો વીંચાવા લાગ્યા, ગવૈયાઓ ગાન ગાવા લાગ્યા, વાન્નિત્રો-

ના મધુર સૂર નીકળવા લાગ્યા, વિવિધ પ્રકારના નાચ થવા લાગ્યા, ચાચકોને ઈચ્છિત દાન મળવા લાગ્યાં. એવી રીતે ધામધૂમ સાથે, ચતુરંગી સેનાથી પરવરેલા શ્રી વર્દ્ધમાનકુમાર પંડિતને ઘેર લાવવા ગયા.

ચિત્રમાં હાથી ઉપર વર્દ્ધમાનકુમાર બેઠેલા છે. હાથીની આગળ એક માણસ શરણાર્થ વગાડતો દેખાય છે અને હાથીની પાછળ ઉપર બે અને નીચે એક, કુલ ત્રણ સ્ત્રીઓ મંગલ ગીતો ગાતી બેસી છે. નીચે ચાર પુરુષો બેઠેલા છે.

ચિત્ર ૨૨૫: મહાવીર-દીક્ષા. ડહેલા રની પ્રતના પાના ૪૭ ઉપરથી. ચિત્રમાં અનુક્રમે ત્રણ પ્રસંગો છે. તેમાં કથાપ્રસંગની શરૂઆત ઉપરના સંવત્સરી-દાનના ચિત્રથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૩૪નું વર્ણન.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે દીક્ષામહોત્સવનો મધ્યનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૩૫નું વર્ણન.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે પંચમુષ્ટિ લોચનો નીચેનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૩૬નું વર્ણન.

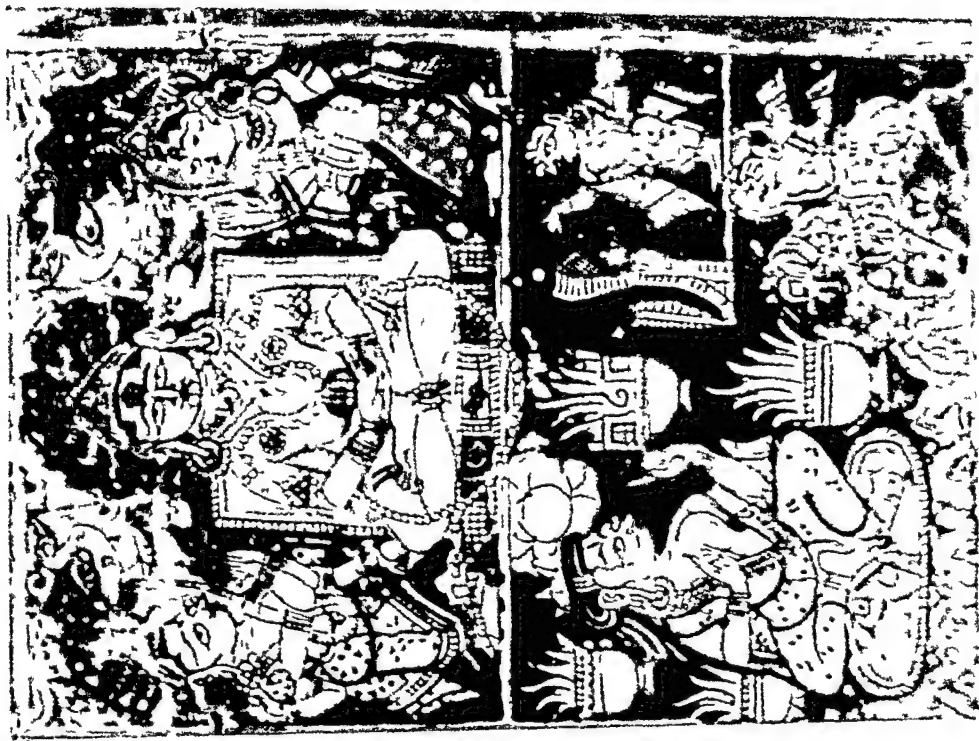
ચિત્ર ૨૨૬: શ્રી જંબુકુમાર અને આઠ સ્ત્રીઓ. ડહેલા રની પ્રતના પાના ૭૬ ઉપરથી. આર્યસુધર્માને કાશ્યપગોત્રવાળા આર્યજંબુ નામે સ્થવિર શિષ્ય હતા. તેઓશ્રીનો જન્મ રાજગૃહ નામના નગરમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ ઋષભ અને માતાનું નામ ધારિણી હતું. જંબુકુમાર એક વખતે રાજગૃહીના ઉદ્યાનમાં આવેલા આર્યસુધર્મા પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવા ગયા હતા. તેઓશ્રીનો ધર્મોપદેશ સાંભળીને સંસાર ઉપર જંબુકુમારને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો હતો, છતાં પણ માતાપિતાના દહ આગ્રહને વશ થઈને તેઓ આઠ કન્યાઓ પરણ્યા. લગ્નની પ્રથમ રાત્રિએ જ, જંબુકુમાર પોતાની આઠ સ્ત્રીઓને પ્રતિબોધ આપી રહ્યા હતા. તે વખતે ચારસો નવાણું ચોરના પરિવારવાળો પ્રભવ નામનો ચોર પણ ચોરી કરવા માટે ત્યાં ઘરમાં આવ્યો હતો. જંબુકુમારનો વૈરાગ્યવાસિત ઉપદેશ સાંભળી ચારસો નવાણું ચોરો સહિત પ્રભવ અને આઠ સ્ત્રીઓ પ્રતિબોધ પામ્યાં અને સવાર પડતાં જ પાંચસો ચોર, આઠ સ્ત્રીઓ, તે સ્ત્રીઓનાં માતાપિતા અને પોતાનાં માતાપિતા, એ રીતે કુલ પાંચસો છઠ્ઠીસની સાથે શ્રી આર્યજંબુએ નવાણું કોડ સોનૈયા લઈ દઈને દીક્ષા લીધી.

ચિત્રમાં ડાળી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં જંબુકુમાર, જમણી બાજુએ બેઠેલી ચાર લાઈનોમાં બેઠેલી આઠ સ્ત્રીઓને અને જંબુકુમારની નીચેના ભાગમાં ચોરી કરવા પ્રવૃત્ત થયેલા પ્રભવ વગેરે ચોરોને ઉપદેશ આપતા દેખાય છે.

Plate LIII

ચિત્ર ૨૨૭: હરિભૈરવેશિન. સોહન પાના ૧૧ ઉપરથી. ચિત્રમાં હરિભૈરવેશિન બે હાથમાં આકાશમાર્ગે ગર્ભ લઈને જતો દેખાય છે. તેના પગની નીચેના ભાગમાં પહાડની આકૃતિ તથા ંને બાજુ સુંદર ઝાડ ચિત્રકારે ચીતરેલાં છે. તેને આકાશમાર્ગે ચાલતો હોવાનો ગતાવવા માટે હંસ પક્ષીની ડિઝાઇનવાળા તેના ઉત્તરાસંગના ંને છેડાઓને ચિત્રમાં બેસતા ગતાવેલા છે.

चित्र २५१

Fig 251

चित्र २५०

Fig. 250

આ ચિત્ર ચિત્રકારની પીંછી ઉપરનો સુંદર કાબૂ દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૨૨૮: સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલા. સોહન. પાના ૧૯ ઉપરથી. સિદ્ધાર્થ રાજા રનાન-ગૃહમાંથી નીકળી, બહાર જ્યાં સભાનું સ્થાન હતું ત્યાં પહોંચ્યા અને સિંહાસન ઉપર પૂર્વદિશા તરફ સુખ રાખી બિરાજમાન થયા. ત્યારબાદ પોતાની બહુ નજીક નહીં તેમ બહુ દૂર નહીં એવી રીતે સભાના અંદરના ભાગમાં પડદો ખંધાવ્યો.

પડદાની મનોહરતા

આ પડદાને વિવિધ પ્રકારનાં મણિ અને રત્નો જડેલાં હોવાથી અતિશય દર્શનીય લાગતો હતો. જ્યાં જ્યાં જાતનાં વસ્ત્રો વણાતાં હતાં, ત્યાં જ તે જનાવરાવવામાં આવેલો હોવાથી ભારે કિંમતી હતો. બારીક રેશમનો જનાવેલો અને સેંકડો ગૂંથણીઓ વડે મનને આશ્રય પમાડનારો તાણો તેમાં ખીલી નીકળતો હતો. વળી એ પડદા ઉપર અનેક પ્રકારનાં મનોહર અને આશ્ચર્ય-કારક ચિત્રો આલેખેલાં હતાં. વરુ, વૃષભ, મનુષ્યો, મગરમચ્છો, પખીઓ, સર્પો, કિત્તરદેવો, રૂર જાતિનાં મૃગલાં, અષ્ટાપદ નામનાં જંગલનાં પશુઓ, ચમરી ગાયો, હાથીઓ, તેમ જ અશો-કલતા વગેરે વનલતાઓ અને પદ્મલતાઓનાં કળાભરેલાં ચિત્રો તેમાં સુખ્ય હતાં. આ પડદો-જવનિકા ખંધાવવાનો ઉદ્દેશ એ જ હતો કે અંદરના ભાગમાં રાણી વગેરે અંતઃપુરવાસિનીઓ નિરાંતે બેસી શકે.

રાણીનું સિંહાસન

પડદાની અંદર રાણીને બેસવાને માટે એક સિંહાસન ગોઠવવામાં આવ્યું. તેની ઉપર મણિ-રત્નની સુંદર રચના કરવામાં આવી હતી. બેસવાની જગ્યાએ સ્વચ્છ અને કોમળ રેશમી ગાદી બિછાવી તેની ઉપર સફેદ ચાદર પાથરવામાં આવી હતી. એ રીતે તે અતિશય કોમળ અને શરીરને સુખકારી લાગે એવું સિંહાસન ગોઠવવામાં આવ્યું હતું.

ચિત્રમાં સિદ્ધાર્થ રાજા જમણા હાથમાં તલવાર તથા ડાબા હાથમાં કૂલ રાખીને સિંહાસન ઉપર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બેઠેલા છે. મસ્તક ઉપર ચંદરવો બાંધેલો છે. વચ્ચે પડદો છે. પડદાના આંતરામાં ત્રિશલા જમણા હાથમાં કૂલ રાખીને વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બેઠેલાં છે. તેમના મસ્તક ઉપર પણ ચંદરવો બાંધેલો છે. ચિત્રના ઠેક ઉપરના ભાગમાં બે મોર ચીતરેલા છે

ચિત્ર ૨૨૯: ત્રિશલાનો આનંદ. સોહન. પાના ૩૦ ઉપરથી. ગભ સહીસલામત છે એમ જણાતાં ત્રિશલા માતાના આનંદનો પાર ન રહ્યો ચિત્રમાં ત્રિશલા ખૂબ આનંદમાં આવી જઈને હીંચકા ઉપર હીંચકા ખાતાં બેઠેલાં છે કલ્પસૂત્રની બીજી કોઠપણ સચિત્ર પ્રતમાં આ પ્રસંગને આ રીતે ચીતરેલો મારા જોવામાં આવ્યો નથી. હીંચકામાં બારીક સુંદર કોતરકામ કરેલું દેખાય છે. ત્રિશલાની જમણી બાજુએ હીંચકા ઉપર બેલી રહેલી ચામરધારિણી સ્ત્રી-પરિચારિકા ડાબા હાથથી ચામર વીંઝતી દેખાય છે. ડાબી બાજુએ બીજી એક સ્ત્રી-પરિચારિકા વાડકામાં ચદન-ધનમાર વગેરે વિલેપન કરવાના દ્રવ્યો લઈને હીંચકા ઉપર બેઠેલી છે. હીંચકાની નીચેના ભાગમાં બે બાજુએ એકેક સ્ત્રી-પરિચારિકા બેઠેલી છે; વળી નીચેના ભાગની મધ્યમાં

ળીજી બે સ્ત્રીઓ ખંને હાથથી પકડેલા સુખડના દુકડાથી અંગ-વિલેપન કરવાનાં દ્રવ્યો ઘસતી હોય એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે ચિત્રકારે પ્રસંગની રજૂઆત બહુ સુંદર રીતે કરેલી છે.

ચિત્ર ૨૩૦: આમલકી કીડા. સોહન. પાના ૩૪ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૨૨૪નું આમલકી કીડાનું વર્ણન.

આ ચિત્રમાં વર્ધમાનકુમારે માથે મુકુટ તથા કાનમાં કુડળ વગેરે આભૂષણો પહેરેલાં છે અને ડાબા હાથે ઝાડને વીંટાઈ વળેલા સર્પને મોં આગળથી પકડેલો છે. વર્ધમાનકુમારની પાછળ બે તથા ઉપરના ભાગમાં ત્રણ ળીજી છોકરાઓ ચીતરેલા છે. ઠેઠ નીચેના ભાગમાં બે બાળુ એકેક ઝાડ રજૂ કરેલું છે. મધ્યમાં દેવના ઉપર બેઠેલા વર્ધમાન અને તેમના જમણા હાથની મુષ્ટિનો પ્રહાર સહન નહિ થવાથી કમ્ભરમાંથી વળી જઈને ઘોડા જેવો બની ગયેલો દેવ ચીતરેલા છે. વળી નજીકમાં જિલો રહેલો એક છોકરો જમણો હાથ જિયો કરીને ળીજી છોકરાઓને બોલાવીને વર્ધમાનકુમારના આ પરાક્રમનો પ્રસંગ બતાવતો હોય એમ લાગે છે.

Plate LIV

ચિત્ર ૨૩૧: પ્રભુ મહાવીરની દીક્ષા. હંસ વિ. ૧ના પાના ૬૦ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે, તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના પાલખીના ચિત્રથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૫નું વર્ણન. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ચિત્રમાં વર્ણવેલા પ્રભુ મહાવીરે કરેલા અનગારપણા(સાધુપણા)ના સ્વીકારનો પ્રસંગ જોવાનો છે; વર્ણનને માટે જુઓ ચિત્ર ૩૬નું આ જ પ્રસંગને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૩૨: પ્રભુ મહાવીરની દીક્ષા. પુરાતત્ત્વવિદ્ શ્રી જિનવિજયજીની સુવર્ણોક્ષરી સંવત ૧૫૧૧ની શ્રી મહાવીર ચરિત્રની હસ્તપ્રત ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે, તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના પ્રભુ મહાવીરે કરેલા સાધુપણાના સ્વીકારથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૭નું વર્ણન. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં વર્ણવેલો પ્રભુ મહાવીરના સમવસરણનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૬નું વર્ણન.

Plate LV

ચિત્ર ૨૩૩: વર્ષાદાન તથા દીક્ષામહોત્સવ. સોહન. પાના ૩૬ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના વર્ષાદાનના ચિત્રથી થાય છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નું વર્ણન. પછી ચિત્રના અનુસંધાને, દીક્ષા મહોત્સવનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૫નું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૩૪: પત્યમુષ્ટિ લોચ. સોહન. પાના ૩૬ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૬નું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૩૫: ગૌતમસ્વામી. સોહન. પાના ૭૮ ઉપરથી. ચિત્રની મધ્યમાં લાકડાની સુંદર નકશીકામવાળી પાટ ઉપર પદ્માસનની બેઠકે ગૌતમસ્વામી બેઠા છે. તેઓશ્રીની પાછળના ભાગમાં બે બાળુઓ અને મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં લાકડાની નકશીકામવાળું પૂંકિયું છે.

Fig 252

चित्र २५२

Fig 253

चित्र २५३

Fig 254

चित्र २५४

જિનમંદિરની વિશાલતાનો આબેહૂળ ખ્યાલ આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. બને-મૂર્તિઓની નીચેની પટ્ટીમાં હારણંધ હાથીઓ ચીતરેલા છે. પટ્ટીની નીચેના ભાગમાં પહાડની આકૃતિ છે. બંને મૂર્તિઓની નીચે ગોળાકૃતિમાં ધર્મચક્રની રચના બે હરણીઆંઓના બેડલાં ચીતરીને રજૂ કરી છે.

ચિત્ર ૨૪૦: મહાતીર્થ શ્રી ગીરનાર. સોહન. પાના ૬૬ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં શ્વેતાંબર જૈનોના બીજા મુખ્ય તીર્થ ગીરનારજીની રજૂઆત કરવાનો ચિત્રકારનો આશય હોય તેમ લાગે છે ચિત્રની ધરાબર મધ્યમાં શિખરણંધ જિનમંદિરમાં શંખના લંછન(ચિન્હ)વાળી આભૂષણ સહિત ગીરનાર તીર્થના મુખ્ય દેરાસરના મૂળનાયક બાવીસમા તીર્થકર શ્રીનેમિનાથજીની સુદર મૂર્તિ ચિત્રકારે ચીતરેલી છે: ચિત્ર ૨૩૯ની માફક આ ચિત્રમાં પણ શિખર ઉપર ધ્વજ ફરકી રહી છે મૂળનાયકની જમણી બાજુએ એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી બંને હાથની અબલિ બેડીને સ્તુતિ કરતાં દેખાય છે. ઘણુંકરીને તેઓ આ પ્રત ચીતરાવનાર પતિ-પત્ની હશે એમ લાગે છે. ડાબી બાજુએ કાઉસગ્ગધ્યાને બેસેલી એક સ્ત્રીની આકૃતિ છે, જે ઘણુંકરીને 'રાજિ-મતી'ની હોવી બેઠેલ, કારણ કે ગીરનાર પર્વત પરના મુખ્ય મંદિરથી જરા દૂરની ટેકરી ઉપર 'રાબુલની ગુફા' નામની એક ગુફામાં 'રાજિમતી'ની મૂર્તિ આજે પણ ગીરનાર પર્વત પર વિ-ધમાન છે. રાજિમતીના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં એક ઉપર એક એમ બે પદ્માસનસ્થ જિન મૂર્તિઓ છે, જે ચીતરીને ગીરનાર ઉપરના બીજા જિનમંદિરોની રજૂઆત કરવાનો ચિત્રકારનો આશય હોય એમ લાગે છે. તે મૂર્તિઓના ઉપરના ભાગમાં એક હંસયુગલ ચીતરેલું છે. ચિત્રની ડાબી બાજુના શિખર ઉપર પણ એક પક્ષી ચીતરેલું છે તથા ઉપરના ખૂણામાં પહાડની આકૃતિ રજૂ કરી શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના શાસનની અધિષ્ઠાચિકા અબિકાયક્ષિણી તથા ચક્ષરાજની મૂર્તિઓ ચીતરેલી છે ચિત્રના તળિયાના ભાગમાં બંને બાજુ એકેક ઝાડ અને એકેક પુરુષ-યાત્રાળુ ડુંગર ઉપર ચડતાં દેખાય છે જમણી બાજુથી ચડતા યાત્રાળુના બંને હાથમાં ફૂલની માળા તથા ડાબી બાજુથી ચડતા યાત્રાળુના જમણા હાથમાં કાઠક વાજિત્ર જેવું અને ડાબો હાથ ભેંચો કરેલો છે. મધ્યમાં ધર્મચક્રના દ્યોતક બે હરણીઆં ચીતરેલાં છે, પરંતુ અન્તયળીની પાત એ છે કે બીજા ચિત્રો તથા શિલ્પકામોની માફક આ ચિત્રનાં બંને હરણુને એકબીજાની સંમુખ રજૂ નહિ કરતાં અંતે એકબીજાની પાછળ બેઠેલાં ચીતરેલાં છે.

Plate LVII

ચિત્ર ૨૪૧: સ્થૂલિભદ્ર, કોશા અને સાત બહેનો. કુસુમ. પાના ૧૦૧ ઉપરથી. માઠર ગોત્રવાળા સ્થવિર આર્ય સભૂતિવિજયને ગૌતમ ગોત્રવાળા આર્ય સ્થૂલિભદ્ર શિષ્ય હતા. તેઓ પાટલીપુત્રના મહામેત્રી શકટાલના પુત્ર હતા. પૂર્વાવસ્થામાં તેઓ બાર વર્ષ સુધી કોશા નામની ગણિકાને ત્યાં રહ્યા હતા: પરરુચિ નામના વિદ્વાન પ્રાજ્ઞાળુના પ્રપંચથી મહામેત્રી શકટાલ મૃત્યુ પામ્યા. નહશંભએ સ્થૂલિભદ્રને બોલાવી મેત્રીપદ સ્વીકારવાનું કહ્યું; પરંતુ પિતાના મૃત્યુને લીધે મસારપર વૈરાગ્ય આવવાથી આર્ય સભૂતિવિજયજી પાસે જૈનધર્મની સાધુદીક્ષા અંગિકાર કરી.

દીક્ષા અંગિકાર કરી, ગુરુની આજ્ઞા લઈ પૂર્વ પરિચિત કોશા ગણિકાને ત્યાં ચિત્રશાળામાં

Fig 259

चित्र २५९

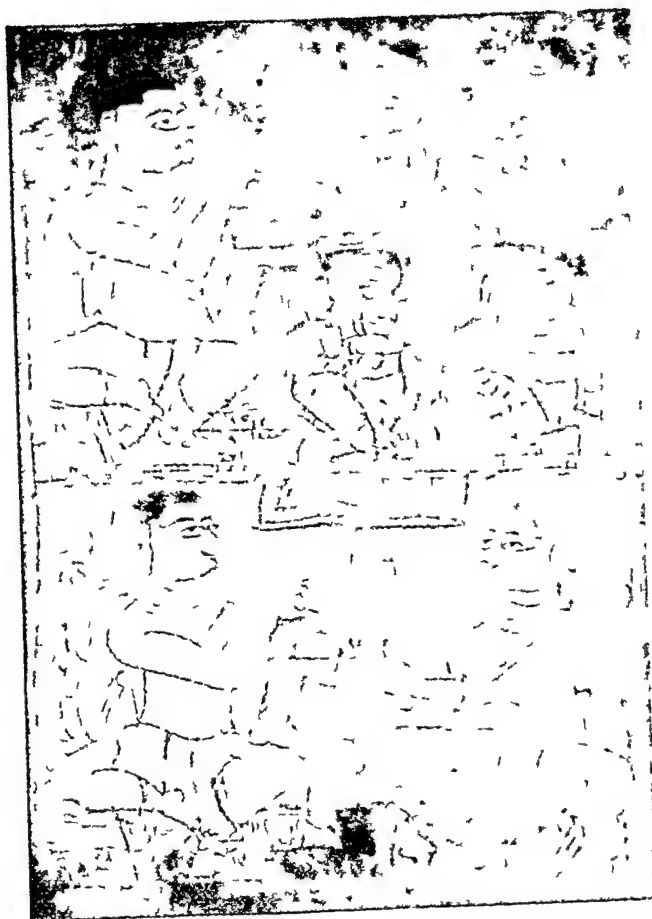

Fig 260

चित्र २६०

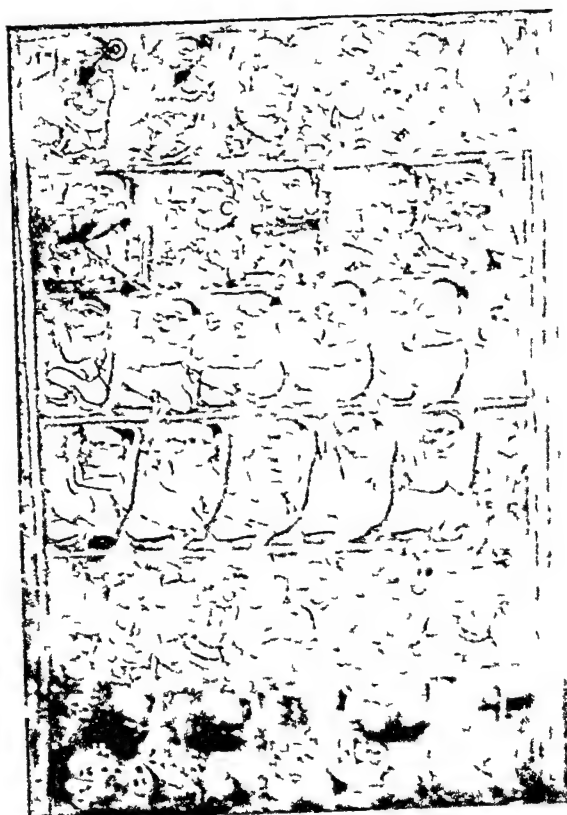
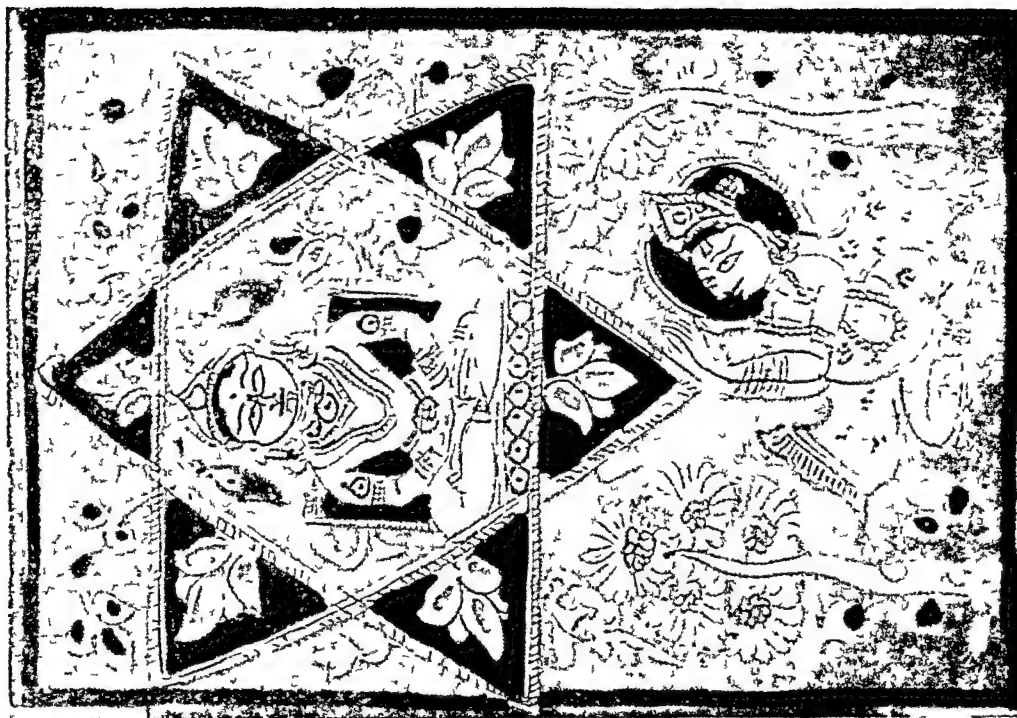

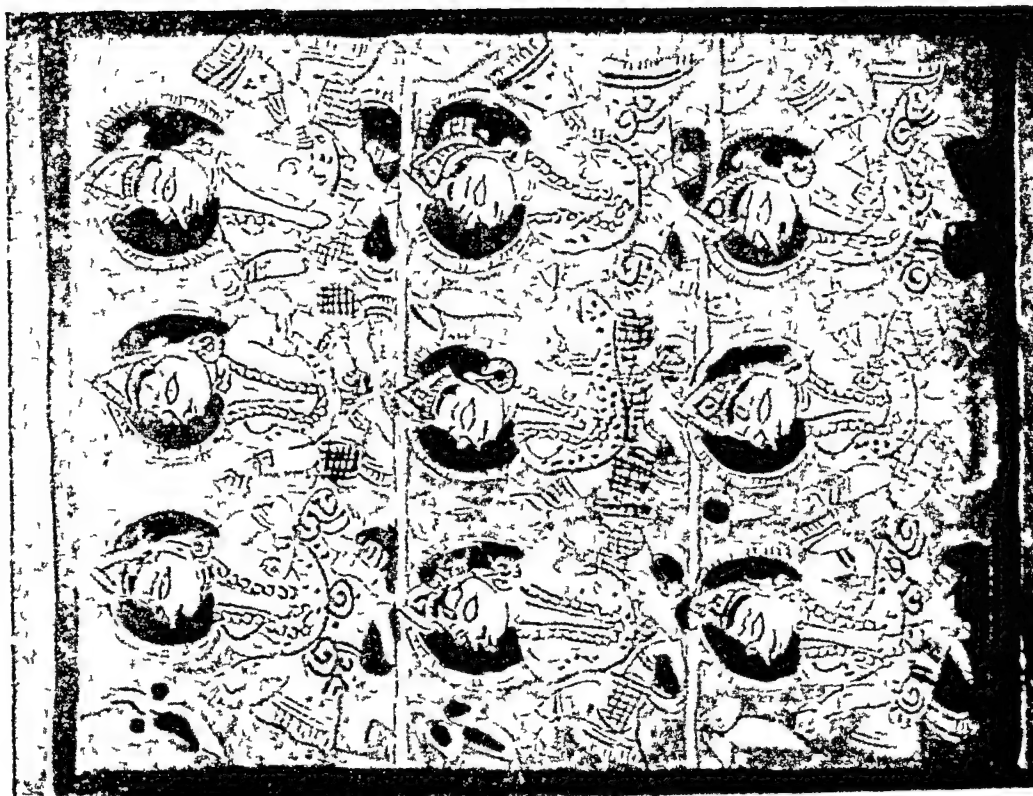
Fig 261

चित्र २६१

चित्र २६३

Fig. 263

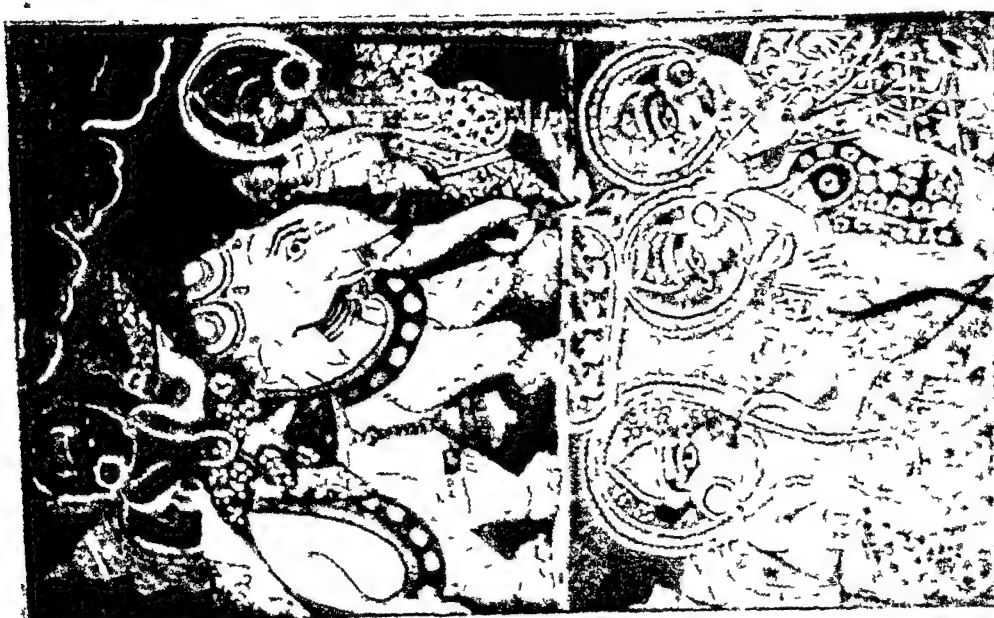
चित्र २६२

Fig. 262

चित्र २६५

Fig. 265

चित्र २६४

Fig. 264

આર્તુમાસ રક્ષા. આર્તુમાસ અંતે કોશાને પ્રતિબોધ પમાડી ધ્રાવિશ ગનાવી પોતે ગુરુ પાસે આવ્યા.*

એક વખત યજ્ઞ આદિ પોતાની સાત સાધ્વી બહેનો આર્ય સ્થૂલિભદ્રને વંદન કરવા આવી તે વખતે વિદ્યાના બાળશ્રી પોતાનું સિદ્ધરૂપ વિકુર્ચીને બહેનોને બીવરાવી. ત્યારે આ બાળન શ્રીભદ્રગાહુસ્વામીના જાણવામાં આવી ત્યારે તેમને ઘણી દિલગીરી થઇ. સ્થૂલિભદ્ર ત્યારે વાચના લેવા ગયા ત્યારે 'તમે વાચના માટે અયોગ્ય છો' એમ ભદ્રગાહુસ્વામીએ કહ્યું.

ચિત્રમાં એક બાળુ આર્ય સ્થૂલિભદ્ર સાધુ-અવસ્થામાં લાકડાના સિંહાસનની મધ્યમાં પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલા છે. બીજી બાળુ ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં હસ પક્ષીની ડિઝાઇનવાળા ચંદરવાની નીચે યજ્ઞ આદિ સાત સાધ્વી બહેનો વંદન કરતી બંને હાથ બેડીને બેઠેલી છે અને નીચેના ભાગમાં નૃત્ય કરતી બે સ્ત્રીઓ કોશા અને તેની બહેન ઉપકોશા છે; અને તે બંનેની બાળુમાં સ્થૂલિભદ્ર નૃત્ય વગેરેથી ચલાયમાન નહિ થવાથી બંને બહેનો બંને હાથની અંજલિ બેડીને તેઓશ્રીના સાધુપણની પ્રશંસા કરતી બેઠેલી છે. ચિત્રની અંદરના નૃત્ય સ્વરૂપોના રૂપો ચીતરવામાં ચિત્રકારે સજીવતા આણવા માટેનો પ્રયાસ કરેલો છે કલ્પસૂત્રની બીજી કોષ્ટિકણ પ્રતમા આ પ્રસંગને લગતું આવી જાતનું ચિત્રણ મારા જોવામા આવ્યું નથી. આખા ચે ચિત્રમાં સોનાની શાહીનો પુષ્કળ ઉપયોગ કરેલો દેખાઈ આવે છે.

Plate LVIII

ચિત્ર ૨૪૨: ઋષભદેવનું નિર્વાણ. સોહન. પાના ૫૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૧નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર શ્રીઋષભદેવ પ્રભુનું નિર્વાણ થયેલું હોવાથી પ્રભુની પલાંઠી નીચે સિદ્ધશિક્ષાની આકૃતિ અને તેની નીચે અષ્ટાપદના આઠ પગથિયા તથા આબુબાળુ આર વૃદ્ધોની રબૂઆત કરી છે

ચિત્ર ૨૪૩: દેવી સરસ્વતી. સોહન. પાના ૭૭ ઉપરથી. લાકડાના સુંદર કોતરકામવાળા ભદ્રાસનની મધ્યમાં સરસ્વતી દેવીની સુંદર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસન્નિજત મૂર્તિ ગિરાજમાન છે. દેવીના ઉપરના જમણા હાથમાં પુસ્તક તથા ડાબા હાથમાં દાંડી સહિત કમલ-પુષ્પ છે, ત્યારે નીચેના જમણા હાથમાં કમંડલુ અને ડાબા હાથમાં વીણા છે. કલ્પસૂત્રની બીજી હસ્તપ્રતોમા દેવી સરસ્વતીનાં આવાં સુંદર કલારૂપકો બહુ જ ઓછાં જોવામાં આવે છે ચિત્ર ૨૩૫ની માફક આ ચિત્રમા પણ ઉપરના ભાગની બંને બાળુએ મુખમાં ફૂલની માળા સહિત એકેક મોર ચીતરેલો છે તેણીના વાહન તરીકે ચિત્રની નીચેના ભાગમાં હંસપક્ષી પણ ચીતરેલ છે.

ચિત્ર ૨૪૪: શ્રીઋષભદેવનું પાણિચક્ર કાતિ વિ ૧ પાના ૭૦ ઉપરથી. 'પ્રથમ તીર્થ-કરનો વિવાહ કર્યો એ મારો આચાર છે' એમ વિચારી કરોડો દેવદેવીઓથી પરિવરેલો ઈન્દ્ર પ્રભુ પાસે આવ્યો અને વિવાહ આરંભ્યો પ્રભુનું વર અંગધીનું સઘળું કાર્ય ઈન્દ્રે પોતે તથા દેવોએ કર્યું અને બંને કન્યાઓનું વધુ સંગંધીકાર્ય દેવીઓએ કર્યું.

ચિત્રમાં આજની માફક ચારે દિશામાં ચોરીના છોડ બાપેલાં છે દરેક છોડમાં ચોરી ઉપર

* સ્થૂલિભદ્રના તપુર્ણ લવનચરિત્ર અંગે મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ પત્રો : 'કામવિજેતા સ્થૂલિભદ્ર' નામની નવલકાવા નં. ૧૭૫ ૨૬ ૭૬૮ ૨૨ ૩૦ ૫૫

કેળના પાંદડા ગાંધેલાં છે. ચારીની ઉપરનો લાગમાં છત્ર તથા તોરણ ગાંધેલું છે. પ્રભુ સંસારા-વસ્થામાં એક સ્ત્રી સાથે હસ્તમેળાપ કરતા ચિત્રમાં દેખાય છે. બંનેની મધ્યમાં નીચે એક વ્રાહ્મણ બેઠેલો છે અને તે અગ્નિમાં ઘીની આહુતિ આપતો દેખાય છે. સૌથી નીચે બે પુરુષો તથા બે સ્ત્રીઓ બેઠેલાં છે. સૌથી આગળના પ્રથમ પુરુષના જમણા હાથમાં કૂલ છે અને પાછળના બીજા પુરુષનો જમણો હાથ ઊંચો કરેલો દેખાય છે; પાછળની બંને સ્ત્રીઓ પૈકીની પ્રથમ સ્ત્રીના જમણા હાથમાં સળગતો રામણદીવો અને બીજી સ્ત્રીના ઊંચા કરેલા જમણા હાથમાં શ્રીફળ દેખાય છે. આ સ્ત્રી-પુરુષો આપણે ઉપર જણાવી ગયા તે પ્રમાણે મનુષ્યો નથી પણ દેવો છે, તે દર્શાવવા ચિત્રકારે દરેકના ચહેરાની આબુખાબુ કરતું દિવ્ય તેજ ગતાવવા માટે ગોળ આલામંડળો સફેદ રંગથી ચીતરેલાં છે. આ ચિત્ર પંદરમા સૈકાની લગ્ન-વ્યવસ્થાનો આખેફૂળ ખ્યાલ આપે છે.

ચિત્ર ૨૪૫: શ્રી ઋષભદેવનો રાજ્યાભિષેક. ઉપરના જ પાનાની ડાબી બાજુનો ચિત્ર-પ્રસંગ ચિત્રના વર્ણન માટે બુદ્ધિ ચિત્ર ૨૬૪ના નીચેના પ્રસંગનું આ જ ચિત્રને લગતું વર્ણન. આ ચિત્રમાં સિંહાસન ઉપર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને પ્રભુ રાજગાદી ઉપર જમણા હાથમાં તલવાર પકડીને બેઠેલા છે, અને પ્રભુની સામે ડાબા હાથમાં પકડેલા કુમકુમનાં રત્ન-જડિત સુવર્ણપાત્રમાંથી લીધેલા કુમકુમ વડે જમણા હાથના અંગૂઠાથી પ્રભુના ભાલસ્થલમાં રાજ્યાભિષેકનું તિલક કરતો ઇન્દ્ર બેઠેલો છે. ઇન્દ્રના ચાર હાથ પૈકીનો નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખેલો છે અને ઊંચા કરેલા ચોથા-ડાબા હાથમાં અંકુશ પકડેલો છે. બંનેના મસ્તક ઉપર રાજચિહ્ન તરીકે છત્ર છે અને બંનેના ચહેરાને ફરતાં દિવ્ય તેજનાં દ્યોતક આલામંડળો છે.

Plate LIX

ચિત્ર ૨૪૬: શ્રીમાદ્દેવાની મુક્તિ. કાંતિ વિ. ૧. પાના ૭૧ ઉપરથી. ભરત ચક્રવર્તિએ માદ્દેવા માતાને પણ પોતાની સાથે લીધાં અને તેમને હાથી ઉપર બેસાડ્યાં. સમવસરણની નજીક આવતાં જ ભરતે માતા માદ્દેવાને કહ્યું કે, ‘માતાજી ! આપના પુત્રની ઋદ્ધિ સામે એકવાર દષ્ટિ તો કરો!’ ભરતના આનંદોદ્ગાર સાંભળી માદ્દેવા માતાના અંગેઅંગ રોમાંચિત થયાં. પાણીના પ્રવાહથી જેવી રીતે કાદવ ધોવાઈ જાય તેવી રીતે આનંદાશ્રુ વડે તેમનાં પડળ પણ ધોવાઈ ગયાં. પ્રભુની છત્રચામર વગેરે ઋદ્ધિ જોઈ તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યાં કે, ‘ખરેખર ! મોહથી વિદ્વંજ બનેલા પ્રાણીઓને ધિષ્ઠાર છે ! પોતાનો સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી જ સહુ રેનેહ બતાવે છે ! આ ઋષભના દુઃખની નકામી ચિંતા કરીકરીને અને રડીરડીને આંધળી થઈ ગઈ, છતાં સુરઅસુરથી સેવાતા અને આવી અનુપમ સમૃદ્ધિ ભોગવતા આ ઋષભે મને સુખ સમાચારનો અંદેશો પણ ન મોકલ્યો ! આવા સુખમાં માતા શેની યાદ આવે ? એવા સ્વાર્થી રેનેહને હજારો-વાર ધિષ્ઠાર હો !’ એવી ભાવના ભાવતાંભાવતાં માદ્દેવા માતાને દેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને તે જ ક્ષણે આયુધ્યનો ક્ષય થવાથી મુક્તિ પામ્યાં.

ચિત્રમાં હાથી ઉપર આગળ બેઠેલા શ્રીમાદ્દેવા માતા છે, જેમના ડાબા હાથમાં શ્રીફળ છે; પાછળ બેઠેલા ચક્રવર્તિ ભરત છે; તેમના માથા ઉપર છત્ર છે. હાથીની આગળના લાગમાં જમણા બાજુ ઉપર તલવાર તથા ડાબા હાથમાં દાલ રાખીને ચાલતો પદાતિ-સૈનિક છે.

पित्र २.३

1. 11

चित्र २६७

Fig 267

ચિત્ર ૨૪૭. શ્રીબાહુળલિનીતપત્રા. કાંતિવિ. ૧ ના પાના ૭૩ ઉપરથી શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના બીજા પુત્ર બાહુળલિ મુનિએ સર્વ સાવધનો ત્યાગ કર્યો, પણ અભિમાનનો ત્યાગ ન કરી શક્યા. તેમને વિચાર થયો કે: ‘જે હું હમણાંને હમણાં જ પ્રભુ પાસે જઈશ તો મારે મારા નાના ભાઈ, પણ દીક્ષાપર્યાયથી મોટા ગણાતા ભાઈઓને વંદન કરવું પડશે. હું ઉમરમાં તથા બલમાં પણ આવો મોટો હોવા છતાં નાના ભાઈઓને વંદન કરું એ કેમ બને? એટલે જ્યારે મને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ પ્રભુ પાસે જવાનું રાખીશ.’ આવા અહંકારને અહંકારમાં જ એક વર્ષ પર્યંત કાઉસગ્ગધ્યાનમાં બિભા રહ્યા. વરસને અંતે શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ મોકલેલી ગ્રાહી અને મુંદરી નામની તેમની બે સાધ્વી બહેનોએ આવીને કહ્યું કે: ‘હે ભાઈ! અભિમાન-રૂપી હાથીથી નીચે ઉતરો.’ બાહુળલિના હૃદય ઉપર એ પ્રતિબોધની તાત્કાલિક અસર થઈ અને અહંકારરૂપી હાથી થકી નીચે ઉતરી જેવો પગ ઉપાડ્યો કે તુરત જ તેમને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

ચિત્રની મધ્યમાં બાહુળલિ મુનિ કાઉસગ્ગધ્યાનમાં બિભેલા છે, આબુબાબુ ઝાડ બિગેલા છે, નીચે બંને સાધ્વી બહેનો આવીને પ્રતિબોધ કરતી બિભેલી છે.

ચિત્ર ૨૪૮: શ્રીશયંભવ ભટ્ટ અને જૈન સાધુઓ. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૬ ઉપરથી એક દિવસે શ્રી આર્ય પ્રભવસ્વામીએ પોતાની પાટે સ્થાપવાને યોગ્ય કોઈ પોતાના ગણમાં કે સંઘમાં છે કે નહીં તે જાણવા જ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો, પણ તેવો યોગ્ય પુરુષ દેખાયો નહિ; તેથી બીજા સપ્રદાયમાં ઉપયોગ મૂકતાં રાજગૃહ નગરમાં યજ્ઞ કરતો શયંભવ ભટ્ટ તેમના જોવામાં આવ્યો. પછી તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી બે શિષ્યો ત્યા ગયા અને બોલ્યા કે, ‘અહો કપ્પમહો કપ્પં તત્ત્વં ન જ્ઞાયતે પરં’ એટલે કે ખરેખર આ તો કપ્પ જ છે, શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ કાંઈ જણાતું નથી !

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના યજ્ઞના ચિત્રથી થાય છે. શયંભવ ભટ્ટ યજ્ઞ કરતા દેખાય છે અને બાબુમાં બિભા રહેલા બે જૈન સાધુઓ ઉપરના શબ્દો હાથ બિયા કરીને બોલતા દેખાય છે ! આ સાંભળીને યજ્ઞ કરતાંકરતાં શયંભવભટ્ટે પોતાના ગ્રાહ્ય શુરને આ બાળતનો ખુલાસો પૂછતાં યોગ્ય ઉત્તર નહિ મળવાથી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના પ્રસંગમાં વર્ણવેલો. પ્રભવસ્વામી પાસે તત્ત્વની ચર્ચાનો પ્રસંગ જોવાનો છે. પ્રભવસ્વામી ભદ્રાસન પર બેઠેલા છે, સામે શયંભવ ભટ્ટ તત્ત્વની ચર્ચા કરતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૪૯: આર્યવજ્રનો પુણ્યપ્રભાવ. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૮ની બીજી બાજુ ઉપરથી. વર્ણુન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૮૯નું વર્ણુન.

Plate LX

ચિત્ર ૨૫૦: શકસ્તવ ડહેલા ૨ના પાના ૮ ઉપરથી. વર્ણુન માટે જુઓ આજ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૨૮નું વર્ણુન.

ચિત્રમાં ઇન્દ્ર સિંહાસનની નીચે પોતાનો ડાબો હાથ બિભા રાખીને તથા જમણા હાથે જમીનને અડાડીને શકસ્તવ બોલતો બેઠેલો છે. ઇન્દ્રના ચાર હાથ પેટી બે હાથ અભય મુદ્રાએ રાખેલા છે. નીચા રાખેલા જમણા હાથમાં દ્વલ છે તથા બીજા હાથમાં

હાથમાં ચંદ્રકાંડ છે. ઈન્દ્રના ઉત્તરીય વસ્ત્રમાં સુદર હીઆઈન છે. ઈન્દ્રના હાથની આંગળીઓ વગેરેની રજાઓ ત્રિવિક્રાંતી, કલાપ્રવીણતાનું દિગ્દર્શન કરાવે છે.

ચિત્રરૂપ: કમઠ-પંચાગ્નિ-તાપ. કહેલા રૂના પાના ૫૭ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે જોઈએ 'પ્રસંગો' છે; તેમાં કથાના પરિવચનની શરૂઆત નીચેના કમઠ-પંચાગ્નિ-તાપના પ્રસંગથી થાય છે.

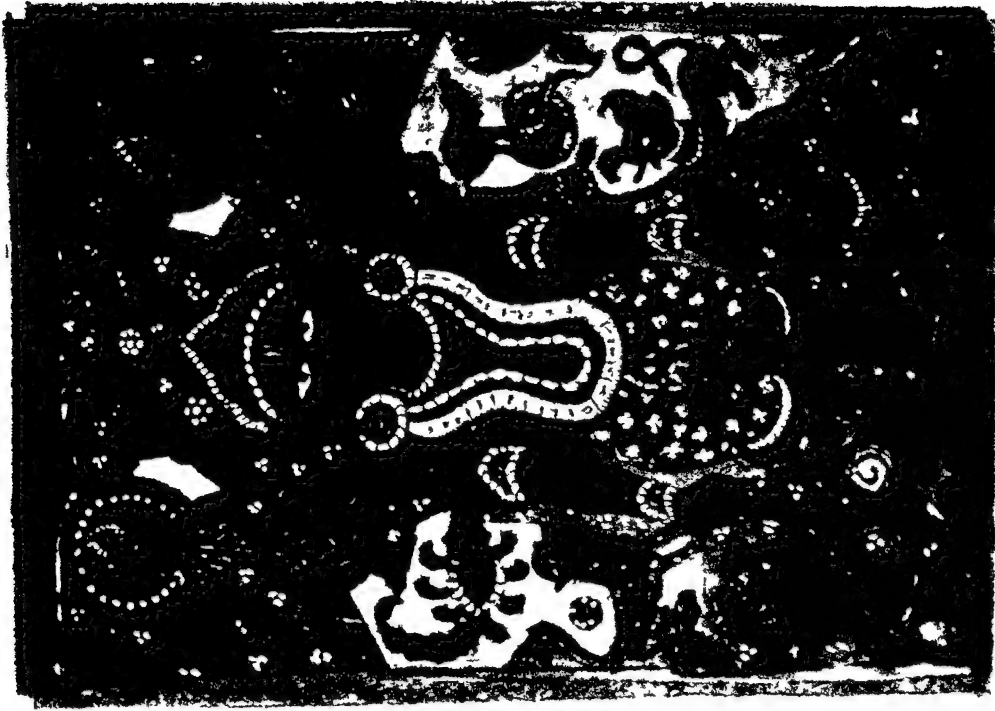
એક વખતે વારાણસી નગરીની બહાર કમઠ નામનો તાપસ પંચાગ્નિ તાપ તપતો આવ્યો. તેની પંચાગ્નિ-તાપ વગેરે કષ્ટક્રિયાઓ જોઈ નગરના લોકોને હાથમાં પુષ્પ વગેરે પૂજાની સામગ્રી લઈને તે દિશા તરફ જતા શ્રી પાર્શ્વકુમારે પોતાના મહેલના અરૂણામાંથી જોયા. પાર્શ્વકુમાર પણ તેને જોઈ પરિવાર સહિત નીકળ્યા. ત્રિવિક્રાંતિના તાપથી તપતો કમઠને પ્રભુએ જોયો એટલું જ નહિ, પણ યાસેના અગ્નિકુંડમાં નાખેલા એક કાષ્ટની અંદર એક મોટા જીવતા સર્પને પણ બળતો તેઓશ્રીએ પોતાના જ્ઞાનબળથી નિહાળ્યો. કરુણાસમુદ્ર પાર્શ્વકુમાર બોલ્યા, 'હું મૂઠ તપસ્વી ! દયા વિના ક્રોધકર્તા આ કષ્ટ શા સારુ વેઠે છે ? હું તપસ્વી ! આ કલેશકારક, દયા-રહિત કષ્ટક્રિયા કરવી મૂઝી દે.'

પાર્શ્વકુમારના વચન સાંભળી ક્રોધાયમાન થયેલો કમઠ તાપસ કહેવા લાગ્યો, 'હું જાણું છું કે તમે એક રાજપુત્ર છો. રાજપુત્રો તો કેવળ હાથી-ઘોડા જોડી જાણે ! ધર્મનું સાચું તત્ત્વ કેવળ અમે તપોધન જ જાણીએ. તમારા મોજશોખ તમને મુખારક હો, અમારા તપની વચમાં તમે વ્યર્થ માથું ન મારો.'

શ્વમાસાગર કુમારે આ વખતે વધારે વાદવિવાદ નહિ કરતાં પોતાના એક સેવક પાસે પેલું સળંગતું કાષ્ટ બહાર-કઠાવ્યું અને તેને ચતનાપૂર્વક સાવચેતીથી ફડાવ્યું. તેમાંથી તરત જ તાપ વહે આકુળાકુળા અને મરણ પ્રાપ્ત થયેલો એક સર્પ નીકળ્યો. કુમારની આજ્ઞાથી એક સેવકે તે સર્પને ત્રવકારમત્ર તથા પ્રત્યાખ્યાન સંભળાવ્યું; તે સાંભળી સર્પ તરત જ મૃત્યુ પામી નાગાધિપ-ધરણેન્દ્ર થયો. કમઠ તાપસ લોકોનો તિરસ્કાર પામી પાર્શ્વકુમાર પ્રત્યે દ્વેષભાવ રાખતો લોકોમાં અપકીર્તિ પામી બીજો કષ્ટ જોઈ આવ્યો ગયો. તે અજ્ઞાનકષ્ટ તમ તપી મરણ પામીને ભવનનાસ્ત્રી મેઘકુમારે દેવોમાં મેઘમાલી નામનો દેવ થયો.

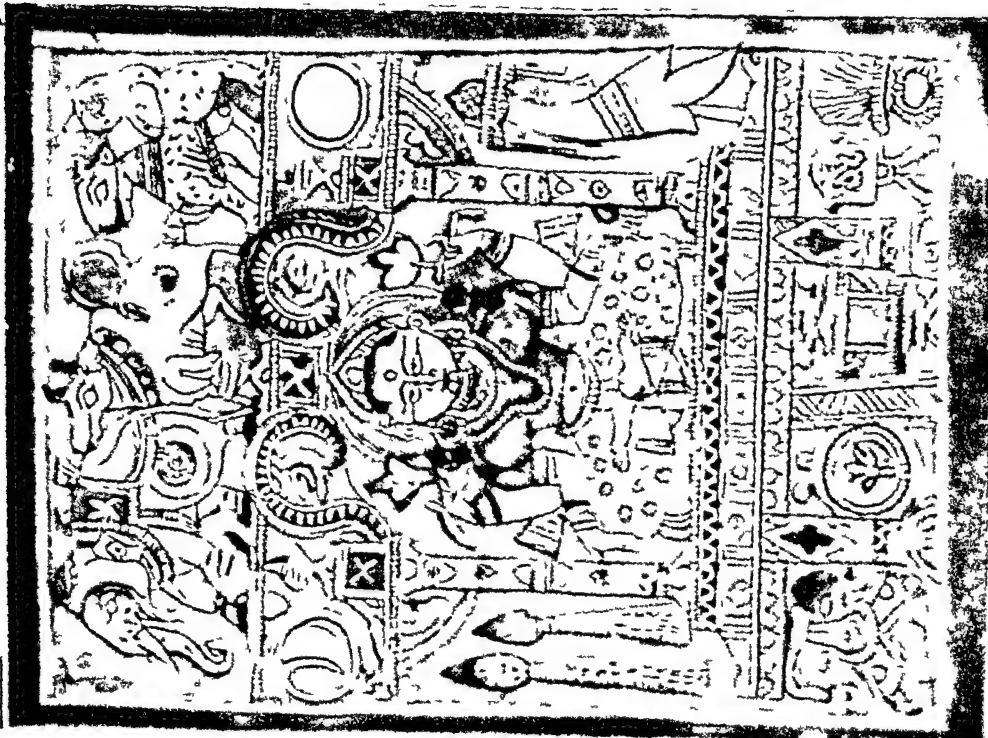
ચિત્રની એક બાજુ આ દે. દિશામાં અગ્નિકુંડો સ્પર્શ્યો છે અને મધ્યમાં કમઠ તાપસ બેઠેલો છે. કમઠના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં સૂર્ય ચીતરીને ચિત્રકાંડે પંચાગ્નિ તાપની રજાઓ તરત કરી છે. ચિત્રની બીજી બાજુ ઉપરના ભાગમાં નોકરે ચતનાપૂર્વક કાષ્ટ ચીરીને બહાર કાઢેલો મરણતોલ સ્થિતિમાં સર્પ દેખાય છે અને તે સર્પને પોતાનો જમણો હાથ બાંધી કરીને બેઠેલો નોકર નવકાર મત્ર અને પ્રત્યાખ્યાન સંભળાવતો દેખાય છે. નીચેના ભાગમાં ઘોડા ઉપર બેઠેલા પાર્શ્વકુમાર સાથે પંચાગ્નિ તપ તપતા કમઠ તાપસ સાથે વાદવિવાદ કરતા દેખાય છે.

ચિત્રના આનુસંધાને કમઠોપસર્ગ નિવારણનો ઉપરનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૬૩નું વર્ણન. ચિત્રની મધ્યમાં પ્રભુશ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રજ્ઞાસનની બેઠકે આભૂષણો સહિત બેઠેલા છે. પ્રભુશ્રીના મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત કુળાઓ છે.

चित्र २६९

Fig. 269

चित्र २६८

Fig. 268

પ્રભુશ્રીની જમણી ગાબુએ મસ્તક ઉપર સાત કણાવાળો નાગરાજ-ધરણેન્દ્ર પોતાના ચાર હાથ પૈકી જે હાથની અંજલિ ભેડીને પ્રભુની સ્તુતિ કરતો તથા બાકીના જે હાથો પૈકી એક હાથમાં અંકુશ તથા બીજા હાથમાં કળ લઈને ઊભેલો છે. પ્રભુશ્રીની ડાબી ગાબુએ ધરણેન્દ્ર-નાગરાજ-ની પટરાણી મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં ત્રણ કણાઓ સહિત, પોતાના ચાર હાથ પૈકી જે હાથની અંજલિ ભેડીને અને ત્રીજા હાથમાં અંકુશ તથા ચોથા હાથમાં કળ લઈને ઊભેલો છે.

Plate LXI

ચિત્ર ૨૫૨. કોશાનૃત્ય કાંતિવિ ૧ પાના ૭૮ ઉપરથી

સ્થૂલભદ્રના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામેલી કોશાને ત્યાં એક કામી રથકારે આવી, પોતાનું કૌશલ્ય બતાવવા સારુ, પ્રથમના બાણના મૂળ ભાગમાં બીજું અને બીજા બાણના મૂળના ભાગમાં ત્રીજું એમ કેટલાક બાણ મારી, દૂર રહેલ આંખાની લુણ તોડી નાખી. રથકારના એ ગર્વને તોડવા કોશાએ સરસવના ઢગલા ઉપર સોય અને સોયના અગ્રભાગ ઉપર કૂલ મુકાવી તેની ઉપર નૃત્ય કરી બતાવ્યું, એવું અદ્ભુત નૃત્ય કરવાં છતાં તેણીએ કહ્યું કે-

ન દુઃકરં અંવયલંવિતોઢણં, ન દુઃકરં નચ્ચિયા સરિસવઙ્ગ ।

તં દુઃકરં તં ચ મહાણુભાવં જં સો મુળી પમયાવળે વસંતો ।

અર્થાત્-‘આંખાની લુણ તોડવી એમા કઈ જ દુષ્કર નથી, સરસવ ઉપર નાચવું એ પણ એટલું બાધું દુષ્કર નથી, પરંતુ જે મહાનુભાવ મુનિએ પ્રમદાગ્ની વનમાં પણ નિર્મોહીપણું દાખવ્યું તે તો દુષ્કરમાં દુષ્કર ગણાય.’ એક કવિ કહે છે કે:

‘વેશ્યા રાગવતી સદા તદનુગા ષઙ્ગમી રસૈર્મોજનં,

શુભ્રં ધામ મનોહરં વપુરહો નવ્યો વયઃ સંગમઃ ।

કાલોઽયં જલદાવિલસ્તદપિ યાઃ કામ જિગાયાદરાત્

તં વંકે યુવતીપ્રવોધકુશલં શ્રીસ્થૂલભદ્રં મુનિમ્ ॥’

અર્થાત્-‘વેશ્યા રાગવાળી હતી, હમેશા પોતાના કહેવા પ્રમાણે જ વર્તનારી હતી. પડસથી ભરેલાં-ભાવતાં લોજનો મળતાં હતા, સુંદર ચિત્રશાળા હતી, મનોહર શરીર હતું, ખીલતું ચૌવન હતું અને કાળા મેઘથી છવાએલી વર્ષાઋતુ હતી, એટલું છતાં જેમણે આદરપૂર્વક કામ- (દેવ)ને પોતાના કાષ્ઠમાં રાખ્યો એવા યુવતીજનોને બોધ આપવામા કુશળ શ્રીસ્થૂલભદ્ર મુનિને હું વદન કરું છું’

ચિત્રમાં રથકાર ડાબા હાથમા ધનુષ્ય અને જમણા હાથમા બાણ રાખી ધનુષ્યની પાણી અઢાવીને આંખાના ઝાડ તરફ તાકીને કેરી ઉપર મારતો જણાય છે. તેનો ડાબો પગ ઊંચો છે અને તેની નીચે કળા તથા વસતઋતુને સુચવનારો મોર ઊંચું મુળ કરીને ટહુકતો દેખાય છે. કોશા નર્તકી સરસવના ઢગલા ઉપર સોય. સોય ઉપર કૂલ અને કૂલ ઉપર જમણો પગ રાખી ડાબો પગ ઢીંગણ સુધી વાળી નૃત્ય કરતી દેખાય છે તેણીએ ગંને હાથમા કૂલ. ગળામાં કૂલની માળા, માથે મુકુટ, કાનમા કુડળ વગેરે આભૂષણો તથા કંચુકી અને ઉત્તરીય વસ્ત્ર વગેરે વસ્ત્રાભૂષણો પરિધાન કરેલા છે.

ચિત્ર ૨૫૩: શ્રીઆર્યસ્થૂલભદ્ર અને સાત સાધ્વીબહેનો. કાંતિવિ. ૧ પાના ૭૮ ઉપરથી.

એકવાર વંદન કરવા આવેલી યજ્ઞ સાધ્વી વગેરે પોતાની બહેનોને શ્રીસ્થૂલભદ્રે પોતાની વિદ્યાના ભેરથી પોતાનું સિંહ રૂપ દેખાડ્યું. જ્યારે શ્રીભદ્રગાહુસ્વામીએ આ હકીકત સાંભળી ત્યારે તેઓને ઘણી દિલગીરી થઈ અને તેમણે કહ્યું કે ‘હવે તમે વાચના માટે અયોગ્ય છો.’

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના સિંહના ચિત્રથી થાય છે. શ્રીસ્થૂલભદ્ર સિંહનું રૂપ કરી બેઠેલા છે, બે સાધ્વી બહેનો હસ્તની અજલિ બેડીને વંદન કરતી તથા સિંહનું રૂપ બેઠું વિસ્મિત થયેલી દેખાય છે આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચે ચિત્રમાં વર્ણવેલો સ્થૂલભદ્રની સાધુ અવસ્થાનો પ્રસંગ જોવાનો છે. જમણા હાથમાં મુહુપત્તિ રાખીને, સામે અજલિ બેડીને ઊભી રહેલી બે સાધ્વી બહેનો સાથે તેઓ કંઈક વાતચિત કરતા દેખાય છે. જમણી તરફના હાંસીઆના ઉપરના ભાગમાં એક સાધુ તથા નીચેના ભાગમાં એક નર્તકીની રજૂઆત કરીને સ્થૂલભદ્રમુનિ અને કોશાનો પ્રસંગ તાદ્દશ કર્યો છે. પ્રાચીન ચિત્રોની માફક આ ચિત્રમાં પણ સાધુનો એક ખલો ખુદલો તથા સાધ્વીઓનું આખું શરીર ગરદનની નીચેના ભાગથી આચ્છાદિત થયેલું દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૫૪ શ્રી જંબુકુમાર અને આઠ સ્ત્રીઓ કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૬ની જમણી બાજુ ઉપરથી ચિત્રમાં શ્રી જંબુકુમાર લગ્નની પ્રથમ રાત્રિએ જ પોતાની આઠ સ્ત્રીઓને સંસારની અસારતાનો ઉપદેશ આપતા હોય એમ લાગે છે. આઠ સ્ત્રીઓ અને જંબુકુમાર પોતે પણ વસ્ત્ર-ભૂષણોથી સુસજ્જિત થયેલાં દેખાય છે.

Plate LXII

ચિત્ર ૨૫૫ શ્રી વજ્રસ્વામીની દેશના. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૬ની ડાબી બાજુ ઉપરથી. વજ્રસ્વામીને પાટલિપુત્રના એક ધનશ્રેષ્ઠિએ કરોડ ધન સાથે પોતાની પુત્રી પરણાવવા કહ્યું; અને પેલી પુત્રી પણ સાધ્વીઓ પાસેથી વજ્રમુનિના ગુણો સાંભળીને એટલી બધી મુગ્ધ બની હતી કે ‘હું વરુ તો વજ્રને જ વરુ’ એવો નિશ્ચય કરી બેઠી હતી, છતાં વજ્રમુનિએ મોહમાં ન ફસાયા અને પેલી રૂકિમણી નામની કન્યાને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી. વળી એક વખત દેશભરમાં ભારે દુષ્કાળ પડવાથી શ્રીસદને વિદ્યાના બળથી પોતાના વજ્ર ઉપર બેસાડી એક સુકાળવાળા દેશમાં લઈ ગયા.

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત વજ્રસ્વામીની દેશનાત્મ ઉપરના પ્રસંગથી થાય છે. લદ્રાસના ઉપર બેસીને વજ્રસ્વામી દેશના આપતાં સામે બેઠેલો ધર્મશ્રેષ્ઠ વગેરે શ્રોતાવર્ગ બે હસ્તની અજલિ બેડીને દેશનાનું શ્રવણ કરતો દેખાય છે; વચ્ચે સ્થાપનાચાર્ય છે, જેની બાજુમાં સૌથી આગળ બે હાથ બેડીને રૂકિમણી કન્યા કે જેને વજ્રસ્વામીએ પ્રતિબોધીને દીક્ષા આપી હતી તે દેશનાનું શ્રવણ કરતી બેઠેલી છે. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, વજ્રસ્વામીએ વિદ્યાના બળથી વિશાળ પટ વિકુર્વેલો છે તે પ્રસંગ જોવાનો છે.

ચિત્ર ૨૫૬ ગારવર્ધી દુષ્કાળ સમયે સાધુઓનાં અનશન. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૮૧ ઉપરથી પોતાનું મૃત્યુ નજીક આવી પહોંચેલું બાણી વજ્રસ્વામીજીએ પોતાના વજ્રસેન નામના

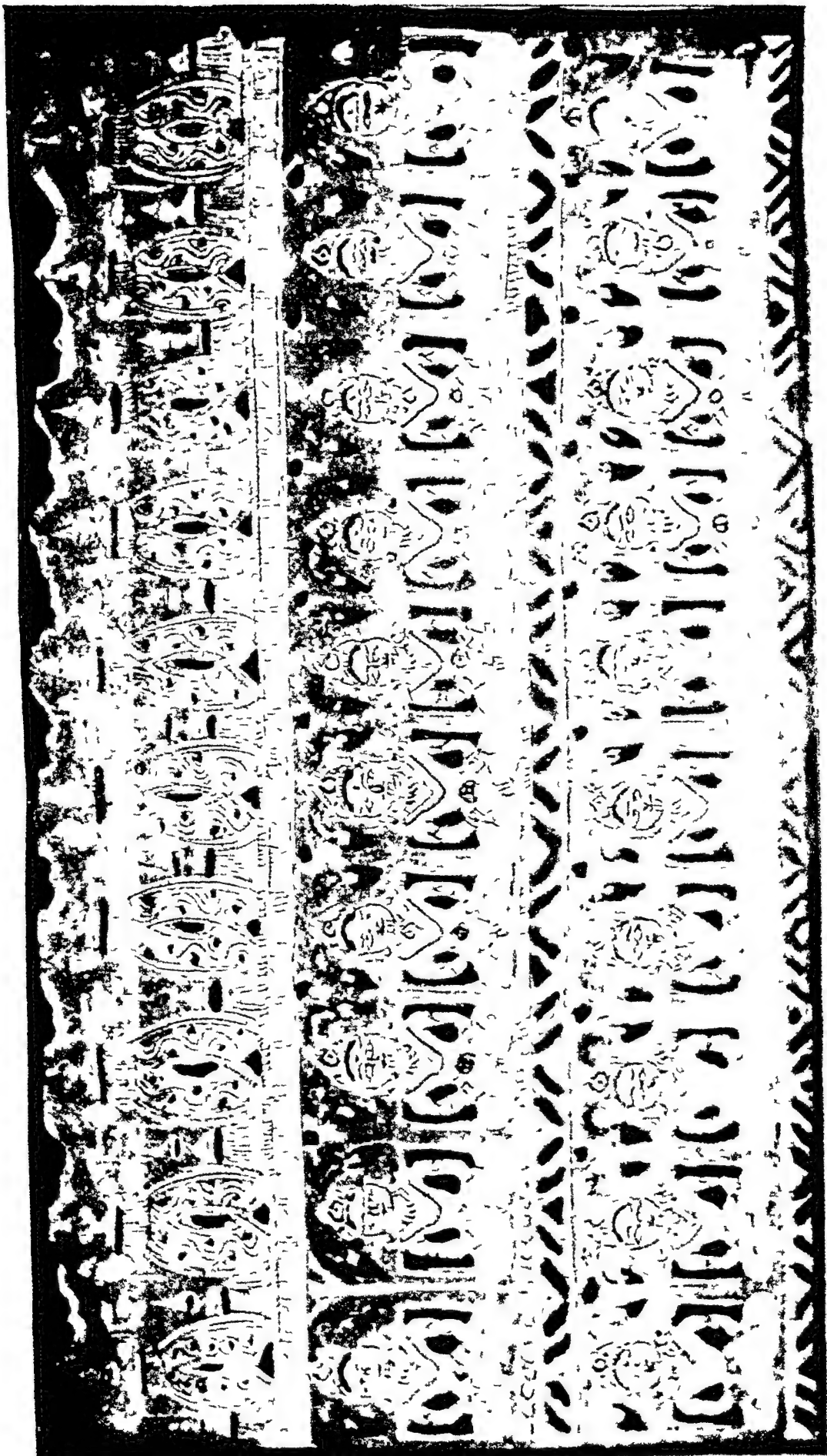

Fig 271

चित्र २७१

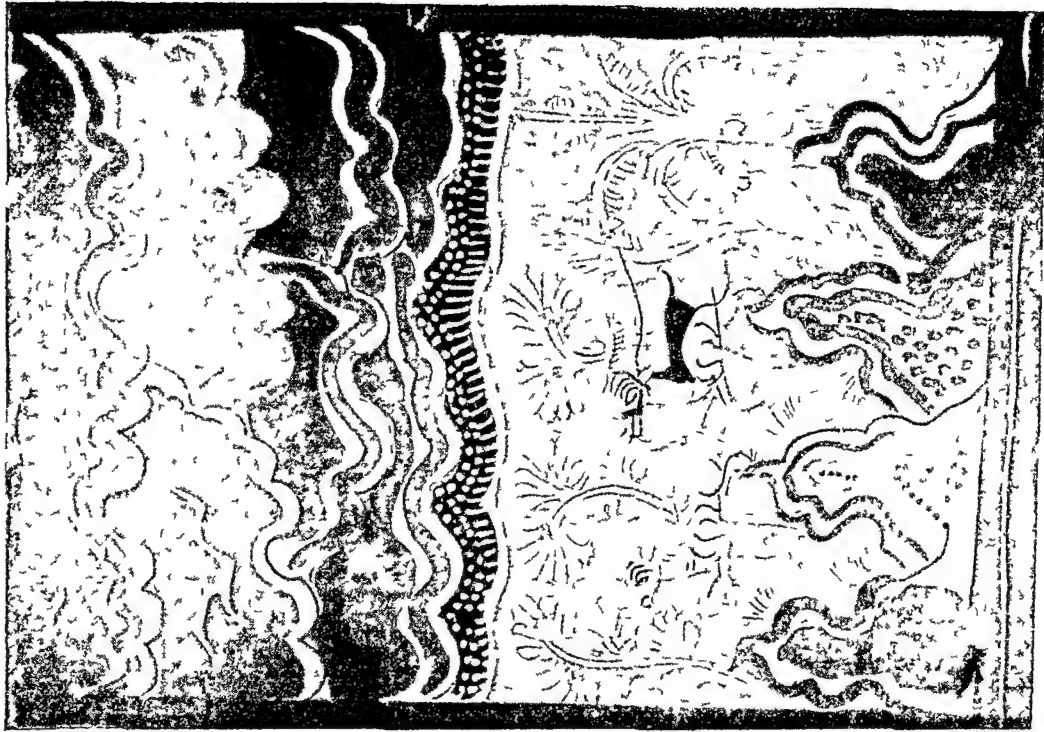

Fig 272

चित्र २७२

Fig 273

चित्र २७३

શિષ્યને કહ્યું કે: ‘હવે જાર વર્ષનો ભયંકર દુષ્કાળ પડવાનો છે અને જે દિવસે લક્ષ મૂલ્યવાળા ચોખામાંથી તને ભિક્ષા મળે તે દિવસે સુકાળ થવાનો એમ જાણી લેને.’ એટલું કહીને તેઓ પોતાની સાથે રહેલા સાધુઓને લઈ ત્યાં રહ્યા અને વજ્રસેનમુનિ અન્યત્ર વિદ્યાર કરી ગયા.

હવે વજ્રસ્વામીની સાથે રહેનારા સાધુઓ અનેક ઘર ભ્રમતા, પણ ભિક્ષા મેળવી શકતા નહોતા. એટલે ભિક્ષા વિના ક્ષુધા સહન કરવામાં અશક્ત બનેલા અને અત્રની વૃત્તિગ્રહિત તેઓ નિરંતર ગુરુએ લાવી આપેલા વિદ્યાપિંડનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા. એકદા ગુરુમહારાજે કહ્યું કે: ‘જાર વર્ષ સુધી આ પ્રમાણે વિદ્યાપિંડનો ઉપયોગ કરવો પડશે. મારે જો તમારા અંચમને બાધા ન લાગતી હોય તો હું તમને દરરોજ લાવી આપુ, નહિ તો આપણે અત્રની સાથે જ શરીરનો પણ ત્યાગ કરી દઈએ’ આ પ્રમાણેનું ગુરુમહારાજનું વચન સાંભળીને ધર્મરાગી એવા તે સાધુઓ બોલ્યા કે: ‘આ પોપણુરૂપ વિદ્યાપિંડને અને પોપવા લાયક આ પિંડ (શરીર)ને પણ ધિછાડવાનો છે ભગવાન! અમારા પર પ્રસાદ કરો. કે જેથી આ પિંડ (દેહ)નો પણ અમે ત્યાગ કરીએ!’ પછી તે સર્વ મુનિઓને લઈને વજ્રસ્વામીજી રથાવર્ત પર્વત ઉપર ગયા અને અનશન કરી દેવલોક પામ્યા.

સોપારાનગરમાં જિનદત્ત શ્રાવકના ઘરમાં, લક્ષમૂલ્યવાળું અત્ર રાધીને તેની ઈશ્વરી નામની સ્ત્રી તેમાં ઝેર ભેળવવાનો વિચાર કરી રહી હતી, તેટલામાં વજ્રસ્વામીજીના મુખ્ય શિષ્ય શ્રીવજ્રસેન ત્યાં આવી પહોંચ્યા ને ગુરુનું વચન સંભળાવી તેને અટકાવી ખીજે દિવસે સવારમાં-પ્રભાતમાં જ સુકાળ થયો.

ચિત્રમાં ઉપર વચ્ચે અને નીચે એમ ત્રણ પ્રસંગો છે, કથાના પરિચયની શરૂઆત વચ્ચેના વિદ્યાપિંડના ચિત્રથી થાય છે. ભદ્રાસન ઉપર વજ્રસ્વામી બેઠા છે. સામે પાત્રમાં વિદ્યાપિંડ હોય એમ લાગે છે. દરેક શિષ્યના હાથ મધ્યેના એકેક પાત્રમાં તેઓ વિદ્યાપિંડ આપતા દેખાય છે. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરનો વજ્રસ્વામીજી તથા તેઓનાં શિષ્યોના અનશનનો પ્રસંગ જોવાનો છે, ત્યાર પછી સૌથી નીચેનો ઈશ્વરી શ્રાવિકા વજ્રસેન મુનિને હર્ષિત થઈને લક્ષમૂલ્યના ચોખા-ભાત વહોરાવતી દેખાય છે. અગ્નિ ઉપર ભાતની હાંદલીઓ ચડાવેલી છે. વજ્રસેન મુનિના પાત્ર નીચે આહારનો છાંટો-ખિડુ જમીન ઉપર પડીને તેના અંગે જીવોની વિરાધના થવા ન પામે તે મારે ધાળ મૂકેલો છે. વજ્રસેન મુનિની પાછળ એક શિષ્ય જમણા હાથમાં પાત્ર રાખીને બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૨૫૭ સાધુ સામાચારીનો એક પ્રસંગ ક્રાંતિવિ. ૧ ના પાના ૯૧ ઉપરથી ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. પ્રસંગના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. ભીંતમાં પણ સ્ત્રીનું ચિત્ર ચીતરેલું હોય ત્યાં બ્રહ્મચારી એવા સાધુને રહેલું કંપે નહિ તે પ્રસંગને અનુસરીને સ્ત્રીનું ચિત્ર ચીતરેલું છે. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેનો સાધુને વહોરાવવાનો પ્રસંગ જોવાનો છે. જમણા હાથમાં દાડો તથા ડાળા હાથના પાત્રમાં સાધુ કાંઈક વહોરના જણાય છે અને મામે બેઠેલો ગૃહસ્થ તેમને વહોરાવતો હોય એમ લાગે છે પાસે મળગતા અગ્નિચાળ ચૂલા ઉપર ત્રણ હાંદલીઓ ચડાવેલી દેખાય છે આ પ્રસંગ ચીતરીને જન સાધુ નમગત અગ્નિ ઉપરના વાસણમાં રહેલા આહારને વહોરી શકે નહિ તેમ બતાવવાનો ચિત્રકારનો આગ્ય હેતુ એમ લાગે છે.

મો છે 'શ્રીઋષભપંચાશિકા'ના ૧૦મા શ્લોકમાં આ પ્રસંગનું વર્ણન નીચે મુજબ આપેલું છે:^૧
'જેમણે (શબ્દ-વિદ્યા લેખને, ગણિત, ગીત-ઇત્યાદિ) વિદ્યા-કળાઓ અને (કુભારાદિકનાં) શિલ્પો દેખાડ્યાં છે તેમજ જેમણે (ખેતી, પશુ-પાલન, વાણિજ્ય, લગ્ન ઇત્યાદિ)સમસ્ત (પ્રકારનો) લોક-વ્યવહાર (પણ) સારી રીતે સમજાવ્યો છે, એવા આપને પ્રબળોનો સ્વામી થયા છે તે કૃતાર્થ છે' ૧૦

તેઓએ ગતાવેલી પુરુષની બોતેર તથા સ્ત્રીઓની ચોસઠ કળાઓનું વિવેચન આપણે અગાઉ કરી ગયા છીએ. શિલ્પના મુખ્ય પાંચ ભેદો છે. 'આવશ્યક-નિર્યુક્તિ'ની ગાથા ૨૦૭માં તેમું નીચે પ્રમાણે વર્ણન છે: 'કુભાર, લુહાર, ચિતારો, વણકર અને નાપિત(હજમ)ના એમ પાંચ શિલ્પો મુખ્ય છે અને વળી તે પ્રત્યેકના વીસવીસ અવાન્તર ભેદો છે.'^૨

જગતને કુભારની કળા પ્રથમ તીર્થકરે ગતાવી હતી. (હિંદુ શાસ્ત્રમાં બ્રહ્માએ ગતાવી હતી એમ કહેવામાં આવે છે.) પ્રસંગ એમ બન્યો હતો કે કલ્પવૃક્ષોનો વિચ્છેદ થવાથી લોકો કંદમૂળ અને ફલાદિક ખાતા હતા અને ઘઉં, ચોખ્ખા-ઇત્યાદિ અનાજ કાચું ને કાચું ખાતા હતા. તે તેમને પચતું નહોતું. આથી પ્રભુએ પ્રભુને વિજ્ઞાપિ કરી, ત્યારે હાથથી ઘસીને પાણીમાં પલાળીને અને પાંદડાના પડીઆમાં લઈને ખાવું એમ તેમણે ઉપદેશ આપ્યો. એમ કરવા છતાં પણ લોકોનું દુઃખ દૂર થયું નહિ, એટલે ફરીથી તેઓએ પ્રભુને વિજ્ઞાપિ કરી. પ્રભુએ કહ્યું કે મેં સૂચવ્યા મુજબ પૂર્વોક્ત વિધિ કર્યા બાદ ઘઉં વગેરેને મુદ્ધિમાં અથવા બગલમાં થોડો વખત રાખ્યા બાદ ભક્ષણ કરો. આમ કરવાથી પણ તેમનું દુઃખ દૂર થયું નહિ. તેવાંમાં વૃક્ષની શાખાઓ પરસ્પર ઘસાતાં અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો. આના વાસ્તવિક સ્વરૂપથી અજ્ઞાણો એવા તે સમયના મનુષ્યો તેને રત્ન બાણીને પકડવા ગયા, પરંતુ તેથી તો તેમના હાથ દાઝવા લાગ્યા. આથી અગ્નિને કોઈ અદ્ભુત ભૂત માનતા તથા તેથી ત્રાસ પામતા લોકો પ્રભુ સમક્ષ આવ્યા, ત્યારે પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ કાળનો દોષ થવાથી આ તો અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો છે; માટે તમારે તેની પાસે જવું અને તેની સમીપમાં રહેલાં તૃણાદિકને દૂર કરી તેને ગ્રહણ કરવો અને ત્યારબાદ પૂર્વોક્ત વિધિ પ્રમાણે તૈયાર કરેલાં ઘઉં વગેરેને તેમાં નાંખી પકવ કરી તેનો આહાર કરવો તે મુગ્ધ લોકોએ તેમ કર્યું, એટલે ઘઉં વગેરેને તો અગ્નિ સ્વાદા કરી જવા લાગ્યો. આ વાત તેઓએ પ્રભુ સમક્ષ રજૂ કરી. આ સમયે પ્રભુ હાથી ઉપર બેઠેલા હતા. એમણે ત્યાંજ તેઓની પાસે લીલી માટીનો પિંડ મંગાવી તેને હાથીના કુંભસ્થળ ઉપર મૂકી તેનું એક પાત્ર બનાવ્યું અને એ પ્રમાણે પાત્ર બનાવી તેમાં ઘઉં વગેરે રાખી તેને અગ્નિની મદદથી પકાવી તે ખાવાની તેમને સૂચના કરી. આ પ્રમાણે પ્રભુએ કુભારના શિલ્પનો વિધિ ગતાવ્યો.

ચિત્રમા સફેદ હાથી ઉપર ઋષભદેવ બેઠા છે. તેઓશ્રીના ડાળા હાથમાં માટીનું એક પાત્ર છે અને તે હાથ જાચો કરીને સામે ઊભા રહેલા યુગલિક પુરુષને તે આપવા માટે ઉત્સુકતા

૧ દાવિઅવિજ્ઞાસિપ્પો, વજરિઆસેસલો અવવદારો.

જાઓ સિં જાણ સામિઅ, યાઓ તાઓ કચત્યાઓ ॥ ૧૦ ॥

૨ પચેવ્ ચ સિપ્પાઈ, ઘડ ૧ લેહે ૨ ચિત્ત ૩ જત ૪ વાગવ ૫ ।

ઈક્કિસ્ય ચ્ ઇતો, વીસ વીસ ભવે મેયા ॥ ૨૦૭ ॥

ખતાવતા ચિત્રકારે એમને રજૂ કર્યા છે. સામે ઊભા રહેલા યુગલિક પુરુષના જંને હાથના કિચા કરેલા ખોળામાં પણ માટીના પાત્રની રજૂઆત ચિત્રકારે કરી છે. હાથી પણ શાળુગાડેલો છે. પ્રભુની પાછળ અગાડીનું મિહાસન બતાવ્યું છે અને એમના ઉત્તરસગને બાગ કાઢીને બતાવીને ચિત્રકારે છટાથી ગમન કરતા હાથીની રજૂઆત કરી છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉપરના બાગમાં આકાશના વાદળો દર્શાવ્યા છે.

ચિત્ર ૨૬૫. હંસવિ. રત્ના પાના ૬૦ ઉપરથી. ભરત અને બાહુબલિ વચ્ચે દંડયુદ્ધનો પ્રસંગ લેવામાં આવ્યો છે. આ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર બીજું કોઈપણ પ્રતમાં યોવાનું મારી બાળુમાં નથી.

ભરત અને બાહુબલિ બંને ભાઈઓ વચ્ચે બાર વર્ષ સુધી ભયંકર યુદ્ધ ચાલ્યું. પરંતુ ઘણા માણસોનો કચ્ચરઘાણ નીકળી જતો હોવાથી શકે તે બંનેને દંડયુદ્ધ કરવાની સલાહ આપી. તે તેમણે માન્ય કરી પછી શકે દંડયુદ્ધ. વાગ્યુદ્ધ, મુદિયુદ્ધ અને દંડયુદ્ધ એમ ચાર પ્રકારના યુદ્ધથી પરસ્પર લડવાનું ઠરાવી આવ્યું એ ચારે યુદ્ધમાં આખરે બલવાન બાહુબલિનો વિજય થયો, ભરતની હાર થઈ. ભરત મહારાજાએ પોતાની હાર થવાથી શાંતિ ગુમાવી દીધી તેમણે એકદમ ક્રોધમાં આવી બાહુબલિનો નાશ કરવા ચક્ર છોડ્યું, પરંતુ બાહુબલિ મહાન યોદ્ધા હોવાથી તે ચક્ર કાઢીપણ ન કરી શક્યું.

બાહુબલિએ વિચાર કર્યો કે: ‘અત્યાર સુધી કેવળ ભ્રાતૃભાવને લીધે જ ભરતની સામે મેં આકરો ઇલાજ લીધો નથી; માટે હવે તો તેને સખતમાં સખત સજા કરવી જોઈએ. હું ધારું તો અત્યારે ને અત્યારે જ એક મુઠ્ઠી મારી તેના ભુક્ષા ઉડાવી દઉં એમ છું’ તરત જ તેમણે ક્રોધાવેશમાં મુઠ્ઠી ઉગામી ભરતને મારવા દોટ મૂકી. દોટ તો મૂકી. પણ થોડે દૂર જતા જ ધૂન્ધ-સ્પતિ સમાન તેમની વિવેકબુદ્ધિએ તેમને વાર્યો. તે પુનઃ વિચારવા લાગ્યા કે: ‘અરેરે! આ હું કોને મારવા દોડી જઉં છું? મોટાભાઈ તો પિતા તુલ્ય ગણાય! તેમને મારાથી શી રીતે હતી શકાય! પરંતુ મારી ઉગામેલી આ મુદિ નિષ્ફળ નહીં એ પણ કેમ ખમાય!’ પણ તેઓની આ મૂંઝવણ વધારે વાર ન રહી. તેમણે એ મુદિ વડે પોતાના મસ્તક પરના વાળનો લોચ કરી નાખ્યો અને સર્વસાવધ કર્મ ત્યજી દઈ કાઉસગધ્યાન ધર્યું.

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે અને ચાર વિભાગ છે તેમાં કથાના પંચિ-અયની શરૂઆત ઉપરના પહેલા વિભાગના દંડયુદ્ધ અને વાગ્યુદ્ધથી થાય છે. પછી ચિત્રના અનુસંધાને અનુક્રમે બીજા વિભાગમાં મુદિયુદ્ધ અને દંડયુદ્ધ, ત્રીજા વિભાગમાં મુદિયુદ્ધનો પ્રસંગ લેવાનો છે. ચિત્રમાં બાહુબલિનો મુકુટ દૂર પડેલો તથા મુદિથી વાળ ઉખાડેલો ચિત્રકારે રજૂ કરેલો છે ચોથા વિભાગમાં કાઉસગધ્યાનમાં સાધુ અવસ્થામાં બાહુબલિ ઊભા છે. તેની છાતી ઉપર તથા જંને હાથ ઉપર લાલ રંગના જતુઓ ઘાંત કરીને મર્પોતથા બે બાજુ ઉપર પછીની તથા પગના બાગમાં જાડીથી વીંટળાતેલા ચિત્રમાં દેખાય છે અને બાજુએ એકેક જાડું છે. બીજી બાજુએ જાડની બાજુમાં તેઓની ગ્રાહી અને સુંદરી નામની બે સ્ત્રી બેસેલા હાથ નોંટીને વિનંતિ કરતી માનરૂપી હાથીથી હેડા ઉતરવા માટે સમન્તવતા કરે છે કે ‘વીર માન મન

થકી હેઠા ઉતરેરે, ગળે તે કેવલ ન હોય !' સાધ્વીઓના પાછળ પણ ખીન ત્રણ આઠ ઉગેલાં ચિત્રકારે ખનાવ્યાં છે.

Plate LXVII

૨૬૬. ઇન્દ્રસલા. કુસુમ. પાના ૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૨૨નું વર્ણન. ચિત્રની મધ્યમાં સૌધમેન્દ્ર સલામાં શક નામના સિંહાસન ઉપર ભદ્રાસનની બેઠકે બિરાજમાન થયેલો છે સૌધમેન્દ્રના ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં બંને બાજુ ત્રણ ત્રણ પાંખડાઓવાળું વજ્ર છે; અને નીચેનો જમણો હાથ કોઈને આજ્ઞા આપતો હોય તેવી રીતે ઉંચો કરેલો છે તથા ડાબા હાથમાં ફલ છે, મસ્તક ઉપર છત્ર છે. સિંહાસનની પાછળ ચામર ધરનારી એક સ્ત્રી-પરિચારિકા બેઠેલી છે ઇન્દ્રની બંને બાજુએ ચાર ચાર મલીને, કુલ આઠ તેની પટરાણીઓ ઇન્દ્રસલામાં બેઠેલી છે. આખા પાનામાં આ ચિત્ર સિવાય બીજું કંઈ લખાણ વગેરે નથી.

Plate LXVIII

ચિત્ર ૨૬૭. બત્રીશબદ્ધ નાટક. કુસુમ. પાના ૯ ઉપરથી. સૌધમેન્દ્રની ઇન્દ્રસલામાં કાંઈપણ અતરાય વગર નાટકમાં ગાયન ચાલતું હોય છે તથા વીણા, હાથતાળીઓ, અન્ય વાજિત્રો, મેઘની ગર્જના પેઠે ગંભીર શબ્દથી વાગતો મૃદંગ, મનોહર શબ્દ કરતો ઢાલ વગેરે નિરતર વાગતાં જ હોય છે.

ચિત્રમાં ચાર ચારની ચાર હારોના કુલ સોલ ભાગમાં, બધેની સખ્યામા એટલે કે-બત્રીશ સ્ત્રીઓ જુદી જુદી જાતનાં નૃત્ય કરતી ચીતરીને ચિત્રકારે ઇન્દ્રસલામાં ચાલતા બત્રીશ-બદ્ધ નાટકોની મર્યાદિત જગ્યામાં રજૂઆત કરવાનો પ્રયત્ન કરેલો છે. ચિત્રની જમણી બાજુએ હાંસિયાના ઉપરના ભાગમાં બંને હાથથી મૃદંગ વગાડતો પુરુષ બેઠેલો છે અને તે પુરુષની બરાબર નીચે પોતાના બે હાથથી પકડેલી શરણાઈ જેવું વાજિત્ર મોંથી વગાડતો એક બીજો પુરુષ બેઠેલો છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ પણ હાંસિયાના ઉપરના ભાગમાં બંને હાથથી મૃદંગ વગાડતો પુરુષ બેઠેલો છે, અને તે પુરુષની નીચે પણ બે પુરુષો જુદાં જુદાં વાદ્યો લઈને બેઠેલા છે. આમ બે પુરુષો પૈકીના આગળનો પુરુષ પોતાના ડાબા હાથથી એકતારો પકડીને, જમણો હાથ ઉંચો કરીને કાંઈક ગાતો હોય તેમ લાગે છે, જ્યારે પાછળ બેલો પુરુષ પોતાના બંને હાથથી વાંસળી-મોરલી પકડીને પાછળ કોઈના તરફ જોતો હોય તેમ દેખાય છે. કલ્પસૂત્રની કોઈપણ બીજી સ્ત્રિચિત્ર હસ્તપ્રતમાં આ ચિત્રપ્રસંગ ચીતરાયેલો હોય એવું મારી જાણમાં નથી.

Plate LXIX

ચિત્ર ૨૬૮. યોદ્ધ સ્વપ્ન. કાંતિવિ ૧ના પાના ૧૬ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨૨નું આ જ ચિત્રને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૬૯: શ્રીમહાવીરપ્રભુને સંગમદેવને ઉપસર્ગ. પંદરમા સૈકાતી હસ્તલિખિત સુવર્ણોક્ષરી તારીખ વગરની પ્રત ઉપરથી.

એક વખતે શકેન્દ્રે પોતાના અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુને ધ્યાનમગ્ન બેઠ, તુરત સિંહાસન ઉપરથી ઉતરી પ્રભુને ઉદ્દેશીને નમન કર્યું. તે પછી ઇન્દ્રે પ્રભુના ધૈર્યગુણની પ્રશંસા કરતા પોતાની સુધર્મા સલામાં બેઠેલા દેવો સમક્ષ કહ્યું કે 'અહો! શ્રીવીરપ્રભુ કેવા ધ્યાનમગ્ન થઈ

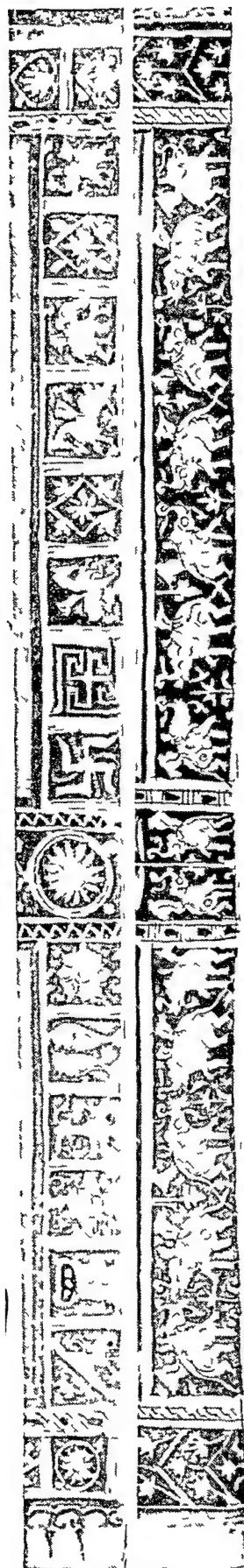

Fig 285-286

चित्र २८५-२८६

Fig 287

चित्र २८७

Fig. 288

चित्र २८८

રહ્યા છે? તેમની ધીરતાની અને અડગતાની હું કેટલી સ્તુતિ કરું? તેમના ધ્યાનમગ્ન ચિત્તને ચલાયમાન કરવા ત્રણ જગતનાં પ્રાણીઓ કદાચ એકઠાં ધાય તોપણ નિષ્ફળ જ ન્તય ! સભામાં બેઠેલો ઇન્દ્રનો એક સામાનિક દેવ-સંગમ પ્રશંસા સહન ન કરી શક્યો. તે સૃકૃષ્ટિ ચડાવી મૂળતા સ્વરમા તાડુકી ઊઠી બોલ્યો કે ‘આ દેવોની સભામા એક પામર જનનાં વખાણ કરતાં આપને જરાયે સંકેત નથી થતો? આપને જો વિશેષ ખાત્રી કરવી હોય તો હું પોતે જ તેને એક ક્ષણવારમાં ગભરાવી દઉં!’

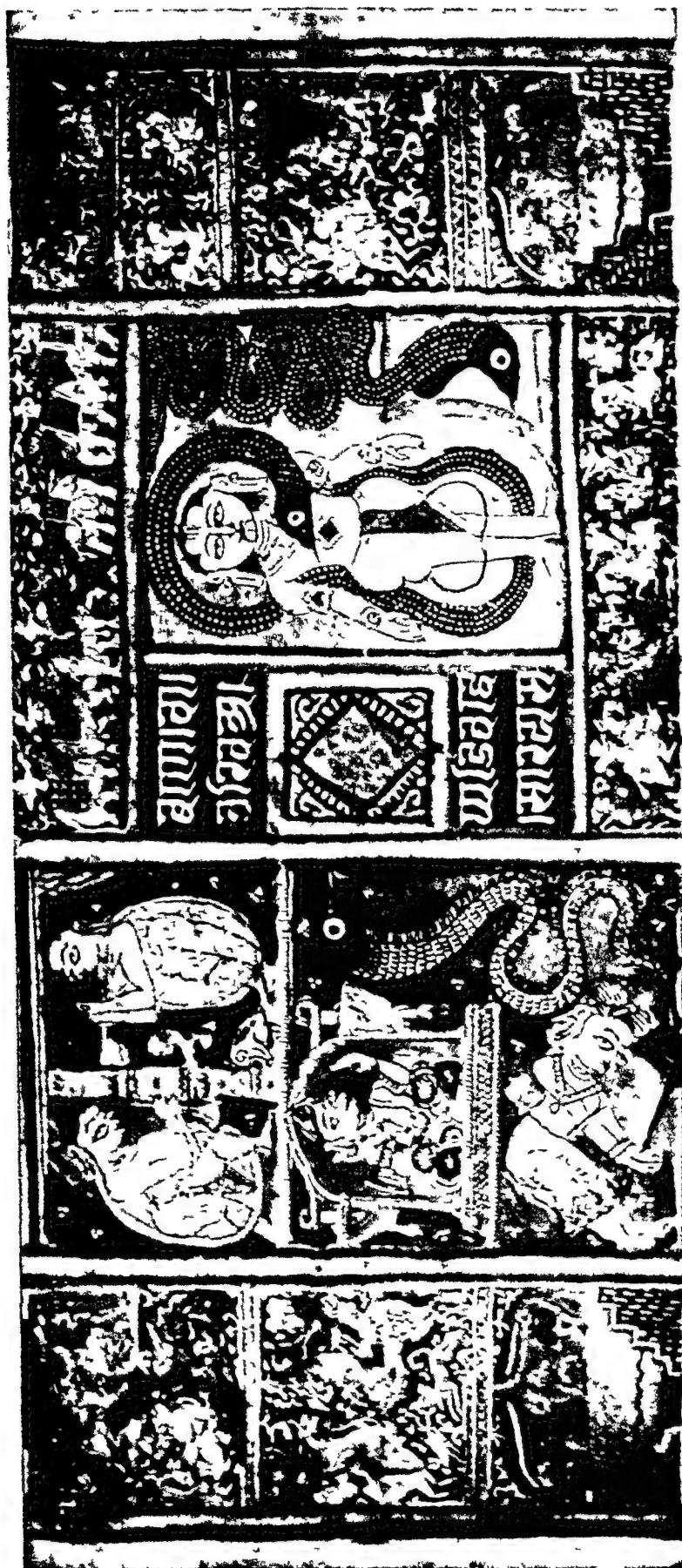
ઇન્દ્રે વિચાર્યું: ‘જો હું ધારું તો સંગમને હમણાં જ બોલતો બંધ કરી શકું, પણ જો હું અત્યારે તેને હુકમ કરી જતો અટકાવી દઈશ તો તે દુર્બુદ્ધિ એમ સમજશે કે તીર્થકરો તો પારકાની સહાયથી જ તપ કરે છે. એક સંગમના મનમા નહિ, પણ લગભગ બધા દેવોના મનમા બોલું ભૂત ભરાઈ જશે; માટે અત્યારે તો આ દુષ્ટને તેનું ધાર્યું કરવા દેવામા જ લાલ છે.’

ક્રોધથી ધમધમી રહેલા સંગમદેવે પ્રભુને ચલાયમાન કરવા ઇન્દ્ર સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરી, તરત જ સભામાંથી ચાલી નીકળ્યો અને સીધો પ્રભુ પાસે આવી ઊભો રહ્યો. પ્રભુની શાન્ત મુખમુદ્રામાંથી શાંતિ અને કરુણાની અમીધારા ઝરતી હતી, પણ સંગમને તો તે ઊલટું જ પરિણમ્યું; કારણ કે તેનું હૃદય ક્રોધ અને ઈર્ષ્યાથી ધગધગી રહ્યું હતું.

(૧) સૌથી પ્રથમ તેણે ધૂળનો વરસાદ વરસાવ્યો. (૨) તે પછી ધૂળને ખંખેરી નાખી તે દુપ્ટે વળ જેવા કઠોર-તીક્ષ્ણ મુખવાળી ક્રીડીઓ પ્રભુના શરીર ઉપર વળગાડી. તે ક્રીડીઓએ પ્રભુનું આખું શરીર ચાળણી જેવું કરી નાખ્યું, છતાં પ્રભુ અચળ જ રહ્યા. (૩) પછી પ્રચંડ ડાંચ ઉપજાવ્યા. ડાંચના તીક્ષ્ણ અટકાથી પ્રભુના શરીરમાંથી ગાયના દૂધ જેવું રુધિર ઝરવા લાગ્યું. (૪) વળી તીક્ષ્ણ મુખવાળી ધીમેલો પ્રભુના શરીરે એવી તો સજ્જડ ચોંટાડી કે આખું શરીર ધીમેલમય થઈ ગયું. (૫) તે પછી વીંછીઓ વિકુવ્યાં. પ્રલયકાળના અગ્નિના તણખા જેવા તે વીંછીઓએ ભગવતના શરીરને ભેદી નાખ્યું. (૬) ત્યારપછી નોળિયા વિકુવ્યાં તે ‘ખી ! ખી !’ એવા શબ્દો કરતા દોડીદોડીને પોતાની ઉગ્ર દાદો વડે ભગવતના શરીરનું માંસ તોડવા લાગ્યા. (૭) પછી ભયંકર સર્પો છોડી મૂક્યા. પરમાત્મનું મહાવીરનું આખું શરીર—પગથી માથા સુધી—સર્પોથી છવાઈ ગયું. ક્ષણોએ ક્ષણી ન્તય તેવા ભેરથી પ્રભુના શરીર ઉપર ક્ષણના પ્રહારો થવા લાગ્યા, દાઢી ભાગી ન્તય તેટલા બળથી તે ડસવા લાગ્યા. (૮) પછી સંગમે ઉદરો વિકુવ્યાં. તે નખથી અને દાતથી પ્રભુને બણવા લાગ્યા અને તેની ઉપર પેશાબ કરીને પડેલા ઘા ઉપર દાર છાટવા જેવું કરવા લાગ્યા. (૯) તે પછી મદોન્મત્ત હસ્તીઓ વિકુવ્યાં હસ્તીઓએ પ્રભુના શરીરને મૂઠથી પકડી, અદ્ધર ઉછાળી, દત્તશળ ઉપર ઝીલી, દાત વડે પ્રહાર કર્યો અને પગ નીચે પણ દાખ્યા. (૧૦) હાથીથી ફોલ ન થયો એટલે હાથણીઓ આવી તે હાથણીઓએ પણ તીક્ષ્ણ દાતથી પ્રભુને ઘણા પ્રહાર કર્યા. (૧૧) પછી અધમ સંગમદેવે પિશાચનુ રૂપ ધારણ કર્યું. તે પિશાચ અગ્નિની જ્વાળાઓથી વિકાળ બનેલા પોતાના મુખને કાઢી હાથમા તલવાર પકડી પ્રભુની સન્મુખ ધરી આવ્યો અને ચપ્પડાચ્ચ કરી ઘોર ઉપસર્ગ કર્યા. (૧૨) તે પછી નિર્દય સંગમે વાધનુ રૂપ કીધું પોતાની વજ્ર જેવી દાઢથી અને ત્રિશુલ જેવા તીક્ષ્ણ નહોરથી પ્રભુના આગા

શરીરને તેણે વિદારી નાખ્યુ. (૧૩) છતાં પણ પ્રભુને ધ્યાનમાં અચળ જોઈ સંગમે સિદ્ધાર્થ રાજ અમે ત્રિશલા માતાનું સ્વપ લીધું. તેઓ જાણે કરુણાજનક વિલાપ કરીને બોલવા લાગ્યા કે: 'હિ પુત્ર ! તે આવી દુષ્કર દીક્ષા શું કરવા લીધી. અમે ઘણું દુઃખી થઈ આડાંચવળાં નિરાધાર બિખારીની જેમ રઝળીએ છીએ, તું અમારી સંભાળ કેમ નથી લેતો ? આવા વિલાપથી પણ પ્રભુ ધ્યાનમાં નિશ્ચલ જ રહ્યા. (૧૪) ત્યારે સંગમે એક છાવણી વિકુર્વી. તે છાવણીના માણસોએ પ્રભુના પગ વચ્ચે અગ્નિ સળગાવી ભાત રાંધવા પગ ઉપર વાસણ મૂક્યુ અગ્નિ એટલો બધો આકરો કર્યો કે પ્રભુના પગ નીચેથી પણ બળવા લાગ્યા. (૧૫) તે પછી એક આડાલ વિકુર્વ્યો તે આડાલે પ્રભુની ડોકમાં, બે કાનમાં, બે ભુજમાં અને બે જંઘા વગેરે અવયવો ઉપર પક્ષીઓનાં પાંજરાં લટકાવ્યાં. પક્ષીઓએ આંચ અને નખના પ્રહારો એટલા બધા કર્યા કે પ્રભુનું શરીર પાંજરા જેવા છિદ્રવાળું થઈ ગયુ. (૧૬) તે પછી પ્રચંડ પવન વિકુર્વ્યો. એ પવનથી પર્વતો પણ કંપવા લાગ્યા. પ્રભુને ઉપાડીને નીચે પટકી દીધા. (૧૭) વળી એક ભયંકર વટોળીઓ ઉપજાવી, કુંભારના આકાશની ઉપર રહેલા માટીના પિંડની પેઠે પ્રભુને ખૂણ ભમાવ્યા. (૧૮) તે પછી સંગમે ક્રોધે ભરાઈને હજારભાર જેટલું વજનદાર એક કાળચક્ર વિકુર્વ્યુ. તે કાળચક્ર ઉપાડી જોરથી પ્રભુના શરીર ઉપર નાખ્યુ. તે ચક્ર પ્રભુના શરીર ઉપર પડવાથી તેઓ ઢીંચણ સુધી જમીનમાં પેસી ગયા. (૧૯) તે પછી કટાળીને છેલ્લામાં છેલ્લા અનુક્રમ ઉપસર્ગો અજમાયશ કરવાનો વિચાર કરીને, રાત્રિ હોવા છતાં પ્રભાત વિકુર્વ્યુ. માણસો આમતેમ ફરવા લાગ્યા અને તેઓ પ્રભુને કહેવા લાગ્યા કે: 'હિ દેવાર્ય ! પ્રભાત થઈ ગયુ. છતાં આમે ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં ક્યાં સુધી રહેશો ? જાહે-આપનો ધ્યાનનો સમય તો ક્યારનો ચે. પૂરો થઈ ગયો.?' પણ પ્રભુ તો પોતાના ધ્યાનમાં રાત્રિ ભાળી રહ્યા હતા, તેથી જરા પણ ન ડગ્યા. (૨૦) આખરે તેણે દેવઋદ્ધિ વિકુર્વી, અને વિમાનમાં બેસી પ્રભુને લલચાવવા લાગ્યો કે: 'હિ મહર્ષિ !-હું આપનું આલું ઉચ તપ અને પવિત્ર સત્ત્વ નિહાળી ભારે પ્રસન્ન થયો છું તો આપને જે જોઈએ તે માગી લો. કહો તો તમને સ્વર્ગમાં લઈ જઉં, કહો તો મોક્ષમાં લઈ જઉં.' એ મીઠા શબ્દોથી પણ પ્રભુ ન લોભાયા. એટલે તેણે તત્કાળ કામદેવની સેના જેવી દેવાંગનાઓ વિકુર્વી. તે દેવાંગનાઓએ હાવ-ભાવાદિ ઘણા ઉપસર્ગ કર્યા પણ એક રવાડું ચે ન ફરક્યુ તે ન ફરક્યુ. એવી રીતે દુષ્ટ સંગમે એક રાત્રિમાં મોટામોટા વીસ ઉપસર્ગો કર્યા, છતાં પ્રભુએ તો તેના તરફ દયાદષ્ટિ જ વર્ષાવી. ધન્ય છે મહાવીરની અસીમ કરુણાને !

ચિત્રમાં વચ્ચે મહાવીર પ્રભુ કાઉસગ્ગધ્યાને ઊભા છે. આ ચિત્રમાં આલૂપણો વગેરે જે પહેરાવેલાં છે તે ચિત્રકારની અણસમજણને આભારી છે. કપાળમાં ગ્રાહ્યણનું તિલક કર્યું છે તે પણ અવાસ્તવિક છે; સાધુને કપાળમાં તિલક હોય જ નહિ. પ્રભુના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં બે હરણ જેવાં પ્રાણીઓ છે, વર્ણનમાં હરણનો ઉલ્લેખ માત્ર પણ નથી. કાન અગાડી બંને બાજુથી બંને હાથોથી પવનને આમંત્રિત કરતી બે પુરૂષ-વ્યક્તિઓ ઊભેલી છે જમણી બાજુ વીંછી, વાઘ તથા છાવણીનો લક્ષ્કરી પઠાણ સિવાય પ્રભુના જમણા પગ ઉપર ભાત રાંધવાનું વાસણ મૂકીને ભાત રાંધતો ઊભેલો દેખાય છે. ડાળી બાજુ સર્પ, હાથી, નોળિયો તથા ડાળા પગ ઉપર

चित्र २८

चित्र २९

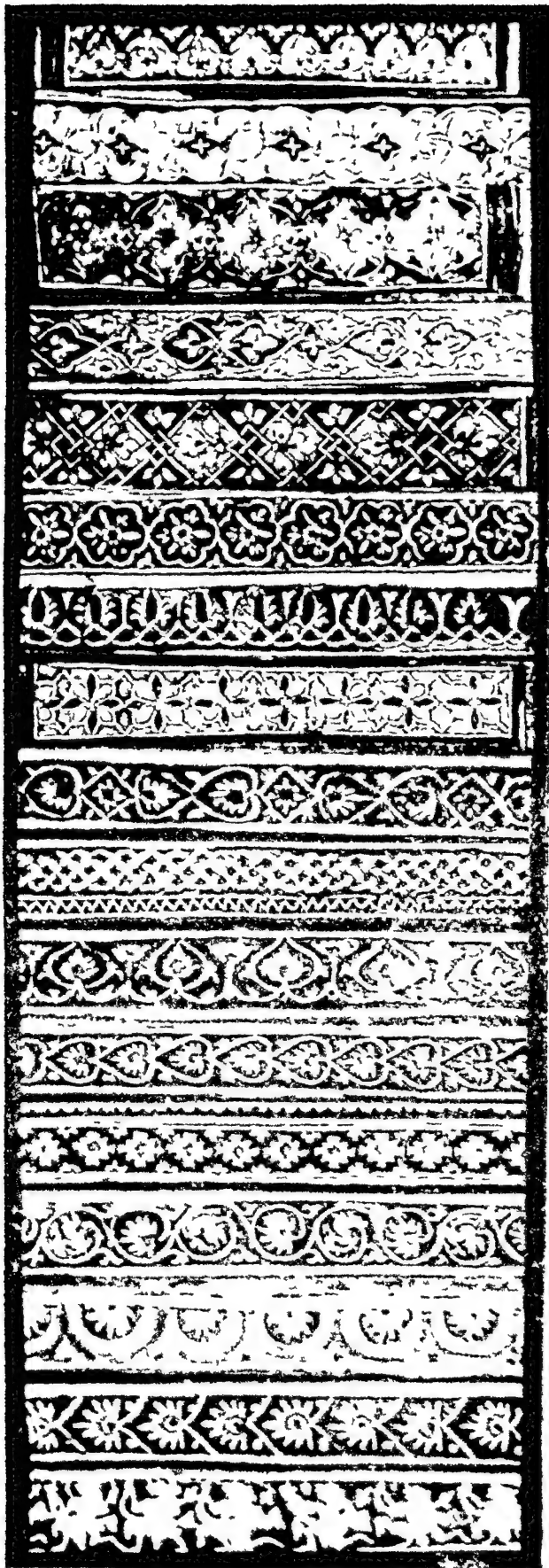

Fig. 290 to 305

चित्र २९० शी ३०५

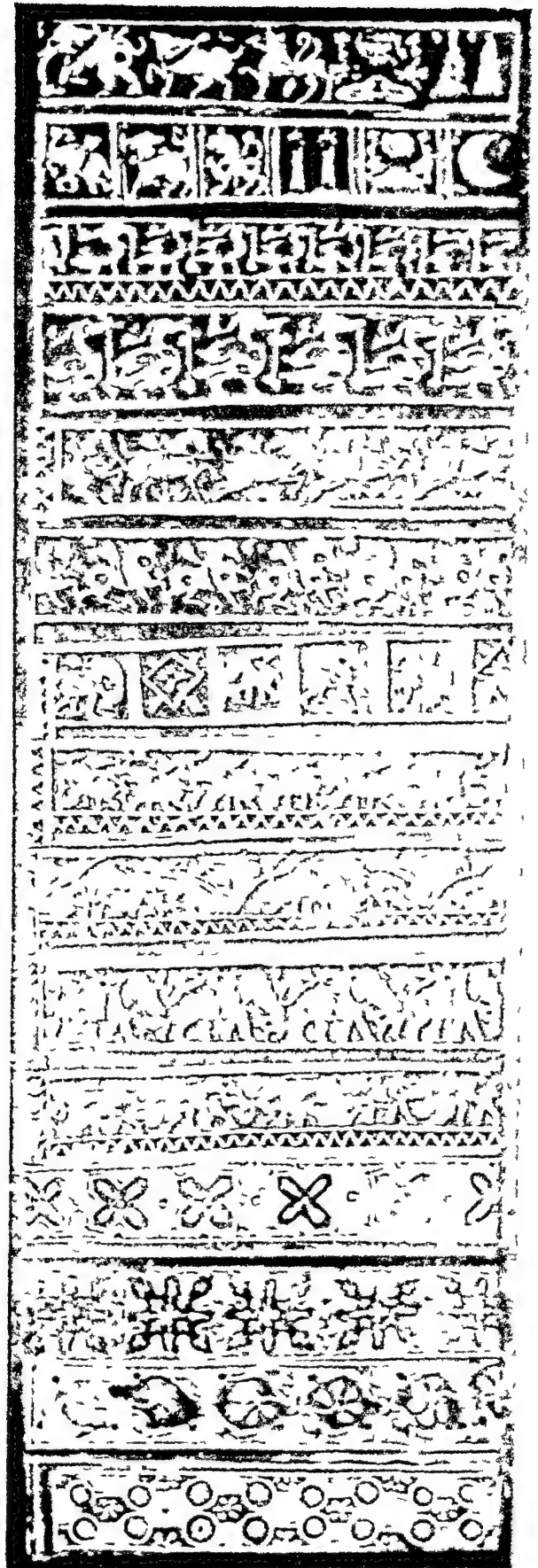

Fig. 307 to 321

चित्र ३०७ शी ३२१

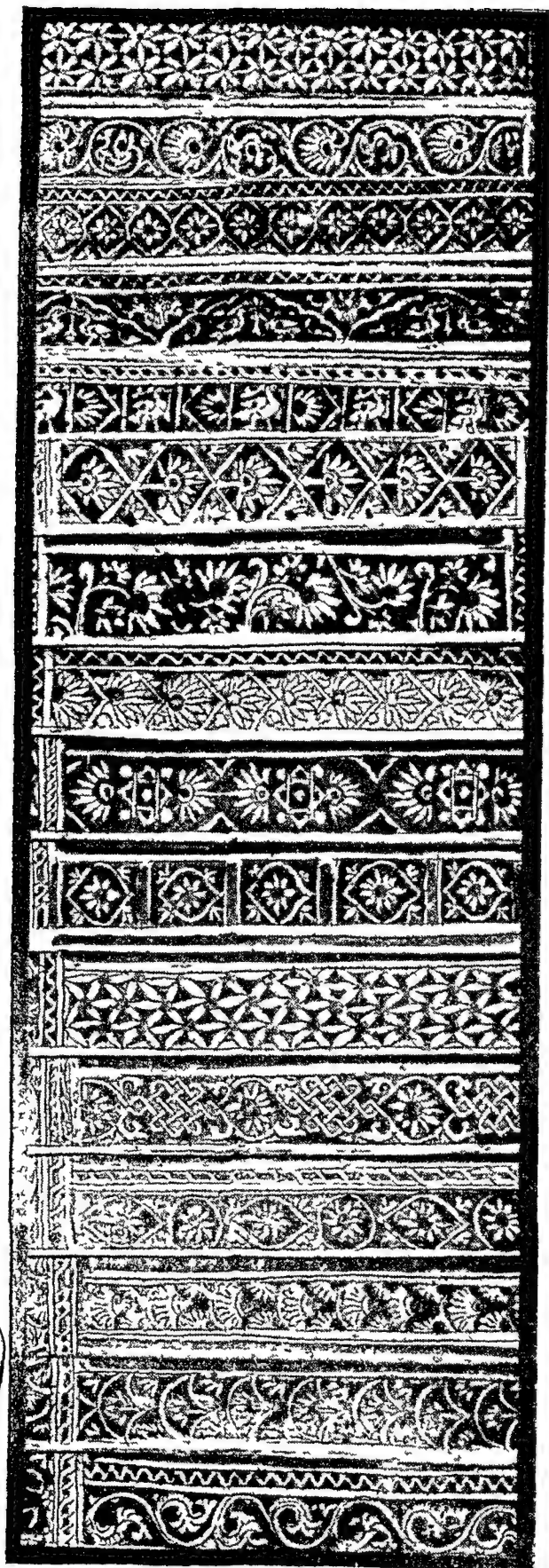

Fig 322 to 337

चित्र ३२२ थी ३३७

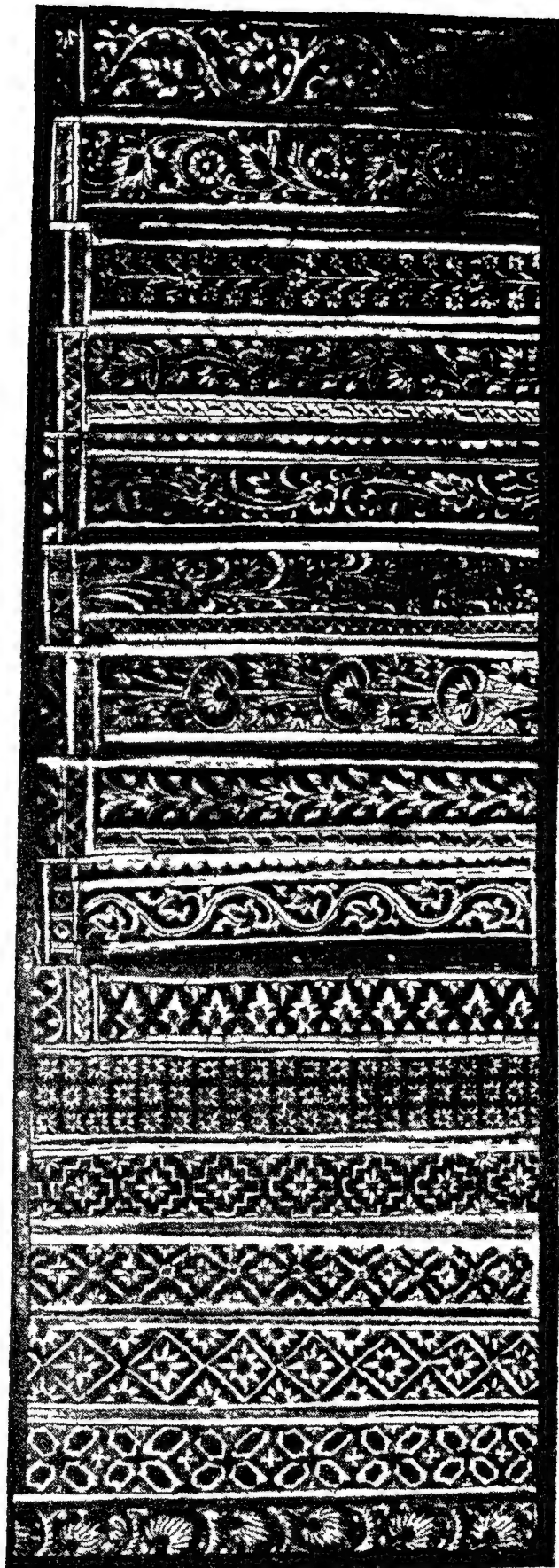

Fig 338 to 353

चित्र ३३८ थी ३५३

આંડાલે મૂકેલું તીક્ષ્ણ આંચવાળું પાંજરા વગરનું એક પક્ષી ચીતરેલું છે.

Plate LXX

ચિત્ર ૨૭૦: વીસ તીર્થકરો. કુસુમના પાના ૮૭ ઉપરથી. કલ્પસૂત્રમાં ૨૪ મહાવીર-સ્વામી, ૨૩ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અને ૨૨ અરિષ્ટનેમિ-નેમનાથ પ્રભુના જીવન-ચરિત્રોનું વર્ણન આવ્યા પછી ૨૧ નમિનાથ, ૨૦ મુનિસુવ્રતસ્વામી, ૧૯ મલ્લિનાથ, ૧૮ અરનાથ, ૧૭ કુંથુનાથ, ૧૬ શાંતિનાથ, ૧૫ ધર્મનાથ, ૧૪ અનંતનાથ, ૧૩ વિમલનાથ, ૧૨ વાસુપૃજ્ય સ્વામી, ૧૧ શ્રેયાંસ-નાથ, ૧૦ શીતલનાથ, ૯ સુવિમિનાથ, ૮ ચંદ્રપ્રભુ, ૭ સુપાર્શ્વનાથ, ૬ પદ્મપ્રભુ, ૫ સુમતિનાથ, ૪ અભિનંદન સ્વામી, ૩ સંભવનાથ અને ૨ અજિતનાથ સુધી, કેટલા સમયનું અંતર પડ્યું, તેની સંખ્યાની નોંધ આવે છે, તેની સાથેસાથે કલ્પસૂત્રની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં વીસ પદ્માસન-સ્થ જિનપ્રતિમાઓની આકૃતિઓ ચીતરેલી હોય છે. એવી જ રીતે આ ચિત્રમાં પણ બે હારમાં વીસ તીર્થકરોની આકૃતિઓ ચીતરેલી છે, પરંતુ આ ચિત્રમાં વિશિષ્ટતા માત્ર એટલી જ છે કે ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ચિત્રકારે દશ નાનાનાનાં શિળરો ચીતરીને પંદરમા સંકાના જૈનાશ્રિત શિલ્પનું કિંચિત દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.

Plate LXXI

ચિત્ર ૨૭૧ ચક્રરત્નની ઉત્પત્તિ. કુસુમના પાના ૮૬ ઉપરથી. પ્રથમ તીર્થકર શ્રી ઋષભ-દેવ પ્રભુને પુરિમતાલ નામના શાળાપુરમાં જ્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, ત્યારે એક પુરુષે આવી ભરત મહારાજને એ વિષે વધામણી આપી અને કહ્યું કે, ‘મહારાજ! આપની આયુધશાળામાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું છે’ આવી રીતે એકી વળતે બે વધામણી સાંભળવાથી ભરત મહારાજ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, ‘મારે પહેલાં પિતાજીની પૂજા કરવી કે ચક્રરત્નની પૂજા કરવી?’

ચિત્રમાં એક જાણુ ચક્રરત્ન ચીતરેલું છે અને તેની નજીકમાં ઊંચા દરેલા જમણા હાથથી ભરત મહારાજ તેની પૂજા કરતા દર્શાવેલા છે. ભરત મહારાજના ડાળા હાથમાં તલવાર પકડેલી છે અને તેઓશ્રીની પાછળ બે આમર ધરનારી સ્ત્રી-પરિચારિકાઓ આમર ઉડાડતી ઊભેલી છે. આ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર કલ્પસૂત્રની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે.

ચિત્ર ૨૭૨: જગલનો દેખાવ. કુસુમના પાના ૧૧૧ ઉપરથી. કલ્પસૂત્રની સચિત્ર હસ્ત-પ્રતોમાં આવું બીજું ચિત્ર મારા જોવામાં આવ્યું નથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં આકાશ તથા વાદળો ગતાવેલાં છે અને નીચેના ભાગમાં પહાડો તથા જંગલનાં ઝાડો અને દોડતાં બે હરણો ચીતરેલાં છે. આ ચિત્રમાં ચિત્રકારે સોના-ની શાહી તથા કાળો અને સિંદુરિયો, એ ત્રણ જ દ્રવ્યોનો રંગ તરીકે ઉપયોગ કરેલો.

Plate LXXII

ચિત્ર ૨૭૩: શ્રી નેમિનાથનો વરઘોડો. કાંતિવિ. રના પાના ૬૩ ઉપરથી. મૂળ ચિત્રથી સહેજ નાનું કરીને આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે.

લગ્નના દિવસે શ્રી નેમિકુમારને ઉગ્રસેનના ઘેર લઈ જવા તૈયાર કર્યા. તેમનાં અંગ ઉપર ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેરાવ્યા, એક સરસ શ્વેત હરિત ઉપર બેસાડ્યા, મસ્તક ઉપર એક છત્ર ધર્યું,

બંને પડખે ચામર વીંઝાવા લાગ્યા અને તેઓની પાછળના અશ્વોના હથુહથાટથી દિશાઓ ગળી રહી. નેમિકુમારની પાછળ બીજા અનેક રાજકુમારો અશ્વ ઉપર સ્વાર થઈ ચાલવા લાગ્યા. સમુદ્રવિજયાદિ દશાહો, કૃષ્ણ અને બળદ્ર વગેરે આત્મીય પરિવાર પણ સાથે ચાલવા લાગ્યો. શિવાદેવી માતા અને સત્યભામા વગેરે અંતઃપુરવાસીની સ્ત્રીઓ પણ મહામૂલ્યવાળી પાલખીમાં બેસી મંગલ ગીત ગાવા લાગી.

એટલામાં નેમિકુમારની નજર એક સફેદ મહેલ તરફ ગઈ. તેમણે પોતાના મારથિને પૂછ્યું: ‘મંગલના સમૂહથી શોભતો આ શ્વેત મહેલ કોનો હશે?’ મારથિએ તે મહેલ તરફ આંગળી ચીંધી કહ્યું: ‘સ્વામી! કૈલાસના શિખર સમો એ આલિશાન મહેલ, બીજા કોઈનો નહિ, પણ આપના સસરા ઉગ્રસેન રાજાનો જ છે અને આ સામે જે બે સ્ત્રીઓ અંદરઅંદર વાતચીત કરી રહી છે તે આપની સ્ત્રી-રાજમતિની ચન્દ્રાનના તથા મૃગલોચના નામની બે સખીઓ છે.’

ચિત્રમાં નેમિકુમાર હાથી ઉપર બેઠેલા છે. તેમના મસ્તક ઉપર એક છત્ર ધરેલું છે, બે હાથમાં શ્રીફળ પકડેલું છે અને તેઓ ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થયેલા છે. સામેના મહેલના ઝરૂખામાં જમણી બાજુએ વચ્ચે ડાબા હાથમાં મુખ ભેંજા માટે દર્પણ લઈને બેઠેલી, વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત રાજમતિ નેમિકુમારના સન્મુખ બેઠી બેઠેલી છે. તેણીની પાછળ અને આગળ તેની બે સખીઓ ચન્દ્રાનના અને મૃગલોચના બેલી છે. પાછળ બેલી રહેલી સખી ડાબા હાથમાં કપડું પકડીને તેના છેડાથી પવન નાખી રહી છે. તેણીના ઉત્તરીય વસ્ત્રમાં હંસની ડિઝાઈન છે. સન્મુખ બેલી રહેલી સખીના બે હાથમાં શ્રીફળ જેવી કાંઈક મંગલસૂચક વસ્તુ છે. હાથીની આગળ ચિત્રના ઉપરના તથા નીચેના ભાગમાં ભૂગળો વગાડનારા ભૂગળો વગાડે છે. વચ્ચે એક સ્ત્રી જમણા હાથમાં કૂલ પકડીને નાચતી તથા તેણીની નજીક એક ઢાલી ઢાલ વગાડતો દેખાય છે. ઢાલીની પાછળ અને હાથીની પાછળ એકેક છત્ર ધરનાર માણસ છે. વળી હાથીની પાછળ બીજા ઘોડેસ્વાર રાજકુમારો તથા રથમાં બેઠેલા સમુદ્રવિજયાદિ દશાહો હોય એમ લાગે છે. ચિત્રમાં રથને બળદને બદલે ઘોડા બેઠેલા છે, જે ચિત્રકારના સમયના રિવાજનો ખ્યાલ આપે છે. પાનાની ડાબી બાજુના છેડે પાનાનો દડ આંક છે. આ જ ચિત્ર ઉપરથી પંદરમા સૈકાના પુરુષ અને સ્ત્રીઓના પહેરવેશો, આભૂષણો, વાજિત્રો, નૃત્ય તથા તે સમયની સમાજ રચનાનો ઘણો જ સુંદર ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે. આખું ચિત્ર સુવર્ણની શાહીથી ચીતરેલું છે. ચિત્રમાં લખાણનું નામ નિશાન પણ નથી. વળી આ ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ વાદળી રંગની હોવાથી ચિત્રનો ઉઠાવ બહુ જ મનોહર લાગે છે.

આ ચિત્ર-પ્રસંગ જિનમંદિરોના લોકડાનાં કોતરકામો તથા સ્થાપત્ય કામોમાં પણ ઘણે ઠેકાણે કોતરેલો નજરે પડે છે. દેલવાડાના સુપ્રસિદ્ધ અપ્રતિમ સ્થાપત્યના ભડારસમા વસ્તુપાલ તેજપાલે બંધાવેલા જિનમંદિરમાં પણ આ પ્રસંગ બહુ જ બારીકીથી કોતરેલો છે. પ્રાચીન કવિઓએ આ પ્રસંગ પરથી ઉપજાવેલાં ઊર્મિકાવ્યો પણ બહુ જ મોટી સંખ્યામાં મળી આવે છે. આ પ્રસંગને લગતા એક ભિંત્તિચિત્રનો ઉલ્લેખ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના વૈરાગ્ય પ્રસંગે, નવમા સૈકામાં થયેલા શીલાંકાચાર્યે રચેલા ‘અઉપન મહાપુરુષ ચરિત્ર’માં કરેલો જોવામાં આવે છે જે

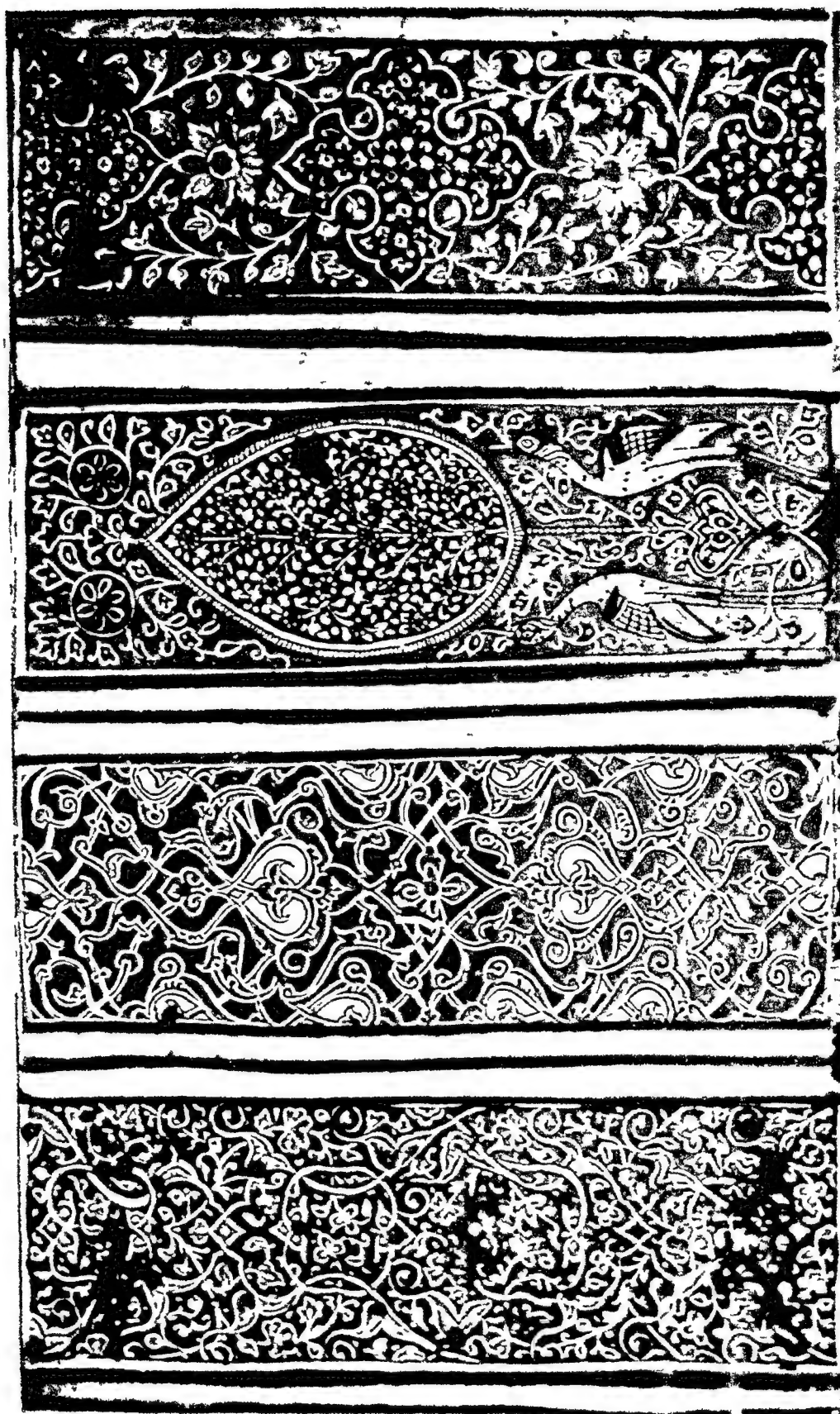

Fig. 34 to 37

Fig. 38 to 40

આપણે અચાદ જણાવી ગયા છીએ.

Plate LXXIII

ચિત્ર ૨૭૪: શ્રી મહાવીર હંસવિ. રના પાના ૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ મુખ્યચિત્રનું વર્ણન

ચિત્ર ૨૭૫: કલ્પસૂત્રની સુંદર પ્રતની પ્રશસ્તિ. હંસવિ. રના અતિમ પાના ઉપરથી. પ્રશસ્તિનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે છે:

વિ.સ. ૧૫૨૨(ઈ સ ૧૪૬૫)ના બાદરવા સુદિ ૨ ને શુક્રવારના દિવસે યવનપુર (હાલનું જોનપુર)^૧ ગામમાં જે સમયે હુસેનશાહ શાહશાહ રાજ્ય કરતો હતો તે સમયે શ્રીમાળી જાતિના નંધવી કાલિદાસની સ્ત્રી હરમિનિ શ્રાવિકા કે જે સાધુ (ત્રતધારી શ્રાવક) સહસ્રરાજની પુત્રી હતી, તેણીએ પોતાના પુત્ર ધર્મદાસ સહિત આ કલ્પસૂત્ર(ભારસાસૂત્ર)ની પ્રત લખાવી અને જરતર-ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય શ્રીજિનભદ્રસૂરિના પદ્મધર શ્રીજિનચદ્રસૂરિના હુકમથી શ્રીકમલસંયમો-પાધ્યાયને વહોગવી

Plate LXXIV

ચિત્ર ૨૭૬: શ્રીમહાવીર કાંતિવિ. ૧ના પાના ૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું વર્ણન આ પાનામાં વચ્ચેની દોરા ગાંધવાની યાદગિરીરૂપે પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતોની વચ્ચેના કોરી જગ્યા રાખવામાં આવતી હતી તે જગ્યામાં તથા જંને જાળુના હાંમિયાની વચ્ચેનું એકેક, કુલ મળીને ત્રણ સાધુઓનાં ચિત્રો તથા જંને હાંમિયાઓમાં ઉપર અને નીચેની આકૃતિઓમાં કુલ મળીને ચાર તીર્થંકરની મૂર્તિઓ સોનાની શાહીથી ચિત્રકારે ચીતરેલી છે. પ્રતની આદિમાં શ્રી વદંયસાગરસૂરિગુરુમ્બો નમઃ લખીને પદરમાં સૈકામાં તપાગચ્છમાં ઘર્ષ ગએલા શ્રી ઉદયસાગર-સૂરિને નમસ્કાર કર્યો છે.

ચિત્ર ૨૭૭: પંદરમાં સૈકાની એક પ્રશસ્તિ. કાંતિવિ. ૧ની પ્રતનું પ્રશસ્તિનું પાનું. પ્રશસ્તિનો સાર નીચે મુજબ છે

કલ્યાણને કરનાર શ્રી માલવ નામના જનપદ-દેશને વિષે, પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીના બૃધણ સમાન. મડપદ્મ (હાલનું માંડવગઢ) નામનું નગર છે કે જ્યાં વિવિધ પ્રકારના કોટિધ્વજ-શ્રેષ્ઠિઓ વસે છે. (ત્યાં) પ્રાગ્વાટ શમાં કાલ નામનો મુખ્ય મંત્રી હતો, તેને રાજા નામની પોતાની સ્ત્રીથી એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો—૧.

જે હરિદાસ મંત્રીશ્વરના નામથી પૃથ્વીતળના વિષે વિખ્યાત થયો, તેને માલહણદેવી નામની સ્ત્રીની કુલિથી ઉત્પન્ન થએલી દર્મતા નામની પુત્રી હતી. જિણદાસ નામનો બીજો જૈન ધર્મને વિષે પ્રીતિવાળો-શ્રદ્ધાવાળો . . . . [અહીંથી પ્રશસ્તિ અટકે છે.]

Plate LXXV

ચિત્ર ૨૭૮: ઈદ્રસભા. નવાળ રના પાના ૧૦ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૨ નું આ પ્રસંગને જ લગતું વર્ણન

૧ Yavana-Pura 1 Jaunpur, forty miles from Benares, the Capital of an independent Malammadra kingdom (See Kathoutava inscription in J. A. S. B., 1839, P. 697, Vol. 7)

—The Geographical history of Ancient India P. 215 by Nandlal Das.

ચિત્રની ગરાળર મધ્યમાં ચાર હાથવાળો ઇદ્ર સૌધર્મ સભામાં બેઠેલો છે ઇદ્રના ઉપરના જમણા હાથમાં અકુશ તથા ડાબા હાથમાં પાશ છે નીચેના જમણા હાથમાં માળા છે અને તે હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખેલો છે તથા ડાબો હાથ કોઈને આજ્ઞા કરતો હોય તેવી રીતે રાખેલો છે. આ ચિત્રકારનો આશય ઇદ્રસભામાં થતા ગત્રીશળદ્વ નાટકની રજુઆત કરવાનો હોય એમ લાગે છે અને તે માટે ચિત્રના બંને હાંસિયામાં નૃત્ય કરતી બે બે સ્ત્રીઓ, ચિત્રના ત્રણ વિભાગો પૈકી ઉપરના વિભાગમાં, જુદાંજુદાં વાદ્યો લઈને નૃત્ય કરતી ૧૧ સ્ત્રીઓ, મધ્ય વિભાગમાં ગિરાજમાન થયેલા ઇદ્રની બંને બાજુએ મલીને ત્રણ ત્રણ નૃત્ય કરતી સ્ત્રીઓ અને સૌથી નીચેના વિભાગમાં બીજી અગિયાર સ્ત્રીઓ મલીને કુલ ૩૨ સ્ત્રીઓ જુદીજુદી જાતનાં નૃત્ય કરતી ચીતરેલી છે.

Plate LXXVI

ચિત્ર ૨૭૯ થી ૨૮૪: નૃત્યનાં જુદાંજુદાં સ્વરૂપો. હંસવિ. ૨ લિસ્ટ નં ૧૪૦૨ની કલ્પસૂત્રની તારીખ વગરની પાના ૧૩૯ની સુવર્ણાક્ષરી હસ્તપ્રતમાંથી.

પાનાની બંને બાજુના હાંસિયામાંનાં આ સુશોભનો સહેજ રમતમાં ચીતરાયેલાં લાગે છે, છતાં ચિત્રકારનો પાત્રોમાં નવીનતા રજૂ કરવાની ખૂબી કોઈક અલૌકિક પ્રકારની છે

Plate LXXVII

ચિત્ર ૨૮૫-૨૮૬: કલ્પસૂત્રનાં બે સુંદર શોભન-આલેખનો. હંસવિ. ૧ની પ્રતમાંથી. ઉપરની પટ્ટીમાં અષ્ટમંગલ, ઘોડા, હાથી તથા કૂલની આકૃતિઓ દોરેલી છે અને નીચેની પટ્ટીમાં વિવિધ પ્રકારની હાથીની કીડાઓ ચિત્રકારે રજૂ કરેલી છે.

ચિત્ર ૨૮૭: લક્ષ્મીદેવી. કાંતિવિ. રના પાના ૧૭ ઉપરથી. દેવી પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલી છે અને તેણીના ચાર હાથો પૈકી, ઉપરના બંને હાથમાં કમળનું ફૂલ છે; નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ તથા ડાબો હાથમાં કૃણરાખેલું છે. ઉપરના બંને હાથમાંનાં કમળફૂલો ઉપર એકેક હાથી અભિષેક કરવા માટે સૂઢ ઊઘી રાખીને ઊભો રહેલો ચીતરેલો છે. દેવી સુંદર વિમાનમાં બેઠેલી છે. વિમાનની ઉપરના ભાગમાં બંને બાજુ એકેક મોર છે, હાંસિયામાં તેણીનું લક્ષ્મી એવું નામ લખેલું છે

ચિત્ર ૨૮૮: શકસ્તવ કાંતિવિ. રના પાના ૭ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૮૯ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate LXXVIII

ચિત્ર ૨૮૯: ચંડકૌશિકને પ્રતિબોધ. દે પા.ના દયાવિ.ની કલ્પસૂત્રની પ્રતની સુશોભન-કળાના નમૂના તરીકે આખા પાનાનું ચિત્ર અત્રે રજૂ કર્યું છે. આ આખી યે પ્રતમાં મૂળ લખાણ કરતાં ચિત્રકળાના સુશોભન-શૃંગાર મુખ્ય ભાગ ભજવે છે.

મોરારક ગામથી વિહાર કરી પ્રભુ શ્વેતાંબી નગરી તરફ ચાલ્યા. માર્ગમાં ગોવાળીઆઓએ કહ્યું કે: 'સ્વામી! આપ જે માર્ગે જાઓ છો તે જો કે શ્વેતાંબીનો સીધો માર્ગ છે, પણ રસ્તામાં કનકખલ નામનું તાપસોનું આશ્રમસ્થાન છે ત્યાં હમણાં એક ચંડકૌશિક નામનો દષ્ટિવિષ સર્પ રહે છે, માટે આપ આ સીધા માર્ગે જવાનું માડી વાળો' છતાં કરુણાળુ પ્રભુ, બીજા કોઈ ઉદ્દેશથી નહિ, પણ પેલા ચંડકૌશિકને પ્રતિબોધવા તે જ માર્ગે તે જ આશ્રમ ભણી ગયા.

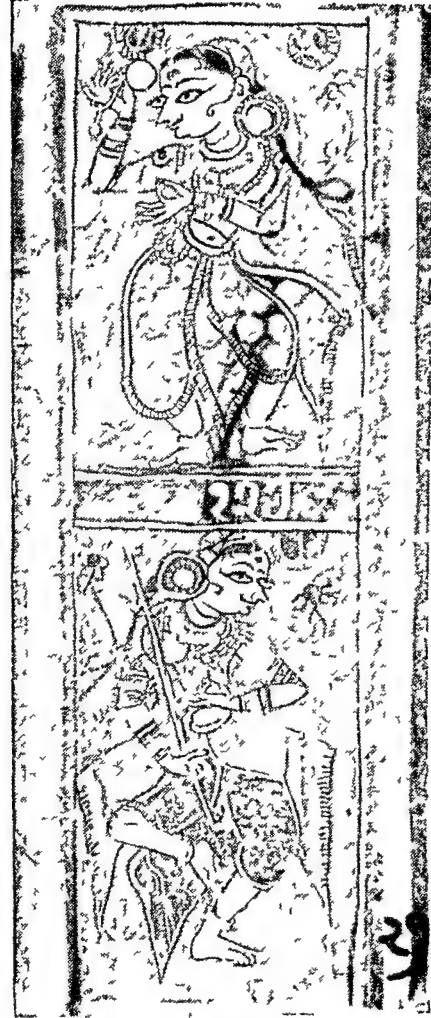
Fig 358 to 362

चित्र ३५८ से ३६२

Fig 363 to 366

चित्र ३६३ शी ३६६

ચંડકૌશિકનો પૂર્વભવ

ચંડકૌશિક પૂર્વભવમાં એક ઉત્તર તપસ્વી સાધુ હતા. એક દિવસે તપસ્યાના પારણે ગોચરી વહેારવા માટે એક શિષ્યની સાથે ગામમાં ગયા. રસ્તે ચાલતાં તેમના પગ નીચે એક નાની દેડકી આવી ગઈ. દેડકીની થએલી વિરાધનાને પ્રાયશ્ચિત્તપૂર્વક પડિચ્છમવા માટે હિતચિત્તક શિષ્યે ગુરુને ધરિયાવહી પડિચ્છમતાં, ગોચરી પડિચ્છમતાં અને સાયંકાળનું પ્રતિક્રમણ કરતા-એમ ત્રણ વાર દેડકીવાળી વાત સંભાળી આપી. આથી સાધુને ખૂબ ક્રોધ ચઢ્યો. ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તેઓ શિષ્યને મારવા દોડ્યા, પણ અકસ્માત એક થાંભલા સાથે અકળાતાં તપસ્વી સાધુ કાળધમ પામ્યા. ત્યાંથી તેઓ જ્યોતિષક વિમાનમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને તે આશ્રમમાં પાચસો નાપસોનો સ્વામી ચંડકૌશિક નામે તાપસ થયો. તેને પોતાના આશ્રમ ઉપર એટલો બધો મોહ હતો કે કદાચ કોઈ માણસ આશ્રમનું કંઈ ફળ-ફૂલ તોડે તો તે જ વખતે ક્રોધે ભરાઈ, કુહાડો લઈને મારવા દોડે-એક વખતે તે તાપસ થોડા રાજકુમારોને પોતાના આશ્રમના ભાગ-માંથી ફળ તોડતા બેઈ ક્રોધે ભરાયો. કુહાડો લઈ મારવા ધસી જતો હતો, તેટલામાં અચાનક કુવામાં પડી ગયો અને ક્રોધના અધ્યવસાયથી મરીને તે જ આશ્રમમાં પોતાના પૂર્વભવના નામવાળો દષ્ટિવિષ સર્પ થયો.

મહાવીર પ્રભુ તો આશ્રમમાં આવીને કાઉસગધ્યાને સ્થિર રહ્યા-પ્રભુને બેઈ ક્રોધથી ધમધમી રહેલો તે સર્પ, સૂર્ય સામે દષ્ટિ કરી, પ્રભુ તરફ દષ્ટિજવાળા ફેંકે અને રળેને પ્રભુ પોતાની પર પડે એવા ભયથી પાછો હઠી જાય. એટલું છતાં પ્રભુ તો નિશ્ચલ જ રહ્યા. આથી તેણે વિશેષ વિશેષ દષ્ટિજવાળા ફેંકવા માંડી; તથાપિ એ જવાળાઓ પ્રભુને તો જળધારાઓ જેવી લાગી! ત્રણ વાર દષ્ટિજવાળા છોડવા છતાં પ્રભુનું એકાગ્રધ્યાન તૂટવા ન પામ્યું, તેથી તે અસાધારણ રોષે ભરાયો. તેણે પ્રભુને એક સખત ડગ માર્યો. તેને ખાત્રી હતી કે: ‘મારા તીવ્ર વિષનો પ્રતાપ એટલો ભયંકર છે કે પ્રભુ હમણાં જ પૃથ્વી ઉપર મૂર્છિત થઈને પડવા બેઈએ;’ પરંતુ આશ્ચર્ય જેવું છે કે પ્રભુના પગ ઉપર વારંવાર ડસવા છતાં પ્રભુને તેનું લેશ માત્ર પણ ઝેર ન ચઢ્યું; બિલકુલ ડંસવાળા ભાગ-માંથી ગાયના દૂધ જેવી રૂધિરની ધારા વહેવા લાગી.

વિસ્મય પામેલો ચંડકૌશિક સર્પ થોડીવાર પ્રભુની સન્મુખ નિહાળી રહ્યો. પ્રભુની સુદ્રામાં તેને કંઈક અપૂર્વ શાંતિ જણાઈ. એ શાંતિએ તેના દિલ ઉપર અપૂર્વ અસર કરી. તેના પોતાનામાં પણ શાંતિ અને ક્ષમા આવતાં દેખાયાં. ^૧ ચંડકૌશિકને શાંત થએલો બેઈ પ્રભુએ કહ્યું કે: ‘હે ચંડકૌશિક! કંઈક સમજ અને યુગ્મ-બોધ પામ!’ પ્રભુની શાંતિ અને ધીરતાએ તેના પર અસર તો કરી જ હતી, એટલામાં પ્રભુના અમૃત શાં મીઠાં વેણ સાંભળતા અને તે વિષે વિચાર કરતાં તેને જાતિરગરણ (પોતાના પૂર્વભવ સંબંધીનું) જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તે પોતાના ભયંકર અપરાધોનો પશ્ચા-

૧ આત્રી જ એક વાત બુદ્ધ વિશે જાતક નિવાનમાં કે ઉણુવેલામાં (ભગવાન) બુદ્ધ એકવાર ઉણુવેલામાં નામના પાચસો શિષ્યવાળા જગિની અગ્નિમાં રાતવાનો રહ્યો, જ્યાં એક હિ. આત્રીવિર સર્પ રહેતો હતો. બુદ્ધે તે સર્પને જગાપણ હિલ પટોઆડ્યા સિવાય નિરતેજ કરી નાખવા પ્યાન-સમાધિ આપી. મર્ષે પણ પોતાનું તેજ પ્રગળાવ્યું છેવટે બુદ્ધના તેજ સર્પનેજનો પરાસવ કર્યો. સર્પે બુદ્ધે એ જાટિયને પોતે નિરતેજ કરેલો સર્પ બતાવ્યો. એ બેઈએ જાટિય બુદ્ધને પોતાના શિષ્યો સાથે બ્રમ થયો.

તાપ કરવા લાગ્યો. પ્રભુને પ્રદક્ષિણા આપતો તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે: ‘ખરેખર આ કરુણાસમુદ્ર ભગવંતે મને દુર્ગતિરૂપ મોટી ખાઈમાં પડતો જાણાવી લીધો તે જ વખતે તેણે અનશન ધત લઈ લીધું. રજેને પોતાની વિષમય ભયંકર દષ્ટિ કોઈ સદોષ કે નિહોંધ પ્રાણી ઉપર પડી જાય એવા શુભ હેતુથી તેણે પોતાનું મસ્તક દરને વિષે છુપાવી લીધું.’

આ પ્રસંગને મળતો કૃષ્ણના જીવનનો એક પ્રસંગ

એક વખત એક વનમાં નદી કિનારે નન્દ વગેરે બધા ગોપો-ગોવાળો સૂતા હતા, તે વખતે એક પ્રચંડ અજગર આવ્યો કે જે વિદ્યાધરના પૂર્વજન્મમાં પોતાના રૂપના અભિમાનથી મુનિનો શાપ મળતા અભિમાનના પરિણામરૂપે સર્પની આ નીચ યોનિમાં જન્મ્યો હતો. તેણે નન્દનો પગ ઘસ્યો. બીજા બધા ગોપ બાળકોનો સર્પના મુખમાંથી એ પગ છોડાવવાનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો, ત્યારે છેવટે કૃષ્ણે આવી પોતાના ચરણથી એ સર્પને સ્પર્શ કર્યો. સ્પર્શ થતા જ એ સર્પ પોતાનું રૂપ છોડી મૂળ વિદ્યાધરના સુદર રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો. ભક્તવત્સલ કૃષ્ણના ચરણ-સ્પર્શથી ઉદ્ધાર પામેલ એ સુદર્શન નામનો વિદ્યાધર શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ કરી સ્વસ્થાને ગયો.

—ભાગવત દશમ સ્કન્ધ, અ. ૩૪, શ્લોક ૫-૧૫, પૃષ્ઠ ૯૧૭-૯૧૮

પાનાની જમણી બાજુના ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચંડકૌશિકના પૂર્વભવના સાધુ અવસ્થાના ચિત્રથી થાય છે ચંડકૌશિક સાધુ બંને હાથમાં ઓઘો પકડી શિષ્યને મારવા જતા-હોડતા દેખાય છે. મારવા જતાં મસ્તક થાંભલા સાથે અંધારામાં અથડાય છે, સામે બંને હાથની અંજલિ જોડી હાથમાં ઓઘો રાખી નમ્રભાવે વિનયપૂર્વક દેડકીની વિરાધમાને પ્રાયશ્ચિત્તપૂર્વક પડિછમવા માટે શુરુમહારાજને ચાહી આપતો શિષ્ય જોલેલો દેખાય છે. તેના પગ આગળ જ થાંભલા નજીક પ્રસંગાનુસાર ચિત્રકારે દેડકી ચીતરેલી છે. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ઘણુંવેલા ચંડકૌશિકના બાકીના પૂર્વભવોનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચંડકૌશિક સાધુ અવસ્થામાંથી કાળધર્મ પામી જ્યોતિષક વિમાનમાં

૧ આ દૃશ્ય ઉપર કોષ સળધી એક સળગાય મને યાદ આવે છે

‘કડવા ફલ છે કોધનાં જ્ઞાની એમ જોલે,
વિષ તણો રસ જાણીએ હળાહળ તોલે કડવા ૧
કોધે કોડ પૂરવ તણુ અથમ ફળ ભય,
કોષ સહિત તપ જે કરે તે તો લેખે ન થાય કડવા ૨
સાધુ ઘણો તપીએ હતો મરતો મન વૈરાગ,
શિષ્યના કોષ થકી થયો ચંડકૌશિકો નાગ કડવા ૩
આગ જોડે જે ધર થકી તે પહેલુ ઘર બાળે,
જળનો ભોગ જો ન વ મળે તો પામેનું પ્રભળે કડવા ૪
કોષ તણી ગતિ એકવી કહે કેવળજ ની,
હાલુ કરે જે હિતની ભળવલે એમ પ્રાણી કડવા ૫
ઉદ્ધરત કહે કોષને કાઢને ગળે સાહી,
કાયા કરને નિર્મલી ઉપશંભ રસ નાહી કડવા ૬

Fig. 350 (p. 350)

Fig. 357 to 370

દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થએલા બતાવવા માટે અત્રે વિમાનની અંદર બેઠેલા એક દેવની આકૃતિ ચિત્રકારે ચીતરેલી છે. તેની (વિમાનની) નીચે તે દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ચંડકૌશિક નામે તાપસ તરીકે ઉત્પન્ન થએલ હોવાથી તેને તાપસ સ્વરૂપે પોતાના બગીચામાંથી કૃળ-કૂલ તોડતા રાજકુમારોને હાથમાં કુહાડો લઈને મારવા જતાં કુહાડા સાથે અચાનક કુવામાં પડેલો ચીતરેલો છે. ત્યાંથી ગરીને તે પોતે જ ચંડકૌશિક નામે દષ્ટિવિષ સર્પ થયો છે, તે બતાવવા માટે ચિત્રકારે કાળો લયંકર નાગ ચીતરેલો છે.

પાનાની ડાળી બાબુના ચિત્રમાં આ ચિત્રના અનુસંધાને, શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે ચંડકૌશિકને કરેલા પ્રતિજ્ઞાધનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચંડકૌશિકના ગિલ-દર આગળ જ પ્રભુ મહાવીર કાઉસગ્ગધ્યાને ઊભા છે પ્રભુ મહાવીરના શરીરે ચિત્રકારે જે આભૂષણો પહેરાવ્યાં છે તે તેનું જૈનધર્મ પ્રત્યેનું અજ્ઞાન સુચવે છે, કારણકે તીર્થંકર જ્યારે સાધુપણમાં વિચરતા હોય ત્યારે આભૂષણ વગેરેનો શ્રમણુપણુ-સાધુપણું અંગીકાર કરતી વખતે ત્યાગ કરેલો હોવાથી તેમની આ સાધક અવસ્થામાં આભૂષણો તેઓના અગ ઉપર સંભવે જ નહિ. વર્ણનમાં સર્પને પ્રભુના પગે ડંખ મારનો વર્ણવેલો છે ત્યારે ચિત્રમાં પ્રભુના આખા શરીરે વીંટળાએલો તેને ચીતરેલો છે. પછીથી પ્રભુએ પ્રતિજ્ઞાધ્યા પછી પોતાનું મુખ ગિલમાં નાખીને પડી રહેલો ચિત્રકારે ચીતરેલો છે. પાનાની ઉપરના સુશોભનમાં છ સુદર હાથીઓ, નીચેના ભાગમાં પાંચ ઘોડેસ્વારો તથા એક પદાતિ હથિયારોથી સુસજ્જિત થએલો અને આબુબાબુના બંને હાંસિયાઓના ઉપરના ભાગમાં મુદ્દ કરતા ઘોડેસ્વારો તથા નીચેના ભાગમાં જળભરેલી વાવો, વાવોની અંદર સ્નાન કરતા ચાર પુરુષો ચીતરેલા છે. આખા પાનાની ચાર લાઈનોમાં કુલ ૧૪ અક્ષરોના લખાણુ સિવાય આખુ પાનુ અપ્રતિમ સુશોભનકળા તથા ચિત્રકળાની રજૂઆત કરે છે.

Plate LXXIX

ચિત્ર ૨૯૦ થી ૩૨૧: કલ્પસૂત્રના સુંદર સુશોભનો. હસ વિ. ૧ની પ્રતના પાનાની ઉપર અને નીચેનાં બુદીબુદી ભતનાં આ સુશોભનો કુલ વાદળી અને સફેદ રંગથી જ ચીતરનારા ચિત્રકારોની કલ્પનાશક્તિ કોઈ અભયબીલરી હોય એમ લાગે છે.

Plate LXXX

ચિત્ર : ૩૨૨ થી ૩૫૩: કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો. હસ વિ. ૧ની જ પ્રત ઉપરથી.

Plate LXXXI

ચિત્ર ૩૫૪ થી ૩૫૭: કલ્પસૂત્રનાં સુંદરતમ સુશોભનો. નવાળ રની પ્રતનાં આબુબાબુનાં બુદીબુદી ભતનાં આ સુશોભનોની આકૃતિઓ ચીતરનાર ચિત્રકાર દરેક કલારસિકની પ્રશંસા માગી લે તેમ છે. આવી સુદર આકૃતિઓવાળી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતો જૈન ભંડારોમાં ગણીગાંઠી જ છે.

Plate LXXXII

ચિત્ર ૩૫૮ થી ૩૬૨: સંયોજના ચિત્રો. પૂર્ણકુંભ, નારીઅશ્વ, નારીકુંજર, નારીશકટ અને મલ્લકુસ્તિ દયા વિ.ની સુંદરતમ કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રત ઉપરથી.

Plate LXXXIII

ચિત્ર ૩૬૩ થી ૩૬૬: નૃત્યના બુદીબુદી સ્વરૂપો. દયા વિ ની હસ્તપ્રત ઉપરથી. કાગળની

હસ્તપ્રતના હાંસીઆમાંનાં ચિત્રો મધ્યેના નર્તના પાત્રવાળાં આ ચિત્રો વસ્તુસંકલનાનાં અપ્રતિમ પ્રતિનિધિ જેવાં છે. ચિત્રકાર ઘરાઘર બાણે છે કે ચિત્રોમાં શું કહેવાનું છે અને તેને અનુરૂપ તે રચના કરી શકે છે. આ ચિત્રનાં ચારે પાત્રોનાં એકેએક અંગ એવાં તો ખારીક દોરાએલાં છે કે આપણી સામે બાણે તે સમયની જીવતીબગતી ગુજરાતણો ગરબે રમતી ખડી ન કરી દીધી હોય!

Plate LXXXIV

ચિત્ર ૩૬૭ થી ૩૭૦: કલ્પસૂત્રનાં સુંદરતમ સુશોભનો. નવાળ રની પ્રતના બુદ્ધી બુદ્ધી બાતના હાંસીઆમાંનાં નર્તના પાત્રો ઉપરાંત બીજાં પાત્રો તથા બુદ્ધાંબુદ્ધાં પ્રાણીઓ તથા કુલબુદ્ધાની બાણે સજીવ સૃષ્ટિ ન ખડી કરી દીધી હોય, તેવી પીંછીથી ચીતરાએલાં આ ચિત્રો ઘરેઘર ! ગુજરાતની જૈનાશ્રિત કલાનો અદ્ભુત વારસો છે.

Plate LXXXV

ચિત્ર ૩૭૧: કલ્પસૂત્રની, પ્રશસ્તિ. દયા વિ.ની અપ્રતિમ ચિત્રકળાવાળી સુવર્ણાક્ષરી પ્રતની પ્રશસ્તિનું જે એક પાનું બંને બાબુએ લખેલું છે, તે પૈકીની એક બાબુની પ્રશસ્તિ આ પાનામાં છે. આ પ્રશસ્તિ પડિમાત્રામાં લખેલી હોવાથી નાશમાંથી બચી ગયેલી. બંને બાબુની પ્રશસ્તિ જે લંકારના વહીવટદારોની મંજૂરી મેળવી મેં ઉતારી લીધેલી છે, તે આ પ્રમાણે છે—

દિવ્યાશ્ર્નં લિહ ચારુ ચિત્ર રૂચિર શ્રીજૈન હર્મ્યાવલિ

વાતાંદોલિત કેતુ કૈતવ વશાક્ષિ તર્જયન્તી શ્રિયા ।

દૈવાવાસ પુરીમનેક સુગુરુસ્યુતેવ શિષ્ટાશ્રયા

શ્રીગંધારપુરી સદા વિજયતે સદ્ધર્મકર્મોદયા ॥૧॥

પ્રાગ્વાટ વૃદ્ધશાખાયાં મંત્રી દેવાભિર્ધોજનિ ।

જ(જા)યા દેવલદે નામ્ની જજ્ઞે તસ્ય ગુણાદ્મુતા ॥૨॥

આસાક સ્તત્તનય સ્તદ્ધાર્યા નામ તશ્ચ કરમાઈ ।

તત્પુત્રૌ ગુણપૂર્ણૌ શાળા જૂઠાભિર્ધૌ ભવતઃ ॥૩॥

શાળાકસ્ય ચ પત્ની ચાંગૂ નામ્ની સ્તતસ્તયોરાસીત્ ।

ચયણાયરાભિધાનઃ પાતલિ નામ્ની ચ તજ્જાયા ॥૪॥

પ્રાગ્વાટવંશ તિલકઃ સમભૂદ્વિદ્યાધરસ્તયોસ્તનયઃ ।

પત્ની ચ રત્નગર્ભા અર્જનિ અર્જાઈ ગુણગરિષ્ટા ॥૫॥

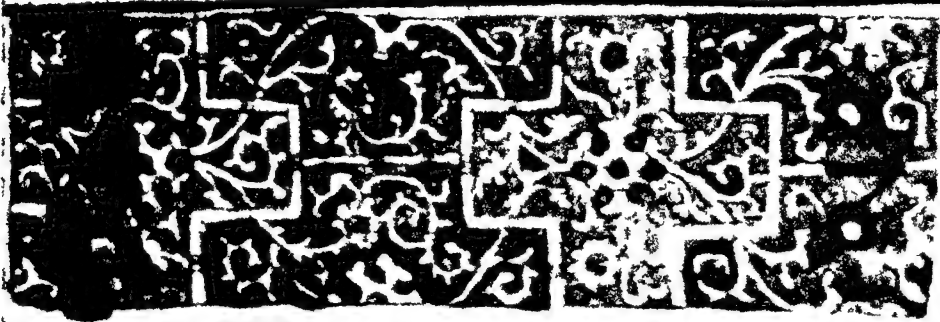
નિજકુલ વિશદ સરોરુહ ભાસન દિનકર સમાન મહિમાનૌ ।

આશ્વિન્યાઃ કુમરાવિવ પુત્રૌ દ્વૌ તસ્ય સંજાતૌ ॥૬॥

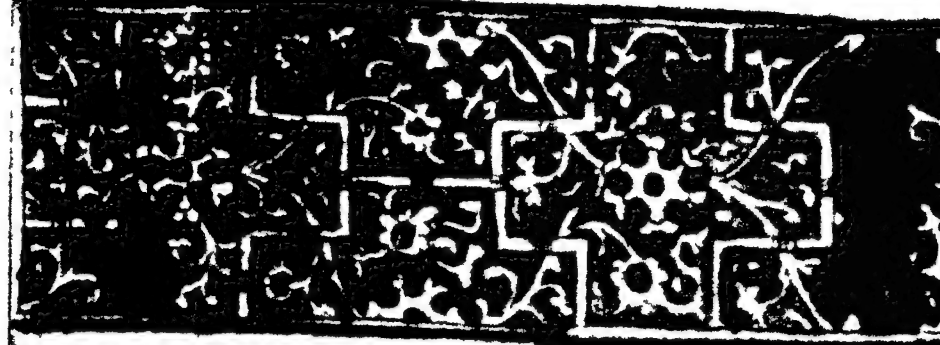
આશ્વસ્તુ જીવરાજાહ્વૌ દ્વિતીયો.....

Plate LXXXVI

ચિત્ર ૩૭૨ થી ૩૭૪: પ્રવર્તક કાતિવિજયજીના સગ્રહની રૌખ્યાક્ષરી કલ્પસૂત્રની સુબોધિકા ટીકાની હસ્તપ્રતના પાના ૩ અત્રે રજૂ કરેલા છે આ ત્રણ પાનાંઓ પ્રાચીન સમયના લેખકો ચિત્રકારને ચિત્રો ચીતરવા માટે કેારી જગ્યા બાકી રાખતા, જેમાં પહેલાં રેખાઓ દોરી પછી તેમાં રંગ પૂરતાં તેના નમૂનાઓ આપણને પૂરા પાડે છે

दशाष्टासवणाक्यायादनामुक्ताकवस्मभ्युदमभ्युदना
 णासमत्ता ॥ १२२६ ॥ दिवाग्नित्वित्वारादिकान् विरश्नाक
 नक्षत्रावलीवाता ॥ तालितयनकतनवनाक
 तर्जनीयतीष्टिमादि
 ॥ तवविष्टाष्टमाष्टी
 धर्मकर्मोदित्ता ॥ धायादवृष्टायादना ॥ मन्त्रीदयातिभेज्जनाक
 नादवलाहनामी ॥ अङ्कितमयाप्रणालिता ॥ अशाकसन्ननद ॥

निर्गन्धवत्सन्ति
मन्त्रेण वानम
कंदे स्या पितृ
एकंदेः वदन्
आदायपराणि

सामान्यान्तु यथा विनय जातं ज्ञानात् सा तथा पुनर्किं नृवा वागदय कयं व सु पुण्यं गतिवन्ति धार
या गेहजलवधारिणां यथा व्याहृतं तिष्ठति कियं विविधैर्यत्कदेव तस्मिन् ज्ञाने हि समं तद्विमर्शना
गोयाकाशेति तन्मात्रं देवतसमं सत् तस्मिन् विमर्शनात् सत्तातीराभात् यूपयव्यानद

[illegible]

॥ णमो त्थु णं समणस्स भगवओ वीरवद्धमाणसामिस्स ॥

चरिमसुयकेवलिसिरिभद्ववाहुसामिविरइयं

कप्पसुत्तं ।

(दसासुयक्खंधसुत्तस्स अट्ठमं अज्झयणं)

॥ नमः श्रीसर्वज्ञाय ॥

[^१नमो अरिहंताणं ।

नमो सिद्धाणं ।

नमो आयरियाणं ।

नमो उवज्झायाणं ।

नमो लोए सब्बसाहूणं ॥

एसो पंचनमुक्कारो सब्बपावप्पणासणो ।

मंगलाणं च सब्बेसिं पढमं हवइ मंगलं ॥ १ ॥]

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे पंचहत्थुत्तरे होत्था ।
तं जहा—हत्थुत्तराहिं चुए चइत्ता गव्वं वक्कंते १ हत्थुत्तराहिं गव्भाओ
गव्वं साहरिए २ हत्थुत्तराहिं जाए ३ हत्थुत्तराहिं मुंडे भवित्ता अगा-
राओ अणगारियं पव्वईए ४ हत्थुत्तराहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए
निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने ५ साइणा
परिनिव्वुए भयवं ६ ॥ १ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे
भयवं महावीरे जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे अट्ठमे पक्खे आसाढसुद्धे

१ कल्पसूत्रारम्भे नैतद् नमस्कारसूत्रस्य सूत्र भूम्या प्राचीनतमेषु ताडपत्रीयादर्शेषु दृश्यते, नापि टीका-
वृत्तादिभिरेतदाहत व्याख्यात वा, तथा चास्य कल्पसूत्रस्य दशानुतरकल्पसूत्रस्याऽन्त्याप्ययमन्तात्तम मन्थे मन्थस्तत्वेनापि
एतत्सूत्रं सज्जतमिति प्रक्षिप्तमेवैतत् सूत्रमिति ॥

तस्स णं आसाढसुद्धस्स छट्ठीपक्खेणं महाविजयपुप्फुत्तरपवरपुंडरीयाओ
 महाविमाणाओ वीसं सागरोवमंट्ठिइयाओ ।-औउक्खएणं भवक्खएणं
 ठिइक्खएणं- अणंतरं चैं चइत्ता इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे
 ।-दौहिणद्धभरहे- इमीसे ओसपिणीए सुसमसुसमाए समाए विइकंताए
 सुसमाए समाए विइकंताए सुसमदुस्समाए समाए विइकंताए दुस्स-
 मसुसमाए समाए बहुविइकंताए ।-सागरोवमकोडाकोडीए वायाली-
 सवाससहस्सेहिं ऊणियाए- पंचहत्तरीए वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं
 सेसेहिं इक्कीसाए तित्थयेहिं इक्खांगकुलसमुप्पन्नेहिं कासवंगुत्तेहिं
 दोहि य हरिवंसकुलसमुप्पन्नेहिं गोतमसगुत्तेहिं तेवीसाए तित्थयेहिं
 वीइकंतेहिं ।-समणे भगवं महावीरे- चरिमे तित्थकरे पुव्वतित्थकरनि-
 दिट्ठे माहणकुंडग्गामे नगरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स
 भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए पुव्वरत्तावरत्तकालसम-
 यंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए भववक्कंतीए
 सरीरवक्कंतीए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ २ ॥ समणे भयवं
 महावीरे तिण्णाणोवगए आवि होत्था-चइस्सामि त्ति जाणइ, चैंयमाणे
 न जाणइ, चुँए मि त्ति जाणइ ॥ ३ ॥ जं रयणिं च णं समणे
 भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिसि ग-
 व्भत्ताए वक्कंते तं रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिज्जंसि
 सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी इमेयारूवे ओराले कल्लाणे
 सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोइस महासुमिणे^{१४} पासित्ता णं पडि-

१ छट्ठीए पक्खेणं च । छट्ठीए दिवसेणं ख-घ-छ ॥ २ ०मट्ठितीतो आउ^० घ ॥ ३ ।- ।
 एतच्चिहमध्यवर्त्ती पाठ. ग-घ-च नास्ति ॥ ४ चयं ख । चुयं ग ॥ ५ ।- । एतदन्तर्गत. पाठ क-ग-
 घ-च नास्ति ॥ ६ ।- । एतन्मध्यवर्त्ती पाठ. तालपत्रीयेषु अन्येषु च बहुषु कद्वलादर्गेषु नास्ति ॥ ७ पणत्तरीए
 क्वचित् ॥ ८ ०नवमासेहिं अवसेसेहिं च ॥ ९ ०क्खागुकु^० ग ॥ १० ०वसगु^० ग ॥ ११ ।- ।
 एतदन्तर्गत. पाठ. ग-घ-छ नास्ति ॥ १२ चइमाणे ग-छ ॥ १३ चुओ मि छ ॥ १ ०णे पासइ पासि^० ख ॥

बुद्धा ॥ ४ ॥ तं जहा—गेय वसह सीह अभिसेय दाम ससि दिण-
यरं शयं कुंभं । पउमसर सागर विमाण भवण रयणुच्चय सिहिं
च ॥ १ ॥ ५ ॥ तए णं सा देवाणंदा माहणी इमेतारूवे ओराले
कल्लाणे सिवे घन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोदस महासुमिणे पासित्ता णं
पडिबुद्धा समाणी हट्टुट्टुचित्तमाणंदिया पिइमणा परमसोमणसिया हरि-
सवसविसप्पमाणहियया धाराहयकलंबुयं पिव समुस्ससियरोमकूवा सुमि-
णोग्गहं करेइ, सुमिणोग्गहं करित्ता सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ, सयणिज्जा-
ओ अब्भुट्ठेत्ता अतुरियमचवलमसंभंताए राइहंससरिसीए गर्हए जेणेव
उसभदत्ते माहणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उसभदत्तं माहणं ।—जएणं
विजएणं वद्धावेइ, वद्धावित्ता भद्दासणवरगया आसत्था वीसत्था कर-
यलपरिग्गहियं सिरसावत्तं दसनहं मत्थए अंजलिं कट्ठु— एवं वयासी—एवं
खलु अहं देवाणुप्पिया ! अज्ज सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २
इमे एयारूवे ओराले जाव सस्सिरीए चोदस महासुमिणे पासित्ता णं
पडिबुद्धा । तं जहा—गेय जाव सिहिं च । एएसि णं देवाणुप्पिया !
ओरालेणं जाव चोदसहं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फलवित्ति-
विसेसे भविस्सइ ? ॥ ६ ॥ तए णं से उसभदत्ते माहणे देवाणंदाए
माहणीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्टुट्टु जाव हियए धारा-
हयकलंबुयं पिव समुस्ससियरोमकूवे सुमिणोग्गहं करेइ, करित्ता ।—ईहं
अणुपविसइ, ईहं अणुपविसित्ता— अण्णो साभाविणं मइपुव्वएणं
बुद्धिविन्नाणेणं तेसिं सुमिणाणं अत्थोग्गहं करेइ, २ करेत्ता देवाणंदं

१ गय उत्तम च ॥ २ माहणी ते सुमिणे पासइ, ते सुमिणे पासित्ता हट्टु^० क—। माहणी
सिबिणे इमे पदारूवे च ॥ ३ कवंवगं पिव च । कलंबुपुप्फगं पिव च—प । कयंवपुप्फगं पिव च ॥
४ ०त्ता उट्ठाए उट्ठेत्ति, उट्ठेत्ता जेणामेव उत्तम^० च ॥ ५ तेणामेव च ॥ ६ ।— एतच्चित्तमेत पाठः
क—अ—प—च नास्ति ॥ ७ अयमेवा^० क—प ॥ ८ गय^० गाढा । एय^० च ॥ ९ एयसि च णं च ॥ १० ०त्ताणं
कु चो^० च ॥ ११ ।— एतन्मध्यगत . पाठः अवाचीनतमेष्वादर्शमेव दृश्यते ॥

माहर्णि एवं वयासी ॥ ७ ॥ ओराला णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणा दिट्ठा, कल्लाणा णं० सिवा धन्ना मंगल्ला सस्सिरिया । आरोग्गतुट्ठिदी-
हाउकल्लाणमंगल्लकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणा दिट्ठा । तं जहा-
अत्थलाभो देवाणुप्पिए !, भोगलाभो० पुत्तलाभो० सोक्खलाभो
देवाणुप्पिए !, एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए ! नवण्हं मासाणं बहुपडि-
पुन्नाणं अद्धट्टमाणं राइंदियाणं विइकंताणं सुकुमालपाणिपायं अहीणप-
डिपुन्नपंचिंदियसरीरं लक्खणवज्जणगुणोववेयं माणुम्माणपमाणपडिपुण-
सुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियदंसणं सुरूवं देवकुमारोवमं
दारयं पयाहिसि ॥ ८ ॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कवालभावे विना-
यपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते रिउव्वेय जँउव्वेय सामवेय अथव्वणवेय
इतिहासपंचमाणं निघंटुल्लुट्ठाणं संगोवंगाणं सरहस्साणं चउण्हं वेयाणं
सारए पारए धारए सडंगवी सट्ठितंतविसारए संखाणे सिक्खाणे सि-
क्खाकप्पे वागरणे छंदे निरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य बहूसु वंभन्नएसु
परिव्वायएसु नएसु परिनिट्ठिए यावि भविस्सइ ॥ ९ ॥ तं ओ-
राला णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणा दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउय-
मंगलकल्लाणकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणा दिट्ठा ॥ १० ॥ तए
णं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तस्स माहणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा
णिसम्म हट्टुट्टु जावं हियया करयलपरिग्हियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए
अंजलिं कट्ठु उसभदत्तं माहणं एवं वयासी ॥ ११ ॥ एवमेयं देवा-
णुप्पिया ! तहमेयं देवाणुप्पिया अवितहमेयं देवाणुप्पिया !, असंदिद्धमेयं
देवाणुप्पिया !, इच्छियमेयं देवाणुप्पिया !, पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया !,

१ ०कारणा णं च ॥ २-३-४- ०प्पिया ! छ ॥ ५ ०दरं सस्सि ० घ ॥ ६ ०मारसप्पभं
दार ० च ॥ ७ जजुव्वेय ० ग-छ ॥ ८ ०णएसु परिनिट्ठिए क ॥ ९ तुमए दे ० क ॥ १० ०व
हयहि ० ग-छ ॥

इच्छिपडिच्छिमेयं देवाणुपिया !, सच्चे णं एसमट्टे^१ से जहेयं तुम्हे वयह ति कडु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छड्। ते सुमिणे सम्मं पडिच्छित्ता उसभदत्तेणं माहणेणं सद्धिं ओरालाइं माणुंस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ ॥ १२ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं सक्के देविंदे देवराया वज्जपाणी पुरंदरे सतकत्तू सहस्सक्खे मधवं पाकसासणे दाहिणडूलोगाहिवई वत्तीसविमाणसयसहस्साहिवई एरावणवाहणे सुरिंदे अरयंवरवत्थधरे आलइयमालमउडे नवहेमचारुचित्तचंचलकुंडलविलिहिज्जमाणगंडे भासुरवोंदी पलंववणमौलधरे सोहम्मकप्पे सोहम्मवडिसए विमाणे सुहम्माए सभाए सक्कंसि सीहासणसि^२ निसण्णे ॥ १३ ॥

से णं तत्थ वत्तीसाए विमाणावाससयसाहस्सीणं, चउरासीए सामाणियसाहस्सीणं, तौयत्तीसाए तौयत्तीसगाणं, चउण्हं लोगपालाणं, अट्टण्हं अग्गमहिसीणं, सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं, सत्तण्हं अणियाणं, सत्तण्हं अणियाहिवईणं, चउण्हं चउरासीए आयरक्खदेवसाहस्सीणं, अण्णेसिं च वहूणं सोहम्मकप्पवासीणं वेमाणियाणं देवाणं देवीण य आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगतं आणाई-सँरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे महयाहयनट्टगीयवाइयतंतीतलताल-तुडियघणमुइंगं पडुपडहवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ १४ ॥

इमं च णं केवलकण्णं जंबुदीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे २ विहरइ, तत्थ णं समणं भगवं महावीरं जंबुदीवे दीवे भारहे वासे दाहिणडूभरहे माहणकुंडगामे नगरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कु-

१ ०ट्टे जण्णं तुम्हे च ॥ २ ०णुस्ताइं स-प-च ॥ ३ ०माले सोढ ० क-स-प-च ॥ ४ ०सि, से णं क विना ॥ ५-६ तावत्ती ० स-प-च-उ ॥ ७ ०सरिवसे ० च ॥ ८ ०गणवप्पवा ० च ॥ ९ ०माणे २ पासइ, तत्थ सम ० क-स-प-च ॥

च्छिंसि गवभत्ताए वक्तं पासइ, पासित्ता हट्टुट्टुचित्तमाणंदिए णंदिए
 परमाणंदिए पीडमणे परमसोमणसिए हरिसवसविसण्णमाणहियए धारा-
 हयनीवसुरहिकुसुमैचंचुमालइयऊससियरोमकूवे वियसियवरकम्मलनयण-
 वयणे पयलियवरकडगतुडियकैऊरमउडकुंडलहारविरायंतवच्छे पालंवप-
 लंवमाणघोलंतभूसणधरे ससंभमं तुरियं चवलं सुरिंदे सीहासणाओ
 अब्भुट्टेइ, सीहासणाओ अब्भुट्टित्ता पायपीठाओ पच्चोरुहइ, २ वेरु-
 लियवरिट्टरिट्टअंजणनिउणोवियमिसिमिसित्तमणिरयणमंडियाओ पाउया-
 तो ओमुयइ, २ ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, एगसाडियं
 उत्तरासंगं करित्ता अंजलिमउलियग्गहत्थे तित्थयराभिमुहे सत्तट्ट पयाइं
 अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ, वामं जाणुं २ ता दाहिणं
 जाणुं धरणितलंसि साहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसेइ, तिक्खु-
 त्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ, पच्चुण्णमित्ता कड-
 गतुडियथंभियाओ भुयाओ साहरइ, कड २ ता करयलपरिग्गहियं
 सिरसावत्तं दसनहं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी ॥ १५ ॥

नमो त्थु णं अरहंताणं भगवंताणं १ आइगराणं तित्थगराणं सयंसं-
 बुद्धाणं २ पुरिसोत्तिमाणं पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरियाणं पुरिसवरगं-
 धहत्थीणं ३ लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोगहियाणं लोगपईवाणं लोगपज्जो-
 यगराणं ४ अभयदयाणं चक्खुदयाणं मग्गदयाणं सरणदयाणं जीवदयाणं
 वोहिदयाणं ५ धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं
 धम्मवरचाउरंतचक्कवट्ठीणं ६ ।-दीवो ताणं सरणं गई पइट्ठा, - अण्ण-
 डिहयवरनाणदंसणधराणं वियट्टुळउमाणं ७ जिणाणं जावयाणं तिन्नाणं
 तारयाणं बुद्धाणं वोहयाणं मुत्ताणं मोयगाणं ८ सव्वन्नूणं सव्वंदरिसीणं

१ ०मचुंचुमा० ख । ०मचुंचुमा० च ॥ २ ०मल्लाणनयणे ग-व-छ ॥ ३ ०यकेयूर० क-व ॥
 ४ ०तो तेमु० क-व ॥ ५ ।- एतन्मध्यगतः पाठः क-घ नास्ति ॥ ६ ०वदंसी० क-व-व ॥

सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमच्चावाहमपुणरोवित्ति सिद्धिगइनामधेयं ठाणं
संपत्ताणं नमो जिणाणं जियभयाणं १ । नमो त्थु णं समणस्स भगवओ
महावीरस्स आदिगरस्स चरिमित्थयरस्स पुव्वत्थयरनिद्धिडुस्स जाव
संपाविउकामस्स, वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए, पासउ मे भगवं
तत्थगए इहगयं,—ति कट्ठु समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंमइ, २ सीहा-
सणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने ॥ १६ ॥

ताए णं तस्स सक्कस्स देविदस्स देवरन्नो अयमेयारूवे अज्झत्थिए
चित्थिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुण्णज्जित्था—न एयं भूयं न एयं भव्वं
न एयं भविस्सं, जं नं अरहंता वा चक्कवट्ठी वा वलदेवा वा वासुदेवा वा
अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा दरिद्वकुलेसु वा किविण-
कुलेसु वा भिक्खायकुलेसु वा माहणकुलेसु वा आयाइंसु वा आयाइंति
वा आयाइस्संति वा, एवं खलु अरहंता वा चक्कवट्ठी वा वलदेवा वा
वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइण्णकुलेसु वा इक्खागकुलेसु
वा स्वत्थियकुलेसु वा हरिवंसकुलेसु वा अन्नतरंसु वा तहण्णगारंसु विमुद्ध-
जातिकुलवंसेसु आयाइंसु वा ३ ॥ १७ ॥ अत्थि पुण एसे वि भावे
लोगच्छेयभूए अणंतार्हि ओसण्णिणीउस्सण्णिणीहिं वीइकंतार्हि समुण्ण-
ज्जति, (ग्रं. १००) नामगोत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइयस्स
अणिज्जिण्णस्स उदएणं जन्नं अरहंता वा चक्कवट्ठी वा वलदेवा वा वासु-
देवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छ०दरिद्व०भिक्खाग०कि-
विणकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, —कुंछिंसि गव्वमत्ताए वक्कमिंसु वा
वक्कमंति वा वक्कमिस्संति वा—, नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं
निक्खमिंसु वा निक्खमंति वा निक्खमिस्संति वा ॥ १८ ॥ —अयं

१ ०रावत्तियं मिद्धि ० ८ ॥ २ । — एतन्मन्त्रं पठः सर्वान्निर्वाणं तां सत्तां १ २ । —
एतन्निर्वाणं पठति एकोनविंशतिवत् सत्तामवादीतिष्वेव पुनरावर्तेषु सत्तां, तथापि प्रमुखादिनामुपनिष्ठाया-
न्ध्यायाध्यानीविषयांगीत्यनुपेक्षणीयमिदं सूत्रम् ॥

च णं समणे भगवं महावीरे जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे
 नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माह-
 णीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि गम्भत्ताए वक्कंते ॥ १९ ॥ तं
 जीयमेयं तीयपचुप्पण्णमणागयाणं सकाणं देविदाणं देवराईणं अरहंते
 भगवंते तहप्पगारेहिंतो अंतकुलेहिंतो वा पंत० तुच्छ० दरिद्द० भिक्खाग०
 किविणकुलेहिंतो वा तहप्पगारेसु उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइन्न०
 नाय० खत्तिय० हरिवंस० अण्णतरेसु वा तहप्पगारेसु विमुद्धजातिकुलवंसेसु
 वा साहरावित्तए । तं सेयं खलु मम वि समणं भगवं महावीरं चरिम-
 तित्थयरं पुव्वतित्थयरनिदिट्ठं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स
 माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरस-
 गोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स
 खत्तियस्स कासवगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठस-
 गोत्ताए कुच्छिसि गम्भत्ताए साहरावित्तए, जे वि य णं से तिसलाए
 खत्तियाणीए गम्भे तं पि य णं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए
 कुच्छिसि गम्भत्ताए साहरावित्तए त्ति कट्ठु एवं संपेहेइ, एवं संपेहिता हरि-
 णेगमेसिं पायत्ताणियाहिवइं देवं सदावेइ, हरिणेगमेसिं० देवं सदावित्ता
 एवं वयासी ॥ २० ॥ एवं खलु देवाणुप्पिया ! न एयं भूयं, न एयं
 भव्वं न एयं भविस्सं, जन्नं अरहंता वा चक्कवट्ठी वा वलदेवा वा वासुदेवा
 वा अंत० पंत० किविण० दरिद्द० तुच्छ० भिक्खागकुलेसु वा आयाइंसु वा
 ३, एवं खलु अरहंता वा चक्क० वल० वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोग-
 कुलेसु वा राइन्न० नाय० खत्तिय० इक्खाग० हरिवंसकुलेसु वा अन्नयरेसु वा
 तहप्पगारेसु विमुद्धजाइकुलवंसेसु आयाइंसु वा ३ ॥ २१ ॥ अत्थि

पुण एस भावे लोगच्छेयभूए अणंताहि ओसपिणिउस्सपिणीहिं विड-
 कंताहिं समुणज्जत्ति नामगोत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइयस्स
 अणिज्जिन्नस्स उदणं जन्नं अरहंता वा चक्खवट्ठी वा वल्लदेवा वा वामु-
 देवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा किविणकुलेसु वा
 दरिद्वं भिक्खागकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, नो चेव णं जोणीजम्मणनि-
 क्खमणेणं निक्खमिंसु वा ३ ॥ २२ ॥ अयं च णं समणे भगवं
 महावीरे जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स
 माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगो-
 ताए कुच्छिसि गव्वभत्ताए वक्कंते ॥ २३ ॥ तं जीयमेयं तीयपच्चुण-
 णमणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवरार्इणं अरहंते भगवंते तहप्पगारंहितो
 वा अंतं पंतं तुच्छं किविणं दरिद्वं वणीमगं जाव माहणकुलेहितो
 तहप्पगारेसु वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइन्नं नायं खत्तियं ह-
 क्खागं हरिवंसं अण्णयरेसु वा तहप्पगारेसु विमुद्धजातिकुलवंसेसु सा-
 हरावित्तए ॥ २४ ॥ तं गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया! समणं भगवं
 महावीरं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडा-
 लसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोताए कुच्छीओ
 खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स काम-
 वसगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोताए कुच्छिसि
 गव्वभत्ताए साहराहि, साहरित्ता मम एयमाणत्तियं खिप्पमेव पच्चपि-
 णाहि ॥ २५ ॥ तए णं से हरिणेगमेसी पयत्ताणियाहिवई देवे
 सक्केणं देविंदेणं देवरत्ता एवं बुत्ते समाणे हट्ठे जाव हयहियए करयल्ल
 जाव त्ति कट्ठु एवं जं देवो आणवेइ त्ति आणाए विणग्गणं वयणं पडि-

सुणेइ, वयणं पडिसुणित्ता - सैकस्स देविंदस्स देवरत्तो अंतियाओ पडि-
 निक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता - उत्तरपुरच्छिमदिसीभागं अवक्कमइ, अव-
 क्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, वेउ २ ता संखेज्जाइं जोयणाइं
 दंडं निसिरइ । तं जहा-रयणाणं वयराणं वेरुलियाणं लोहियक्खाणं
 मसारगल्लाणं हंसगव्भाणं पुलयाणं सोगंधियाणं जोइरसाणं अंजणाणं
 अंजणपुलयाणं रयथाणं जायरूवाणं सुभगाणं अंकाणं फलिहाणं रिट्ठाणं
 अहावायरे पोग्गले परिसाडेइ, २ ता अहासुहुमे पोग्गले परियादिय-
 ति ॥२६॥ परियादित्ता दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, २
 उत्तरवेउव्वियं रूवं विउव्वइ, उत्तर २ ता ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए
 चंडाए जयणाए उद्धुयाए सिग्घाए दिव्वाए देवगईए वीथीवयमाणे वीती
 २ तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं जेणेव जंबुदीवे दीवे
 जेणेव भारहे वासे जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव उसभदत्तस्स माह-
 णस्स गिहे जेणेव देवाणंदा माहणी तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ ता
 आलोए समणस्स भगवओ महावीरस्स पणामं करेइ, २ ता देवाणंदाए
 माहणीए सपरिजणाए ओसोवणिं दलयइ, ओसोवणिं दलइत्ता असुहे
 पोग्गले अवहरइ, अवहरित्ता सुहे पोग्गले पक्खिवइ, सुहे पोग्गले २ ता
 'अणुजाणउ मे भगवं !' ति कट्ठु समणं भगवं महावीरं अब्बावाहं अब्बा-
 वाहेणं करयलसंपुडेणं गिण्हइ, समणं भगवं महावीरं २ ता जेणेव
 खत्तियकुंडग्गामे नयरे, जेणेव सिद्धत्थस्स खत्तियस्स गिहे, जेणेव तिसला
 खत्तियाणी तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता तिसलाए खत्तियाणीए
 सपरिजणाए ओसोवणिं दलयइ, ओसो २ ता असुहे पोग्गले अवहरइ,
 असुहे २ ता सुहे पोग्गले पक्खिवइ, सुहे २ ता समणं भगवं महावीरं

१ । - एतदन्तर्गतः पाठः क्वचिद् दृश्यते ॥ २ आदर्शेष्वत्र भूम्ना रयणाणं इति पाठो दृश्यते ॥
 ३ चंडाप छेयाप जयणाप सीहाप उद्धु^० च ॥

अव्वावाहं अव्वावाहेणं तिसलाए खत्तियाणीए कुच्छिमि गवभत्ताए
 साहरइ । जे वि य णं से तिसलाए खत्तियाणीए गवमे तं पि य णं देवाणंदाए
 माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिसि गवभत्ताए साहरइ, साहरित्ता जामेव
 दिसं पाउव्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥ २७ ॥ उक्किट्ठाए तुरियाए
 चवलाए जइणाए उच्छुयाए सिग्घाए दिव्वाए देवगईए तिरियमसंखेजाणं
 दीवसमुदाणं मज्झं मज्झेणं जोयणसाहस्सीएहिं विग्गहंहिं उण्णय-
 माणे २ जेणामेव सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिसए विमाणे सकंसि सीहास-
 णंसि सक्के देविंदे देवराया तेणामेव उवागच्छइ. उ २ ता सक्कस्स देविंदस्स
 देवरन्नो एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणइ ॥ २८ ॥ तेणं कालेणं
 तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे तिण्णाणोवगए यावि होत्था, साह-
 रिज्जिस्सामि त्ति जाणइ, सहरिज्जिमाणे नो जाणइ, साहरिणं मि त्ति
 जाणइ ॥ २९ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से वासाणं तत्रे
 मासे पंचमे पक्खे औसोयवहुले तस्स णं औसोयवहुलस्स तेरसीपक्खेणं
 वासीइराइंदिएहिं विइकंतेहिं तेसीइमस्स राइंदियस्स अंतरा वट्टमाणे हि-
 याणुकंपएणं देवेणं हरिणेगमेसिणा सक्कवयणसंदिट्ठेणं माहणकुंडग्गामाओ
 नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए
 माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं
 खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवसगोत्तस्स भारियाए तिमलाए
 खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयमि हत्थुत्तराहिं
 नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं अव्वावाहं अव्वावाहेणं कुच्छिमि साह-
 रिणं ॥ ३० ॥ समणे भगवं महावीरे तिण्णाणोवगए आविहोत्था.

साहरिजिस्सामि ति जाणइ, साहरिजिमाणे नो जाणइ, साहरि मि ति जाणइ ॥ ३१ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसंगोत्ताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसंगोत्ताए कुच्छिसि गव्भत्ताए साहरि तं रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिजंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमे एयारूवे ओराले कल्लाणे सिवे धने मंगल्ले सस्सिरीए चोदस महासुमिणे तिसलाए खत्तियाणीए हडे ति पासित्ता णं पडिबुद्धा । तं जहा । गय उसह० गाहा ॥ ३२ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसंगोत्ताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसंगोत्ताए कुच्छिसि गव्भत्ताए साहरि तं रयणिं च णं सा तिसला खत्तियाणी तंसि तारिसंगंसि वासधरंसि अविभतरओ सचित्तकम्मे वाहिरओ दूमियघट्टमट्टे विचित्तउल्लोयतले मणिरयणपणासियंधयारे बहुसमसुविभत्तभूमिभागे पंचवण्णसरससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिए कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कड्ज्जंतधूवमधमधेतंगंधुद्धयाभिरामे सुगंधवरगंधगंधिए गंधवट्ठिभूए तंसि तारिसंगंसि सयणिजंसि सालिगणवट्टिए उभओ विव्वोयणे उभओ उन्नये मज्झे णयगंभीरे गंगापुलिणवालुउद्दालसालिसए तोयवियत्तोमियदुगुल्लपट्टपडिच्छन्ने सुविरइयरयत्ताणे रत्तंसुयसंवुए सुरम्मे आयीणगरूयवूरनवणीयतूलफासे सुगंधवरकुसुमचुण्णसयणोवयारकलिए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमेयारूवे ओराले चोदस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ ३३ ॥ तं जहा । गय वसह सीह अभिसेय दाम ससि दिणयरं झयं कुंभं । पउमसर सागर विमाण-भवण रयणुच्चय सिहि च ॥ १ ॥

१ ०ल्लोयचिल्लियतले अवांचीनादशेषु ॥ २ ०ए ओय० ग-छ ॥ ३ ०वल्लुत्तु० अवांचीनादशेषु ॥

४ च आदर्शे स्वप्नाधिकारः सर्वथैव नास्ति । ग-छ प्रत्यो. पु स्वप्नाधिकारः संक्षेपेण न्यान्तरेण च दत्तः । तथाहि—

तए णं सा तिसला स्वत्तियाणी तप्पढमयाण तओवचउदंतमूनि-
 यगलियविपुलजलहरहारनिकरखीरसागरससंककिरणदगरयरययमहामेळ-
 पंडरतरं समागयमहुयरसुगंधदाणवासियक्वोलमेलं देवरायकुंजरं वर-
 णमाणं पेच्छइ सजलघणविपुलजलहरगजियगंभीरचारुधोमं इभं मुभं
 सव्वलक्खणकयंवियं वरोरुं १ ॥ ३४ ॥ तओ पुणो धवलकमल्य-
 त्तपयराइरेगरूवणभं पहासमुदओवहारेहिं सव्वओ चेव दीवयंतं अइमि-
 रिभरपिह्णणाविसपंतकंतसोहंतचारुककुहं तणुसुइसुकुमाललोमनिद्धच्छविं
 थिरसुवद्धमंसलोवचियलट्टसुविभत्तसुंदरंगं पेच्छइ घणवट्टलट्टउक्किट्टविसि-
 ट्टुत्तुप्पगातिक्खसिगं दंतं सिवं समाणसोभंतसुद्धदंतं वसमं अमियगुणमं-
 गलमुहं २ ॥ ३५ ॥ तओ पुणो हारनिकरखीरसागरससंक-
 किरणदगरयरययमहासेलपंडरगोरं (ग्रं० २००) रमणिज्जपेच्छणिज्जं
 थिरलट्टपैउट्टं वट्टपीवरसुसिलिट्टविसिट्टतिक्खदाढाविडंवियमुहं परिक-
 म्मियजच्चकमलकोमलमाइयसोभंतलट्टउट्टं रत्तोप्पलपत्तमउयसुकुमालतालु-
 निह्णालियगगजीहं मूसागयपवरकणगतावियआवत्तायंतवट्टविमलतडिस-
 रिसनयणं विसालपीवरवरोरुं पडिपुन्नविमलखंधं मिउविसयसुहुमल-
 क्खणपसत्थविच्छिन्नकेसराडोवसोहियं असियसुनिम्मियसुजायअप्फोडिय-
 नंगूलं सोम्मं सोम्माकारं लीलायंतं नहयलाओ ओवयमाणं नियगवय-

गय उभभ० गाढा ॥ पयं च णं महं पंडर धवलं मेयं संगउज्जदविमलदतिवज्जगेगीन्ते-
 रयणिकरपयासं थिरलट्टपउट्टपीवरसुसिलिट्टविसिट्टतिक्खदाढाविडंवियमुहं नत्तपउपनपउमनि-
 ह्णालियगगजीहं वट्टपडिपुन्नपमत्थनिद्धमहुगुलियपिगलकरं पडिपुन्नविमलखंधं निम्मउय-
 केसरधरं सामियसुनिम्मियसुजायअप्फोडियनंगूलं सोमं सोमाकारं लीलायंतं नहयला-
 लाओ ओवयमाणं मिहं अभिसुहं मृटे पयिसमाणं पामित्ता णं पडिपुत्ता १ ॥ पयं च णं
 महं पंडर धवलं मेयं संखउलविमलमज्झिमं वट्टपडिपुन्नपमत्थनिद्धमहुगुलियपिगलकरं
 अङ्गुगयमदिद्याधवलदंतं कंचजकोसीपविट्टदंतं आजामियचायरयिलसंविजियगमोटे हलीन्द-
 माणजुत्तपुच्छं मेयं चउदंतं हन्विययणं सुमिणे पामित्ता णं पडिपुत्ता २ ॥

१ ०मूलं तिमलादेवी देय० ॥-२॥ २ ०पंडरगं रम० ॥-३॥ ३ ०पतोदृ ॥-४॥

णमइवयंतं पेच्छइ सा गाढतिक्खनहं सीहं वयणसिरीपल्लवपत्तचारु-
 जीहं ३ ॥ ३६ ॥ तओ पुणो पुण्णचंदवयणा उच्चागयठाणलट्ठसंठियं
 पसत्थरूवं सुपइट्ठियकणगकुम्मसरिसोवमाणचलणं अच्चुन्नयपीणरइयमंस-
 लउन्नयतणुतं वनिद्धनहं कमलपलाससुकुमालकरचरणकोमलवरंगुलिं कुरु-
 विंदावत्तवट्ठाणुपुव्वजंघं निगूढजाणुं गयवरकरसरिसपीवरोरुं चामीकर-
 रइयमेहलाजुत्तकंतविच्छिन्नसोणिचकं जच्चंजणभमरजलयपकरउज्जुयसमसं-
 हियतणुयआदेज्जलडहसुकुमालमउयरमणिज्जरोमराइं नाभीमंडलविसाल-
 सुंदरपसत्थजघणं करयलमाइयपसत्थतिवलीयमज्झं नाणामणिरयणकणग-
 विमलमहातवणिज्जाहरणभूसणविराइयंगमंगिं हारविरायंतकुंदमालपरि-
 णद्धजलजलितथणजुयलविमलकलसं आइयपत्तियविभूसिएण य सुभग-
 जालुज्जलेण मुत्ताकलावएणं उरत्थदीणारमालियविरइएणं कंठमणिसुत्तएण
 य कुंडलजुयलुल्लसंतअंसोवसत्तसोभंतसप्पभेणं सोभागुणसमुदएण आण-
 णकुडुंविएण कमलामलविसालरमणिज्जलोयणं कमलपज्जलंतकरगहियमुक्क-
 तोयं लीलावायकयपक्खएणं सुविसयकसिणघणसण्हलंवंतकेसहत्यं पउम-
 इहकमलवासिणिं सिरिं भगवइं पिच्छइ हिमवंतसेलसिहरे दिसागइंदो-
 रूपीवरकराभिसिच्चमाणिं ४ ॥ ३७ ॥ तओ पुणो सरसकुसुममंदा-
 रदामरमणिज्जभूयं चंपगासोगपुण्णागनागपियंगुसिरीसमोगगरगमल्लियाजा-
 इजूहियंकोल्लकोज्जकोरिट्ठपत्तदमणयणवमालियवउलतिलयवासंतियपउमुण-
 लपाडलकुंदाइमुत्तसहकारसुरभिगांधिं अणुवममणोहरेणं गंधेणं दस दि-

एकं च णं महं पंडरं धवलं सेयं संखडलविडलसन्निकासं षट्पडिपुन्नकठं वेल्लियकड्डकड्डं
 विसमुन्नयवसभोट्टं चळचवलपीणककुहं अट्ठीणपमाणजुत्तपुच्छं सेयं धवलं वसहं सुमिणे
 पासित्ता णं पडिबुद्धा ३ ॥ एकं च णं महं सिरियाभिमेयं सुमिणे पासित्ता णं
 पडिबुद्धा ४ ॥

१ ० मणिकणगरयणविमल ० त-घ ॥ २ ० इयंगोवंगिं जतांचीनादणें ॥ ३ ० दामरणोऽज्जनय
 क-त-घ ॥

साओ वि वासयंतं सच्चोउयसुरभिकुंमुममल्लववलविलसंतकंनवहुवन्न-
 भत्तिचित्तं छप्पयमहुयरिभमरगणगुमुगुमायंतमिलंतगुजंतदेसभागं दामं
 पेच्छइ नभंगणतलाओ ओवयंतं ५ ॥ ३८ ॥ ससिं च गोखीर-
 फेणदगरयरययकलमपंडरं सुभं हिययनयणकंतं पडिपुन्नं तिमिरनिकर-
 घणगहिरवित्तिमिरकरं पमाणपक्खंतरायलेहं कुमुदवणविवोहयं निसासो-
 भगं सुपरिमट्टदप्पणतलोवमं हंसपडुवन्नं जोइसमुहमंडगं तमरिपुं मयणसरा-
 पूरं समुददगपूरगं दुम्मणं जणं दत्तियवज्जियं पायएहिं सोमयंतं पुणो
 सोम्मचारुरूवं पेच्छइ सा गगणमंडलविसालसोम्मचंक्कम्ममाणतिलगं रोहि-
 णिमणहिययवल्लहं देवी पुन्नचंदं समुल्लसंतं ६ ॥ ३९ ॥ तओ
 पुणो तमपडलपरिप्फुडं चेव तेयसा पज्जलंतरूवं रत्तासोगपगासकिंमुयगु-
 गमुहगुंजद्धरागसरिसं कमलवणालंकरणं अंकणं जोइसस्स अंवरतलपईवं
 हिमपडलगलगहं गहगणोरुनायगं रत्तिविणासं उदयत्यमणेषु मुहु-
 त्तसुहदंसणं दुन्निरिक्खरूवं रत्तिमुंद्धयंतदुप्पयारपमद्वणं सीयवेगमहणं
 पेच्छइ मेरुगिरिसययपरियट्ठयं विसालं सूरं रस्सीसहस्सपयलियदित्त-
 सोहं ७ ॥ ४० ॥ तओ पुणो जच्चकणगलट्ठिपइट्ठियं समूहनी-
 लरत्तपीयसुक्खिसुकुमालुल्लसियमोरपिंछकयमुद्धयं फालियसंखंक्कुंददग-
 रयरययकलसपंडरेण मत्थयत्येण सीहेण रायमाणेणं रायमाणं भेत्तुं
 गगणतलमंडलं चेव ववसिएणं पेच्छइ सिवमउयमारुयलयाहयपक्कंयमाणं
 अतिप्पमाणं जणपिच्छणिज्जरूवं ८ ॥ ४१ ॥ तओ पुणो जच्चकं-
 चणुज्जलंतरूवं निम्मलजलपुन्नमुत्तमं दिण्यमाणसोहं कमलकलावपरिराय-

माणं पडिपुण्णसव्वमंगलभेयसमागमं पवररयणपरायंतकमलट्टियं नयण-
भूसणकरं पभासमाणं सव्वओ चेव दीवयंतं सोमलच्छीनिभेलणं सव्वपा-
वपरिवज्जियं सुभं भासुरं सिरिवरं सव्वोउयसुरभिकुसुमआसत्तमल्लदामं
पेच्छइ सा रययपुन्नकलसं ९ ॥ ४२ ॥ तओ पुणो रविकिरण-
तरुणवोहियसहस्सपत्तसुरहितरपिंजरजलं जलचरपहगरपरिहत्थगमच्छप-
रिभुज्जमाणजलसंचयं महंतं जलंतमिव कमलकुवलयउप्पलतामरसपुंड-
रीयउरुसप्पमाणसिरिसमुदएहिं रमणिज्जरुवसोभं पमुइयंतभमरगणम-
त्तमहुकरिगणोक्करोल्लिंभमाणकमलं (ग्रं. २५०) कादेवगवलाहगचं-
क्काककलहंससारसगव्वियसउणगणमिहुणसेविज्जमाणसलिलं पउमिणिप-
त्तोवलग्गजलविंदुमुत्तचित्तं च पेच्छइ सा हिययणयणकंतं पउमसरं नाम
सरं सररुहाभिरामं १० ॥ ४३ ॥ तओ पुणो चंदकिरणरासिसरि-
ससिरिवच्छसोहं चउगमणपवडूमाणजलसंचयं चवलचंचलुच्चायप्पमाणकल्लो-
ललोलंततोयं पडुपवणाहयचलियचवलपागडतरंगरंगंतभंगखोखुब्भमाण-
सोभंतनिम्मलउक्कडउम्मीसहसंवंधधावमाणोनियत्तभासुरतराभिरामं महाम-
गरमच्छतिमितिमिं गिलनिरुद्धतिलितिलियाभिघायकप्पूरफेणपसरमहानई-
तुरियवेगसमागयभमगंगावत्तगुप्पमाणुच्चलंतपच्चोनियत्तभममाणलोलसलिलं
पेच्छइ खीरोयसागरं सरयरयणिकरसोम्मवयणा ११ ॥ ४४ ॥ तओ
पुणो तरुणसूरमंडलसमप्पभं उत्तमकंचणमहामणिसमूहपवरतेयअट्टसहस्स-
दिपंतनभप्पईवं कणगपयरपलंवमाणमुत्तासमुज्जलं जलंतदिव्वदामं ईहामि-
गउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुससरभचमरसंसत्तकुंजरवणलयपउ-

पक्कं च णं महं मदिदकुंभं वरकमलपइट्टाणं सुरभिवरवारिपुत्तं पउमुप्पलपिहाणं आविड्ढकंटे-
गुणं जाव पडिबुद्धा ९ ॥ इक्कं च णं महं पउमसरं बहुउप्पलकुमुयनलनलिणसयवत्तमद-
स्सवत्तकेसरफुल्लोवचियं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा १० ॥ पक्कं च णं सागरं खीरंतरंग-
उम्मीपउरं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ११ ॥

१ ० लिज्जमा ० अर्वाचीनादशेषु ॥ २ ० चक्रकल ० सा-च ॥ ३ ० दुनिचयचित्तं चे ० जर्मा ० ॥

मलयभक्तिचित्तं गंधव्योपवज्रमाणसंपुष्पघोसं निचं मजलघणविउल्लजल-
हरगजियसद्वाणुणादिणा देवदुंदुहिमहारवेणं सयलमवि जीवलोयं पपूरयंतं
कालागरुपवरकुंदुरुक्तुरुक्कडज्जंतध्वमधमधितगंधुद्धयाभिरामं निचालोयं
सेयं सेयप्पभं सुरवराभिरामं पिच्छइ सा सातोवभोगं विमाणवरपुंड-
रीयं १२ ॥ ४५ ॥ तओ पुणो पुलगवेरिंदनीलसासगक्केयणलोहि-
यक्खमरगयमसारगल्लपवालफलिहसोगंधियहंसगम्भअंजणचंदप्पभवररयण-
महियलपइट्ठियं गगणमंडलंतं पभासयंतं तुंगं मेरुगिरिसन्निगामं पिच्छइ
सा रयणनियररासिं १३ ॥ ४६ ॥ सिहिं च सा विउल्लज्जलपिंग-
लमहुधयपरिसिच्चमाणनिद्धूमधगधगाइयजलंतजालुज्जलाभिरामं तरुतमे-
जोगेहिं जालपयरेहिं अण्णमण्णमिव अणुपइण्णं पेच्छइ जालुज्जलणग
अंवरं व कत्थइपयंतं अइवेगचंचलं सिहिं १४ ॥ ४७ ॥

एमेते एयारिसे सुभे सोमे पियदंसणे सुख्खे सुविणे द्दुट्ठण
सयणमज्झे पडिबुद्धा अरविंदलोयणा हरिसिपुलइयंगी । एए चोइस
सुमिणे, सव्वा पामेइ तित्थयरमाया । जं रयणिं वक्कमई, कुच्छिंसि
महायसो अरहा ॥ १ ॥ ४८ ॥

तए णं सा तिसला खत्तियाणी इमेयारूवे ओराले चोइस
महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी हट्ठ जाव हयहियया धागहय-
कलंवपुष्पगं पिव समूससियरोमक्खा सुमिणोग्गहं करेइ, सुमिणोग्गहं
करित्ता सयणिज्जाओ अच्चुट्ठेइ, सय २ ता पायपीढानो पचोत्तहइ,
पच्चो २ ता अतुरियं अच्चवलमसंभंताए अविलंबियाए सयहंससरिमीण

गईए जेणेव सयणिज्जे जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छइ, २
 ता सिद्धत्थं खत्तियं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणा-
 माहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं सस्सिरियाहिं
 हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं मियमहुरमंजुलाहिं गिराहिं
 संलवमाणी २ पडिबोहेइ ॥ ४९ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी
 सिद्धत्थेणं रत्ता अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणीरयणभत्तिचित्तंसि
 भद्दासणंसि निसीयइ, निसीइत्ता आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया
 सिद्धत्थं खत्तियं ताहिं इट्ठाहिं जाव संलवमाणी २ एवं वया-
 सी ॥ ५० ॥ एवं खलु अहं सामी! अज्ज तंसि तारिसयंसि सय-
 णिज्जंसि वन्नओ जाव पडिबुद्धा । तं जहा । गय वसह० गाहा । तं
 एतेसिं सामी! ओरालाणं चोदसण्हं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फल-
 वित्तिविसेसे भविस्सइ? ॥ ५१ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया तिस-
 लाए खत्तियाणीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठुट्ठचित्ते आणंदिए
 पीइमणे परमसोमणसिए हरिसवसविसप्पमाणहियए धाराहयनीवसुरहि-
 कुसुमचुंचुमालइयरोमकूवे ते सुमिणे ओगिण्हति, ते सुमिणे ओगिण्हि-
 त्ता ईहं अणुपविसइ, ईहं अणु २ ता अप्पणो साहाविएणं मइपुव्वएणं
 बुद्धिविन्नाणेणं तेसिं सुमिणाणं अत्थोग्गहं करेइ, अत्थो २ ता तिसलं
 खत्तियाणीं ताहिं इट्ठाहिं जाव मंगल्लाहिं मियमहुरसस्सिरियाहिं वग्गूहिं
 संलवमाणे २ एवं वयासी ॥ ५२ ॥ ओराला णं तुमे देवाणुप्पिए!
 सुमिणा दिट्ठा, कल्लाणा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा एवं सिवा
 धन्ना मंगल्ला सस्सिरिया आरोग्गतुट्ठिदीहाउयकल्लाण (ग्रं. ३००)-
 मंगल्लकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा । तं जहा । अत्थ-

लाभो देवाणुप्पिए! भोगलाभो देवाणुप्पिए! पुत्तलाभो० सोक्खलाभो०
 रज्जलाभो०, एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए! नवण्हं मासाणं बहुपडिपुत्ताणं
 अद्धट्टमाणं य राइंदियाणं विइकंताणं अम्हं कुलकेउं अम्हं कुलदीवं
 कुलपव्वयं कुलवडिसयं कुलतिलयं कुलकित्तिकरं कुलवित्तिकरं कुलदिणयरं
 कुलआहारं कुलनंदिकरं कुलजसकरं कुलपायवं कुलविवद्वणकरं मुकुमान्-
 पाणिपायं अहीणसंपुत्तपंचेंदियसरीरं लक्खणवज्जणगुणोववेयं माणुम्माण-
 पमाणपडिपुत्तसुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियं सुदंसणं दारयं
 पयाहिसि ॥ ५३ ॥   से वि य णं दारए उम्मुक्कवालभावे विन्नाय-
 परिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरं वीरे विकंते विच्छिन्नविउलवलवाहणे
 रज्जवई राया भविस्सइ, तं० ओराला णं तुमे जाव दोव्वं पि तव्वं पि
 अणुवूहइ ॥ ५४ ॥   तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थस्स रत्तो
 अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा जाव हियया करयलपरिगहियं
 दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठुं एवं वयासी ॥ ५५ ॥   एवमेयं
 सामी! तहमेयं सामी! अवित्तहमेयं सामी! असंदिद्धमेयं सामी! इच्छि-
 यमेयं सामी! पडिच्छियमेयं सामी! इच्छियपडिच्छियमेयं सामी!
 सच्चे णं एसमट्ठे से जहेयं तुव्वे वयह त्ति कट्ठु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ.
 ते० सम्मं पडिच्छित्ता सिद्धत्थेणं रत्ता अन्नमुत्ताया समाणी ना-
 णामणिरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अन्नमुट्ठेइ. अ २ ता अनु-
 रियमच्चवलमसंभंताए अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईणः जेणेव
 सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता एवं वया-
 सी ॥ ५६ ॥   मा मे ते उत्तमा पँहाणा संगल्ला महानुमिणा अन्नेहि
 पावमुमिणेहि पडिहम्मिस्संति त्ति कट्ठु देवयगुरुजणनंवद्दार्हि पत्तयार्हि

मंगल्लाहिं धम्मियाहिं लैट्ठाहिं कहाहिं सुमिणजागरियं जागरमाणी पडि-
जागरमाणी विहरइ ॥ ५७ ॥

तए णं सिद्धत्थे^१ खत्तिए पच्चूसकालसमयंसि कोडुंबियपुरिसे
सद्दावेइ, कोडुं २ ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! अज्ज
सविसेसं बाहिरिज्जं उवट्ठाणसालं गंधोदयसित्तसम्मज्जिओवलित्तं सुगं-
धवरपंचवन्नपुण्णोवयारकलियं कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्जंतधूवमधमधे-
तगंधुद्धयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठिभूयं करेह कारवेह, करेत्ता
कारवेत्ता य सीहासणं रयावेह, सीहासणं २ २ ता ममेयमाणत्तियं
खिप्पामेव पच्चप्पिणह ॥ ५८ ॥

तए णं ते कोडुंबियपुरिसा सिद्ध-
त्थेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्ठ
एवं सामि ! त्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति, एवं २ ता सिद्ध-
त्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति, पडि २ ता जेणेव बाहि-
रिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छंति, ते २ ता खिप्पामेव सविसेसं
बाहिरियं उवट्ठाणसालं गंधोदयसित्त जाव सीहासणं रयावेत्ति, सी २ ता
जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छंति, तेणेव २ ता करयलपरिग्गहियं
दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठ सिद्धत्थस्स खत्तियस्स तमाणत्तियं
पच्चप्पिणंति ॥ ५९ ॥

तए णं सिद्धत्थे खत्तिए कल्लं पाउण्णभायाए
रयणीए फुल्लुण्णलकमलकोमलुम्मिल्लियम्मि अह पंडरे पहाए रत्ता-
सोयपणासकिंसुयसुयमुहगुंजद्धरौगसरिसे कमलायरसंडवोहए उट्ठियम्मि

१ लडहाहि च ॥ २ ०त्थे राया प० छ ॥ ३ एवं देवो त्ति छ ॥ ४ ०रागबंधुजीवपारावतच-
लणनयणपरहुयसुरत्तलोयणजासुयणकुसुमरासिहिं गुलणितरातरेहितसस्सिरीए दिवाकरे अह-
क्कमेणं उदिते तस्स य करपहरापरद्धम्मि अंधकारे बालायबकुंकुमेणं खचिते व्व जीवलोणे सह-
स्सरस्सिम्मि दिणयरे छ । अर्वाचीनासु प्रतिष्ठु मूल-टिप्पणीगतपाठमिश्रणरूपः पाठो दृश्यते, तथाहि-०रागबंधु०
णियरातिरेहतसरिसे कमलायर० तेयसा जलंते तस्स य करपहरा० खचिय व्व जीवलोण
सयणिज्जाओ ॥

सुरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलंते य सयणिजाओ अच्मु-
 ट्ठेइ ॥ ६० ॥ सय २ ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ. पाय २ ता जेणेव
 अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ ता अट्टणसालं अणुपविसइ. अट्टण-
 सालं अणुपविसित्ता अणेगवायामजोगेवग्गणवामद्वणमल्लजुद्धकरणेहि संते
 परिसंते सयपागसहस्सपागेहि सुगंधवरतेल्लमाइएहि पीणणिज्जेहि जिघणि-
 ज्जेहि दीवणिज्जेहि दप्पणिज्जेहि मयणिज्जेहि विहणिज्जेहि सच्चिद्वियगायप-
 ल्हायणिज्जेहि अब्भंगिए समाणे तेल्लचम्मंसि णिउणेहि पडिपुन्नपाणिपाय-
 सुकुमालकोमलतलेहि पुरिसेहि अब्भंगणपरिमद्वणुव्वलणकरणगुणनिम्मा-
 एहि छेएहि दक्खेहि पट्टेहि कुसलेहि मेधावीहि जियपरिस्समंहि अट्ठिसुहाए
 मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए सुहपरिकम्मणाए संवाहिए
 समाणे अवगयपरिस्समे अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ ॥ ६१ ॥ अ-
 ट्टण २ ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ ता मज्जणघरं
 अणुपविसइ, अणुपविसित्ता समुत्तज्जालकलावाभिरामे विचित्तमणिरयण-
 कोट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमंडवंसि नाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि ण्हाण-
 पीढंसि सुहनिसन्ने पुण्फोदएहि य गंधोदएहि य उण्होदएहि य सुहोदएहि
 य सुद्धोदएहि य कल्लाणकरणपवरमज्जणविहीए मज्जिए. तत्थ कोउयसएहि
 बहुविहेहि कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे पम्हलसुकुमालगंधकासातियल्लहियंगे
 अहयसुमहग्घदूसरयणसुसंवुए सरससुरहिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते मुंड-
 मालावन्नगविल्लवणे आविद्धमणिसुवन्ने कप्पियहारद्वहारतिसरयपालंवप-
 लंवमाणकडिसुत्तयकयसोहं पिणद्धगेविज्जे अंगुलिज्जगलल्लियकयाभरणे

१ ० इयणयणाणणे क ॥ २ ० लट्टसंठितपसत्थआविद्धवरवीर ० च ॥ ३ ० कखए विय अलं ०
ख-छ ॥ ४ ० माणेणं चतुचामरवालवीइअंगे मंगलजयसइकतालोए णरसीहे णरवती णरिंदे णर-
वसभे णरवसभकप्पे अब्भहितरायतेयलच्छीए दिप्पमाणे अणेगगण ० छ ॥ ५ ० रवीयितंगे मंगल ०
लोए अणेग ० तलवरकोडुवियमाईवियइब्भसेट्टिसेणावइसत्थवाइमंतिमहा ० णिगमदूतसंधिवाल-
संपरिवुडे च ॥ ६ ० लसंप ० ख-घ-च ॥ ७ विव घ-च-छ-ज ॥ ८ नरवई नरिंदे नरवसभे मज्जण ०
अर्वा ॥ ९ ० साला जेणेव सीहासणे तेणे च-छ ॥ १० ० सणवरंसि पुर ० छ । ० सणवरगते पुर ० च ॥
११ सन्निसीयति, रत्ता च ॥ १२ ० णो पुरत्थिमे कलकि ० ॥ १३ ० राइं उत्तरावक्कमणाइं रया ० च ॥
१४ ० चित्तठाणं छ । चित्तताणं अर्वा ० ॥

अंछावेइ, अंछावेत्ता नाणामणिरयणभत्तिचित्तं अत्यरयमिउमसूरगोत्ययं
 सेयवत्थपच्चत्थुयं सुमउयं अंगमुहपरिसगं विसिट्ठं तिसल्लाए खत्तियाणीण,
 भद्दासणं रयावेइ ॥ ६३ ॥ भद्दासणं २ ता कोडुंवियपुरिसे सदा-
 वेइ, स २ ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुणिया! अट्ठंगमहा-
 निमित्तसुत्तत्थेपारए विविहसत्थकुसले सुविणलक्खणपाढए सदावे-
 हं ॥ ६४ ॥ तए णं ते कोडुंवियपुरिसा सिद्धत्थेणं रत्ता एवं बुत्ता
 समाणा हट्ठा जाव हयहियया करयल जाव पडिमुणेति, पडि २ ता
 सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति, पडिनि २ ता कुंडंग्गामं
 नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सुमिणलक्खणपाढगाणं गिहाइं तेणेव उवा-
 गच्छंति, तेणे २ ता सुविणलक्खणपाढए सदाविति ॥ ६५ ॥ तए
 णं ते सुविणलक्खणपाढगा सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कोडुंवियपुरिमेहिं
 सदाविया समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया ण्हाया कयवलिकम्मा कयकोउय-
 मंगलपायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइं मंगलाइं वत्थाइं पवराइं परिहिया अप्पम-
 हग्घाभरणालंकियसरीरा सिद्धत्थकहरियालियकयमंगलमुद्धाणा सएहिं
 २ गेहेहिंतो निग्गच्छंति ॥ ६६ ॥ निग्गच्छित्ता खत्तियकुंडंग्गामं
 नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सिद्धत्थस्स रत्तो भवणवरवडिंसगपडिदुवारे
 तेणेव उवागच्छंति, तेणेव २ ता भवणवरवडिंसगपडिदुवारे एगयओ मि-
 लंति, एगय २ ता जेणेव वाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए
 तेणेव उवागच्छंति, २ ता करतलपरिग्गहियं जाव कट्ठ सिद्धत्थं खत्तियं
 जएणं विजएणं वद्धाविति ॥ ६७ ॥ तए णं ते सुविणलक्खण-

१ ०त्थधारए छ । २ ०वेइ, २ ता पत्तमाजत्तिय गिप्पामेव पच्चत्थिज्जह । ३ व य ए ।
 ३ कुंडपुरं नगरं मज्ज-त्त ॥ ४ ०जपाद ० न ॥ ५ घराइं न ॥ ६-७ ०जपाद ० न । एवमेवेति ॥ ८ ०ग्गा-
 मस्स नगरस्स मज्झं न ॥

पाढगा सिद्धत्थेणं रंन्ना वंदियपूइयसकारियसम्माणिया समाणा पत्तेयं २
 पुव्वणत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति ॥ ६८ ॥ तए णं सिद्धत्थे
 खत्तिए तिसलं खत्तियाणि जवणियंतरियं ठावेइ, ठावित्ता पुप्फफलपडि-
 पुन्नहत्थे पुरेणं विणएणं ते सुमिणलक्खणपाढए एवं वयासि-एवं खलु
 देवाणुप्पिया ! अज्ज तिसला खत्तियाणी तंसि तारिसंगंसि जाव सुत्त-
 जागरा ओहीरमाणी ओही २ इमेयाख्वे ओराले जाव चोदस महासुमिणे
 पासित्ता णं पडिबुद्धा । तं जहा । गय उसभ० गाहा । तं एतेसिं चोदसहं
 महासुमिणाणं देवाणुप्पिया ! ओरालाणं जाव के मण्णे कल्लाणे फलवि-
 त्तिसिसेसे भविससइ ॥ ६९ ॥ तए णं ते सुमिणलक्खणपाढगा सि-
 द्धत्थस्स खत्तियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठ जाव हियया ते
 सुविणे ओगिण्हंति, ओगि २ ता ईहं अणुपविसंति, ईहं २ ता अन्न-
 मन्नेणं सद्धिं संलाविंति, संलावित्ता तेसिं सुमिणाणं लद्धट्ठा गहियट्ठा पु-
 च्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा सिद्धत्थस्स रन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं
 उच्चारमाणा उच्चारमाणा सिद्धत्थं खत्तियं एवं वयासी ॥ ७० ॥ एवं
 खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं सुमिणसत्थे वायालीसं सुविणा तोसं महासुमिणा
 बाहत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा, तत्थं णं देवाणुप्पिया ! अरहंतमातरो वा च-
 क्वट्ठिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्कहरंसि वा (॥ ग्रं० ४०० ॥) गव्वं
 वक्कममाणंसि एतेसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोदस महासुमिणे
 पासित्ता णं पडिबुज्झंति, तं जहा-गय० गाहा ॥ ७१ ॥ वासुदेव-

१ ०त्थेणं खत्तिपणं वंदिय० छ ॥ २ रण्णा इट्ठाहिं कंताहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं वग्गूहिं
 उवसंगहिता समाणा च ॥ ३ परमेणं च ॥ ४ ०संगंसि सयणिज्जंसि जाव ख-ग-च । ०संगंसि
 वासघरंसि तं चेव सव्व जाव छ ॥ ५ संचालेति, संचालेत्ता तेसिं अवा० ॥ ६ सत्थं उक्त्वा० च ॥
 ७ सत्थंसि वाया० छ-ज ॥ ८ ०लीसं सामन्नसुविणा क ॥ ९ पणत्ता च ॥ १० णं तिथ्यगरमातरो
 छ ॥ ११ वा तिथ्यगरंसि वा छ ॥ १२ चक्कट्ठिसि वा च-छ ॥

मायरो वा वासुदेवंसि गन्धं वक्त्रममाणंसि एणमि चोदसण्हं महासुमिणाणं
 अण्णतरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्जंति ॥ ७२ ॥ वल-
 देवमायरो वा वलदेवंसि गन्धं वक्त्रममाणंसि एणसि चोदसण्हं महा-
 सुमिणाणं अन्नयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ता णं पडिबु-
 ज्जंति ॥ ७३ ॥ मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गन्धं वक्त्रंते समागे
 एणसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरं एणं महासुमिणं पासित्ता णं
 पडिबुज्जंति ॥ ७४ ॥ इमे य णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए खत्तियाणीए
 सुमिणा दिट्ठा, जाव मंगल्लकारगा णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए खत्तियाणीए
 सुमिणा दिट्ठा, तं जहा-अत्थलाभो देवाणुप्पिया ! भोगलाभो देवाणुप्पिया !
 पुत्तलाभो देवाणुप्पिया ! सुखलाभो देवाणुप्पिया ! रज्जलाभो देवाणु-
 प्पिया !, एवं खलु देवाणुप्पिया ! तिसला खत्तियाणीया नवण्हं मामाणं
 बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं तुंम्हं कुल्लकेउं कु-
 लदीवं कुलपव्वयं कुलवडिंसयं कुलतिलकं कुलकित्तिकरं कुलनंदिकरं
 कुलजसकरं कुलाधारं कुलपायवं कुलविविद्धिकरं सुखुमालयाणिपायं अही-
 णपडिपुन्नपंचिदियसरीरं लक्खणवज्जणगुणोववेयं माणुग्माणप्पमाणपडि-
 पुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियदंसणं सुखं दारयं
 पयाहिइ ॥ ७५ ॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कालभावे विण्णाय-
 परिणयमेत्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरं वीरं विक्कंते विच्छिण्णविपुलवल्लवाहणे
 चाउरंतचक्कवट्ठी रज्जवई राया भविस्सइ जिणे वा तिलोक्कनायए धम्मवर-
 चक्कवट्ठी, तं ओराला णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा
 दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउक्खणमंगल्लकारगा णं देवाणुप्पिया ! ति-

१ वक्त्रंते एणं क ॥ २ वक्त्रममाणंसि एणसि क-८ ॥ ३ णं मामी ' ति० न ॥ ४ जाव आ-
 रोग्गबुद्धिदीहाउक्खणं ८ ॥ ५ तुम्हं ग-व ॥ ६ कुल्लतुसंताणपियदंसणं क-३ ॥

सलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा ॥ ७६ ॥ तए णं से सिद्धत्थे
 रोया तेसिं सुविणलक्खणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म
 हट्ठतुट्ठ जाव हियए करयल जाव ते सुमिणलक्खणपाढगे एवं वया-
 सि ॥ ७७ ॥ एवमेयं देवाणुप्पिया ! तहमेयं देवा० अवितहमेयं देवा०
 इच्छियमेयं० पडिच्छियमेयं० इच्छियपडिच्छियमेयं देवा०, सच्चे णं एसमट्ठे
 से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्ठु ते सुमिणे सम्मं विणएणं पडिच्छइ, ते
 सुमिणे २ ता ते सुमिणलक्खणपाढए णं विउलेणं पुण्फगंधवत्थमल्लालंकारेणं
 सकारेइ सम्माणेइ, स २ ता विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयति,
 विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलइत्ता पडिविसज्जेइ ॥ ७८ ॥ तए
 णं से सिद्धत्थे खत्तिए सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, सीहा २ ता जेणेव तिसला
 खत्तियाणी जवणियंतैरिया तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता तिसलं
 खत्तियाणि एवं वयासी ॥ ७९ ॥ एवं खलु देवाणुप्पिए ! सुविण-
 सत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं सुमिणे पासित्ता णं
 पडिबुज्झंति ॥ ८० ॥ इमे य णं तुमे देवाणुप्पिए ! चोइस महासु-
 मिणा दिट्ठा, तं० ओराला णं तुंमे जाव जिणे वा तेलोक्कनायए धम्मवर-
 चक्कवट्ठी ॥ ८१ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थस्स
 रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा जाव हियया करयल जाव
 ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ ॥ ८२ ॥ सम्मं पडिच्छित्ता सिद्धत्थेणं

१ खत्तिपछ ॥ २ तरट्ठिया तेणे० व ॥ ३ ० याणि ताहिं इट्ठाहिं जाव एवं वयासी ग ॥ ४ याणि जाव
 सस्सिरियाहिं मितमहुरगंभीराहिं वग्गुहिं अणुवृद्धमाणे एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया !
 सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा बावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा, तत्थ णं
 अरुहंतमायरो वा तं चेव जाव मंडलियमायरो पणं महासुमिणं छ ॥ ४ तुमे देवाणुप्पिते ! सुमिणा
 दिट्ठा जाव आरोग्गत्तुट्ठिदीहाउमंगल्लकारणा ण तुमे देवाणुप्पिय चोइस महासुमिणादिट्ठा, तं०
 अत्थ जाव एवं खलु णवणहं मासाणं तं चेव जिणे वा तेलोक्कनायगे धम्मवरचक्कवट्ठी, तं ओराला
 णं तुमे देवा० सुमिणा दिट्ठा जाव भुज्जो भुज्जो अणुवृद्धति । तए णं छ ॥

रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणिरयणभत्तिचित्ताओ भद्दामणाओ
अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता अतुरियं अचवलं असंमंताए अविलंबियाए गय-
हंससरिसीए गईए जेणेव सते भवणे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ ता सयं
भवणं अणुपविट्ठा ॥ ८३ ॥

जप्पभिइं च णं समणे भगवं महावीरे तं नायकुलं मांहरिए
तप्पभिइं च णं वहवे वेसमणकुंडधारिणो तिरियजंभगा देवा सक्कवयंणं
से जाइं इमाइं पुरापोराणाइं महानिहाणाइं भवंति. तं जहा-पहीणसा-
मियाइं पहीणसेउयाइं पहीणगोत्तागाराइं उच्छन्नसामियाइं उच्छन्नसेउकाइं
उच्छन्नगोत्तागाराइं ॥ गौमाऽऽगरनगरखेडकव्वडमडंवदोणमुहपट्टणासमसं-
वाहसन्निवेसेसु ॥ सिंघाडएसु वा तिएसु वा चउकेसु वा चचरेसु वा चउम्मु-
हेसु वा महापहेसु वा गामट्टाणेषु वा नगरट्टाणेषु वा गामनिद्धमणेषु वा
नगरनिद्धमणेषु वा आवणेषु वा देवकुलेसु वा सभासु वा पवासु वा आरा-
मेषु वा उज्जाणेषु वा वणेषु वा वणसंडेसु वा सुसाणसुन्नागारगिरिकंदर-
संतिसेलोवट्टाणभवणगिहेसु वा सन्निक्खित्ताइं चिट्ठंति ताइं सिद्धत्थराय-
भवणंसि साहरंति ॥ ८४ ॥ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे

१ तंसि नायकुलंमि ता^० अवां० । तं नायकुलं ता^० क-त-व ॥ २ साहिप ५-५-८ ॥ ३ ० वण-
मंदेसेणं से छ ॥ ४ चप्रतो सर्वत्र सामियाइं स्थाने सामियाणि पाठो वत्तंते ॥ ५ ॥ ॥ एत्थि-
पाठः छ ॥ ६ महापट्टपट्टे^० छ ॥ ७ आपसणेषु च ॥ ८ पञ्चासीनित्तं सूत्रमणीनित्तमणं
दस्यते, न प्राचीनासु तालपत्रोयप्रतिपु । छ प्रतो पुनरेतत्सूत्रमनन्तरवत्ति च पञ्चासीनित्तं मूढं स्थानेन दत्तं ।
तथाहि-जं रयणिं समणे भगवं महावीरे तं नायकुलं साहिते तप्पभिइं च णं तं नायकुलं
हिरण्णेणं वट्ठित्था सुवण्णेणं व० पुत्तेहिं व० पत्तहिं व० रज्जेणं व० रट्टेण व० वलेण
व० बाहणेण व० कोसेण व० पुरेण व० जणवणं व० त्रिपुल्लेण व० ८५. मत्त-
सन्धेयम् ॥ ८५ ॥ तप णं रत्तादि यान् अम्हे हिरण्णेणं वट्ठामो जाय अतीव २ पीतीमज्जाममु-
दणं वट्ठामो, अतमंतनामंतरायाणो वनमागता ते जता ण अम्ह पस दारो गवमवामवमहीतो
अभिनिक्खत्ते भविस्सत्ति तता णं अम्हेतस्म दारगस्स जता वट्ठमाणी ति ॥ ८६ ॥ समणे भगवं
महावीरे सन्निगम्भे मातुमणकंपणट्ठाए गिचवत्ते गिचंइं गिरेयणे अलीणपट्टीगत्ते यापि
विट्ठित्था ॥ ८७ ॥ तते णं सा तिसला रत्तियाणी तं गवमं निरुचल निरुद्धं निरेयण अलीण-
पट्टीगत्ते वा वि जाणिता पय च ददे मे से गवमे ८ ॥

नायकुलंसि साहरिए तं रयणिं च णं नायकुलं हिरण्णेणं वड्डित्था सुवण्णेणं
 वड्डित्था धणेणं धन्नेणं रज्जेणं रट्ठेणं बलेणं वाहणेणं कोसेणं कोट्टागारेणं
 पुरेणं अंतेउरेणं जणवएणं जसवाएणं वड्डित्था, विपुलधणकणगरयणमणिमो-
 त्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइएणं संतसारसावएज्जेणं पीइसक्कारसमुद-
 एणं अईव अईव अभिवड्डित्था ॥ ८५ ॥— तए णं समणस्स भगवओ
 महावीरस्स अम्मापिऊणं अयमेयारूवे अज्झत्थिए चित्तिए पत्थिए मणो-
 गए संकप्पे समुप्पज्जित्था—जप्पभिइं च णं अम्हं एस दारए कुच्चिसि
 गव्वभत्ताए वक्कंते तप्पभिइं च णं अमहे हिरण्णेणं वड्डामो सुवन्नेणं व०
 धणेणं धन्नेणं रज्जेणं रट्ठेणं बलेणं वाहणेणं कोसेणं कोट्टागारेणं पुरेणं
 अंतेउरेणं जणवएणं जसवाएणं वड्डामो, विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तिय-
 संखसिलप्पवालरत्तरयणमाइएणं संतसारसावएज्जेणं पिइसक्कारसमुदएणं
 अतीव २ अभिवड्डामो तं जया णं अम्हं एस दारए जाए भविस्सइ तथा
 णं अमहे एयस्स दारगस्स एयाणुरूवं गोत्रं गुणनिष्फन्नं नामधिज्जं करि-
 स्सामो वद्धमाणो त्ति ॥ ८६ ॥

तए णं समणे भगवं महावीरे माउअणुकंपणट्ठाए निच्चले निष्फंदे
 निरेयणे अल्लीणपल्लीणगुत्ते या वि होत्था ॥ ८७ ॥ तए णं तीसे
 तिसलाए खत्तियाणीए अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था—हडे मे से
 गव्वे मडे मे से गव्वे चुए मे से गव्वे गलिए मे से गव्वे एस मे गव्वे
 पुर्व्वि एयति इयाणिं नो एयति त्ति कहु ओहतमणसंकप्पा चित्तासोग-
 सायरं संपविट्ठा करयलपल्हत्थमुही अट्टज्झाणोवगया भूमिगयदिट्ठीया
 झियायइ। तं पि य सिद्धत्थरायभवनं उवरयमुइंगतंतीतलतालनाडइज्ज-
 जणमणुज्जं दीणविमणं विहरइ ॥ ८८ ॥ तए णं समणे भगवं

महावीरे माऊए अयमेयारूवं अज्झत्थियं पत्थियं मणोगयं मंक्कणं
समुप्पण्णं विजाणित्ता एगदेसेणं एयइ ॥ ८९ ॥ तए णं सा तिसला
खत्तियाणी हट्ठुत्तु जाव हियया एवं वयासि—नो खलु मे गव्भे हंडे
जाव नो गलिए, मे गव्भे पुर्वि नो एयइ इयाणि एयइ त्ति कहु हट्ठुत्तु
जाव एवं वा विहरइ ॥ ९० ॥ तए णं समणे भगवं महावीरे गव्भंते
चेव इमेयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ नो खलु मे कण्हइ अम्मापिएहिं
जीवंतेहिं मुंडे भवित्ता अगारवासाओ अणगारियं पव्वइत्तए ॥ ९१ ॥

तए णं सा तिसला खत्तियाणी ण्हाया कयवलिकम्मा कयकोउय-
मंगलपायच्छित्ता सव्वालंकारभूसिया तं गव्भं नाइसीएहिं नाइउण्हहिं
नाइत्तिहेहिं नाइकडुएहिं नाइकसाइएहिं नाइअंविलेहिं नाइमहुरेहिं ना-
तिनिद्धेहिं नातिलुक्खेहिं नातिउल्लेहिं नातिसुक्केहिं उडुभयमाणसुहेहिं
भोयणच्छायणगंधमल्लेहिं ववगयरोगसोगमोहभयपरित्तासा जं तस्स ग-
व्भस्स हियं मियं पत्थं गव्भपोसणं तं देसे य काले य आहारमाहारे-
माणी विवित्तमउएहिं सयणासणेहिं पइरिक्खुहाए मणाणुकूलाए विहार-
भूमीए पसत्थदोहला संपुन्नदोहला सम्माणियदोहला अविमाणियदोहला
वुच्छिन्नदोहला विणीयदोहला सुहं सुहेणं आसयइ सयति चिट्ठइ निसीयइ
तुयट्ठइ सुहं सुहेणं तं गव्भं परिवहइ ॥ ९२ ॥ तेणं कालेणं
तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से गिम्हाणं पढमे मासे दोच्चे
पक्खे चित्तसुद्धे तस्स णं चित्तसुद्धस्स तेरसीदिवसेणं नवण्हं मासाणं बहु-

१ ०त्ता अंगुलियाए कुच्छिभागंस्ति एगदेसेणं एयति ॥ ८९ ॥ तत्ते णं सा तिसला खत्तियाणी नं
गव्भं एयमाणं वेयमाणं चलमाणं फंदमाणं जाणित्ता हट्ठु जाव रोमकूया एवं च णो खलु मे हट्ठे
से गव्भे नो खलु मे मडे से गव्भे णो खलु मे चुए से गव्भे णो खलु मे गलिते से गव्भे, एम
मे गव्भे पुर्वि णो एयति इयाणि एयति त्ति कहु हट्ठु जाव रोमकूया ॥ ९० ॥ ८ ॥ २ गव्भगते
चेव समाणे इमे ० च ॥ ३ ०यणओदणगंधमल्लान्दारेहिं षव ० च ॥ ४ ०परित्तमा जं ० ॥
५ ०ला षवणीय ० अर्वा ॥ ६ ०सीएक्खेणं नव ० ॥

पडिपुत्राणं अद्धट्टमाणं य राइंदियाणं विइकंताणं ॥ उच्चट्टाणगतेसु गहेसु
पढमे चंदजोगे सोमासु दिसासु वितिमिरासु विसुद्धासु जतिएसु सब्ब-
सउणेसु पयाहिणाणुकूलंसि भूमिसर्पिसि मारुयंसि पवातंसि निष्फण्णमे-
दिणीयंसि कालंसि पमुदितपक्कीलिएसु जणवएसु ॥ पुव्वरत्तावरत्तकालस-
मयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं औरोगा आरोगं दारयं
पैयाया ॥ ९३ ॥

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए सा णं रयणी बहूहिं
देवेहि य देवीहि य उवयंतेहि य उप्पयंतेहि यं उप्पिजलमाणभूया कहक-
हभूया यावि होत्था ॥ ९४ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे
जाए तं रयणिं च णं बहवे वेसमणकुंडधारिणो तिरियजंभगा देवा सिद्धत्थ-
रायभवणंसि हिरन्नवासं च सुवन्नवासं च रयणवासं च वयरवासं च वत्थवासं
च आहरणवासं च पत्तवासं च पुप्फवासं च फलवासं च बीयवासं च मल्ल-
वासं च गंधवासं च वण्णवासं च चुण्णवासं च वसुहारवासं च वासि-
सु ॥ ९५ ॥ तए णं से सिद्धत्थे खंत्तिए भवणवइवाणमन्तरजोइस-
वेमाणिएहिं देवेहिं तित्थयरजम्मणाभिसेयमहिमाए कयाए समाणीए प-
च्चसकैलसमयंसि नगरगुत्तिए सदावेइ, नगरगुत्तिए २ ता एवं वया-
सी ॥ ९६ ॥ खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! कुंडपुरे नगरे चारगसोहणं

१ । — एतच्चिह्नमभ्यवर्तो पाठः अर्वाचीनास्तेव प्रतिष्ठु दृश्यते ॥ २ अरोगा अरोगं ग ॥ ३ पस्या
छ ॥ ४ जिनवतितमसूत्रानन्तरं ग प्रतो इदमेकं सूत्रमधिकं वर्तते । तथाहि—जं रयणिं च णं समणे भगवं
महावीरे जाए तं रयणिं च णं बहूहिं देवेहि य देवीहि य उवयंतेहि य उप्पयंतेहि य उज्जोविया
यावि होत्था ॥ ५ जाए तं रयणिं च णं बहवे क-ल-ग-घ ॥ ६ देवीहि य भोवतमाणेहि य
उप्पयमाणेहि य पगालोप लोप देवुज्जोप देवुकलिया देवसन्निवाप देवकइकइप देवुप्पिजल-
मालभूते आबिहोत्था ॥ ९४ ॥ छ ॥ ७ य उज्जोविया यावि होत्था उप्पिजलकभूता च ॥ ८ धारी
तिरि० क-ल-ग ॥ ९ ० गा सकवणसंदेसेणं सिद्ध० छ ॥ १० रयणवइवत्थभाभरणपत्तपु-
प्फवायवुट्ठिं च मल्लगंधचुण्णवुट्ठिं च वसुधाराप वासं वासिसु ॥ ९५ ॥ च ॥ ११ सत्तिप समणस्स
भगवभो महावीरस्स भवण० च ॥ १२ कालंसि भग० क-च ॥

करेह, चारगसोहणं २ ता माणुम्माणवद्धणं करेह, माणु २ ता कुंडपुरं
 नगरं सन्निभतरवाहिरियं आसियसम्मज्जियोवलेवियं सिंघाडगतिचउक्क-
 चच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु सित्तसुइसम्मट्टरत्थंतरावणवीहियं मंचाइमंचक-
 लियं नाणाविहरागेभूसियज्झयपडागमंडियं लाउल्लोइयमहियं गोसीससरस-
 रत्तचंदणदहरदिण्णपंचंगुलितलं उवंचियचंदणकलसं चंदणघट्सुकयतोरण-
 पडिदुवारदेसभागं आसत्तोसत्तविपुलवट्टवग्धारियमल्लदामकलावं पंचवन्नस-
 रससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवं-
 मघमधितगंधुद्धयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं नडनट्टगजल्लम-
 ल्लमुट्टियवेलं वगपवगकहगपठकलासकआइंखगलंखमंखतूणइल्लतुंववीणियं -
 अणेगतालायराणुचरियं करेह कारवेह, करेत्ता कारवेत्ता य जूयसहस्सं च
 मुसलसहस्सं च उस्सवेह, उस्सवित्ता य मम एयमाणत्तियं पच्चप्पि-
 णेह ॥ ९७ ॥ तए णं ते^१ णगरगुत्तिया सिद्धत्थेणं रत्ता एवं वुत्ता
 समाणा हट्टतुट्ट जाव हियया करयल जाव पडिसुणिता खिप्पामेव कुंडपुरे
 नगरे चारगसोहणं जाव उस्सवेत्ता जेणेव सिद्धत्थे राया तेणेव उवागच्छंति,
 २ ता करयल जाव कट्टु सिद्धत्थस्स रत्तो एयमाणत्तियं पच्चप्पि-
 णंति ॥ ९८ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया जेणेव अट्टणसाला तेणेव
 उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता जाव सब्बोरोहेणं सब्बपुण्णगंधवत्थमल्लालं-

१ ०रागऊसियज्झयपडागातिपडागं च-उ ॥ २ उवहियं ग ॥ ३ ०ध्वत्तुरभिमघं च ॥
 ४ ०णियसूतमागदपगिवितं पूयामहामहिमसंपउत्तं जूयसहस्सं चऊसहस्सं च ऊसवेह ॥ ५ जूयस-
 हस्स आयामजामादियसकार च पूयामहिमसंजुत्तं ऊसवेह च ॥ ६ ०त्ता य अच्चेध य पुप्फ य,
 [२ ता य मम] एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चं ॥ ७ ते कोटुंवियपुरित्ता सिद्धं ॥
 ८ ०मेव सत्तियकुंडग्गामे नगरे चारगसोहणंकरेति, तहेव जाव चऊसहस्सं च ऊसविंति, ऊसवेत्ता
 अच्चेति य पुंयंति य एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चं ॥ ९ ततेण से सिद्धत्थे सत्तिय जेणेव
 अट्टणसाला तेणेव उवागच्छति दोच्चं पि कोटुंवियपुरित्ते सहावेति, २ ता पय बदामी-गिप्पामेव
 भो देयाणुपिया ! कुंडपुरे नगरे उस्सुत्तं उक्करं उक्किट्ठं अदिज्जं अमेज्जं अभट्ठप्पयेसं अदंढ-
 कोट्ठिमं अधरिमं अगणिमं सन्विट्ठीप सव्यजुत्तीप सव्यवलेणं सव्यसमुदपणं सव्यापरेणं सव्यसं-

कारविभूसाए सव्वतुडियसदनिनाएण महया इड्डीए महया जुतीए महया
 वलेणं महया वाहणेणं महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगप्पवा-
 इएणं संखपणवपडहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुकमुरवमुइंगदुंदुहिनिग्घोसणा-
 दितरवेणं उस्सुं कं उकरं उक्किट्ठं अदेज्जं अमेज्जं अभडप्पवेसं अडंडकोडंडिमं
 अधरिमं गणियावरनाडइज्जकलियं अणेगतालायराणुचरियं अणुद्धुयमुइंगं
 (ग्रं० ५००) अमिलायमल्लदामं पमुइयपक्कीलियसपुरजणजाणवयं द-
 सदिवसट्ठिइपडियं करेइ ॥ ९९ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया दसा-
 हियाए ठिइपडियाते वट्टमाणीए सइए य साहस्सिए य सयसाहस्सिए य
 जाए य दाए य भाए य दलमाणे य दवावेमाणे य सइए य साहस्सिए य
 सयसाहस्सिए य लंभे पडिच्छेमाणे य पडिच्छावेमाणे य एवं वा विह-
 रइ ॥ १०० ॥ तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अम्मापियरो
 पढमे दिवसे ठिइपडियं करेति, तइए दिवसे चंदसूरस्स दंसणियं करेति,
 छट्ठे दिवसे जागरियं करेति, एकारसमे दिवसे विइकंते निव्वत्तिए अ-
 सुतिजातकम्मकरणे संपत्ते वारसाहदिवसे विउलं असणपाणंखाइमसाइमं
 उवक्खडाविति, उव २ ता मित्तनाइनियगसयणसंवंधिपरिजणं नायए य
 खत्तिए य आमंतेत्ता तओ पच्छा ण्हाया कयवलिकम्मा कयकोउयमंगल-

भवेणं सव्वप्पगतीहिं सव्वविभूतीए सव्वविभूसाए सव्वतालायरेहिं सव्वणाडएहिं सव्वरोध-
 परिवारेणं सव्वपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वतुरियसन्निपादेणं महता इड्डीए महता
 जुत्तीए महता वलेणं महता वाहणेणं महता समुदएणं महता वरतुडियजमगसमगपडुप्पवाइतरवेणं
 संखपणवपडहभेरिझल्लरि दुंदुभि मुरवमुर्तिगखरंमुहि णिग्घोसणातिपणं गणियावरणाडइज्जकलितं
 अणेगतालायराणुचरितं अणुद्धुयमुर्तिगअमिलातमल्लदामं पमुतितपक्कीलितं विजयवेजयंतं मपू-
 रजण जाणवतं दसरायं ठियपडितं करेइ, जुयं च उव्विहइ, ते वि पतेणं चेव बिहिणा करेति
 जाव पच्चप्पिणंति ॥ ९९ ॥ ततेणं से सिद्धत्थे खत्तिए दसराइयाए ठितपडियाए वट्टमाणीए सपहिं
 य साहस्सेहिं य सयसाहस्सीपहिं य जातेहिं दाएहिं भाएहिं पीतिदाणं दलयमाणे दवावेमाणे
 सत्तिए य साहस्सिए य लंभे पडिच्छमाणे विहरति ॥ १०० ॥ च ॥

१ ०रियं जागरैति च-व ॥

पायच्छित्तो सुद्धप्पावेसाइं मंगल्लाइं वत्थाइं पवरपरिहितं भोयणवेलाए भो-
यणमंडवंसि सुहासणवरगया तेणं मित्तैनाइनियगसयणसंवंधिपरिजणेणं
नायएहि य सद्धिं तं विउलं अंसणं ४ आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुं-
जेमाणा परिभाएमाणा विहरंति ॥ १०१ ॥ जिमियभुत्तोत्तरागया
वि य णं समाणा आयंता चोक्खा परमसुईभूया तं मित्तनाइनियगसयण-
संवंधिपरिजणं नायए य खत्तिए य विउलेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं
सक्कारेंति सम्माणेंति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता तस्सेव मित्तनाइनियग-
सयणसंवंधिपरिजणस्स नायाण य खत्तियाण य पुरओ एवं वया-
सी ॥ १०२ ॥ पुब्बि पि य णं देवाणुप्पिया! अम्हं एयंसि दारगंसि
गैव्भं वक्कंतंसि समाणंसि इमेयारूवे अब्भत्थिए चित्तिए जाव समुप्पज्जि-
त्था-जप्पभिइं च णं अम्हं एस दारए कुच्छिसि गव्भत्ताए वक्कंते तप्प-
भिइं च णं अम्हे हिरन्नेणं वड्डामो सुवन्नेणं धणेणं धन्नेणं जाव साव-
एज्जेणं पीइसक्कारेणं अईव २ अभिवड्डामो सामंतरायाणो वसमागया य तं
जया णं अम्हं एस दारए जाए भविस्सइ तया णं अम्हे एयस्स दारगस्स
एयाणुरूवं गोन्नं गुणनिप्फन्नं नामधिज्जं करिस्सामो वद्धमाणु त्ति, तं होउ
णं कुमारे वद्धमाणे २ नामेणं ॥ १०३ ॥

समणे भगवं महावीरे कासवगोत्ते णं, तस्स णं तओ नामधेज्जा
एवमाहिज्जंति, तं जहा-अम्मापिउंसंतिए वद्धमाणे १ सहसम्मूर्इयाते समणे
२ अयले भयभेरवाणं परीसहोवसग्गाणं खंतिखमे पडिमाणं पालए धीमं
अरतिरतिसहे दविए वीरियसंपन्ने देवेहिं से णामं कयं समणे भगवं महा-
वीरे ३ ॥ १०४ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पिया कासवे

१ ०च्छित्ता सव्यालंकारभूतिया भोयणवे० च। ०च्छित्ता भोयणवे० क-ग-ग-प ॥

२ मित्त जाव खत्तिएहि य सद्धि उ ॥ ३ भत्तणं दू आत्ता० च ॥ ४ गव्भं गर्तंति सम्माणं
इमे० च-छ। गव्भं वक्कममाणंसि इमे० क ॥ ५ ०ज्जित्ता-ज० क ॥ ६ ०पितोसं० च-२४

माणुस्माओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे आहोहिण्ण अप्पड्डिवाइ नाणदमणे
 होत्था । तए णं समणे भगवं महावीरे तेणं अणुत्तरेणं आहोहिण्णं नाण-
 दंसणेणं अप्पणो निक्खमणकालं आभोएइ, अप्पणो २ ता चेच्चा हिरण्णं
 चेच्चा सुवन्नं चेच्चा धणं चेच्चा रज्जं चेच्चा रट्ठं एवं वलं वाहणं कोसं को-
 ट्ठागारं चेच्चा पुरं चेच्चा अंतेउरं चेच्चा जणवयं चेच्चा विपुल्लधणकणगरय-
 णमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइयं मंतसारसावतेज्जं विच्छद्दु-
 इत्ता विगोवइत्ता दाणं दायारेहिं परिभाएत्ता दाइयाणं परिभाएत्ता जे से
 हेमंताणं पढमे मासे पढमे पक्खे मग्गसिरवहुले तस्स णं मग्गसिरवहु-
 लस्स दसमीपक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए अभिनिविट्ठाए
 पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं चंदप्पभाए सीयाए सदे-
 वमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे संखियच्चक्खियनंगलियमुहमं-
 गलियवद्धमाणगपूसमाणगधंटियगणेहिं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं
 मणुण्णाहिं मणामाहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं
 मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं अभिनंदमाणा अभिसंथुवमाणा य एवं व-
 यासी ॥ १११ ॥ जय २ नंदा ! जय २ भद्दा ! भदंते ।-अभग्गेहिं
 णाणदंसणचैरित्तेहिं अजियाइं जिणाहिं इंदियाइं, जियं च पालेहिं समण-
 धम्मं, जिअविग्घो वि य वसाहिं तं देव ! सिद्धिमज्जे, निहणाहिं रागदो-
 समल्ले तवेणं, धिइधणियवद्धकच्छे महाहिं अट्ठकम्मसत्तू आणेणं उत्तमेणं
 मुक्केणं अप्पमत्तो हराहिं आराहणपडागं च वीर ! तेलोकरंगमज्जे,
 पावय वित्तिमिरमणुत्तरं केवलं वरणाणं, गच्छ य मोक्खं परमपयं जिणव-

गोत्रेण, तस्य णं तयो नामधेया एवमाहिजाति, तं जहा-सिद्धये इ वा
 सेजसे इ वा जसे इ वा ॥ १०५ ॥ समणस्स णं भगवओ
 महवीरस्स माया वासिद्धी गोत्रेण, वीसे णं तयो नामधेया एवमा-
 हिजाति, तं जहा-तिसला इ वा विदेहदिणा इ वा पियकारिणी इ
 वा ॥ १०६ ॥ समणस्स णं भगवओ महवीरस्स पित्तजे सुणसे,
 जेह माया वंदिवद्धो, भगिणी सुदंसणा, भारिया जसोया कोटिन्ना
 गोत्रेण ॥ १०७ ॥ समणस्स णं भगवओ महवीरस्स णं धूया
 कासवी गोत्रेण, वीसे णं दो नामधेया एवमाहिजाति, तं जहा-अणोजा
 इ वा पियदंसणा इ वा ॥ १०८ ॥ समणस्स णं भगवओ महवी-
 रस्स नवुइ कासवी गोत्रेण, वीसे णं दो नामधेया एवमाहिजाति, तं
 जहा-सेसवई इ वा जसेवई इ वा ॥ १०९ ॥ समण भगवं महवीरे
 दससे दसवपतिन्ने पटिखे ओलीण महेए विणीए नाए नायपुसे नाय-
 कुलवंदे विदेहे विदेहदिन्ने विदेहजसे विदेहसुमाले वीसे वासाइ विदेहसि
 कइ अमापिइहं देवतगएहं गुरुमहत्तरएहं अमणुन्नाए समत्तपइन्ने
 पुणरपि लोपतिएहं जियकपिएहं देवेहं ताहं इट्ठाहं कंताहं पियाहं
 मणुन्नाहं मणामाहं ओगालाहं कज्जाणाहं सिवाहं धन्नाहं भाज्जाहं
 मियमहुंरससिरीयाहं हियममपिज्जाहं हियपण्हपिज्जाहं गंभी-
 रीहं अपुणकंताहं वग्गहं अणवरयं अभिनंदमणा य अभियुज्जमणा
 य एवं वयासी-जय २ वंदा। जय २ मदा। मदे ते जय २ खतियवर-
 वसदा। बुद्धाहि भावं लोचनदा। पवसेहि धम्मतिथिं हियसुहनिस्से-
 यसकरं सव्वलोए सव्वजीवाणं भविस्सई ति कइ जय २ मदे पउ-
 लंति ॥ ११० ॥ पुर्वि पि य णं समणस्स भगवओ महवीरस्स

माणुस्साओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे आहोहिए अप्पड्डिवाई नाणदंसणे
 होत्था । तए णं समणे भगवं महावीरे तेणं अणुत्तरेणं आहोहिएणं नाण-
 दंसणेणं अप्पणो निक्खमणकालं आभोएइ, अप्पणो २ चा चेच्चा हिरण्णं
 चेच्चा सुवन्नं चेच्चा धणं चेच्चा रज्जं चेच्चा रट्ठं एवं वलं वाहणं कोसं को-
 ट्ठागारं चेच्चा पुरं चेच्चा अंतेउरं चेच्चा जणवयं चेच्चा विपुलधणकणगरय-
 णमणिमोत्तियसंखसिलप्पवासरत्तरयणमाइयं संतसारसावतेज्जं विच्छड्डु-
 इत्ता विगोवइत्ता दाणं दायारेहिं परिभाएत्ता दाइयाणं परिभाएत्ता जे से
 हेमंताणं पढमे मासे पढमे पक्खे मग्गसिरवहुले तस्स णं मग्गसिरवहु-
 लस्स दसमीपक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए अभिनिविट्ठाए
 पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं चंदप्पभाए सीयाए सदे-
 वमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे संखियचक्खियनंगलियमुहमं-
 गलियवद्धमाणगपूसमाणगधंटियगणेहिं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं
 मणुण्णाहिं मैणामाहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं
 मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं अभिनंदमाणा अभिसंथुवमाणा य एवं व-
 यासी ॥ १-११ ॥ जय २ नंदा ! जय २ भद्दा ! भदंते । — अँभग्गेहिं
 णाणदंसणचैरित्तेहिं अजियाइं जिणाहि इंदियाइं, जियं च पालेहि समण-
 धम्मं, जिअविग्घो वि य वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्जे, निहणाहि रागदो-
 समल्ले तवेणं, धिइधणियवद्धकच्छे महाहि अट्ठकम्मसत्तू ज्ञाणेणं उत्तमेणं
 सुक्केणं अप्पमत्तो हराहि आराहणपडागं च वीर ! तेलोकरंगमज्जे,
 पावय वित्तिमिरमणुत्तरं केवलं वरणाणं, गच्छ य मोक्खं परमपयं जिणव-

१ ०पत्ता ॥ तेणं कालेणं तेणं समपणं समणे भगवं महावीरे जे से हेमं० अवां० ॥
 २ मणोरमाहिं ओरा० व ॥ ३ ०ल्लाहिं सत्सिरीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपरहायणिज्जाहिं
 मितमहुग्गंभीराहिं अट्ठसंभियाहिं अपुण्हत्ताहिं वग्गूहिं अणवरतं अभिणंदंता य अभियुणंता य
 एवं वयासी ॥ १११ ॥ छ ॥ ४ । — एतच्चिउमध्यगत पाठः अवां० ॥ ५ ०चरित्तमुत्तमेहिं अजि० उ ॥

१० चतुः, अग्निमहिषा नामकं दशमस्कन्धं ध्यायेत् तं अग्निपथं च ॥ २० कवेरि अजनिं च ॥ ३० नादिनामसहं च ॥ ४० तं २ चतुर्दं भवत् ॥ ५० पावरापुं च ॥ ६० — एतन्निबन्धनम्यातः पाठः अर्थो । गालगनीयमिति तु एतत्कथ्यते, आष ऋषेय वसिष्ठे ॥ ७० मुष्टिमुद्वर्गद्विं च ॥

लोयं करेइ, स २ ता छट्टेणं भत्तेणं अपाणएणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं
जोगमुवागएणं एगं देवदूसमायाय एगे अवीए मुंडे भवित्ता अगाराओ
अणगारियं पव्वइए ॥ ११४ ॥

समणे भगवं महावीरे संवच्छरं साहियं मासं जाव चीवरधारी
होत्था, तेण परं अचेलेपाणिपडिग्गहए ॥ ११५ ॥ समणे भगवं
महावीरे साइरेगाइं दुवालस वासाइं निच्चं वोसट्ठकाए चियत्तदेहे
जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति, तं जहा—दिक्वा वा माणुस्सा वा तिरि-
क्खजोणिया वा अणुलोमा वा पडिलोमा वा ते उप्पन्ने सम्मं सहइ
खमइ तित्तिक्खइ अहियासेइ ॥ ११६ ॥ तए णं समणे भगवं
महावीरे अणगारे जाए इरियासमिए भासासमिए एसणासमिए आ-
याणभंडमत्तनिकखेवणासमिए उच्चारपासवणखेलसिंघाणजल्लपारिट्ठावाणि-
यासमिए मणसमिए वइसमिए कायसमिए मणगुत्ते वयगुत्ते कायगुत्ते
गुत्ते गुत्तिंदिए गुत्तवंभयारी अकोहे अमाणे अमाए अलोभे संते
पसंते उवसंते परिनिव्वुडे अणासवे अममे अक्किंचणे छिन्नंगंथे निरु-
वलेवे, कंसपाई इव मुक्कतोये, संखो इव निरंजणे, जीवो इव अप्पडिहयगई,
गगणं पिव निरालंबणे, वायुरिव अप्पडिवद्धे, सारयसलिलं व सुद्धहियए,
पुक्खरपत्तं व निरुवलेवे, कुम्मो इव गुत्तिंदिए, खग्गिविसाणं व एगजाए,
विहग इव विप्पमुक्के, भारुंडपक्खी इव अप्पमत्ते, कुंजरो इव सोडीरे,
वसभो इव जायथामे, सीहो इव दुद्धरिसे, मंदरो इव अप्पकंपे, सागरो
इव गंभीरे, चंदो इव सोमैलेसे, सूरु इव दित्तेए, जच्चकणगं व
जायरूवे, वसुंधरा इव सब्बफासविसहे, सुहुयहुयासणो इव तेयसा

१ ०काए विवित्तदेहे छ ॥ २ तए ण से भगवं क-ल-ग-घ-व ॥ ३ भिन्नंगंथे क-व ॥
४ ०यए, आगरिस्तपलिभागे विग्र पागडभावे, पुक्ख^० उ ॥ ५ ०मदंनणे, सूरु उ ॥

जलं ॥ ११७ ॥
 -एतस्मिं पदं इमां दृष्टिं संशयान्नाहो-
 कंसे संखे जीवे, गणो वायुं य सरयसि जले य । पुनरप्यपे कस्य, विहो
 एतं य आरं ॥ १ ॥ कुंजर वससे सीह, पाराया चैव समरसखोस ।
 चंद्रे मरे कण्ठे, वसुधया चैव हृयवे ॥ २ ॥ - नस्य णं तस्म मावतस
 कल्ये पदिवंशो भवति । से य पदिवंशे चउविहं पणसे, सं जहा-दवओ
 खेतओ कालओ भवओ । दवओ णं सविताचितमसिपुसु दवेषु ।
 खेतओ णं गणो वा नारो वा अणो वा खिते वा खले वा घरे वा
 अणो वा गहे वा । कालओ णं सपु वा अवतिथप वा आणपणप वा
 भवे वा खणो वा लवे वा सुहं वा अहोरे वा पयसे वा मासे वा उऊ वा
 अणो वा संवच्छे वा अणपरे वा दहिकालसंजो वा । भावओ णं कोहे
 वा गणो वा मापण वा लोसे वा भवे वा दसे वा पेजे वा दोसे वा
 कले वा अणयणो वा पेषु वा परपिण वा अरितो वा माया-
 भवे वा सिद्धसंभवासे वा । (अं ६००) तस्म णं मावतस्य चो एवं
 भवे ॥ ११८ ॥
 से णं माव वसवामवज्जं अहं निहहेमंतिप मासे
 गणे एणहं नारं पंचाहं वारोचंमसमाकपे समतिगमणिजे-
 कंथो समदंभवसिद्धे इहलोपपलोअपविहं जीविथमरो निरवकंसे सं-
 सारपारोअो कस्यसंनिजवायणद्विपे अमुद्विपे एवं च णं विहरे ॥ ११९ ॥
 तस्म णं मावतस्य अणुतेणं गणो अणुतेणं दंसोणं अणु-
 तेणं चित्तेणं अणुतेणं आलपणं अणुतेणं विहारेणं अणुतेणं वीरि-
 एणं अणुतेणं अणुतेणं मदेवेणं अणुतेणं लाघवेणं अणुत-
 राणं खंतीप अणुतराणं सुतीप अणुतराणं गुतीप अणुतराणं वुद्धिप
 अणुतेणं सच्चसंभवावसुचिपुसोवचइयकलपरिनिव्वाणमरोणं अणुणं

१ - एतस्मिं पदं इमां दृष्टिं संशयान्नाहो कंसे संखे जीवे । पुनरप्यपे कस्य, विहो
 एतं य आरं ॥ १ ॥ कुंजर वससे सीह, पाराया चैव समरसखोस ।
 चंद्रे मरे कण्ठे, वसुधया चैव हृयवे ॥ २ ॥ - नस्य णं तस्म मावतस
 कल्ये पदिवंशो भवति । से य पदिवंशे चउविहं पणसे, सं जहा-दवओ
 खेतओ कालओ भवओ । दवओ णं सविताचितमसिपुसु दवेषु ।
 खेतओ णं गणो वा नारो वा अणो वा खिते वा खले वा घरे वा
 अणो वा गहे वा । कालओ णं सपु वा अवतिथप वा आणपणप वा
 भवे वा खणो वा लवे वा सुहं वा अहोरे वा पयसे वा मासे वा उऊ वा
 अणो वा संवच्छे वा अणपरे वा दहिकालसंजो वा । भावओ णं कोहे
 वा गणो वा मापण वा लोसे वा भवे वा दसे वा पेजे वा दोसे वा
 कले वा अणयणो वा पेषु वा परपिण वा अरितो वा माया-
 भवे वा सिद्धसंभवासे वा । (अं ६००) तस्म णं मावतस्य चो एवं
 भवे ॥ ११८ ॥
 से णं माव वसवामवज्जं अहं निहहेमंतिप मासे
 गणे एणहं नारं पंचाहं वारोचंमसमाकपे समतिगमणिजे-
 कंथो समदंभवसिद्धे इहलोपपलोअपविहं जीविथमरो निरवकंसे सं-
 सारपारोअो कस्यसंनिजवायणद्विपे अमुद्विपे एवं च णं विहरे ॥ ११९ ॥
 तस्म णं मावतस्य अणुतेणं गणो अणुतेणं दंसोणं अणु-
 तेणं चित्तेणं अणुतेणं आलपणं अणुतेणं विहारेणं अणुतेणं वीरि-
 एणं अणुतेणं अणुतेणं मदेवेणं अणुतेणं लाघवेणं अणुत-
 राणं खंतीप अणुतराणं सुतीप अणुतराणं गुतीप अणुतराणं वुद्धिप
 अणुतेणं सच्चसंभवावसुचिपुसोवचइयकलपरिनिव्वाणमरोणं अणुणं

४ कस्यसंनिजं ॥ ५ कस्यसंनिजं ॥ ६ कस्यसंनिजं ॥ ७ कस्यसंनिजं ॥ ८ कस्यसंनिजं ॥ ९ कस्यसंनिजं ॥ १० कस्यसंनिजं ॥ ११ कस्यसंनिजं ॥ १२ कस्यसंनिजं ॥ १३ कस्यसंनिजं ॥ १४ कस्यसंनिजं ॥ १५ कस्यसंनिजं ॥ १६ कस्यसंनिजं ॥ १७ कस्यसंनिजं ॥ १८ कस्यसंनिजं ॥ १९ कस्यसंनिजं ॥ २० कस्यसंनिजं ॥ २१ कस्यसंनिजं ॥ २२ कस्यसंनिजं ॥ २३ कस्यसंनिजं ॥ २४ कस्यसंनिजं ॥ २५ कस्यसंनिजं ॥ २६ कस्यसंनिजं ॥ २७ कस्यसंनिजं ॥ २८ कस्यसंनिजं ॥ २९ कस्यसंनिजं ॥ ३० कस्यसंनिजं ॥ ३१ कस्यसंनिजं ॥ ३२ कस्यसंनिजं ॥ ३३ कस्यसंनिजं ॥ ३४ कस्यसंनिजं ॥ ३५ कस्यसंनिजं ॥ ३६ कस्यसंनिजं ॥ ३७ कस्यसंनिजं ॥ ३८ कस्यसंनिजं ॥ ३९ कस्यसंनिजं ॥ ४० कस्यसंनिजं ॥ ४१ कस्यसंनिजं ॥ ४२ कस्यसंनिजं ॥ ४३ कस्यसंनिजं ॥ ४४ कस्यसंनिजं ॥ ४५ कस्यसंनिजं ॥ ४६ कस्यसंनिजं ॥ ४७ कस्यसंनिजं ॥ ४८ कस्यसंनिजं ॥ ४९ कस्यसंनिजं ॥ ५० कस्यसंनिजं ॥ ५१ कस्यसंनिजं ॥ ५२ कस्यसंनिजं ॥ ५३ कस्यसंनिजं ॥ ५४ कस्यसंनिजं ॥ ५५ कस्यसंनिजं ॥ ५६ कस्यसंनिजं ॥ ५७ कस्यसंनिजं ॥ ५८ कस्यसंनिजं ॥ ५९ कस्यसंनिजं ॥ ६० कस्यसंनिजं ॥ ६१ कस्यसंनिजं ॥ ६२ कस्यसंनिजं ॥ ६३ कस्यसंनिजं ॥ ६४ कस्यसंनिजं ॥ ६५ कस्यसंनिजं ॥ ६६ कस्यसंनिजं ॥ ६७ कस्यसंनिजं ॥ ६८ कस्यसंनिजं ॥ ६९ कस्यसंनिजं ॥ ७० कस्यसंनिजं ॥ ७१ कस्यसंनिजं ॥ ७२ कस्यसंनिजं ॥ ७३ कस्यसंनिजं ॥ ७४ कस्यसंनिजं ॥ ७५ कस्यसंनिजं ॥ ७६ कस्यसंनिजं ॥ ७७ कस्यसंनिजं ॥ ७८ कस्यसंनिजं ॥ ७९ कस्यसंनिजं ॥ ८० कस्यसंनिजं ॥ ८१ कस्यसंनिजं ॥ ८२ कस्यसंनिजं ॥ ८३ कस्यसंनिजं ॥ ८४ कस्यसंनिजं ॥ ८५ कस्यसंनिजं ॥ ८६ कस्यसंनिजं ॥ ८७ कस्यसंनिजं ॥ ८८ कस्यसंनिजं ॥ ८९ कस्यसंनिजं ॥ ९० कस्यसंनिजं ॥ ९१ कस्यसंनिजं ॥ ९२ कस्यसंनिजं ॥ ९३ कस्यसंनिजं ॥ ९४ कस्यसंनिजं ॥ ९५ कस्यसंनिजं ॥ ९६ कस्यसंनिजं ॥ ९७ कस्यसंनिजं ॥ ९८ कस्यसंनिजं ॥ ९९ कस्यसंनिजं ॥ १०० कस्यसंनिजं ॥

भावेमाणस्स दुवालसं संवच्छराइं विइकंताइं । तेरसमंस्स संवच्छरस्स अंतरा
 वट्टमाणस्स जे से गिम्हाणं दोच्चे मासे चउत्थे पक्खे वइसाहसुद्धे तस्स
 णं वइसाहसुद्धस्स दसमीए पक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए
 अभिनिवट्टाए पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं जंभिय-
 गामस्स नगरस्स बहिया उजुवालियाए नईए तीरे वियावत्तस्स चेईयस्स
 अदूरसामंते सामागस्स गाहावइस्स कट्टकरणंसि सालपायवस्स अहे गो-
 दोहियाए उक्कुडुयनिसिज्जाए आयावणाए आयावेमाणस्स छट्ठेणं भत्तेणं
 अपाणएणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाण-
 स्स अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुत्ते केवलवरना-
 णदंसणे समुप्पत्ते ॥ १२० ॥ तए णं से भगवं अरहा जाए जिणे
 केवली सब्बन्नू सब्बदरिसी सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स परियायं जाणइ
 पासइ, सब्बलोए सब्बजीवाणं आगइं गइं ठिइं चवणं उववायं तक्कं मणो
 माणसियं भुत्तं कडं पडिसेवियं आविकम्मं रहोकम्मं अरहा अरहस्सभागी
 तं तं कालं मणवयणकयजोगे वट्टमाणानं सब्बलोए सब्बजीवाणं सब्बभावे
 जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १२१ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे अट्ठियगामं
 नीसाए पढमं अंतरावासं वासावासं उवागए । चंपं च पिट्ठिचंपं च निस्साए
 तओ अंतरावासे वासावासं उवागए । वेसालिं नगरिं वाणियगामं च
 निस्साए दुवालस अंतरावासे वासावासं उवागए । रायगिहं नगरं नालंदं च
 बाहरियं निस्साए चोदस अंतरावासे वासावासं उवागए । छं भिहिलाए
 दो भदियाए एणं आलभियाए एणं सावत्थीए एणं पणीयभूमीए एणं

१ ०लस वासाइं वि० च-छ ॥ २ ०मस्स वासस्स च-छ ॥ ३ तीरंसि वि० उ ॥ ४ तए
 णं भगवं महावीरे क-ग । तए णं समणे भगवं महावीरे क्लकि० । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे
 भगवं महावीरे अवा० ॥ ५ सब्बजगज्जीवाणं च ॥ ६ ०काइए जोगे उ ॥ ७ छ महिलियाए क-घ ॥

पावाए मडिअमाए हथियालस रओ रज्जुमसहाए अपच्छिम अंतरावास
 वासवास उवाए ॥ १२२ ॥ तस्य पं जे से पावाए मडिअमाए
 हथियालस रओ रज्जुमसमाए अपच्छिम अंतरावास वासवास उवाए,
 तस्य पं अंतरावासस जे से वासाण चउत्ये मासे मत्तमे पक्खे कसिय-
 वड्डले तस्य पं कसियवड्डलस पञ्चसीपक्खेण जा सा चरिमा रयणी ते
 रयणि च पं समणे अगं महावीरे कालाए विडंकेते समुज्जाए छिजजाइज-
 रामणवंधणे सिद्धे बुद्धे मुत्ते अंगगडे परिनिवुडे सवड्डकयपहीणे चंटे
 नाम से दोखे सवच्छे पीतिवड्डणे मासे नतिवड्डणे पक्खे सुवधयणी नाम
 से दिवसे उवसमि ति पवुच्चइ देवाणंता नाम सा रयणी निरुडे ति
 पवुच्चइ अच्च लवे मुट्ठसे पाणं थोवे सिद्धे नामो करणे सवड्डसिद्धे मुट्ठसे
 साइणा नक्खसेण जोगमुवमाणं कालाए विडंकेते जाव सवड्डकयप-
 हीणे ॥ १२३ ॥ जं रयणि च पं समणे अगं महावीरे कालाए
 जाव सवड्डकयपहीणे सा पं रयणी वड्डिहे देवेहि य ओवय-
 माणीहि य उययमाणीहि य उज्जीविमा याति होत्या ॥ १२४ ॥ जं
 रयणि च पं समणे अगं महावीरे कालाए जाव सवड्डकयपहीणे सा
 पं रयणी वड्डिहे देवेहि य ओवयमाणीहि य उययमाणीहि य
 उज्जीवल्लामाणमूया कहकहमूया या ति होत्या ॥ १२५ ॥ जं रय-
 णि च पं समणे अगं महावीरे कालाए जाव सवड्डकयपहीणे ते रयणि
 च पं जेइसस गीयमसस इंदमंडेसस अणगारसस अंतेवासिसस नायए
 प्पेजवंधणे वीच्छिजे अणंते अणुत्तरे अणुत्तरे जाव केवल्लवरणादंसणे समु-
 ष्पञ्जे ॥ १२६ ॥ जं रयणि च पं समणे जाव सवड्डकयपहीणे ते
 रयणि च पं नव मण्डे नव लिच्छडे कासीकोसलगा अट्ठारस ति
 गणरायाणी अमावसाए पारासीय पोसहोववास पड्डवड्डसु, गते से

भावुज्जोए दव्वुज्जोवं करिस्सामो ॥ १२७ ॥ जं रयणिं च णं समणे
जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं खुद्दाए भासरासी महग्गहे
दोवाससहस्सट्ठिई समणस्स भगवओ महावीरस्स जम्मनक्खत्तं सं-
कंते ॥ १२८ ॥ जप्पभिइं च णं से खुद्दाए भासरासी महग्गहे दो-
वाससहस्सट्ठिई समणस्स भगवओ महावीरस्स जम्मनक्खत्तं संकंते तप्प-
भिइं च णं समणाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य नो उदिए उदिए पूयासक्कारे
पवत्तति ॥ १२९ ॥ जया णं से खुद्दाए जाव जम्मनक्खत्ताओ वीत्ति-
कंते भविस्सइ तया णं समणाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य उदिए उदिए
पूयासक्कारे पवत्तिस्सति ॥ १३० ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं
महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं कुंथू अणुद्धरी
नामं समुप्पन्ना, जा ठिया अचलमाणा छउमत्थाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण
य नो चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जा अठिया चलमाणा छउमत्थाणं नि-
ग्गंथाणं निग्गंथीण य चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जं पासित्ता वहुहिं नि-
ग्गंथेहिं निग्गंथीहि य भत्ताइं पच्चक्खायाइं ॥ १३१ ॥ से किमाहु
भंते!? अज्जप्पभिइं दुराराहए संजमे भविस्सइ ॥ १३२ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
इंदभूइपामोक्खाओ चोदस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया
होत्था ॥ १३३ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स अज्जचंदणा-
पामोक्खाओ छत्तीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जियासंपया हो-
त्था ॥ १३४ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स संखसयगपामोक्खाणं
समणोवासगाणं एगा सयसाहस्सी अउणट्ठिं च सहस्सा उक्कोसिया समणो-
वासयाणं संपया होत्था ॥ १३५ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स

ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਮੰਤ੍ਰ

विष्णुकामां सन्दर्शयन्निदं विना वि अविनं वारयामास।

॥ १३७ ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

महाराष्ट्र शासन द्वारा जारी किया गया

॥ ७३८ ॥ श्रीनिवासाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

॥ ४३९ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ ०४० ॥ श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

১৯৫৫ খ্রিঃ ১৯৫৫ খ্রিঃ ১৯৫৫ খ্রিঃ ১৯৫৫ খ্রিঃ ১৯৫৫ খ্রিঃ ১৯৫৫ খ্রিঃ

॥ १४१ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

॥ ८४६ ॥

सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः सिन्धुः

॥ ६४३ ॥ इति

[illegible]

॥ ४४१ ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

महावीरस्य इतिहा अंगकटभूमी इत्यादि न जहा-जुगकटभूमी य पति-

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

क-॥ २ अतिवर्षा दिवसि ० क ॥ ५ दीवसम् ० ख-॥ ३ ० मां पावसाभात् उक्तीति पा

Illegible Information

शायंतकडभूमी य । जाव तच्चाओ पुरिसजुगाओ जुगंतकडभूमी, चउवास-
परियाए अंतमकासी ॥ १४५ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे तीसं वासाइं
अगारवासमज्जे वसित्ता, साइरेगाइं दुवालस वासाइं छउमत्थपरियागं पाउ-
णित्ता, देसूणाइं तीसं वासाइं केवलिपरियागं पाउणित्ता, वायालीसं वा-
साइं सामन्नपरियायं पाउणित्ता, बावत्तरिं वासाइं सब्बाउयं पालइत्ता, रवीणे
वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसपिणीए दूसमसुसमाए समाए बहुवी-
इकंताए तिहि वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं सेसेएहिं पावाए मज्झि-
माए हत्थिपालगस्स रत्तो रज्जुगसभाए एगे अवीए छट्ठेणं भत्तेणं अपाण-
एणं साइणा नक्खत्तेणं जोगधुवागएणं पच्चूसकालंममयंसि संपलियंकनि-
सन्ने पणपन्नं अज्झयणाइं कल्लाणफलविवागाइं पणपन्नं अज्झयणाइं पाव-
फलविवागाइं छत्तीसं च अपुट्टवागरणाइं वागरित्ता पधाणं नाम अज्झयणं
विभावेमाणे २ कालगए वित्तिकंते समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे
सिद्धे बुद्धे मुत्ते अंतकडे परिनिव्वुडे सब्बदुक्खप्पहीणे ॥ १४६ ॥ स-
मणस्स णं भगवओ महावीरस्स जाव सब्बदुक्खप्पहीणस्स नव वाससयाइं
विइकंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरकाले गच्छइ ।
वायणंतरे पुण अयं तेणउए संवच्छरकाले गच्छइ इति दीसइ ॥ १४७ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए पंचविसाहे
होत्था, तं जहा-विसाहाहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते १ विसाहाहिं जाए २
विसाहाहिं भुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ३ विसाहाहिं
अणंतं अणुत्तरे निव्वाधाए निरावरणे कसिणे पडिपुत्ते केवलवरनाणदंसणे

१ सेसेहिं च-छ ॥ २ ०त्ता पावयणं नाम क-ख-घ ॥ ३ ०प्पहीणस्स धुवसेणरातिणो
पुत्तमएणे एगे वाससहस्से असीतिवासाहिप वीत्तिकंते ॥ १४७ ॥ छ ॥

३० या, एवं जहा वद्धमाणासामिहल जालकम् जाल द्वावेमात्रे य विहरति, जाय ते ॥
 तारिसंति सयलिजंति जहा विखला तहा सत्वं जाय ॥ २ आरोगा आरोगा ख-प-उ ॥
 गमसाप वक्तव ते यं रयणि सा वस्यदेवी तंति तारिसंति वासवदंति वासवदवयवो तंति
 जाला वुनो मि मि स जालाति । जं रयणि पास अरहा पुरिसादणीय वसमाप देवीय क्खिहसि
 बोद्ध सुमिण पासिना यं पडिबुद्धा, तं—जयं गाहा । तं यं च व विहिता सुविदासणं ॥ ३ ।
 तं रयणि स यं सा वस्यदेवी सयलिजंति सुवज्जगया ओहीरमाणी २ इमेवत्तवे ओराले कुं
 १ जाला वुनो मीतिं जं रयणि स यं पास अरहा पुरिसादणीय वसमाप क्खिहसि गमसाप

अष्टीणि अहण विणीय दीसं वासाहं आगरेवासमञ्जे वसिता यं
 पास यं अरहा पुरिसादणीय दसवे दसवपडण पडिक्खे
 सत्वं पासिअलवणं यणिपवत्तं जाल ते होउ यं कुमारे पास नामणं ॥ १५१ ॥
 पास विमहाहि नयवसेणं जोगमुवगणणं अरोगा अरोगा पय्या, जमणं
 पडिपुजा अहंमाणं य राहंदिमाणं विदेक्कणीय पुंवरतावरत्तकालसम-
 पवसे विववहल तस यं पिसवहलस दसमीपयवेणं नवह मासणं वहु-
 सेणं समणं पास अरहा पुरिसादणीय जे से हेमताणं दोस मासे तस
 यविह जाल सुहं सुहं ते गमं पसिहह ॥ १५० ॥ तेणं कालेण
 दोणं च व अलिजवणं सुविपदंमणविहोणं सत्वं जाल नियं मिहं अणु-
 होत्या—वहसामि मि जालाहं, वयमाणं न जालाहं, चुर मि मि जालाहं,
 वक्तव ॥ १४९ ॥ पास यं अरहा पुरिसादणीय विण्णणवगणं यणि
 क्कणीय (अ. ७००) यवक्कणीय, यवक्कणीय क्खिहसि गमसाप-
 पुंवरतावरत्तकालसमयं विमहाहि नयवसेणं जोगमुवगणणं आहारव-
 दोसं गारहे पास वणारसीय नयणीय आससेणस रजो वसमाप देवीय
 कय्याणी दीसं गारवेवमहिदीयाओ अणत्तं वयं वडता इहेव जंजुदीवे
 पवसे विववहल तस यं पिसवहलस वरणीपयवेणं पणय्याओ
 समणं पास अरहा पुरिसादणीय जे से मिहताणं पडसे मासे पडसे
 समुपपडो ४ विमहाहि पसिनिवण ५ ॥ १४८ ॥ तेणं कालेण तेणं

पुणरवि लोयंतिएहिं जियकणिएहिं देवेहिं^१ तार्हि इट्ठाहिं जाव एवं
 वयासी-जय जय नंदा जय जय भदा, भदं ते जाव जय जय सहं पउंजं-
 ति ॥ १५२ ॥ पुर्वि पि णं पासस्स अरहओ पुरिसादाणियस्स माणु-
 स्सगाओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे आहोहियए तं चेव सव्वं जाव दायं दाइ-
 याणं परिभाएत्ता जे से हेमंताणं दोच्चे मासे तच्चे पक्खे पोसवहुले तस्स णं पोस-
 वहुलस्स एकार्सीदिवसेणं पुव्वण्हैकालसमयंसि विसालाए सिवियाए सदेव-
 मणुयासुराए परिसाए तं चेव सव्वं नवरं वाणारसिं नगरिं मज्झं मज्झेणं
 निग्गच्छइ, नि २ ता जेणेव आसमपए उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे
 तेणेव उवाच्छइ, तेणेव २ ता असोगवरपायवस्स अहे सीयं ठावेइ, २ ता
 सीयाओ पच्चोरुहइ, सी २ ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुंयति,
 ओ २ ता सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, पं० लोयं करित्ता अट्ठमेणं
 भत्तेणं अपाणएणं विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमाया-
 य तिहिं पुरिससएहिं सद्धिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं
 पव्वइए ॥ १५३ ॥

पासे णं अरहा पुरिसादाणीए तेसीइं राइंदियाइं निच्चं वोस-
 ट्ठकाए चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति, तं जहा-दिवा वा माणु-
 स्सा वा तिरिक्खजोणिया वा, अणुलोमा वा पडिलोमा वा, ते उप्पन्ने
 सम्मं सहइ तित्तिक्खइ खमइ अहियासेइ ॥ १५४ ॥ तए णं से

१ देवेहिं जाव जयजयसइ पउंजंति, तार्हि इट्ठाहिं जाव भविस्सइ त्ति कट्ठु । पुर्वि उ ॥
 २ जाव भविस्सति त्ति कट्ठु । पुर्वि च ५ ३ अणुत्तरे अधोदिप णाणदंसणे होन्वा, तते ण पासे
 अरहा पुरिसादाणिप तेणं अणुत्तरेणं अधोदिपणं णाणदंसणं अप्पणो णिक्खमणकाले आभोयति,
 २ ता चेच्चा हिरणं जाव परियाभाएत्ता च-उ ॥ ४ ० सीपक्खेणं च-उ ॥ ५ ० ण्हदेसकालं च ॥
 ६ सीयाए छ ॥ ७ ० साए समणुगम्ममाणमग्गे संखिय जाव वाणारसीए वगरीए मज्झं उ ॥
 ८ ० स्स हेट्ठा सीयं च-उ ॥ ९ ० रणालं च ॥ १० ० काराई ओ ५ ॥ ११ ० मुंचति छ ॥

प्राप्ते भगवं अणगारं जाए इरियासमिए जैव अण्णाणं भावेमाणस्स तेसिंहं
राइंदिप्याइं विइकंताइं चउरासिइमस्स राइंदिपस्स अंतगं वट्टमाणं जे से
णिइहाणं पढसे मासे पढसे पक्खे चित्तवड्ढे तस्स णं चित्तवड्ढस्स चउ-
त्थीपक्खेणं पुब्बवड्ढकालसमयसिं धायनिपपवस्स अहे उट्ठेणं भवेणं
अण्णाणं विमोहहिं नक्खवेणं जोगसुवण्णं आणंतिरियाए वट्टमाणस्स
अणंतरे अण्णतरे निव्वायाए निरावणे जाव केवळवन्नणदंसेणं समुपपदे

रिउमईणं, वारस सया अणुत्तरोववाइयाणं० ॥ १५७ ॥ पासस्स णं
 अरहओ पुरिसादाणीयस्स दुविहा अंतकडभूमी होत्था, तं जहा-जुयंत-
 कडभूमी य परियायंतकडभूमी य । जाव चउत्थाओ पुरिसिजुगाओ जुयंत-
 कडभूमी, तिवासपरियाए अंतमकासी ॥ १५८ ॥ तेणं कालेणं तेणं
 समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता,
 तेसीतिं राइंदियाइं छउमत्थपरियायं पाउणित्ता, देसूणाइं सत्तरिं वासाइं
 केवलिपरियायं पाउणित्ता, बहुपडिपुन्नाइं सत्तरिं वासाइं सामन्नपरियायं
 पाउणित्ता, एकं वाससयं सब्बाउयं पालित्ता खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते
 इमीसे ओसप्पिणीए दूसमसूसमाए समाए बहुवीइकंताए जे से वासाणं
 पढमे मासे दोच्चे पक्खे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धस्स अट्टमीपक्खेणं
 उप्पिं सम्मेयसेलसिहरंसि अप्पचोत्तीसइमे मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं
 विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगसुवागएणं पुव्वण्हकालसमयंसि वैग्यारियपाणी
 कालगए जाव सब्बदुक्खप्पहीणे ॥ १५९ ॥ पासस्स णं अरहओ
 पुरिसादाणियस्स कालगतस्स जाव सब्बदुक्खप्पहीणस्स दुवालस वास-
 सयाइं विइकंताइं तेरसमस्स य वाससयस्स अयं तीसइमे संवच्छरकाले
 गच्छइ ॥ १६० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा अरिट्टिनेमी पंचचित्ते होत्था,
 तं जहा-चित्ताहिं चुए चइत्ता गव्वं वक्कंते जाव चित्ताहिं परि-
 निव्वुए ॥ १६१ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा अरिट्टिनेमी
 जे से वासाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे कत्तियवहुले तस्स णं कत्तियवहु-
 लस्स तेरस्तीपक्खेणं अपराजियाओ महाविमाणाओ वत्तीसं सागरोवम-

१-२ वरिसाइं च ॥ ३ पालइत्ता ग-घ ॥ ४ सिद्धरस्स च ॥ ५ वागारि० च ॥ ६ ०स्स
 धुवत्तेणराइणो सुतोइवणे तेरस वाससयाइ तीत्ताहियाइं विइकंताइं । तेणं छ ॥

द्वितीयाञ्चो अणान्तरं च यं चङ्ता इहेव जंजुदीवे दीवे भारहे वासे सोरि-
 थपुरे नान्ते समुद्विजयस्स रञ्जो भागियाणं सिवाणं देवीणं पुनरुत्तावरत-
 कालमयधसि जाव चित्ताहि गम्यताणं वक्कते, समं तहेव सुमिणदंसण-
 दविणसुदरणाइयं एत्थ मणिपवं ॥ १६२ ॥

अग्निहा अग्निदेवमी देवसे जाव तिसि वासमयहं कुमारि अगार-
 वासमयसे वसिता णं पुणरपि लोपतिपुहिं जीयकाणिएहिं देवेहिं ते चैव
 समं भागियवं, जाव दायं दण्डयाणं परिभापता वे से वासाणं पढसे मासे
 दीचे पयसे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धेस्स उट्ठीपयसेणं पुणवहकाल-
 समयधसि उत्तरकियाणं सीयाणं सदेवमणयमियाणं परिभाणं अणुगमममाणमणे
 जाव वारवडेणं नारीणं यदं विजाच्छे, नि २ ता जेणव रेवयणं उज्जाण
 जेणव उवणाच्छे, उ २ असोमवरेपयवस्स अहे सीयं ठावेहं, सीयं २ ता
 सीयाणं पञ्चोदहं, सी २ ता समयेव आभरणमहालंकारं ओमुयहं,

१ वक्कते । अरहा णं अग्निदेवमी तिण्णालोवणम होत्था, चरुत्समासीति जालति, चयमाणे ण
 जालति, चुतो सि सि जालति । जं रयलि च णं अरहा अग्निदेवमी सिवाणं देवीणं कुच्छि-
 णमयताणं वक्कते तं रयलि च णं सा सिवा देवी रयलिहजलि सुवज्जालासा ओहीरमाणी ओहीर-
 माणीं पवं सुमिणदंसणं समं । तेणं कालेण च-छ ॥ २ जयकामं जहा यद्धमाणस्स । तेणं कालेण
 तेणं समणं अरहा छ ॥ ३ जपेणं मणिपवं च ॥ ४ ययसे पतिणे पडिसे यहेव विणीय
 तिसि च ॥ ५ जमारवासं च-छ ॥ ६ देवेहिं तस्मिं इट्ठी जाव मविस्सति सि कट्ठं । पुंवि
 पि य णं अरहन्तो अग्निदेवमिस्स माणस्समातो सिद्धययमातो अणुत्तरे अयोधिप णं णाणदंसणे
 होत्था । तेणं अरहा अग्निदेवमी तेणं अणुत्तरेण अयोधिपणं णाणदंसणेणं अत्थणा निक्खमण-
 काळं आसीयति, २ ता चेत्था हिरणं जाव परिभापता च ॥ ७ समणुगममाणमणे सेवे ते चैव
 भारवति नान्ते मयसं च-छ ॥ ८ उज्जाण जेणव असोमवरेपयवे जेणव च ॥ ९ काराहं ओसुं च ॥

ओ २ ता सयमेव पंचमुद्वियं लोयं करेइ, २ ता छट्टेणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमादाय तेगेणं पुं-
रिससहस्सेणं सद्धिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्व-
इए ॥ १६४ ॥ अरहा णं अरिट्टुनेमी चउप्पन्नं राइंदियाइं निच्चं वोस-
ट्टकाए चियत्तदेहे तं चेव सव्वं जाव पणपन्नइमस्स राइंदियस्स अंतरा
वट्टमाणे जे से वासाणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे अस्सोयवहुले तस्स णं
अस्सोयवहुलस्स पन्नरसीपक्खेणं दिवसस्स पच्छिमे भागे उप्पिं उज्जित-
सेलसिहारे वडपायवस्स अहे छट्टेणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं
जोगमुवागएणं ज्ञाणंतरियाए वट्टमाणस्स जाव अणंते अणुत्तरे जाव
सव्वलोए सव्वजीवाणं भावे जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १६५ ॥

अरहओ णं अरिट्टुनेमिस्स अट्टारस गणा गणहरा होत्था ।
अरहओ णं अरिट्टुनेमिस्स वरदत्तपामोक्खाओ अट्टारस समणसाहस्सी-
ओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था । अरहओ णं अरिट्टुनेमिस्स अज्ज-
जक्खणिपामोक्खाओ चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया
अज्जिया संपया होत्था । अरहओ अरिट्टुनेमिस्स नंदपामोक्खाणं सम-
णोवासगाणं एगा सयसाहस्सी अणुत्तरिं च सहस्सा उक्कोसिया समणो-
वासगसंपया होत्था । अरहओ अरिट्टुनेमिस्स महासुव्वया पामोक्खाणं
तिन्नि सयसाहस्सीओ छत्तीसं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियाणं
संपया होत्था । अरहओ अरिट्टु० चत्तारि सया चोदसपुव्वीणं अज्जि-

१ पुरिससाहस्सीए सद्धिं छ ॥ २ ०न्नमए रातिंदिय अंतरा छ ॥ ३ ०माणस्स घ ॥ ४-५
आसोय० घ-छ ॥ ६ भागे उज्जि क-व ॥ ७ ०हरंति वेडसपाय० ग-छ ॥ ८ अहे अट्टमेणं भत्तेणं
ग-छ ॥ ९ अणंते अणुत्तरे केवलनाणे उप्पन्ने । तए णं अरिहा अरिट्टुनेमी सव्व० ख । अणते
जाव केवलनाणदंसणे समुप्पण्णे । तते णं से अरहा जाते विहरइ छ ॥ १० जाव जाण-
माणे च ॥ ११ सावगसंपया च ॥

જીણું જિભમુકાસણું સંવત્સર જાવ દોલ્યા । પળારસં સયા ઓહિનાળીણું,
 પજારસં સયા કેવલનાળીણું, પજારસં સયા વેરવિવ્યાળું, દસં સયા વિવલ-
 મરીણું, અરૂં સયા વાઈળું, મોલસં સયા અણુતરીવવાઈયાળું, પન્નરેસં સમ-
 ભાસયા મિહા, તોસં અજિયાસયાઈં મિહાઈં ॥ ૧૬૬ ॥ અરહઓ

બં અરિદુંદુવિહા બંતકલમૂંમી દોલ્યા, તેં જહા-બુગંતકલમૂંમી ય પર્-
 યાપતકલમૂંમી ય, જાવ અરૂંમોગો પ્રિમસુગાઓ બુગંતકલમૂંમી દુવાસ-

પરિયાણ અંતમકામી ॥ ૧૬૭ ॥

તેળું કાલેળું તેળું મળળું અરિહા અરિદું તિન્નિ વાસમયાઈં
 કુમારવાસમજી વાસિયા, જરખજાં યાઈંદિયાઈં જરખપરિયાળું પાઠાળિયા, દેસળાઈં સત વાસ-
 દેસળાઈં સત વાસમયાઈં કેવલિપરિયાળું પાઠાળિયા, પહિપુન્નાઈં સત વાસ-
 મયાઈં સમન્નપરિયાળું પાઠાળિયા, પૂં વાસમહસં મન્નારખ પાઠાઈંતા
 રીણું રેયળિજાવચનામગીસે ફેમીસે ઓમિળીણું દેસમમુસમાણ સમાણ
 વહીવહીકાણું તે સે જિમહાળું જરખે પાસે અરૂંમ પખલે આસાદમુહૈ તમ
 બં આસાદમુહૈસ અરૂંમીપરખેળું રીણું રજિતસેલમિહૈરંમિ પંચાઈં જતી-
 મેહિ અળાગમપહિં મહિં માસિપળું મતેળું અપાળળું વિતારિં તખલ-
 તેળું જોમુવાળળું પુન્નરતરતકાલમયામિ મેમજિણું કાળાણું જાવ
 (શું ૮૦૦) મન્નદુવલપાહીણું ॥ ૧૬૮ ॥ અરહઓ બં અરિદુંતે-
 મિસં કાલગપસં જાવ મન્નદુવલપાહીણુંસ વરણમીઈં વાસમહસયાઈં વિ-
 હેજાઈં, પંચામીઈંમસં ય વાસમહસયાંસં જાવ વાસમયાઈં વિહકંતાઈં,
 દસમસં ય વાસમપસં અમ અમીઈંમ સંવજે કાલે ગાજુઈં ॥ ૧૬૯ ॥

૧૦ જાણું પદં વજ્રમાળાભાગિયામતેળા બાગવં । પળાળું ૭ ॥ ૨૦ રસ અંતેવાસિસયા ૭ ॥
 ૩-૪-૫ કારમું ૭ ॥ ૬૦ મૂંમી, લિવાસ ૦ ક । ૦ મૂંમી રૂવાલસવાસ ૦ ય-૩ ॥ ૭૦ રસ જુડીપ ૦
 ય ॥ ૮૦ હરસપું ૭ ॥ ૧૦ રસ યુવસેળાવજપરિવલિપ, પંચામીઈંયાસસહસસાઈં અમીઈં ૩
 યાસાઈં વિહકંતાઈં । તમિસ ૭ ॥

नमिस्स णं अरहओ कालगयस्स जाव प्पहीणस्स पंच वाससय-
सहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव य वाससयाइं विइकंताइं,
दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १७० ॥

मुणिसुव्वयस्स णं अरहओ कालगयस्स जाव प्पहीणस्स एकारस्स
वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव य वाससयाइं विइ-
कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे गच्छइ ॥ १७१ ॥

मल्लिस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स पन्नट्ठि वाससयसहस्साइं
चउरासीइं वाससहस्साइं नव य वास सयाइं विइकंताइं, दसमस्स य वास-
सयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १७२ ॥

अरस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे वासकोडिसहस्से
वितिकंते, सेसं जहा मल्लिस्स । तं च एयं—पंचसट्ठिं लक्खा चउरासी-
इसहस्सा विइकंता तम्मि समए महावीरो निव्वुओ, ततो परं नव सया
विइकंता, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवेच्छरे गच्छइ । एवं
अग्गओ जाव सेयंसो ताव दट्ठव्वं ॥ १७३ ॥

कुंथुस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे चउभागपलिओ-
वमे विइकंते पंचसट्ठिं च सयसहस्सा सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७४ ॥

संतिस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे चउभागूणे पलितो-
वमे विइकंते पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७५ ॥

धम्मस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स तिन्नि सागरोवमाइं विइ-
कंताइं पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७६ ॥

अणंतस्स णं जाव प्पहीणस्स सत्त सागरोवमाइं विइकंताइं पन्नट्ठिं
च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७७ ॥

क्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीससहस्सेहि
ऊणिया विइक्कंता इच्चाइयं ॥ १८५ ॥

सुमइस्स णं जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमकोडीसयसहस्से वि-
इक्कंते, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीससहस्सेहि
इच्चाइयं ॥ १८६ ॥

अभिनंदणस्स णं जाव प्पहीणस्स दस सागरोवमकोडीसयसह-
स्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायाली-
ससहस्सेहि इच्चाइयं ॥ १८७ ॥

संभवस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स वीसं सागरोवमकोडिस-
यसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहिय-
वायालीसवाससहस्सेहि इच्चाइयं ॥ १८८ ॥

अजियस्स णं जाव प्पहीणस्स पन्नासं सागरोवमकोडिसयसहस्सा
विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीसवास-
सहस्सेहि इच्चाइयं ॥ १८९ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं उसहे णं अरहा कोसलिए चउत्तरा-
साढे अभीइपंचमे होत्था, तं जहा—उत्तरासाढाहिं चुए चइत्ता गव्भं वक्कंते
जाव अभीइणा परिनिब्बुए ॥ १९० ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं
उसभे णं अरहा कोसलिए जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे
आसाढवहुले तस्स णं आसाढवहुलस्स चउत्थीपक्खेणं सब्बट्ठसिद्धाओ
महाविमाणाओ तेत्तीससागरोमट्ठितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता इहेव
जंवुद्दीवे दीवे भारहे वासे इक्खागभूमीए नाभिस्स कुलगरस्स मरुदेवीए

१ चउआसाढे च ॥ २ आसाढाहिं च ॥ ३ जाव उत्तरासाढाहिं अणंते अणुत्तरे निव्वायाते
निरावरणे कस्सिणे पडिपुन्ते केवलवरनाणदत्तणे समुप्पन्ते, अभिइणा उ ॥

भाषिण्यं पुनरुत्तरकालसमयसि आहारवक्त्रेण जाव गन्धस्य
 वक्त्रे ॥ १११ ॥ उभये अरहा कोसलिपु विजाणोवगाए होत्था, तं
 चइत्थमि सि ज्ञाणइ जाव सुमिणे पासइ, तं जहा-गय उभइ० गाहा,
 सव तहेव, नवरं सुविणपाठगा पत्थि, नामी कुलगासे वागरेइ ॥ ११२ ॥
 तेण काळेण तेण समणं उभये अरहा कोसलिपु जे से नि-
 म्हाणं पढेस मासे पढेस पक्खे चित्तवहुले तस्स पं चित्तवहुलेस अट्ठमी-
 पक्खेण नववहं मासाणं वहुपट्ठिपुण्णाणं अट्ठट्ठमाणं य राइंदिदुयाणं जाव
 असाठाहि नखसेण जोगसुवगाएणं आरोगा आरोगां पयाया, तं चेव
 जाव देवा देवीओ य वमुहवरवासं वासिमु, सेसं तहेव चागसोहणं माणुसा-
 णववुणं उस्सुक्कमाइयं दिइपट्ठियवज्जं सवं माणियवज्जं ॥ ११३ ॥ उ-
 समणं कोसलिपु कामवयुसे णं, तस्स णं पंच नामधेज्जा एवमाहिज्जति,
 तं जहा-उभये इ वा पढेसराया इ वा पढेमिज्जेण

१ कालसमयसि उत्तरासठाहिं नखसेणं जोगसुवगाएणं आहारवक्त्रेण भवक्त्रेण
 सरीरवक्त्रेण जाव उ । ० कालरस आसठाहिं आहारवक्त्रेण ३ कुच्छिंसि गन्धं च ॥
 २ ज्ञाणइ । जं णं रयणि उभये णं अरहा कोलपि मरुदेवाए देवीए कुच्छिंसि गन्धस्य
 वक्त्रे तं णं रयणि सा मरुदेवा देवी तंसि तारिसांसि सयणिज्जंसि तं चेव, नवरं पढेस
 उभये सुहे अतिरं पासति सेसाउ गयं, णामिक्खुत्तरस साहेति, णामी सवसेव वागरेति,
 पत्थि सुमिणपाठगा, आरोला णं वुसे देवां सुमिणा दिइ जाव सहेसरिया णं वुसे देवां
 सुमिणा दिइ, तं—अयलायी देवां भोगलायी देवां भोगलायी देवां पुत्तलायी देवां पुत्तलायी देवां
 दे० णववहं मासाणं जाव दारां पयाहिंसि । से सि य णं दारां उस्सुक्कवालेमासे विण्णाय-
 परिणयजोवगाएणं ममुत्तं महाकुलगादे पत्थि भविरसति । तनेण सा मरुदेवा देवी सेसं तं चेव
 जाव सुहेणं तं गन्धं परिववहति उ ॥ ३ ० याणं पुनरुत्तरकालसमयसि च-उ ॥ ४ उत्तरा-
 सठा ० च-उ ॥ ५ आरोगा आरोगां ग ॥ ६ पयाया । जं रयणि च णं उभये अरहा कोसलिपु
 जाते सा णं रयणी वहुहि देवेहि देवेहि ओवनेहेहि उचनेहेहि य उचनेविपया पत्थि
 होत्था, एवं उचिपजलायुता, कइकइयायुता । जं रयणि च णं उभये अरहा कोसलिपु जाते तं
 रयणि च णं वहुवे वेसमणुकुट्ठासिणो विरियजंभगा देवा-इक्खलागसुसीप, हिउणारसि च० ।
 उभये णं च । पयाया, जातकसं तहेव । उभये णं उ ॥

इ वा पढमत्तित्थकरे इ वा ॥ १९४ ॥ उसभे अरहा कोसलिए
 दक्खे पतिन्ने पडिरूवे अल्लीणभदए वीणीए वीसं पुव्वसयसहस्साइं
 कुमारवासमज्झे वसइ, वीसं २ ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं रज्जवासमज्झे
 वसमाणे लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ वाहत्तरिं
 कलाओ चोवट्ठिं महिलागुणे सिप्पसयं च कैम्माणं तिन्नि वि पयाहियाए
 उवदिसइ, २ ता पुत्तसयं रज्जसए अभिसिंचइ, अभिसिं २ ता पुणरवि
 लोयंतिएहिं जिअकर्प्पिं० सेसं तं चेव सव्वं भाणियव्वं जाव दायं दाइ-
 याणं परिभाएता जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चेतवहुले तस्स
 णं चेतवहुलस्स अट्टमीपक्खेणं दिवसस्स पच्छिमे भागे सुदंसणाए
 सिवियाए सदेवमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे जाव विणीयं
 रायहाणिं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, नि २ ता जेणेव सिद्धत्थवणे उज्जाणे
 जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ ता असोगवरपायवस्स
 अहे जाव सयमेव चउमुट्ठियं लोयं करेइ, २ ता छट्ठेणं भत्तेणं अप्पाण-
 णं असाढाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं उग्गाणं भोगाणं राइन्नाणं च
 खत्तियाणं च चउहिं सहस्सेहिं सद्धिं एगं देवदूसमादाय मुंडे भवित्ता
 अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ १९५ ॥ उसभे णं अरहा कोस-

१ वा। तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे च-उ ॥ २ ०त्साइं महारायन्नवासमज्झे वत्ति-
 ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं रज्जे वसमाणे च-उ ॥ ३ वावत्तरिं ग-च-उ ॥ ४ चोसट्ठिं छ ॥
 ५ कमेणं ग ॥ ६ रज्जे अभि० क ॥ ७ ०त्ता तेसीइं पुव्वसतसहस्साइं अगारमज्झे वत्तिता
 पुण० च ॥ ८ ०प्पिण्हिं देवेहिं ताहिं इट्ठाहिं जाव भविस्सति त्ति कट्ठु। पुच्चिं पि य णं
 उसहस्स० कोसलियस्स माणुस्साओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे अधोद्विप णाणदत्तणे होत्था।
 ततेणं उसभे अरहा कोसलिय तेणं अणुत्तरेणं अधोद्विपणं नाणदत्तणेणं अप्पणो णिन्वमण-
 कालं आभोपति, २ ता चेच्चा हिरणं जाव परियाभापत्ता च-उ ॥ ९ सीयाप ग-च-उ ॥
 १० ०णीयरायधानीप मज्झे च ॥ ११ अहे सीय ठवित्ति, २ ता सीयातो पच्चोरुदत्ति, सतमेव
 आभरणमल्लालंकारं ओमुयति, सयमेव चउ० छ ॥ १२ उत्तरात्ताढा० छ ॥ १३ चउहिं पुत्ति-
 ससह० च-उ ॥

१. आत्र अधिपति, तत्रे णं से मत्तं अण्णादे आत्रे आत्र अण्णं च । आत्र फल-
 तिनिवत्तममण्णं च ॥ २. छट्ठं च ॥ ३. उत्तरासत्ताहिं च ॥ ४. ०या समणीसंपय ॥ ५. ०या
 साधसंपय ॥

उत्तको ॥ उत्तमस णं वारससहस्रां च सया पयासा विउत्तमहेण
 णं उत्तको ॥ उत्तमस णं वीससहस्रां च सया वेउत्तियण
 सहस्रां अहिवाणीणं उत्तकोसियां ॥ उत्तमस णं वीससहस्रां केवलण-
 जिणसंकासाणं उत्तकोसियां चोदसपुत्तियणं होत्था । उत्तमस णं नव
 मस णं चत्तारि सहस्रां सत सया पयासा चोदसपुत्तियणं अजिण्णं
 पच सयसहस्रीओ चउत्तं च सहस्रां उत्तकोसियां समणीवासिं ॥ उत्त-
 मसपया होत्था । उत्तमस णं सुमहत्तमपयसणं समणीवासियणं
 समणीवासणं तिहि सयसहस्रीओ पच सहस्रां उत्तकोसियां समणीवा-
 उत्तकोसियां अजियसपया होत्था । उत्तमस णं सेजसपयसपयसणं
 अरं कों वंमसुत्तियणपयसणं अजियणं तिहि सयसहस्रीओ
 चउत्तसिहिं समणसहस्रीओ उत्तकोसियां समणसपया होत्था । उत्तमस णं
 गणहो होत्था । उत्तमस णं अरहो कों उत्तमसेणपयसपयसो
 उत्तमस णं अरहो कोसियस चउत्तसिहिं गण चउत्तसिहिं
 माणं विहरं ॥ १९६ ॥

जोसुवण्णं आणत्तियणं वट्ठमाणस अण्णे जाव जाणमाण पस-
 हवणपयस अहे अट्ठेणं मत्तेणं अपण्णं आसत्ताहिं नक्खसेणं
 उत्तमपयसि पुत्तिमत्तलस नयस वडिया सगट्ठसि उत्ताणसि नगो-
 पयसे फण्णवट्ठे तस णं फण्णवट्ठस एकारसोपयसोणं पुत्तवट्ठो-
 एकं वाससहसं विट्ठं, तयो णं से हेमत्तणं चउत्तं मासे सत्तं
 तिण्णं वाससहसं निच वीसट्ठकाये विपट्ठे जावे अण्णं मावेमाणस

जाणमाणानं पासमाणानं उक्कोसिया विपुलमइसं० । उसभस्स णं वारस
 सहस्सा छच्च सया पन्नासा वाईणं० । उसभस्स णं अर० वीसं अंतेवासि-
 सया सिद्धा, चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ सिद्धाओ । वावीस सह-
 स्सा नव य सया अणुत्तरोववाइयाणं गतिक० जाव भद्धानं उक्को-
 सिया० ॥ १९७ ॥ उसभस्स णं अर० कोस० दुविहा अंतगड-
 भूमी होत्था, तं जहा—जुगंतकडभूमी य परियायंतकडभूमी य । जाव
 असंखेज्जाओ पुरिसजुगाओ जुगंतगडभूमी, अंतोमुहुत्तपरियाए अंतम-
 कासी ॥ १९८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे अरहा कोस-
 लिए वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्झावसित्ता णं, तेवट्ठिं पुव्वसय-
 सहस्साइं रज्जवासमज्झावसित्ता णं, तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अगारवास-
 मज्झावसित्ता णं, एगं वाससहस्सं छउमत्थपरियागं पाउणित्ता, एगं पुव्वस-
 यसहस्सं वाससहस्सूणं केवलपरियागं पाउणित्ता, पडिपुन्नं पुव्वसयसह-
 स्सं सामन्नपरियागं पाउणित्ता, चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं सब्बाउयं पा-
 लइत्ता, खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए सुसमदूस-
 माए समाए बहुविइकंताए तिहिं वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं सेसेहिं
 जे से हेमंताणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे माहवहुले (ग्रं० ९००) तस्स णं
 माहवहुलस्स तेरसीपक्खेणं उप्पिं अट्ठावयसेलसिहरंसि दसहिं अणगारस-
 हस्सेहिं सद्धिं चोदसमेणं भत्तेणं अप्पाणएणं अभिइणा नक्खत्तेणं जोग-
 मुवागएणं पुव्वण्हकालसमयंसि संपलियंकनिसन्ने कालगए विइकंते जाव
 सब्बदुक्खप्पहीणे ॥ १९९ ॥ उसभस्स णं अर० को० कालगयस्स
 जाव सब्बदुक्खप्पहीणस्स तिन्नि वासा अद्धनवमा य मासा विइकंता,
 तओ वि परं एगा सागरोवमकोडाकोडी तिवासअद्धनवमासाहिएहिं
 वायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणिया वीइकंता, एयम्मि समए समणे
 भगवं महावीरे परिनिव्वुडे, तओ वि परं नव वाससया वीइकंता,

१ अद्वैतवेदासि इदं ७ ॥ २ ऽविद्यमप अविगम्यं अणगरे गोप ० ख-ग-प-उ ॥ ३ ०
पते ० व ० ३ ॥ ० व पतेय ते ० ७ ॥ ४ सत्त्वं वि ० पते व-उ ॥ ५ मतेव ख-ग-प-उ ॥ ६ अ ते अज ० क ॥

दसमस्य य वासस्यस्य अयं असीदस्य संवत्सरकाले गच्छे ॥ २०० ॥
तेषां कालेषां तेषां समेषां समणस्य भगवतो महावीरस्य नव
गणा एकारस्य गणह्यो ह्येत्या ॥ २०१ ॥ से केणदेषां भते ! एवं
वृक्षद-समणस्य भगवतो महावीरस्य नव गणा एकारस्य गणह्यो ह्येत्या ? ।
समणस्य भगवतो महावीरस्य जेह इदंभुई अणगरे गोपसे गोपेषां पंच
समणस्ययाहं वातेह, मज्झिमे अणगरे अणगमूहं नोमेषां गोपसे गोपेषां
पंच समणस्ययाहं वातेह, कण्ठियसे अणगरे वज्रभूई नोमेषां गोपसे गोपेषां
पंच समणस्ययाहं वातेह, अरे अज्जविपसे भगवतो गोपेषां पंच समणस-
याहं वातेह, अरे अज्जमुहस्य अविगमयणो गोपेषां पंच समणस्ययाहं
वातेह, अरे भविष्यसे वासिह गोपेषां अज्जुहं समणस्ययाहं वातेह, अरे अकंपिण
अरे भविष्यसे कासवगोपेषां अज्जुहं समणस्ययाहं वातेह, अरे गोपेषां विवि
गोपसे गोपेषां अरे अयलभाया हारियणो गोपेषां ते दृष्टि वि अरे वि अरे
विनि समणस्ययाहं वातेह, अरे मयज्जे अरे य यभासे एण दोनि वि अरे
कोहिआ गोपेषां विनि विनि विनि समणस्ययाहं वातेह, से एतेण अद्वैतं अज्जो !
एवं वृक्षद-समणस्य भगवतो महावीरस्य नव गणा एकारस्य गणह्यो
ह्येत्या ॥ २०२ ॥ भूवे एण समणस्य भगवतो महावीरस्य एका-
वृक्षद-समणस्य भगवतो महावीरस्य नव गणा एकारस्य गणह्यो
ह्येत्या ॥ २०३ ॥ ते इमे अज्जतोते समणा निगंथा
विहरंति एण ० सत्त्वं अज्जमुहस्य अणगरे गोपसे गोपेषां, अवसेसा

गणहरो निरवच्चा वोच्छिन्ना ॥ २०४ ॥ समणे भगवं महावीरे
कासवगोत्ते णं । समणस्स णं भगवओ महावीरस्स कासवगोत्तस्स अज्ज-
सुहम्मे थेरे अंतेवासी अग्गिवेसायणसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जसुहम्पस्स
अग्गिवेसायणसगोत्तस्स अज्जजंबुनामे थेरे अंतेवासी कासवगोत्ते । थेरस्स
णं अज्जजंबुनामस्स कासवगोत्तस्स अज्जप्पभवे थेरे अंतेवासी कच्चायण-
सगोत्ते । थेरस्स णं अज्जप्पभवस्स कच्चायणसगोत्तस्स अज्जसेज्जंभवे थेरे
अंतेवासी मणगपिया वच्छसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जसेज्जंभवस्स मणग-
पिउणो वच्छसगोत्तस्स अज्जजसभदे थेरे अंतेवासी तुंगियार्यणस-
गोत्ते ॥ २०५ ॥

संखित्तवायणाए अज्जजसभद्वाओ अग्गओ एवं थेरावली भ-
णिया, तं०—थेरस्स णं अज्जजसभद्दस्स तुंगियार्यणसगोत्तस्स अंतेवासी
दुवे थेरा—थेरे अज्जसंभूयविजए माढरसगोत्ते, थेरे अज्जभद्दवाहू पाइणस-
गोत्ते । थेरस्स णं अज्जसंभूयविजयस्स माढरसगोत्तस्स अंतेवासी थेरे
अज्जथूलभदे गोयमसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जथूलभद्दस्स गोयमसगोत्तस्स
अंतेवासी दुवे थेरा—थेरे अज्जमहागिरी एलावच्छसगोत्ते थेरे अज्जसुह-
त्थी वासिद्धसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिद्धसगोत्तस्स अंते-
वासी दुवे थेरा सुट्ठियसुपडिबुद्धा, कोडियकाकंदगा वग्घावच्चसगोत्ता ।
थेराणं सुट्ठियसुपडिबुद्धाणं कोडियकाकंदगाणं वग्घावच्चसगोत्ताणं अंते-
वासी थेरे अज्जइंददिन्ने कोसियगोत्ते । थेरस्स णं अज्जइंददिन्नस्स को-
सियगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जदिन्ने गोयमसगोत्ते । थेरस्स णं अज्ज-
दिन्नस्स गोयमसगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जसीहगिरी जाइस्सरे कोसि-

१ ०हरा रायगिहे नगरे निर० क ॥ २ ०यणवग्घावच्चत्तगो० छ ॥ ३ तेवं क ॥ ४ ०यण-
वग्घावच्चत्तगो० छ ॥ ५ थेरा अधावच्चा अभिण्णाता होत्वा, तं०—थेरे च-उ ॥ ६ भादशान्तरेषु
०वच्छस० इति ०वच्छस० इति भादश्या पाठो क्तेते ॥

यगोसे । धरस्स पं अजसोहोसिस्स जातिमरस्स कोसियगोतस्स अंते-
 वासी धरे अजवडरे गोपममोसे । धरस्स पं अजवडरस्स गोपममो-
 तस्स अंतेवासी चत्तारि भूग-धरे अजनाडले धरे अजपोनिजे धरे
 अजजयवे धरे अजजोवसे । धराओ अजनाडलोओ अजनाडलो साहा
 निगपा, धराओ अजपोनिजोओ अजपोनिजो साहा निगपा, धराओ
 अजजयवती साहा निगपा, धराओ अजजयवती साहा निगपा, धराओ
 अजजयवती साहा निगपा इति ॥ २०६ ॥

विश्वरूपगण पुण अजजममहाओ परओ भोगवली एवं पओ-
 ड्ढाड, तं जहा-धरस्स पं अजजममहस्स इमे दो भूग अंतेवासी अहावञ्जा
 ओमिआपा होत्था, तं जहा-धरे अजमहवाड् पाड्ढोममोसे, धरे अज-
 संभूयविजये माटरमोसे । धरस्स पं अजमहवाड्ढस्स पाड्ढोमोतस्स इमे
 चत्तारि भूग अंतेवासी अहावञ्जा ओमिआपा होत्था, तं-धरे गोदोसे धरे
 अमिगदसे धरे जणदसे धरे सोमदसे कामवगोसे पं । धरेड्ढो पं गोदोसेड्ढि-
 तो कामवगोसेड्ढो एत्थ पं गोदोसगणे नाम गणे निगपे, तस्स पं इमाओ
 चत्तारि साहाओ एवमाहिज्जन्ति, तं-वामलितिया कोडोवोसिया पा-
 एवड्ढणिया दंसिखवडिया ॥ २०७ ॥ धरस्स पं अजजसंभूयविज-
 यस्स माटरमोतस्स इमे दवलस भूग अंतेवासी अहावञ्जा ओमिआपा
 होत्था, तं जहा-चंदणमहे उवचंदमह तह तीसमह जममहे । धरे य सुमिण-
 महे भूमिमहे य पुंजामहे य ॥ १ ॥ धरे य धूलमहे उज्जमती जंजुनमवजे य ।
 धरे य दीहमहे धरे तह पंडुमहे य ॥ २ ॥ धरस्स पं अजजसंभूड्ढिजयस्स
 माटरमोतस्स इमाओ सत अंतेवासिणीओ अहावञ्जाओ ओमिआवतीओ

१ अजपोनिजो ख । अजजपोनिजो ॥ २ अजजपोनिजोओ अजजपोनिजो ख । अज-
 जपोनिजोओ अजजपोनिजो ॥ ३ गोदोसे नामं छ ॥ ४ वामववडिया छ ॥ ५ सुमणं ॥ ६-७-८ ॥
 ६ गणिमहे क-च ॥ ७ पुण्णमहे क ॥ ८ मती अज्जंजुनामे य छ ॥

होत्था, तं जहा-जक्खा य जक्खदिन्ना भूया तेह होइ भूयदिन्ना य।
 सेणा वेणा रेणा भगिणीओ थूलभइस्स ॥ १ ॥ ॥ २०८ ॥ थेरस्स णं
 अज्जथूलभइस्स गोयमगोत्तस्स इमे दो थेरा अहावच्चा अभिन्नाया होत्था,
 तं जहा-थेरे अज्जमहागिरी एलावच्छसगोत्ते, थेरे अज्जसुहत्थी वासिट्ठस-
 गोत्ते। थेरस्स णं अज्जमहागिरिस्स एलावच्छसगोत्तस्स इमे अट्ठ थेरा
 अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं०-थेरे उत्तरे थेरे वलिस्सहे
 थेरे धण्डु थेरे सिरिड्डु थेरे कोडिन्ने थेरे नागे थेरे नागमित्ते थेरे छल्लुए रोहं-
 गुत्ते कोसिए गोत्तेणं। थेरेहिंतो णं छल्लुएहिंतो रोहंगुत्तेहिंतो कोसियगो-
 त्तेहिंतो तैत्थ णं तेरासिया निग्गया। थेरेहिंतो णं उत्तरवलिस्सहेहिंतो
 तैत्थ णं उत्तरवलिस्सहगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि
 साहाओ एवमाहिज्जंति, तं जहा-कोसंबिया सोत्तित्तिया कोडवाणी
 चंदनागरी ॥ २०९ ॥ थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स
 इमे दुवालस थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा-थेरे त्य
 अज्जरोहण भइजसे मेहगणी य कामिड्डी। सुट्ठियसुण्णडिबुद्धे रक्खिय
 तह रोहंगुत्ते य ॥ १ ॥ इसिगुत्ते सिरिगुत्ते गणी य वंमे गणी य तह सोमे।
 दस दो य गणहरा खल्लु एए सीसा सुहत्थिस्स ॥ २ ॥ २१० ॥ थेरे-
 हिंतो णं अज्जरोहणेहिंतो कासवगुत्तेहिंतो तैत्थ णं उद्देहगणे नामं गणे नि-
 ग्गए। तस्सिमाओ चत्तारि साहोओ निग्गयाओ छच्च कुलाइं एवमाहि-
 ज्जंति। से किं तं साहाओ? एवमाहिज्जंति-उदुंवरिज्जिया मासपू-
 रिया मत्तिपत्तिया सुवन्नपत्तिया, से तं साहाओ। से किं तं कुलाइं?

१ तह चेव भूय ग-व ॥ २ रोहपुत्ते ग-छ ॥ ३ रोहपुत्ते० क-ख-ग ॥ ४-५ पत्थ उ ॥
 ६ सोत्तिमत्तिया कोडधारी चंद० छ ॥ ७ कोडवाणी ग। कोडविणी च ॥ ८ जत्तभइ मेद०
 क० विना ॥ ९ ०डिबद्धे च-छ ॥ १० रोहपुत्ते ख-व ॥ ११ पत्थ उ ॥ १२ ०हाओ छच्च उ ॥
 १३ माहुरिज्जया छ ॥ १४ सुन्नपत्तिया घ-व ॥

एवमाहिजंति, तं जहा-एतमं च नैगम्यं वीयं पुण सोमभूदयं
 बहिजं छुं पुण पारिहासियं होइ। उइहाणस्सेवे छुअ कुला
 होति नैयव्वा ॥ २ ॥ २११ ॥ अरेहिं नं पिरियुसेहिं नं
 हरियसगोसेहिं नं एत्थं नं चारणणं नामं गणं निगणं। तस्सं नं
 इमाओ चत्तारि साहाओ सत्तं यं कुलाइं एवमाहिजंति। से किं तं
 साहाओ? एवमाहिजंति, तं जहा-हारियमाजगारी संकासिया गवे-
 य्वा वज्जनगरी, से तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एवमाहिजंति,
 तं-एतमेत्थं वत्थलिजं वीयं पुण वीचियममकं होइ। तइयं पुण
 होलिजं चउत्थं पुममिसेजं ॥ १ ॥ पंचमं मालिजं छुं
 पुण अज्जवेदयं होइ। सत्तमं कण्हमहं सत्तं कुला चारणण-
 स्स ॥ २ ॥ २१२ ॥ अरेहिं नं महेजसेहिं नं मरइयसगोसेहिं नं
 एत्थं नं उइवविद्यणं नामं गणं निगणं। तस्सं नं इमाओ चत्तारि
 साहाओ तिथि कुलाइं एवमाहिजंति। से किं तं साहाओ? एवमाहि-
 जंति, तं-चंपिजिया महेजिया कांदिवा महेजिजिया, से
 तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एवमाहिजंति-महेजसियं तह
 महेजुत्थं तइयं च होइ जसमहं। एयाइं उइवविद्यणस्स तिथेव यं
 कुलाइं ॥ १ ॥ २१३ ॥ अरेहिं नं पं कामिभूहिं नं कुंदिउसगोसे-
 हिं नं एत्थं नं वेसवाडियणं नामं गणं निगणं। तस्सं नं इमाओ
 चत्तारि साहाओ चत्तारि कुलाइं एवमाहिजंति। से किं तं साहाओ?

१ गतभूयं विविधं छ ॥ २ गयव्वा छ ॥ ३ पीतिवत्तमकं च-छ। विविधममकं च ॥
 ४ होलिजं च-ग-च-छ ॥ ५ अज्जमाजियं य। अज्जसेइयं छ ॥ ६ कण्णसहं छ ॥ ७ उरस्य-
 दियं च ॥ ८ कुंदिउसं य-छ। कुंदिउसं य ॥

एव०—सावत्थिया रज्जपालिया अन्तरिज्जिया खेमलिज्जिया, से तं साहाओ । से किं तं कुलाइं? एव०—गणियं मेहिय कामड्डियं च तह होइ इंदपुरगं च । एयाइं वेसवाडियगणस्स चत्तारि उ कुलाइं ॥ १ ॥ २१४ ॥ थेरेहिंतो णं इसिगोत्तेहिंतो णं काकंदएहिंतो वासिट्ठसगोत्तेहिंतो एत्थ णं माणवगणे नामं गणे निग्गए । तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ तिण्णि य कुलाइं एव० । से किं तं साहाओ? साहाओ एवमाहिज्जंति—कासविज्जिया गोयमिज्जिया वासिट्ठिया सोरट्ठिया, से तं साहाओ । से किं तं कुलाइं? २ एवमाहिज्जंति, तं जहा—इसिगोत्तियस्थ पढमं, विइयं इसिदत्तियं मुणेयव्वं । तइयं च अभिजंसंतं, तिन्नि कुला माणवगणस्स ॥ १ ॥ २१५ ॥ थेरेहिंतो णं सुट्ठियसुप्पडिबुद्धेहिंतो कोडियकाकंदिएहिंतो वग्धावच्चसगोत्तेहिंतो एत्थ णं कोडियगणे नामं गणे निग्गए । तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ चत्तारि कुलाइं एव० । से किं तं साहाओ? २ एवमाहिज्जंति, तं जहा—उच्चानागरि विज्जाहरी य वइरी य मज्झिमिस्सु य । कोडियगणस्स एया, हवंति चत्तारि साहाओ ॥ १ ॥ से किं तं कुलाइं? २ एव० तं जहा—पढमेत्थ बंभलिज्जं वित्तियं नामेण वच्छलिज्जं तु । तत्तियं पुण वाणिज्जं चउत्थयं पन्नवाहणयं ॥ १ ॥ २१६ ॥ थेराणं सुट्ठियसुपडिबुद्धाणं कोडियकाकंदाणं वग्धावच्चसगोत्ताणं इमे पंच थेरा अन्तेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे अज्जइंददिन्ने थेरे पियगंये थेरे विज्जाहरगोवाले कासवगोत्ते णं थेरे इसिदत्ते थेरे अरहदत्ते । थेरेहिंतो णं पियगंथेहिंतो एत्थ णं मज्झिमा साहा निग्गया । थेरेहिंतो णं विज्जाह-

१ पत्तरि० च ॥ २ खेमलिज्जिया च-छ । खमलिज्जिया च । ३ गुन्तमज्जिया छ ॥
४ ०जयंतं ख-छ ॥ ५ बंभणिज्ज छ ॥ ६ अज्जइंददत्ते थेरे स ॥ ७ णं इंददिन्त-पिय० च ॥

रगोवालेहो तस्य पां विज्जाहरी साहा निगया ॥ २१७ ॥
 पां अज्जद्वैद्विद्वत्स कासवगीतस अज्जद्विद्वे अरे अंतेवासी गोयममोसे ।
 अरेस पां अज्जद्विद्वत्स गोयममोतस इमे हो अरे अंतेवासी अहावच्चा
 अभिभाया वि होत्या, तं०-अरे अजसंतिसेणि ए मादरमोसे अरे अज-
 सीहगिरी जइसरे कोसियमोसे । अरेहो पां अजसंतिसेणि एहो पां
 मादरमोसेहो एत्य पां उज्जानगरी साहा निगया ॥ २१८ ॥
 रस पां अजसंतिसेणिपस मादरमोतस इमे चत्तारि अरे अंतेवासी
 अहावच्चा अभिभाया होत्या, तं०-(अ. १०००) अरे अजसेणि ए
 अरे अज्जतवसे अरे अज्जकुबरे अरे अज्जद्विपलिते । अरेहो पां
 अजसेणिसेहो एत्य पां अजसेणिपा साहा निगया । अरेहो
 पां अज्जतवसेहो एत्य पां अज्जतवसी साहा निगया । अरेहो पां
 अज्जकुबरेहो एत्य पां अज्जकुबरे साहा निगया । अरेहो
 पां अज्जद्विपलिते एत्य पां अज्जद्विपलित्या साहा निग-
 या ॥ २१९ ॥ - अरेस पां अजसोहोतिस्स जतीसरस कोसि-
 यगीतस इमे चत्तारि अरे अंतेवासी अहावच्चा अभिभाया होत्या, तं०-
 अरे अज्जवदरे अरे अजसमि ए अरे अरहद्वे । अरेहो
 पां अजसमि एहो एत्य पां वंमदेवीया साहा निगया । अरेहो पां
 अज्जवदरेहो गोयममोसेहो एत्य पां अज्जवदरे साहा नि-
 गया ॥ २२० ॥ अरेस पां अज्जवदरस गोतममोतस इमे
 तिलि अरे अंतेवासी अहावच्चा अभिभाया होत्या, तं०-अरे अ-
 ज्जवदरेणि ए अरे अज्जपउम अरे अज्जरे । अरेहो पां अज्जवदरे-
 सेणि एहो एत्य पां अज्जनाइली साहा निगया । अरेहो पां अज-

पउमेहितो एत्थ णं अज्जपउमा साहा निग्गया । थेरेहितो णं अज्जरहे-
 हितो एत्थ णं अज्जजयंती साहा निग्गया ॥ २२१ ॥ थेरस्स णं
 अज्जरहस्स वच्छसगोत्तस्स अज्जपूसगिरी थेरे अंतेवासी कोसियगोत्ते ।
 थेरस्स णं अज्जपूसगिरिस्स कोसियगोत्तस्स अज्जफग्गुमित्ते थेरे अंतेवासी
 गोयमसगुत्ते ॥ २२२ ॥ * * *^३ *

वंदामि फग्गुमित्तं च गोयमं धणगिरिं च वासिट्ठं । कोच्छि
 सिवभूइं पि य कोसिय दोज्जितकंटे य ॥ १ ॥ तं वंदिऊण सिरसा चित्तं
 वंदामि कासवं गोत्तं । णैक्खं कासवगोत्तं रक्खं पि य कासवं वंदे ॥ २ ॥
 वंदामि अज्जनागं च गोयमं जेहिलं च वासिट्ठं । विण्हुं माढरगोत्तं का-

१-२ कासवगो^० ख-छ ॥ ३ * * एतच्चिह्नस्थाने गाथाभ्य प्राग् अर्वाचीनासु प्रतिषु निम्नोद्धृत स्थविरावली-
 विषय. पाठोऽधिक उपलभ्यते । तथाहि-थेरस्स णं अज्जफग्गुमित्तस्स गोयमसगुत्तस्स अज्जधणगिरी थेरे
 अंतेवासी वासिट्ठसगोत्ते ॥ ३ ॥ थेरस्स णं अज्जधणगिरिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स अज्जसिवभूइं
 थेरे अंतेवासी कुच्छसगोत्ते ॥ ४ ॥ थेरस्स णं अज्जसिवभूइस्स कुच्छसगोत्तस्स अज्जभदे थेरे
 अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ ५ ॥ थेरस्स णं अज्जभदस्स कासवगुत्तस्स अज्जनक्खत्ते थेरे अंतेवासी
 कासवगुत्ते ॥ ६ ॥ थेरस्स णं अज्जनक्खत्तस्स कासवगुत्तस्स अज्जरक्खे थेरे अंतेवासी कास-
 वगुत्ते ॥ ७ ॥ थेरस्स णं अज्जरक्खस्स कासवगुत्तस्स अज्जनागे थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ ८ ॥
 थेरस्स णं अज्जनागस्स गोयमसगुत्तस्स अज्जजेहिले थेरे अंतेवासी वासिट्ठसगुत्ते ॥ ९ ॥ थेरस्स
 णं अज्जजेहिलस्स वासिट्ठसगुत्तस्स अज्जविण्हुं थेरे अंतेवासी माढरसगोत्ते ॥ १० ॥ थेरस्स
 णं अज्जविण्हुस्स माढरसगुत्तस्स अज्जकालप थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ ११ ॥ थेरस्स णं
 अज्जकालगस्स गोयमसगुत्तस्स इमे दुवे थेरा अंतेवासी गोयमसगोत्ता-थेरे अज्जसंपन्निप थेरे
 अज्जभदे ॥ १२ ॥ एप्पसिं दुण्ह वि थेराणं गोयमसगुत्ताण अज्जबुड्ढे थेरे अंतेवासी गोयम-
 सगुत्ते ॥ १३ ॥ थेरस्स णं अज्जबुड्ढस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जसंवपालिप थेरे अंतेवानी
 गोयमसगोत्ते ॥ १४ ॥ थेरस्स णं अज्जसंवपालियस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जहत्थी थेरे अंते-
 वासी कासवगुत्ते ॥ १५ ॥ थेरस्स णं अज्जहत्थिस्स कासवगुत्तस्स अज्जधम्मे थेरे अंतेवानी
 सुव्वयगोत्ते ॥ १६ ॥ थेरस्स णं अज्जधम्मस्स सुव्वयगोत्तस्स अज्जसीहे थेरे अंतेवासी कामव-
 गुत्ते ॥ १७ ॥ थेरस्स णं अज्जसीहस्स कावसगुत्तस्स अज्जधम्मे थेरे अंतेवासी कामवगुत्ते ॥ १८ ॥
 थेरस्स णं अज्जधम्मस्स कासवगुत्तस्स अज्जसंडिल्ले थेरे अंतेवासी ॥ १९ ॥ अमां ॥
 ४ सिवभूति गोच्छगोत्तं कासिय दोज्जन कण्हे य ॥ २ ॥ ते वंदिऊण तिरसा भंतं वंदामि
 कासवसगोत्तं । छ ॥ ५ तद्धं कास^० ख ॥ ६ जिद्धिलं छ ॥

लामपि गोपमं वदे ॥ ३ ॥ गोपमगोपमममं सुपुत्रं नह य मदेयं वदे ।
 ३ भरे च संववालिपुकामवगोपं पणिवयमि ॥ ४ ॥ वंदमि अज्जहसि

१ क-प विनाऽप्यत्र—० त ममरं व-क । ० ताममरं ख । ० त कुमरं छ-अर्पां ॥ २ सपुत्रं

सुपु १-३ । अपुत्रं नह ख-प । संपुत्रियं नह अर्पां ॥

३ भरे च अज्जवुद्धं गोतमगोपं णमसामि ॥ ४ ॥
 तं वंदिऊण सिरसा थिरससवचिरिणणसंपणं ।
 भरे च संववालिप गोपमगोपं णमसामि ॥ ५ ॥
 मिउमदेवसंपण उवउतं णणदंसणवचिसे ।
 भरे च णदिनं पि य कासवगोपं पणिवयमि ॥ ६ ॥
 तसो य थिरचरितं उतमससमसससंभुतं ।
 वंदिगणिलमसमणं मादरगोपं णमसामि ॥ ७ ॥
 तसो अणुओगधरं धीरं मइसगारं मइससं ।
 निरिगोतलमसमणं वउउतगोपं पणिवयमि ॥ ८ ॥
 तसो य नणदंसणवचिरितवसुद्धियं गुणमहंतं ।
 भरे कुमरधम्मं वंदमि गणि गुणोवेयं ॥ ९ ॥ छ-पुत्रके ॥
 भरे च अज्जवुद्धं गोपमगोपं णमसामि ॥ ४ ॥
 तं वंदिऊण सिरसा थिरससवचिरिणणसंपणं ।
 भरे च संववालिप गोपमगोपं पणिवयमि ॥ ५ ॥
 वंदमि अज्जहसि च कासवं खंसिगारं धीरं ।
 निरहण पढममसं काजगयं चैव सुइरस ॥ ६ ॥
 वंदमि अज्जधम्मं च सुउयं सीउल्लिखिपणं ।
 जइस लिपलमणो देवो उतं वरमुत्तमं वइइ ॥ ७ ॥
 इदं च कासवगोपं धम्मं सिवसाहं पणिवयमि ।
 सीइ कासवगोपं धम्मं पि अ कासवं वदे ॥ ८ ॥
 तं वंदिऊण सिरसा थिरससवचिरिणणसंपणं ।
 भरे च अज्जवुद्धं गोअमगोपं णमसामि ॥ ९ ॥
 मिउमदेवसंपणं उवउतं नणदंसणवचिसे ।
 भरे च वंदिअं पि य कासवगोपं पणिवयमि ॥ १० ॥
 तसो अ थिरचरितं उतमससमसससंभुतं ।
 वंदिगणिलमसमणं मादरगोपं णमसामि ॥ ११ ॥
 तसो अणुओगधरं धीरं मइसगारं मइससं ।
 निरगोतलमसमणं वउउतगोपं पणिवयमि ॥ १२ ॥
 तसो य नणदंसणवचिरितवसुद्धियं गुणमहंतं ।
 भरे कुमरधम्मं वंदमि गणि गुणोवेयं ॥ १३ ॥
 सुतधरपणधरिपु लमदममदेवगुणीइ संपणं ।
 वंदिखमसमणं कासवगोपं पणिवयमि ॥ १४ ॥ अर्वावीनासु प्रसिद्ध

च कासवं खंतिसागरं धीरं । गिम्हाण पढममासे कालगयं चेत्तेसु-
द्धस्स ॥ ५ ॥ वंदामि अज्जधम्मं च सुव्वयं सीसलद्धिसंपन्नं । जस्स
निक्खमणे देवो छत्तं वरमुत्तमं वहइ ॥ ६ ॥ हत्थं कासवगोत्तं धम्मं सिव-
साहगं पणिवयामि । सीहं कासवगोत्तं धम्मं पि य कासवं वंदे ॥ ७ ॥
सुत्तत्थरयणभरिए खमदममद्ववगुणेहिं संपन्ने । देविद्धिखमासमणे कासव-
गोत्ते पणिवयामि ॥ ८ ॥ २२३ ॥

तेणं काले णं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीस-
इराए मासे विइकंते वासावासं पज्जोसवेइ ॥ २२४ ॥ से केणट्टेणं
भंते ! एवं वुच्चइ—समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइकंते
वासावासं पज्जोसवेइ ? जतो णं पाएणं अगारीणं अगाराइं कडियाइं
उकंपियाइं छुन्नाइं लिक्काइं घट्ठाइं मैट्ठाइं संपधूमियाइं खाओदगाइं
खातनिद्धमणाइं अप्पणो अट्ठाए कयाइं परिभोत्ताइं परिणामियाइं भवंति
‘से एतेणऽट्टेणं एवं वुच्चइ—समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए
मासे वीइकंते वासावासं पज्जोसवेति ॥ २२५ ॥ जहा णं समणे
भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वीइकंते वासावासं पज्जोसवेइ
तहा णं गणहरा वि वासाणं सवीसइराए मासे विइकंते वासावासं पज्जो-
सविति ॥ २२६ ॥ जहा णं गणहरा वासाणं जाव पज्जोसवेति तहा
णं गणहरसीसा वि वासाणं जाव पज्जोसविति ॥ २२७ ॥ जहा
णं गणहरसीसा वासाणं जाव पज्जोसविति तहा णं थेरा वि वासाणं जाव
पज्जोसविति ॥ २२८ ॥ जहा णं थेरा वासाणं जाव पज्जोसविति
तहा णं जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा विहरंति एए वि णं वासाणं

१ चेव सुद्ध^० क-च-छ ॥ २ ^०संपत्तं क ॥ ३ ^०रीहिं अगा^० छ ॥ ४ ^०त्ताइं गुत्ताइं घ^० अवां ॥
५ मट्ठाइं सम्मट्ठाइं सं^० च-छ ॥ ६ ^०धूमिया^० ग-च ॥ ७ कडाइं ग ॥ ८ से तेणऽट्टे^० छ ।
से एतेणं अट्टे^० ग-च ॥

वुत्तपुव्वं भवइ 'दावे भंते! पडिगाहे भंते!' एवं से कप्पइ दावित्तए वि पडिगाहित्तए वि ॥ २३६ ॥

वासावासं पज्जोसवियाणं नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हट्ठाणं आरोग्गाणं वलियसरीराणं इमाओ नवरसविगईओ अभिक्खणं २ आहारित्तए, तं जहा-खीरं दाहिं नवणीयं सप्पिं तिल्लं गुडं महुं मज्जं मंसं ॥ २३७ ॥ वासावासं० अत्येगतियाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'अट्ठो भंते! गिलाणस्स?' से य वयिज्जा 'अट्ठो'। से य पुच्छियव्वे सिया 'केवईएणं अट्ठो?' से य वएज्जा 'एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स'। जं से पमाणं वदति से पमाणतो घेत्तव्वे। से य विन्नवेज्जा, से य विन्नवेमाणे लभिज्जा, से य पमाणपत्ते 'होउ, अलाहि' इति वत्तव्वं सिया। से किमाहु भंते! एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स। सि-या णं एवं वयंतं परो वएज्जा 'पडिग्गाहेहि अज्जो!' तुमं पच्छा भो-क्खसि वा देहिसि वा' एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए, नो से कप्पइ गि-लाणनीसाए पडिग्गाहित्तए ॥ २३८ ॥

वासावासं पज्जोसवि० अत्थि णं थेराणं तहप्पगाराइं कुलाइं कडाइं पत्तियाइं थेज्जाइं वेसासियाइं सम्मयाइं बहुमयाइं अणुमयाइं भवंति तत्थ से नो कप्पइ अइक्खु वइत्तए 'अत्थि ते आउसो! इमं वा इमं वा?'। से किमाहु भंते! सड्डी गिही गिण्हइ वा तेणियं पि कुज्जा ॥ २३९ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निच्चभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगं गोयर-कालं गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पवेसित्तए वा, नैऽन्नत्थ आयरियवेयावच्चेण वा उवज्झायवे० तवस्सिगिलाणवे० खुड-एणं वा अवणजायएणं- ॥ २४० ॥ वासावासं पज्जोसवि० चउ-

१ वा दाहिसि च। वा पाहिसि न-उ॥ २ णं तमणाणं तद च॥ ३ ०याइं धम्मताइं वहु० च॥ ४ अइट्ठु व० ख-व॥ ५ ।- । पतच्चिद्धमध्यवर्ती पाठ छद्मतावेव वत्ते ॥

१ पतिपद ॥ २ भवेत् ॥ ३ पाणादं ॥ ४ उत्सेदं वा संसेदं वा चाउल्लोकात् वा
 ५ जडा-विजोदं वा वृत्तिं ॥ ६ जडा-चाउल्लोकात् वा वृत्तिं ॥ ७ आयासं वा लोकोत् वा सुखविषयं वा ॥ ८-९ ॥

वासवासं पज्जोसविं ॥ २४८ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २४९ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५० ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५१ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५२ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५३ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५४ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५५ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५६ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५७ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५८ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५९ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २६० ॥

॥ २४८ ॥
 कात्ता गाहावड्कलं भत्ता वा पाणात् वा निक्खमित्तत्त्वं वा पवित्रित्तत्त्वं
 वासं पज्जोसविं ॥ २४९ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५० ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५१ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५२ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५३ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५४ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५५ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५६ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५७ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५८ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २५९ ॥
 वासावासं पज्जोसविं ॥ २६० ॥

त्तियस्स० कण्णइ एगे उँसिणोदए वियडे पडिगाहेत्तए, से वि य णं असित्थे
 णो वि य णं संसित्थे ॥ २४९ ॥ वासावासं पज्जोसवि० भत्तपडि-
 याइविखयस्स भिक्खुस्स कण्णइ एगे उँसिणोदए पडिगाहित्तए, से वि य
 णं असित्थे नो चेव णं संसित्थे, से वि य णं परिपूते नो चेव णं अप-
 रिपूए, से वि य णं परिमिए नो चेव णं अपरिमिए । से वि य णं
 बहुसंपण्णे नो चेव णं अवहुसंपण्णे । ॥ २५० ॥

वासावासं पज्जोसवि० संखादत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति पंच
 दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहित्तए पंच पाणगस्स, अहवा चत्तारि भोयणस्स
 पंच पाणगस्स, अहवा पंच भोयणस्स चत्तारि पाणगस्स, तत्थ णं एगा दत्ती
 लोणासायणमेत्तमवि पडिगाहिया सिया कण्णइ से तद्विसं तेणेव भत्त-
 ट्ठेणं पज्जोसवित्तए, नो से कण्णइ दोच्चं पि गाहावइकुलं भत्ताए वा
 पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २५१ ॥

वासावासं पज्जोसविथाणं नो से कप्पति निग्गंथाण वा निग्गं-
 थीण वा जाव उवस्सयाओ सत्तघरंतरं संखडिसन्नियट्टचारिस्स एत्तए ।
 एगे पुण एवमाहंसु-नो कण्णइ जाव उवस्सयाओ परेणं संखडिं सन्नि-
 यट्टचारिस्स एत्तए । एगे पुण एवमाहंसु-नो कण्णइ जाव उवस्सयाओ
 परंपरेण संखडिं सन्नियट्टचारिस्स एत्तए ॥ २५२ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कण्णइ पाणिपडिगाहियस्स भिक्खु-
 स्स कणगफुंसियमित्तमवि बुट्टिकायंसि निवयमाणंसि गाहावइकुलं भत्ताए

१ उत्तिणवियडे पडि० ख-ग । उत्तिणे वियडे पडि० घ-च । उत्तिणदवे पडि० छ ॥
 २ संसित्थए ग-घ ॥ ३ भत्तपाणपडि० च-उ ॥ ४ उत्तिणदवे पडि० उ ॥ ५ ।- । एतच्चिद्व-
 मध्यगत. पाठ. छ एव ॥ ६ ०कुलं पिंडवायपडियाए निक्ख० छ ॥ ७ एतए, एगे एवमाहंसु ।
 एगे पुण च-उ ॥ ८ ।- । एतच्चिद्वान्तर्गतः पाठः नास्ति सर्वत्र ॥ ९ ०स्स जति किंचि
 कणग० च-उ ॥ १० ०माणंसि पज्जोसवित्तए । नो कण्णइ अगिहंसि० क ॥

१-१ परविषयस्यार्थः पाठः ७-पृष्ठ २ ० द्विचक्रा क ३ वा जेगलि क विना ॥
४ ०३३, निरी(र)वसि वा कस्यमूल उवाचैवज्ञा, बडा व ॥ ५ ० वरैवज्ञा ॥ ७ ॥
६-१ परविषयस्यार्थः ७-७ नास्ति ॥

वाचतेतु परियगिहते, तस्य से पुनगमणेन दो वि पुनोत्तरे
पुनोत्तरे वाचतेतु कयडे से मिलामिसे परियगिहतेन दो से कयडे
मिलामिसे परियगिहतेन, तस्य से पुनगमणेन पुनोत्तरे मिलामिसे
पुनोत्तरे मिलामिसे कयडे से वाचतेतु परियगिहतेन दो से कयडे
कस्यमूलसि वा उवाचिञ्ज, तस्य से पुनगमणेन पुनोत्तरे वाचतेतु
से अहे अगममि वा अहे उवाचमि वा अहे विपदिगिहतेन वा अहे
वापपदिपु अणुपविहतेन निगिहतेन २ वृद्धिकपु निवपुञ्जा कयडे
वापपदिपु पुञ्जा निगमिसे निगमिसे वा गहवडेकले पित-

कले अगम पाणप वा नि ० वा प ० वा ॥ २५६ ॥ (पु ११००)
मिसे वा पविमिसे वा कयडे से अणुवृद्धिकपुसे अणुवडेकले गहवडे-
नो कयडे वापपदिपुसे गहवडेकले अगम वा पाणप वा निमिसे
वा ॥ २५७ ॥ वापपदिपु पुञ्जा निगमिसे निगमिसे मिमिसे
नो से कयडे अगम वा पाणप वा निमिसे वा पविमिसे
पाणपदिपुसे मिमिसे वा कवि कणपुसिमिमिसे वि निवडे
टाकुलिसे वा नो पविमिसे ॥ २५८ ॥ वापपदिपु पुञ्जा निगमिसे
कस्यमूलसि वा उवाचिञ्ज, बडा से पाणपि से वा से वा
कस्यमि वा वा समहिलिञ्ज, अहेअगमि वा उवाचिञ्ज,
मिसे सेमपाण पाणप पविपदिपुसे वा वा निमिसेञ्ज,
पुञ्जा निवपुञ्जा २ वृद्धिकपु निवपुञ्जा २ वृद्धिकपु निवपुञ्जा
पाणपदिपुसे मिमिसे नो कयडे अणुवडेकले पितवडे परियगिहतेन
वा पाणप वा नि ० वा प ० ॥ २५९ ॥ वापपदिपुसे पुञ्जा निवपुञ्जा पा-

वट्टंति कपंति से दो वि पडिगाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं दो वि प-
च्छाउत्ताइं नो से कपंति दो वि पडिगाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं
पुव्वाउत्ते से कप्पइ पडिगाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं पच्छाउत्ते से
नो कप्पइ पडिगाहित्तए ॥ २५७ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिडवायपडि-
याए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवएज्जा कप्पइ से अहे
आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अहे वियडगिहंसि वा अहे रुक्खमूलं-
सि वा उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ पुव्वगहिणं भत्तपाणेणं वेलं उवाइ-
णावित्तए, कप्पइ से पुव्वामेव वियडगं भोच्चा पिच्चा पडिग्गहगं संलिहिय
सं २ पमज्जिय २ एगायगं भंडगं कट्ठुं जाव सेसे सूरिए जेणेव उवस्सए तेणेव
उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए ॥ २५८ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिडवायपडि-
याए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवइज्जा कप्पइ से अहे
आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा जाव उवागच्छित्तए, तत्थ नो कप्पइ
एगस्स य निग्गंथस्स एगाए य निग्गंथीए एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो
कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ
नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ
नो कप्पइ दोण्ह य निग्गंथाणं एगाए य निग्गंथीए एगयओ चिट्ठित्तए,
तत्थ नो कप्पइ दोण्ह य निग्गंथाणं दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ
चिट्ठित्तए, अत्थि या इत्थ केइ पंचमए खुंडुए वा खुड्डिया वा अन्नेसि वा
संलोए सपडिदुवारं एवण्हं कप्पइ एगयओ चिट्ठित्तए ॥ २५९ ॥ वा-
सावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिडवायपडियाए अणुप-

विदुस्म विनिर्दिश्य २ वृत्तिकाए निवर्णजा कण्ड से अहे आरायं०
अहे उवसयं० वा उवागन्धितए, तय नो कण्ड एगस्स निगयस्स
एगए य अगएण एगयओ विहितए, एव वउयंगो, अयि या इय
कड पवमए अरे वा थुरिया वा अवांसि वा संजोते सपडिट्ठवारे

मागच्छइ, जा अट्टिया चलमाणा छउमत्थाणं चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जा
 छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वा पासिय-
 व्वा पडिलेहियव्वा भवइ, से तं पाणसुहुमे १ ॥ २६६ ॥   से किं तं
 पणगसुहुमे ? २ पंचविहे पणत्ते, तं जहा—किण्हे नीले लोहिए हालिद्वे
 सुक्किले, अत्थि पणगसुहुमे तद्ववसमाणवन्नए नामं पणत्ते, जे छउमत्थेणं
 निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा जाव पडिलेहियव्वे भवति से तं पणगसु-
 हुमे २ ॥ २६७ ॥   से किं तं वीयसुहुमे ? २ पंचविहे पणत्ते,
 तंजहा—किण्हे जाव सुक्किले, अत्थि वीयसुहुमे कणियासमाणवन्नए नामं
 पणत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ जावं पडिलेहियव्वे भवइ, से
 तं वीयसुहुमे ३ ॥ २६८ ॥   से किं तं हरियसुहुमे ? २ पंचविहे
 पणत्ते, तं जहा—किण्हे जाव सुक्किले, अत्थि हरियसुहुमे पुढवीसमाणव-
 न्नए, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव
 पडिलेहियव्वे भवइ, से तं हरियसुहुमे ४ ॥ २६९ ॥   से किं तं
 पुप्फसुहुमे ? २ पंचविहे पणत्ते, तं जहा—किण्हे जाव सुक्किले, अत्थि
 पुप्फसुहुमे रुक्खसमाणवन्ने नामं पणत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २
 अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव पडिलेहियव्वे भवति, से तं पुप्फसुहुमे
 ५ ॥ २७० ॥   से किं तं अंडसुहुमे ? २ पंचविहे पणत्ते, तं
 जहा—उदंसंडे उक्कलियंडे पिपीलियंडे हलियंडे हल्लोहलियंडे, जे छउमत्थेणं
 निग्गंथेण वा नि २ जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से तं अंडसुहुमे ६
 ॥ २७१ ॥   से किं तं लेणसुहुमे ? २ पंचविहे पणत्ते, तं जहा—
 उत्तिगलेणे भिंगुलेणे उज्जुए तालमूलए संवोक्कावट्टे नामं पंचमे, जे
 छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव
 पडिलेहियव्वे भवइ, से तं लेणसुहुमे ७ ॥ २७२ ॥   से किं तं
 सिणेहसुहुमे ? २ पंचविहे पणत्ते, तं०—उस्सा हिमए महिया करए

હરતણ, તે ઉત્તમચેત્તિ નિગદ્યેણ વા ૨ જાવ પહિએહિયવે મવડ, સે સં

સિમેહસુદેષ ૮ ॥ ૨૭૩ ॥

વાસાવાસં પજ્ઞોમસિવ મિમલ્લે દંડિજ્ઞા ગાહાવડકલં મતાણ

વા પાળાણ વા નિમલ્લમિસણ વા પવિસિસણ વા નો સે કયડે અગાપુ-

લિજ્ઞા આપરિય વા રવજ્ઞાપ વા એરં વા પવસિ વા ગણિ વા ગણદેરં

વા ગણાવડેયય વા જં વા પુરઓ કાંડ વિહરડે, કયડે સે આપુલિજ્ઞ

આપરિય વા જાવ રં વા પુરઓ કાંડ વિહરડે-દંડિજ્ઞા મં મંતે !

પુંમંતેહિ અન્નયુજાણ સમાણે ગાહાવડકલં મતાણ વા પાળાણ વા નિમલ્લ-

મિસણ વા પવિસિસણ વા, તે ય સે વિયરેજ્ઞા પૂવં સે કયડે ગાહાવડે-

કલં મતાણ વા જાવ પવિસિસણ વા, તે ય સે નો વિયરેજ્ઞા પૂવં સે નો

કયડે ગાહાવડકલં મતાણ વા પાળાણ વા નિમલ્લમિસણ વા પવિસિસણ

વા, સે કિમહુ મંતે ! ? ઔપરિયા પચ્ચવપ્પ જાણતિ ॥ ૨૭૪ ॥

વિહરમ્યમિ વા વિયારમ્યમિ વા અજાં વા જં કિં પિ પચ્ચેયણ, પૂવં ગામા-

યુગામ્મં દુદંડિજ્ઞાણ ॥ ૨૭૫ ॥

વાસાવાસં પજ્ઞોમસિવ મિમલ્લે ય દંડિજ્ઞા અન્નયરિ વિગદં

આહારિસણ નો સે કયડે અગાપુલિજ્ઞા આપરિય વા જાવ ગણાવડેયય

વા જં વા પુરઓ કાંડ વિહરડે, કયડે સે આપુલિજ્ઞા મં તે ચેવ-દંડિજ્ઞા-

મિ વા મંતે ! પુંમંતેહિ અન્નયુજાણ સમાણે અન્નયરિ વિગદં આહારિસણ,

તં પૂવડેય વા પૂવતિમલ્લતો વા, તે ય સે વિયરેજ્ઞા પૂવં સે કયડે અન્ન-

યરિ વિગદં આહારિસણ, તે ય સે નો વિયરેજ્ઞા પૂવં સે નો

૧ જં વળાપુ ૦ ૭ ॥ ૨ કદ્દે વ-૩ ॥ ૩ આપુલિજ્ઞા વ-૪ ॥ ૪ જં વળાપુ ૦ ૭ ॥ ૫ કદ્દે
વ-૭ ॥ ૬ એવા પચ્ચ ૦ વા ૭ એવા ચેવ પચ્ચ ૦ ૭ ॥ ૭ વાસાવાસં મિમલ્લે ય દંડિજ્ઞા
પલિયા વિયારમ્યમિ વા વિહરમ્યમિ વા પવિ ૦ વા નિ ૦ વા, યસ્ય વિ તદેવ, એવા ચેવ પચ્ચવાસં
જાણતિ ॥ ૨૭૫ ॥ વાસાવાસં ૭ ॥

कप्पइ अन्नयरिं विगइं आहरित्तए, से किमाहु भंते! ? ओयरिया पच्चवायं जाणंति ॥ २७६ ॥ वासावासं प० भिक्खु य इच्छेज्जा अन्नयरिं तेइच्छं आउट्ठित्तए, तं चेव सव्वं ॥ २७७ ॥ वासावासं प० भिक्खु य इच्छिज्जा अन्नयरं ओरालं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, तं चेव सव्वं ॥ २७८ ॥ वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा अपच्छिममारणंतियसंलेहणाजूसणाञ्चसिए भत्तपाण-पडियाइक्खिए पाओवगए कालं अणवकंखमाणे विहरत्तए वा निक्ख-मित्तए वा पविसित्तए वा, असणं वा ४ आहारित्तए वा, उच्चारपासवणं वा परिट्ठावित्तए सज्झायं वा करित्तए धम्मजागरियं वा जागरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता तं चेव ॥ २७९ ॥

वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा वत्थं वा पडिण्हं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा अन्नयरिं वा उवहिं आयावित्तए वा पयावित्तए वा, नो से कप्पइ एगं वा अणेगं वा अपडिण्णवित्ता गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारित्तए, वहिया विहारभूमीं वा वियारभूमिं वा सज्झायं वा करित्तए, काउस्सगं वा ठाणं वा ठाइत्तए, अत्थि या इत्थ केइ अहासनिहिए एगे वा अणेगे वा कप्पइ से एवं वदित्तए—इमं ता अज्जो ! तुमं मुहुत्तगं जाणाहि जाव ताव अहं

१ थेरा छ ॥ २ ०त्तप, गो से कप्पति अणापुच्छित्ता तहेव जाव इच्छामि णं भंते ! तुम्हेहिं अन्नणुणाप समाणे अण्णतरिं तेइच्छं आउट्ठित्तप, ते य से वि० पवं से कप्पति अण्णतरिं, ते य से गो वियरे० तहेव जाव पच्चवातं जाणंति ॥ वासावासं० भिक्खु य इच्छेज्जा अण्णतरं ओरालं कल्लाणं सिवं धणं मंगलं सस्तिरीयं महाणुभागं तवोकम्म उवसंपज्जित्ताण विहरित्तप तहेव अभिलावे ॥ वासावासं छ ॥ ३ अन्नयरं वा उवकरणजायं आयावि० व ॥ ४ वा उच्चारपासवणं परिट्ठावित्तप सज्झायं व-छ ॥ ५ ०त्तप, धम्मजागरियं वा जागरित्तप, काउस्सगं छ ॥ ६ केइ अभिसमन्नागप अहास० ग ॥

ગાદાવરકલ્લે જાવ કાઠસેજાં વા ઠાળ વા ઠાડસણ, સે ય સે પહિચુણિજા
 પૂવં સે કપ્પડ ગાદાવરે તે વેવ, સે ય સે નો પહિચુણિજા પૂવં સે નો
 કપ્પડ ગાદાવરકલ્લે જાવ કાઠસેજાં વા ઠાળ વા ઠાડસણ ॥ ૨૮૦ ॥

વાસાવાસં નો કપ્પડ નિગંથાળ વા નિગંથીળ વા અળાસિ-
 ગાદિયસેજાસણિય હોતણ, અળાળાસેત, અળામગાદિયસેજાસણિયસ
 અળાકાદેયસ અળાદોવંચિસ અસિયાસણિયસ અળાતાવિયસ અસિ-
 યસ અસિયજાં ૨ અળાદિલેહળાસીતસ અળમજળાસીતસ તહા ૨
 બં સંજાસ દુરાગણ અવડ, અળાળાસેત, અસિયાગાદિયસેજાસણિયસ
 અગાકિવયસ અગાદોવંચિસ અસિયાસણિયસ અગાવિયસ સમિયસ અસિ-
 યજાળ ૨ પહિલેહળાસીતસ અમજળાસીતસ તહા ૨ બં સંજાસ
 સુઆગણ અવડ ॥ ૨૮૧ ॥

વાસાવાસં પજોસિવં કપ્પડ નિગંથાળ વા ૨ તેઓ ઉચાર-
 પાસવળામ્મીઓ પહિલેહતણ, ન તહા હેમતેગાદાસુ તહા બં વાસાવા-
 સેસ, સે કિમ્પાડ અંતે ? વાસાવાસપૂસ બં અસંજ પળા ય તળા ય
 વીધા ય પળા ય હરિયાળા ય મંતેતિ ॥ ૨૮૨ ॥
 વાસાવાસં પજોસિવં કપ્પડ નિગંથાળ વા નિગંથીળ વા તેઓ મતગાદે
 નિહિલેતણ, તે—ઉચારમતણ પાસવળામતણ હેલમતણ ॥ ૨૮૩ ॥

વાસાવાસં પજોસિવં નો કપ્પડ નિગંથાળ વા નિગંથીળ વા
 પૂવં પજોસિવળાગી ગોલેમપ્પાળાસિવે વિ કેસે તે રપ્પા ઉપપળા-
 વિતણ, પહિલયા આસેવળા, માસિવે જુરમુહ, અઢમાસિવ કતરિમુહ,
 અમાસિવે લોણ, મંતેજણિવ વા અરકપ ॥ ૨૮૪ ॥

૧૦ કુલ મતણ વા પળાપ વા પહિલસિ વા પિલસમાસિ વા જાવ ૩ ॥ ૨ ઠાસિ, સે ય
 ૩-૪ ॥ ૩ કપ્પડ જાવ કાઠસેજાં વા ઠાળ વા ઠાડસણ, સે ય સે નો પહિચુણિજા ૩ ॥
 ૪ ઠાપ, ધો, વેવ બં તહા ૩ ॥ ૫ વાસાસિ ૩-વિગા ॥ ૬ હરિયાતળા ૩ ॥ ૭ ઠાપ, અઢસેજા
 જુરમુહણ વા જુરસિસરણ વા હોપવં સિયા, પહિલયા ૪ ॥

वासवासं पज्जोसवि० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वदित्तए, जो णं निग्गंथो वा २ परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वयइ से णं 'अकप्पेणं अज्जो !' वयसी'ति वत्तव्वे सिया, जो णं निग्गंथो वा २ परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वयइ से णं निज्जूहियव्वे सिया ॥ २८५ ॥ वासवासं पज्जोसवि० इह खलु निग्गंथाण वा २ अज्जेव कक्खडे कडुए वुग्गहे समुण्ज्जिज्जा सेहे राइणियं खामिज्जा, राइणिए वि सेहं खामिज्जा, [ग्रं० १२००] खमियव्वं खंमावेयव्वं, उवसमियव्वं उवसमावेयव्वं, सम्मुइसंपुच्छणावहुलेणं होयव्वं, जो उवसमइ तस्स अत्थि आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि आराहणा, तम्हा अप्पणा चेव उवसमियव्वं, से किमाहु भंते !? उवसमसारं खु सामण्णं ॥ २८६ ॥

वासवासं प० कप्पइ निग्गंथाण वा २ तओ उवस्सया गिन्हित्तए, वेउव्विया पडिलेहा साइज्जिया पमज्जणा ॥ २८७ ॥ वासवासं० कप्पइ निग्गंथाण वा २ अन्नयरिं दिसं वा अणुदिसं वा अवगिज्झिय भत्तपाणं गवेसित्तए, से किमाहु भंते !? ओसन्नं समणा वासासु तवसंपउत्ता भवंति, तवस्सी दुव्वले किलंते मुच्छिज्ज वा पवडिज्ज वा तामेव दिसं वा अणुदिसं वा समणा भगवंतो पडिजागरंति ॥ २८८ ॥

वासवासं प० कप्पइ निग्गंथाण वा २ जाव चत्तारि पंच जोयणाइं गंतुं पडियत्तए, अंतरा वि से कप्पइ वत्थए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए ॥ २८९ ॥

इच्चेयं संवच्छरियं थेरकप्पं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता सोभित्ता तीरित्ता किट्ठित्ता आराहित्ता

१ वयइ वदंतं वा सातिज्जति च-उ ॥ २ खामेयव्वं क-विना ॥ ३ उवसामियव्वं ग-व-उ ॥

४ समणा भगवंतो तव० च ॥

कल्पसूत्रस्य चूर्णी निर्युक्तिगर्भा

तथा

पृथ्वीचन्द्रसूरिप्रणीतं टिप्पनकम्

श्रमणु ललगवान वीरवर्द्धमानस्वामिने नमस्कार थाग्ये।

यरमश्रुतकेवलिलश्रीलद्रणालुस्वामि विरयित

उलपसूत्र

(दशाश्रुत रकंधनुं आठमुं अढ्ययन)

॥ શ્રીસર્વજ્ઞને નમસ્કાર ॥

[અરિહતોને નમસ્કાર
સિદ્ધોને નમસ્કાર
આચાર્યોને નમસ્કાર
ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર
લોકમાના સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર

આ પાંચ નમસ્કાર સર્વ પાપોનો નાશ કરનારા
છે અને સર્વ મંગલોમાં પ્રથમ મંગલરૂપ છે. ૧]

૧ તે કાલે તે સમયે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરના પોતાના જીવનના બતાવોમાં પાંચવાર હસ્તોત્તરા નક્ષત્ર આવેલ હતું (હસ્તોત્તરા એટલે ઉત્તરાશાલ્કુની નક્ષત્ર) તે જેમકે ૧ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાન ચવ્યા હતા અને ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા હતા. ૨ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાનને એક ગર્ભસ્થાનમાંથી ઉપાડીને ખીજા ગર્ભસ્થાનમાં ફેરવવામાં આવ્યા હતા. ૩ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાન જન્મ્યા હતા. ૪ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાને મુંડ થઈને ઘરથી નીકળી અનગારપાણુ-મુનિપાણુ-સ્વીકારી પ્રવ્રજ્યા લીધી. ૫ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાનને અનંત, ઉત્તમોત્તમ, વ્યાધાત-પ્રતિબદ્ધ-વગરનુ, આવરણુ-રહિત, સમગ્ર અને પ્રતિપૂર્ણુ એવું કેવલ વરજ્ઞાન અને કેવલ વરદર્શન પેઢા થયું. ૬ સ્વાતિનક્ષત્રમાં ભગવાન પરિનિર્વાણુ પામ્યા.

૨ તે કાલે તે સમયે જ્યારે ઉનાળા-ગ્રીષ્મ-નો ચોથો મહિનો અને આઠમો પક્ષ (આઠમું પખવાડીયું) એટલે આષાઠ મહિનાનો શુકલપક્ષ (અજવાળીયું) ચાલતો હતો, તે આષાઠ શુકલછઠને દિવસે સ્વર્ગમાં રહેલા મહાવિજય પુષ્પોત્તર પ્રવરપુડરીક નામના મહાવિમાનમાંથી ચવીને શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર માહણકુંડગામ નગરમાં રહેતા ડોડાલ-ગોત્રના રિષભદત્ત માહણુ-ગ્રાહણુ-ની પત્ની જલધરગોત્રની દેવાનદા માહણી-ગ્રાહણી-ની કૃષ્ણમા ગર્ભરૂપે ઉપજ્યા જે મહાવિમાનમાંથી ભગવાન ચવ્યા તે વિમાનમાં વીશ આગરો-

[illegible][illegible][illegible]

ପ୍ରତି ପାଠକ

[illegible][illegible][illegible]

સૂરજ, ૮ ધ્વજ, ૯ કુલ-પૂર્ણકલશ, ૧૦ પદ્મસરોવર-કમલોદી લરેલુ સરોવર, ૧૧ સાગર-સમુદ્ર, ૧૨ દેવવિમાન કે દેવલવન, ૧૩ રત્નરાશિ-રત્નોનો ઢગલો અને ૧૪ અગ્નિ-ધૂમાડા વગરનો અગ્નિ.

૬ તે વખતે તે દેવાનંદા માહણી આ પ્રકારનાં ઉદાર, કલ્યાણરૂપ શિવરૂપ ધન્ય અને મંગલરૂપ તથા શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વમ્નોને જોઈને જાગી જતા હરખી, સંતોષ પામી, ચિત્તમાં આનંદ પામી અને તેના મનમાં પ્રીતિ નીપજી, તેણીને પરમ સૌમનસ્ય થયું, હરખને લીધે તેણીનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું-પ્રકુલિત થયું, મેઘની ધારાઓ પડતાં જેમ કદંબનું ફૂલ ખીલી જાય-તેના કાંટા ખડા થઈ જાય-તેમ તેણીનાં રોમેરોમ ખડાં થઈ ગયાં. પછી તેણીએ પોતાને આવેલાં સ્વમ્નોને યાદ કર્યાં, સ્વમ્નોને યાદ કરી તે પોતાની પથારીમાંથી ઊભી થઈને તેણી ધીમેધીમે અચપલપણે વેગરહિતપણે રાજહસની સરખી ગતિથી જ્યાં રિષભદત્ત માહણુ છે ત્યાં તેની પાસે જાય છે, જઈને રિષભદત્ત માહણુને ‘જય થાઓ વિજય થાઓ’ એમ કહીને વધાવે છે, વધાવીને ભદ્રાંસનમાં બરાબર બેસીને આશ્વાસ પામેલી, વિશ્વાસ પામેલી તે દશનખસહિત બન્ને હથેળીઓની માથાને અડે એ રીતે આવર્ત કરીને ફેરવી અજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલી:—એ પ્રમાણે ખરેખર છે કે હે દેવાણુપ્રિયા! હું આજે જ્યારે સૂતી જાગતી ઉઘતી ઉઘતી પથારીમાં પડી રહી હતી ત્યારે હું આ આ પ્રકારનાં ઉદાર યાવત્ શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વમ્નોને જોઈને જાગી ગઈ. તે સ્વમ્નોનાં નામ આ પ્રમાણે છે—હાથી યાવત્ અગ્નિ સુધી. હે દેવાણુપ્રિયા! એ ઉદાર યાવત્ એવાં ચૌદ મહાસ્વમ્નોનું કલ્યાણમય એવું કેઈ વિશેષપ્રકારનું ફલ થશે, એમ હું માનું છું.

૭ ત્યાર પછી તે રિષભદત્ત માહણુ દેવાનંદા માહણી પાસેથી સ્વમ્નોને લગતી હકીકત સાંભળીને, બરાબર સમજીને રાજી થયો, સંતોષ પામ્યો યાવત્ હરખને લીધે તેનું હૃદય પ્રકુલ્લ બન્યું અને મેઘની ધારાથી છટકારાએવું કદંબનું ફૂલ જેમ ખીલી ઉઠે તેમ તેનાં રોમેરોમ ઊભા થઈ ગયાં. પછી તેણે એ સ્વમ્નોની યાદી કરી, યાદી કરીને તે, તેના ફલ વિશે વિચારવા લાગ્યો, વિચાર કરીને તેણે પોતાના સ્વાભાવિક-સહજ-મતિયુક્ત બુદ્ધિના વિજ્ઞાનદ્વારા તે સ્વમ્નોના અર્થોનો ઉકેલ કર્યો, પોતાના મનમાં એ સ્વમ્નોના અર્થોનો ઉકેલ કરી તે માહણુ ત્યાં પોતાની સામે બેઠેલી દેવાનંદા માહણીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

૮ હે દેવાણુપ્રિયે! તમે ઉદાર સ્વમ્નો જોયાં છે, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય, મંગલમય અને શોભાયુક્ત સ્વમ્નો તમે જોયાં છે, તમે આરોગ્ય કરનારાં, સંતોષ પમાડે એવાં, દીર્ઘ આયુષ્ય કરે એવાં, કલ્યાણ કરનારાં અને મંગલ કરનારાં સ્વમ્નો જોયા છે. તે સ્વમ્નોનું વિશેષ પ્રકારનું ફલ આ પ્રમાણે છે હે દેવાણુપ્રિયે! અર્થનો-લક્ષ્મીનો લાભ થશે, હે દેવાણુપ્રિયે! ભોગોનો, પુત્રનો અને સુખનો લાભ થશે અને એ પ્રમાણે ખરેખર

[illegible]

:ପ୍ରଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗ୍ରାମର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାଚୀନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ

[illegible]

'ହେଉ ପଣ୍ଡା ୧ ଗିରି ଯଦି ଯୋଗେ ଥିଲେ ମାଧବ
 -ନାନ୍ଦକୋଟରୁ ମଧ୍ୟ ମାଧବୀନିଗାମେ ଗିରି ଗିରି ଯୁଗେ ଥିଲେ ମାଧବୀନିଗାମେ ମାଧବ
 -ନାନ୍ଦକୋଟରୁ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ
 -ନାନ୍ଦକୋଟରୁ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ 'ମାଧବୀନିଗାମେ
 'ହେଉ ଯୋଗେ-ନାନ୍ଦକୋଟରୁ ଯୋଗେ ଯୋଗେ 'ହେଉ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ
 ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ 'ହେଉ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ
 -ନାନ୍ଦକୋଟରୁ 'ହେଉ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ 'ହେଉ ଯୋଗେ ଯୋଗେ ଯୋଗେ

ମାମା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ମାମା

ଦିନିଆଁ ୧୫-ମୁଖ୍ୟାନ୍ତର-ମୁଖ୍ୟାନ୍ତର ମିଳିତାମ୍ବ ମାନ୍ୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ୧୫-୧୬୦୦୦
 ମାନ୍ୟତାମାନଙ୍କ 'ସୁଧା' 'ସୁଧା' ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦୦ ମାନ୍ୟତାମାନଙ୍କ ମିଳିତାମ୍ବ ମାନ୍ୟତାମାନଙ୍କ ମିଳିତାମ୍ବ
 - ୧୫୦୦୦ ମାନ୍ୟତାମାନଙ୍କ ମିଳିତାମ୍ବ ମାନ୍ୟତାମାନଙ୍କ ମିଳିତାମ୍ବ ମାନ୍ୟତାମାନଙ୍କ ମିଳିତାମ୍ବ

ਪ੍ਰਤੀ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਦਸ ਪੰਨੇ

[illegible]

• 116ኪዳኔ ድምፅ ይደብ ሆኖ ከጌታ ገብረ

ਸਰਬਤ੍ਰ ਪਾਣਿ ਪਾਣਿ ਜਾਣਿ ਪ੍ਰਾਣਿ ਸਾਣਿ ਭਾ ਮਿਥੈ ਧੀਰਾਧੀਰ ਸੁਪ । ਹੁਕਮਿਯਾਤ੍ਰੇ ਤੁ ਤੁ ਹੁਕਮੀ

એ દેવાનંદા માહણી બરાબર સ્વીકારે છે, તે સ્વપ્નોના ફલોને બગબગ સ્વીકારીને એટલે એ સ્વપ્નોના ફલોને બરાબર બાણી-સમજી સિખલદત્ત માહણી માથે ઉદાર-વિશાલ એવા માનવોચિત અને લોગવવા યોગ્ય લોગોને લોગવતી તે દેવાનંદા માહણી રહે છે.

૧૩ હવે તે કાલે તે સમયે શક, દેવોનો ઇંદ્ર દેવોનો રાજ, વજ્રપાણિ-હાથમા વજ્રને રાખનારો, અસુરોના પુરોનો-નગરોનો-નાશ કરનાર-પુરંદર, સો કતુ-પ્રતિમા-કરનાર-શતકતુ, હજાર આંખવાળો સહસ્રાક્ષ, મોટા મોટા મેઘોને તાબે રાખનાર-મધવા, પાક નામના અસુરને સળ કરનાર-પાકશાસન, દક્ષિણ બાબુના અડધા લોકનો માલિક-દક્ષિણાર્ધલોકોધિપતિ બત્રીશ લાખ વિમાનોનો સ્વામી, અને ઐરાવણ હાથીના વાહન ઉપર બેસનાર એવો મુરેન્દ્ર પોતાના સ્થાનમાં બેઠેલો હતો.

એ મુરેન્દ્રે રજ વગરનાં અંબર-ગગન-જેવાં ચોકખાં વસ્ત્રો પહેરેલાં, યથોચિત રીતે મોળા અને મુકુટ પહેરેલાં, એણે પહેરેલા સોનાનાં નવા, સુદર, અચંબો પમાડે એવા અથવા ચિત્રામણવાળી કારીગરીવાળા, અને વારેવારે હાલતાં બે કુંડલોને લીધે એનાં બન્ને ગાલ ઝગારા મારતા હતા, એનું શરીર ચમકતું હતું, પગ સુધી લટકતી એવી લાળી વનનાં કૂલોથી ગુંથેલી માળા એણે પહેરેલી, એવો એ ઇંદ્ર સૌધર્મ નામના કલ્પમા-સ્વર્ગમાં-આવેલા સૌધર્મોવતંસક નામના વિમાનમાં બેઠેલી સૌધર્મ નામની સલામાં શકનામના મિહાસનમા બેઠેલો હતો.

૧૪ ત્યાં તે બત્રીશ લાખ વિમાનાવાસો, ચોરાશી હજાર સામાનિક દેવો, તેત્રીશ-ત્રાયચ્ચિશ દેવો, ચાર લોકપાલો, પોતપોતાના પરિવાર સાથેની આઠ મોટી પટ્ટરાણીઓ, ત્રણ સલાઓ, સાત સૈન્યો, સાત સેનાધિપતિઓ, ચાર ચોરાશી હજાર એટલે ત્રણ લાખ છત્રીશ હજાર અંગરક્ષક દેવો અને સૌધર્મસલામા વસનારા બીજાં પણ ઘણાં વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓ એ બધાં ઉપર અધિપતિપણુ લોગવતો રહે છે, એટલે એ બધી પોતાની પ્રજાનું પાલન કરવાનું સામર્થ્ય તે ધરાવે છે તથા એ બધાનો તે અગ્રેસર-પુરપતિ-છે, સ્વામી-નાયક-છે, ભર્તા-પોષક-છે, અને એ બધાનો તે મહત્તર-મહાનાન્ય-ગુરુસમાન-છે, તથા એ બધાં ઉપર પોતાના નિમેલા માણસો દ્વારા ફરમાવીને પોતાનું ઐશ્વર્ય અને આજ્ઞાદાયિત્વ બતાવતો રહે છે-એ બધાં ઉપર ઈશ્વર તરીકે પ્રધાનપણુ તેની પોતાની જ આજ્ઞા ચાલે છે, એ રીતે રહેતો અને પોતાની પ્રજાને પાળતો તથા નિરંતર ચાલતાં નાટકો, મંગીત, વાગતાં વીણા હાથતાળીઓ, બીજાં વાજાંઓ અને મેહની જેવો ગંભીર અવાજવાળો મૃદંગ તથા સરસ અવાજ કરતો ઢોલ એ બધાનાં મોટા અવાજ દ્વારા લોગવવા યોગ્ય દિવ્ય લોગોને લોગવતો તે ઇંદ્ર ત્યાં રહે છે.

૧૫ તથા તે ઇંદ્ર પોતાના વિપુલ અગ્નિજ્ઞાન દ્વારા સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ તરફ જોતો જોતો બેઠેલ છે ત્યાં તે, જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમા ભારતવર્ષમા-ભરતમા આવેલા માહણુ-

અવલંબન આપનારા તથા ક્યાંય પણ સ્ખલના ન પામે એવા ઉત્તમ જ્ઞાન અને દર્શનને ધરનારા, ધાતીકર્મ તદ્દન ખસી ગયેલા છે તેવા, ૭ જિન-રાગદ્વેષ વગેરે આંતરશત્રુઓને જિતી ગયેલા, જેઓ એ આંતરશત્રુઓને જિત્યા મથે છે તેમને જિતાડનારા, સંસાર સમુદ્રને તરી ચુકેલા, જેઓ તરના મથે છે તેમને તારનારા, પોતે બંતે બોધને પામેલા બીજાઓને બોધ આપનારા, સુક્રિતને પામેલા અને બીજાઓને સુક્રિત સુધી પહોચાડનારા. ૮

સર્વજ્ઞ-બધુ બાણનારા, બધુ જ્ઞેનારા, જે પદ શિવરૂપ છે, અચલ છે, રોગ વગરનું છે, અંત વગરનું છે, ક્ષય વિનાનું છે, કોઈપણ પ્રકારની પીડા વગરનું છે અને બ્યા પહોચ્યા પછી કદી પાછું ફરવું પડતું નથી એવા સિદ્ધિગતિ નામના પદને પહોચેલા તથા ભયને જિતી ગયેલા એવા જિનોને નમસ્કાર થાઓ. ૯

તીર્થની શરૂઆત કરનારા, છેલ્લા તીર્થકર, આગલા તીર્થકરોએ જેમના થવાની સચના આપેલી હતી એવા અને પૂર્વે વર્ણવેલા તમામ ગુણોવાળા યાવત્ બ્યાં પહોચ્યા પછી કદી પાછું ફરવું પડતું નથી એવા સિદ્ધિગતિ નામના પદને પામવાની અભિલાષાવાળા એવા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ.

અહીં સ્વર્ગમા રહેલો હું ત્યાં એટલે દેવાનંદાની કુક્ષિમા રહેલા ભગવંતને વદન કરું છું, ત્યાં રહેલાભગવંત અહીં રહેલા મને જુઓ એમ કરીને તે દેવરાજ ઈદ્ર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન કરે છે, નમન કરે છે અને પોતાના ઉત્તમ સિંધાસણમાં પૂર્વદિશા તરફ સુખ રાખીને બેસે છે.

૧૭ ત્યારપછી તે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકને આ એ પ્રકારનો એના અંતરમા ચિંતન-રૂપ, અભિલાષરૂપ મનોગત સંકલ્પ પેદા થયો કે-‘એ થયું નથી, એ થવા જોગ નથી અને એવું થનારું ય નથી કે અરહંત ભગવંતો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, બલદેવ રાજાઓ, વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમા-હલકાં કુલોમા કે અધમ કુલોમા કે તુચ્છ કુલોમા કે દળદરિયા કુલોમા કે કંબુચી કુલોમા કે ભિખારી કુલોમા કે માહણ કુલોમા એટલે બ્રાહ્મણનાં કુલોમા આજસુધી કોઈવાર આવેલા નથી કે આવતા નથી કે હવે પછી કોઈવાર આવનારા નથી, એ પ્રમાણે ખરેખર છે કે અરહંત ભગવંતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ ઉગ્રવંશના કુલોમા કે ભોગવંશના કુલોમા કે રાજન્યવંશના કુલોમા કે ઇક્ષ્વાકુવંશના કુલોમા કે ક્ષત્રિયવંશના કુલોમા કે હરિવંશનાં કુલોમા કે કોઈ બીજા તેવા પ્રકારનાં વિશુદ્ધ જાતિ, કુલ અને વંશાવાળા કુલોમા આજ પહેલા આવેલા છે, વર્તમાનમા આવે છે અને ભવિષ્યમા પણ તેઓ બધા તેવા ઉત્તમ કુલોમા આવનારા છે.

૧૮ વળી, એવો પણ લોકમા અચરજરૂપ બતાવ, અનંત અવનિર્ણીઓ અને ઉત્સર્ગિણીઓ વીની ગયા પછી બની જાય છે કે બ્યારે તે અરહંત ભગવંતો વગેરેએ નામગોત્ર કર્મનો ક્ષય નથી કરેલો હોતો, એ કર્મનું વેદન નથી કરેલું હોતું અને એમનું એ કર્મ એમના આત્મા ઉપરથી ખરી પડેલું નથી હોતું એટલે કે એમને એ કર્મનો

ધક્ષાકુવશનાં કે હરિવશનાં કુલોમાં કે બીજાં કોઈ તેવા પ્રકારના વિશુદ્ધ જાતિ વિશુદ્ધ કુલ અને વિશુદ્ધવશમાં આજલગી આવેલા છે, વર્તમાનમાં આવે છે અને હવે પછી પણ તેઓ ઉત્તમકુલમાં આવવાના છે.

૨૨ વળી, એવો પણ લોકોને અચરજમાં નાખી દે એવો ખનાવ, અનંત અવ-સર્પિણીઓ અને ઉત્સર્પિણીઓ વીતી ગયા પછી બની આવે છે કે ત્યારે નામગોત્ર કર્મનો ક્ષય નહીં થયો હોય, એ કર્મ પૂરેપૂરું લોગવાઈ ગયેલું ન હોય અને લોગવાયું ન હોવાથી જ એ કર્મ આત્મા ઉપરથી ખરી પડેલું ન હોય એટલે કે અરહંત ભગ-વંતો વગેરેને એ કર્મનો ઉદય આવેલો હોય ત્યારે અરહંત ભગવંતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમાં કે હલકાં કુલોમાં કે તુચ્છકુલોમાં કે કબુસના કુલોમાં કે દળદરિયાં કુલોમાં કે ભિખારીનાં કુલોમાં આવેલા છે કે આવે છે કે આવવાના છે છતાં તે કુલોમાં તેઓ કદી જનમેલા નથી, જનમતા નથી કે હવે પછી જનમવાના પણ નથી.

૨૩ અને આ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં, ભારતવર્ષમાં માહાલુકુંડગ્રામ નામના નગરમાં કોડાલગોત્રના સિપલદત્ત માહાલુની ભારત જાલંધરગોત્રની દેવાનદા માહાલુની કૂળમાં ગર્ભપણે ઉપજેલા છે.

૨૪ તો થઈ ગયેલા, વર્તમાન સમયના અને હવે પછી થનારા તમામ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકોનો એ આચાર છે કે અરહંત ભગવંતોને તેવા પ્રકારનાં અતકુલોમાંથી કે અધમકુલોમાંથી કે તુચ્છકુલોમાંથી કે કબુસનાં કુલોમાંથી કે દળદરિયાં કુલોમાંથી કે ભીખમંગાના કુલોમાંથી યાવત્ માહાલુનાં કુલોમાંથી ખસેડીને તેવાં પ્રકારના ઉગ્રવંશના કુલોમાં કે ભોગવંશના કુલોમાં કે રાજન્યવશનાં કુલોમાં કે જ્ઞાતવંશનાં કુલોમાં કે ક્ષત્રિય-વંશનાં કુલોમાં કે ધક્ષાકુવંશનાં કુલોમાં કે હરિવંશનાં કુલોમાં કે કોઈ બીજાં તેવા પ્રકારનાં વિશુદ્ધજાતિના, વિશુદ્ધવંશનાં અને વિશુદ્ધ કુલવાળાં કુલોમાં ફેરવી નાખવા ઘટે.

૨૫ તો હે દેવાનુપ્રિય! તું જા, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને માહાલુકુંડગ્રામ નામના નગરમાંથી કોડાલગોત્રના સિપલદત્ત માહાલુની ભારત જાલંધરગોત્રની દેવાનદા માહાલુની કૂળમાંથી ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરમાં જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોનો વશજ અને કાશ્યપગોત્રનો સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે તેની ભારત વાસિષ્ઠગોત્રની ત્રિશક્તા ક્ષત્રિયાણી છે તેની કૂળમાં ગર્ભપણે સ્થાપિત કર અને ગર્ભપણે સ્થાપિત કરીને મને આ મારી આજ્ઞા તરત જ પાછી આપી દે.

૨૬ ત્યારપછી પાંચદળસેનાનો સેનાપતિ તે હરિભૃગુનેત્રી દેવ, કેવેન્દ્ર દેવરાજ શકની ઉપર મુજબની આજ્ઞા સાલળીને રાજી થયો અને યાવત્ તેનું હૃદય રાજી થવાને

અસ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને દૂર કરે છે, અસ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને દૂર કરીને સ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને ફેંકે છે વેરે છે, તેમ કરીને તે શ્રમણુ ભગવંત મહાવીરને લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ગોઠવે છે અને વળી જે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો ગર્ભ છે તેને પણ જલંધર ગોત્રવાળી દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ગોઠવે છે, આ રીતે બધું બરાબર ગોઠવીને તે દેવ, જે દિશામાધી આવ્યો હતો તે જ દિશા તરફ પાછો આવ્યો ગયો.

૨૮ હવે જે ગતિથી આવ્યો હતો, તે ઉત્તમ પ્રકારની, ત્વરાવાળી, ચપળ, વેગને લીધે પ્રચંડ, ખીજી બધી ગતિઓ કરતાં વિશેષ વેગવાળી, ધમધમાટ કરતી, શીઘ્ર દિવ્ય દેવગતિ વડે પાછો તીરછે અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રોની વચ્ચે આવ્યો થતો અને હજાર હજાર જોજનની મોટી કાળો ભરતો—એ રીતે ઊંચે ઊપડતો તે દેવ જે તરફ સૌધર્મ નામના કલ્પમાં સૌધર્માવર્તસક નામના વિમાનમા શક નામના સિંધાસણમાં દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક બેઠેલો છે તે જ બાબુ તેની પાસે આવે છે, પાસે આવીને દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકની એ આજ્ઞાને તરત જ પાછી સોપી દે છે અર્થાત્ આપે જે આજ્ઞા કરેલી તેનો મેં અમલ કરી દીધો છે એમ જણાવે છે.

૨૯ તે કાલે તે સમયે શ્રમણુ ભગવંત મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા.

૧ મને ફેરવીને ખીજે લઈ જવામાં આવશે એમ તેઓ જાણે છે.

૨ પોતે પોતાને ફેરવાતા જાણતા નથી.

૩ પોતે ફેરવાઈ ચૂક્યા છે એ પ્રમાણે જાણે છે.

૩૦ તે કાલે તે સમયે જ્યારે વર્ષાઋતુ ચાલતી હતી અને વર્ષાઋતુનો જે તે પ્રસિદ્ધ એવો ત્રીજો મહિનો અને પાચમો પખવાડો ચાલતો હતો એટલે આસો મહિનાનો ૧૦ દિવસ ચાલતો હતો તથા તે સમયે તે ૧૦ દિવસની તેરમી તિથિ એટલે તેરશની તિથિ આવેલી હતી. ભગવાનને સ્વર્ગમાંથી ચ્યવ્યાને અને દેવાનંદા માહુણીના ગર્ભમાં આવ્યાને એકંદરે કૂલ બાંશી રાત દિવસો વીતી ગયાં હતાં અને તેરશને દિવસે ત્ર્યાશીમો રાતદિવસ ચાલતો હતો, તે ત્ર્યાશીમા દિવસની બરાબર મધરાતે એટલે આગલી રાતનો છેડો અને પાછલી રાતની શરૂઆત થતી હતી એવે સમયે ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્રનો યોગ આવતાં હિતાનુકમ્પક એવા હરિભુગમેસી દેવે શકની આજ્ઞાથી માહુણકુંડગ્રામ નગરમાંથી કોડાલ ગોત્રના ત્રિપલ-દત્ત બ્રાહ્મણની ભારજી જલંધર ગોત્રની દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખમાંથી ભગવંતને ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં રાતવંશના ક્ષત્રિયોમાના કાસ્યપગોત્રના સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની ભારજી વાસિષ્ઠ ગોત્રની ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે બરાબર ગોઠવી દીધા.

૩૧ શ્રમણુ ભગવંત મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા. ૧ ‘હું લઈ જવાઈશ’

પણ સુગંધી ફૂલો, સુગંધી ચૂર્ણો વેરેલાં હોવાથી સુગંધિત બનેલી તે પથારીમાં પડેલી સૂતીજાતની અને ઉઘતી ઉઘતી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી આગલી રાતનો અંત આવતા અને પાછલી રાતની શરૂઆત થતાં બરાબર મધરાતે, આ એ પ્રકારના ઉઠાર ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઈને જાગી ગઈ. તે ચૌદ મહાસ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે. ૧ હાથી, ૨ વૃષભ, ૩ સિંહ, ૪ અભિષેક, ૫ માળા, ૬ ચંદ્ર, ૭ સૂર્ય, ૮ દ્વન્દ્વ, ૯ કુલ, ૧૦ પક્ષોથી ભરેલું સરોવર, ૧૧ સમુદ્ર, ૧૨ વિમાન કે ભવન, ૧૩ રતનોનો ઢગલો અને ૧૪ અગ્નિ.

૩૪ હવે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ સૌથી પહેલાં સ્વપ્નામાં હાથીને જોયો, એ હાથી ભારે ઓજવાળો, ચાર દાંતવાળો, ઉંચો, ગળી ગયેલા ભારે મેઘની સમાન ધોળો તથા લેગો ડરેલો મોતીનો હાર, દૂધનો દરિયો, ચંદ્રના કિરણો, પાણીના ણિદુઓ, રૂપાનો મોટો પહાડ એ બધા પદાર્થો જેવો ધોળો હતો. એ હાથીના ગંડસ્થળમાથો સુગંધી મદ્ધ ઝર્યા કરે છે અને સુગંધથી ખેંચાયેલા ભમરાઓ ત્યાં ટોળે મળ્યા છે એવું એના કપોળનું મૂળ છે, વળી, એ હાથી દેવોના રાજના હાથી જેવો છે—ઐરાવત હાથી જેવો છે, તથા પાણીથી પરિપૂર્ણ રીતે ભરેલા વિપુલ મેઘની ગર્જના જેવો ગંભીર અને મનોહર એવો એ હાથીનો ગુલગુલાટ છે તથા એ હાથી શુભ છે, તમામ જાતના શુભ લક્ષણોથી અંકિત છે તથા એ હાથીના સાથળ ઉત્તમ છે એવા હાથીને ત્રિશલાદેવી સ્વપ્નામાં જુએ છે. ૧

૩૫ ત્યાર પછી વળી, ધોળા કમળની પાખડીઓના ઢગલાથી પણ વધારે રૂપની પ્રભાવાળા, કાતિના અંબારના ફેલાવાના લીધે સર્વ બાજુઓને દીપાવતા, જેની કાંધ જાણે કે અતિશય શોભાને લીધે હલહલ ન થતી હોય એવી કાતિવાળી શોભતી અને મનોહર કાંધ વાળા તથા જેની રુવાટી ઘણી પાતળી ચોકખી અને સૂવાળી છે અને એવી રુવાટીને લીધે જેની કાતિ ચક્રચક્રિત થાય છે એવા, જેનું અગ સ્થિર છે, બરાબર બંધાયેલ છે, માસથી ભરેલ છે, તગડું છે, લઠ્ઠું છે અને બરાબર વિભાગવાર ઘડાયેલ છે એવા સુદર અંગવાળા, જેના શિંગડા બરાબર પૂર્ણ ગોળ, લઠ્ઠું, ખીજ કરતા વિશેષતાવાળા, ઉત્કૃષ્ટ, અણીદાર અને ધીએ ચોપડેલાં છે એવા ઉત્તમ શિંગડાવાળા તથા દેખાવમાં ગભરૂ અને ઉપદ્રવ નહીં કરનાર એવા તથા જેના દાંત બધા બરાબર એક સરખા, શોભતા અને ધોળા છે એવા સુદર દાંતવાળા, વળી, ન ગણી શકાય એટલા ગુણવાળા અને મંગલમય સુખવાળા એવા વૃષભને—બળદને ત્રિશલા દેવી ખીજ સ્વપ્નામાં જુએ છે. ૨

૩૬ પછી વળી, મોતીના હારનો ઢગલો, દૂધનો દરિયો, ચંદ્રના કિરણો, પાણીના ણિદુઓ અને રૂપાનો મોટો પહાડ એ બધાની સમાન ગોરા, રમણીય, દેખાવડા જેના પોચા એટલે પગ સ્થિર અને લઠ્ઠું—મજબૂત છે, જેની દાંડો ગોળ, ખુબ પુષ્ટ, વચ્ચે પોલાણ વગરની, ખીજ કરતા ચડીઆતી અને અણીવાળી છે, એવી દાંડો વડે જેનું સુખ ચોકખાઈને દેખાય છે એવા, તથા જેના બન્ને હોડ ચોકખાઈવાળા, ઉત્તમ કમળ જેવા કોમળ,

[illegible]

તથા સરસ કાંતિવાળા બનેલા અને જાણે કે મુખનો કુટુંબી-સગો-જ ન હોય એવી રીતે મુખ સાથે એકાકાર થયેલા એવા શોભાગુણના સમુદાય વડે તે વધુ શોભીતી લાગે છે, તેનાં લોચન કમળ જેવાં નિર્મળ વિશાળ અને રમણીય છે એવી, કાંતિને લીધે ઝગારા મારતા બન્ને હાથમાં કમળો રાખેલાં છે અને કમળોમાંથી મકન્દનાં પાણીનાં ટીપાં ટપક્યાં કરે છે એવી, ગરમી લાગે છે માટે નહીં પણ માત્ર મોજને ખાતર વીંજતા પંખાવડે શોભતી એવી, એકદમ છૂટા છૂટા ગૂચ વિનાના, કાળા, ઘટ્ટ, ઝીણા-સૂવાળા અને લાખાવાળ વાળો એનો કેશકલાપ છે એવી, પદ્મરૂપના કમળ ઊપર નિવાસ કરતી અને હિમવંત પર્વતના શિખર ઊપર દિગ્ગજોની વિશાળ અને પુષ્ટ સૂડમાંથી નીકળતા પાણીવડે જેણીનો અભિષેક થયા કરે છે એવી ભગવતી લક્ષ્મીદેવીને ત્રિશક્તિ રાણી યોધે સ્વમે જૂએ છે. ૪

૩૮ પછી વળી, પાંચમે સ્વમે આકાશમાંથી નીચે પડતી માળાને જૂએ છે. મંદારનાં તાનં કૂલો ગુંથેલાં હોઈને એ માળા સુદર લાગે છે, એમાં ચંપો, આસોપાલવ, પુનાગ, નાગકેસર, પ્રિયંગુ, સરસડો, મોગરો, મલિકા, જાંબુ, જૂંજ, અંકોલ, ફેંજો, કોરંટકપત્ર, મરવો—ઝમરો, નવમાલિકા, બકુલ, તિલક, વાસંતીવેલ, સૂર્યવિકાસી કમળો ચંદ્રવિકાસી કમળો, પાટલ, કુંદ, અતિમુક્તક, સહકાર-આખો એ બધાં કેટલાક વૃક્ષો અને કેટલીક વેલડી—લતા—ઓ તથા કેટલાક ગુચ્છઓના કૂલો ગુંથીને એ માળા બનેલી હોવાથી ઘણી જ સુગંધવાળી છે તથા એ માળાની અનોપમ મનોહર સુગંધને લીધે દરે દિશાઓ મહેક મહેક થઈ રહી છે, વળી, એ માળામા તમામ ઋતુમાં ખિલતા સુગંધી કૂલો ગુંથેલાં છે, અર્થાત્ એમાં છએ ઋતુમા ખિલતાં કૂલોની માળાઓ મળેલી છે, માળાનો મુખ્યવર્ણ ધોળો છે છતાં તેમાં બીજાં બીજાં રંગબેરંગી કૂલો ભળેલા હોવાથી તે વિવિધ રંગી શોભાયમાન અને મનોહર દીસે છે તથા એમા વિવિધ લાતો પડે એ રીતે કૂલો ગોઠવેલાં છે એથી એ અચરજ પમાડે એવી લાગે છે, વળી, એ માળાના ઊપર નીચે આગળ પાછળ એમ બધી બાજુઓમા ગણગણાટ કરતાં પટ્પટ, મધમાખી અને ભમરાઓના ટોળા મળેલાં છે એથી એ માળાના તમામ ભાગો ગુંજતા જણાય છે એવી એ માળા આકાશમાંથી નીચે આવતી દેખાય છે. ૫

૩૯ હવે છઠ્ઠે સ્વમે માતા ચંદ્રને જૂએ છે. એ ચંદ્ર ગાયત્રી મંત્ર, પાણીનાં શીણ, પાણીનાં ખિંદુઓ અને રૂપાનો ઘડો એ બધાની જેવો વર્ણ-રંગે ધોળો છે, શુભ છે, હૃદય અને નયન એ બન્નેને ગમે એવો છે, બરાબર સંપૂર્ણ-પૂરેપૂરો છે, ગાટાં અને ઘેરાં અધારાંવાળા સ્થળોને અધારા વગરના બનાવનાર એવો એ ચંદ્ર છે તથા પદ્મ પૂરો થતાં એટલે શુકલપદ્મ પૂરો થતાં છેલ્લે દિવસે જેની આનંદ આપનારી તમામ કળાઓ પૂરેપૂરી રીતે ખિલી નીકળે છે એવો, કુમુદના વનોને ખિલવનાર, રાત્રિને શોભાવનાર, ચોકખા કરેલા દર્પણના કાચ જેવો ચમકતો, હંસ સમાન ધોળા વર્ણવાળો, તારા અને

ਮਾਹਿਮਾਨ ਯੁ ਆਰੇ ਫਿਰਾਫਿਰੇ ਫਿਰੇ ਫਿਰੇ ਫਿਰੇ ਫਿਰੇ ੭

ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରକାରର ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଚ୍ଚିଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରୁଛୁ।

3. ଉପରୋକ୍ତ ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳରେ ଉପରୋକ୍ତ ଶର୍ତ୍ତାବଳୀର ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ ।

26

બધી બાબુએ ઊજળી કરી રહ્યો છે, પ્રશસ્ત એવી લક્ષ્મીનું એ ઘર છે, તમામ પ્રકારનાં ફૂલો વિનાનો છે, શુભ છે, ચમકિલો છે, શોભાવડે ઉત્તમ છે, તથા તમામ ઋતુનાં સુગંધી ફૂલોની માળાઓ એ કળશના કાંઠા ઉપર મૂકેલી છે એવા સ્વપાના પૂર્ણકલશને તે માતા બુએ છે. ૯

૪૩ ત્યાર પછી વળી, પદ્મસરોવર નામના સરોવરને માતા દસમા સ્વપ્નમાં બુએ છે, એ સરોવર, ઊગતા સૂર્યનાં કિરણોથી ખિલેલાં હજાર પાંખડીવાળાં—સહસ્રદલ—મોટાં કમળોને લીધે સુગંધિત બનેલ છે, એમાં કમળોનાં રજકણો પડેલાં હોવાથી એનું પાણી પિંજરા રંગનું એટલે પીતુ તથા રાતું દેખાય છે, એ સરોવરમાં ચારે ડોર ઘણા બધા જળચર જીવો ફરી રહ્યા છે, માછલાં એ સરોવરનું અઢળક પાણી પીધા કરે છે, વળી, ઘણું લાંબું પહોળું અને ઊંડું એ સરોવર સૂર્યવિકાસી કમળો, ચંદ્રવિકાસી કુવલયો, રાતાં કમળો, મોટાં કમળો, ઊજળાં કમળો, એવાં અનેક પ્રકારનાં કમળોની વિસ્તાર-વાળી, ફેલાતી વિવિધરંગી શોભાઓને લીધે જાણે કે અગારા મારતું હોય એવું દેખાય છે, સરોવરની શોભા અને સ્વપ્ન ભારે મનોહર છે, ચિત્તમાં પ્રમોદ પામેલા ભમરાઓ, માતેલી-મત્ત-મધમાખીઓ એ બધાનાં ટોળાં કમળો ઉપર બેસી તેમનો રસ ચૂસી રહ્યાં છે એવા એ સરોવરમાં મીઠો અવાજ કરનારા કલકંડસો, બગલાંઓ, ચક્રવાઓ, રાજકંડસો, સારસો ગર્વથી મસ્ત બનીને તેના પાણીનો ઉપયોગ કરે છે તથા વિવિધ પ્રકારનાં પક્ષીઓનાં નરમાદાનાં જોડકાં એ સરોવરનાં પાણીનો હોંશે હોંશે ઉપયોગ કરે છે એવું એ સરોવર કમલિનીનાં પાંદડાં ઉપર બાજેલાં મોતી જેવાં દેખાતાં પાણીનાં ટીપાંઓ વડે ચિત્રોવાળું દેખાય છે, વળી એ સરોવર, જોનારનાં હૃદયોને અને લોચનોને શાંતિ પમાડે છે એવું છે એવા અનેક કંમળોથી રમણીય દેખાતા એ સરોવરને માતા દસમે સ્વપ્ને દેખે છે. ૧૦

૪૪ ત્યાર પછી વળી, માતા અગિયારમે સ્વપ્ને ક્ષીરોદ્ધ સાગરને—હૃદયના દરિયાને બુએ છે. એ ક્ષીરોદ્ધસાગરનો મધ્યભાગ, જેવી ચંદ્રનાં કિરણોના સમૂહની શોભા હોય તેવી શોભાવાળો છે એટલે અતિઊજળો છે, વળી, એ ક્ષીરોદ્ધસાગરમાં ચારે બાબુ પાણીનો ભરાવો વધતો વધતો હોવાથી એ બધી બાબુએ ઘણું ઉડો છે, એનાં મોજાં ભારે ચપળમાં ચપળ અને ઘણાં ઊંચાં ઊછળતાં હોવાથી એનું પાણી ડોડ્યા જ કરે છે, તથા જ્યારે ભારે પવનનું જોર હોય છે ત્યારે પવન એના મોજાંની સાથે જોરથી અથડાય છે તેથી મોજાં જાણે જોરજોરથી દોડવા લાગે છે, ચપળ બને છે, એથી એ સ્પષ્ટ દીસતા તરંગો આમતેમ નાચતા હોય એવો દેખાવ થાય છે તથા એ તરંગો ભયભીત થયા હોય એમ અતિદોભ પામેલા જેવા દેખાય છે એવા એ સોહામણા નિર્મળ ઉદ્ધત કલ્પલોલોના મેળાપને લીધે જોનારને એમ જણાય છે કે જાણે ઘડીકમાં એ દરિયો કાઠા તરફ દોડતો આવે છે અને ઘડીકમાં વળી એ પોતા તરફ પાછો હડી જાય છે એવો એ ક્ષીરોદ્ધસાગર ચમકતો અને રમણીય દેખાય છે, એ દરિયામાં રહેતા મોટા મોટા મગરો, મોટા મોટા મચ્છો, તિમિ, તિર્મિગલ, નિરુદ્ધ અને તિલ્લતિલિય નામના જળચરો પોતાનાં

છે, એની ધખધખતી જલતી જ્વાલાઓને લીધે તે સુઢર લાગે છે, વળી, એની નાની મોટી ઝાળો-જ્વાલાઓ-નો સમૂહ એક ખીજમાં મળી ગયા જેવો જણાય છે તથા જાણે કે જાણે જાણે સળગતી ઝાળોવડે એ અગ્નિ કોઈ પણ ભાગમાં આકાશને પકવતો ન હોય એવો દેખાતો એ અતિશય વેગને લીધે ચચળ દેખાય છે. તે ત્રિશલા માતા ચૌદમે સ્વપ્ને એવા અગ્નિને જુએ છે. ૧૪

૪૮ એ પ્રમાણે ઊપર વર્ણવ્યાં એવાં એ શુભ, સૌમ્ય, જોતાં પ્રેમ ઊપજે એવાં, સુંદર રૂપવાળાં-રૂપાળાં સ્વપ્નોને જોઈને, કમળની પાખડી જેવાં નેત્રવાળા અને હરખને લીધે અંગ ઊપરનું જેમનું રંગેરંગું ખડું થયેલ છે તેવાં દેવી ત્રિશલા માતા પોતાની પથારીમાં જાગી ગયાં.

જે રાતે મોટા જશવાળા અશિંકત-તીર્થંકર, માતાની કૂખમાં ગર્ભસ્થિતે આવે છે તે રાતે તીર્થંકરની બધી માતાઓ એ ચૌદ સ્વપ્નોને જુએ છે.

૪૯ ત્યાર પછી, આ એ પ્રકારના ઉદાર ચૌદ એવા મહાસ્વપ્નો જોઈને જાગેલી છતી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ભારે હરખ પામી, યાવત્ તેનું હૃદય આનંદને લીધે ધડકવા લાગ્યું તથા મેહની ધારાઓથી છંટાયેલ કંઠનું કૂલ જેમ ખિલી ઉઠે તેમ તેણીનાં રંગેરંગાં આખા શરીરમાં ખિલી ઉઠ્યા એવી એ ત્રિશલા રાણી પોતાને આવેલાં એ સ્વપ્નોને સાધારણ રીતે યાદ કરે છે, એ રીતે ખરેખર યાદ કરીને પોતાની પથારીમાંથી ઉભાં થાય છે, ઉભાં થઈને પગ મૂક્યાના પાદપીઠ-પાવડા-ઊપર જોતરે છે, ત્યાં જોતરીને ધીમેધીમે અચપલપણે વેગ વગરની અને વિલંબ ન થાય એવી રાજકુંસ સમાન ગતિએ ચાલતાં જ્યાં ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થનું શયન છે અને જ્યાં ક્ષત્રિયસિદ્ધાર્થ છે ત્યાં આવી પહોંચ્યા, આવીને તે પ્રકારની કાનને મીડી લાગે તેવી, પ્રીતિ પેદા કરે તેવી, મનને ગમે તેવી, મનને પસંદ પડે તેવી, ઉદાર, કલ્યાણરૂપ, શિવ-શાંતિ-કરનારી, ધન્યરૂપ, મંગલ કરનારી એવી સોહામણી રૂડી રૂડી તથા હૃદયંગમ, હૃદયને આલ્હાદ કરે તેવી, પ્રમાણસર મધુર અને મંજુલ ભાષાવડે વાતચિતો કરતાં કરતા તેઓ ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થને જગાડે છે.

૫૦ ત્યાર પછી, ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થની અનુમતિ પામેલાં તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી વિવિધ પ્રકારનાં મણિ અને રત્નોને જડીને ભાતીગળ બનાવેલા-ચિત્રવાળા ભદ્રાસનમાં બેસે છે. બેસીને વિસામો લઈ ક્ષોભરહિત બની સુખાસનમાં સારી રીતે બેઠેલા તે ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પ્રત્યે તે તે પ્રકારની ઇષ્ટ યાવત્ મધુર ભાષાવડે વાત કરતા કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યાં :

૫૧ ખરેખર એમ છે કે હે સ્વામી ! આજે હું તેવા પ્રકારના ઉત્તમ બિજાનામાં સૂતીજાગતી પડી હતી, તેવામાં ચૌદ સ્વપ્નોને જોઈને જાગી ગઈ. તે ચૌદ સ્વપ્નો હાથી વૃષભ વગેરે હતાં. તો હે સામી ! એ ઉદાર એવા ચૌદ મહાસ્વપ્નોનું કોઈ હું માનું છું તેમ કલ્યાણસ્થ વિશેષ પ્રકારનું કૃણ હશે ?

2

માટે હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે જે મહાસ્વપ્નો દીકાં છે તે બધા ભારે ઉત્તમ છે એમ કહીને ચાવત્ બે વાર પણ અને ત્રણ વાર પણ એમ કહીને તે સિદ્ધાર્થ રાજા, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની ભારે પ્રશંસા કરે-છે.

૫૫ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસેથી એ વાત સાંભળી-સમજી ભારે હરખાણી, સંતોષ પામી ચાવત્ તેનું હૃદય પ્રપુલ્લ થઈ ગયું અને તે હાથની બન્ને હથેળીની દશે નખ લેગા થાય એ રીતે મસ્તકમાં શિરસાવર્ત કરવા સાથે અંજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલી :

૫૬ હે સામી ! એ એ-પ્રમાણે છે, હે સામી ! એ તમે કહ્યું તે પ્રમાણે છે, હે સામી ! તમારું કહેણ સાચું છે, હે સામી ! તમારું વચન સદેહ વિનાનું છે, હે સામી ! હું એ તમારા કથનને વાંછુ છું, હે સામી ! મેં તમારા એ કથનને તમારા મુખથી નીકળતાં જ સ્વીકારી લીધું છે, હે સામી ! તમારું મને ગમતું એ કથન મેં ફરી ફરીને વાંછેલ છે, જેમ તમે સ્વપ્નોના એ અર્થને બતાવો છો તેમ એ સાચા છે; એમ કરીને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારે છે, એ પ્રમાણે સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારીને સિદ્ધાર્થ રાજાની રમ્મ લઈ તે વિવિધ પ્રકારના જડેલાં મણિ અને રત્નોની ભાત-વાળા અદ્ભુત ભદ્રાસન ઉપરથી ઊભી થાય છે, ઊભી થઈને ધીમે ધીમે અચપલપણે, ઉતાવળ વગરની, ત્રિલંબ કર્યા વગરની રાજહંસની જેવી ચાલથી ચાલતી એવી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી જ્યાં પોતાનું બિછાનું છે ત્યાં આવી પહોંચે છે, ત્યાં આવી તે એમ કહેવા લાગી :

૫૭ મને આવેલાં તે ઉત્તમ પ્રધાન મંગલરૂપ મહાસ્વપ્નો, બીજાં પાપસ્વપ્નો આવી જવાને લીધે નિષ્ફળ ન બને માટે મારે જાગતું રહેવું જોઈએ એમ કરીને તે, દેવ અને શુરુજનને લગતી પ્રશંસાપાત્ર મંગલરૂપ ધાર્મિક અને સરસ વાતો વડે પોતાના એ મહા-સ્વપ્નોની સાચવણ માટે જાગતી જાગતી રહેવા લાગી છે.

૫૮ ત્યાર બાદ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પ્રભાતના સમયમા પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને સાદ દે છે, પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને સાદ દઈ તે આ પ્રમાણે બોલ્યો : હે દેવાનુપ્રિયે ! આજે બહારની આપણી, બેઠકને સવિશેષ રીતે-જલદી સજાવવાની છે એટલે કે તેમાં સુગંધી પાણી છાંટવાનું છે, બરાબર સાફ કરીને તેને લિપ્તવાની છે, ત્યાં ઉત્તમ-સુગંધવાળા પાંચ પ્રકારનાં પુષ્પો વેરવાના છે, કાળો અર્ગર, ઉત્તમ કિંદરુ અને તુર્કી ધૂપ સજાવાવી તે આખી બેઠકને મધ્યસ્થતી કરવાની છે-તથા-હાથે 'જતા સુગંધને લીધે તેને સુદર બનાવવાની છે, જ્યાં ત્યાં સુગંધવાળાં ઉત્તમ ચૂણો છાંટી તેને સુગંધ સુગંધ કરી મૂકવાની છે જાણે કે એ, કોઈ સુગંધી વસ્તુની ગોટી-ગોળી જ હોય એવી તેને સજવાની છે, આ બધું ઝટપટ કરો, કરાવો અને કરીને તથા કરાવીને ત્યાં એક મોટું સિંધાસણ મંડાવો, સિંધાસણ મંડાવી તમે 'મેં જે જે કહ્યું છે તે બધું કરી નાખ્યું છે' એ રીતે મારી આ આજ્ઞા મને તરત જ પાછી વાળો.

10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

માટે તથા રાંભેરામમાં સુખ થાય એ માટે એ ચારે પ્રકારની સુખકર અંગસેવા થાય તે નિમિત્તે તેલ વગેરેની માલિશ કરી અને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયનો તમામ થાક દૂર કરી નાખ્યો. એટલે તે વ્યાયામશાળામાંથી બહાર નીકળે છે.

૬૨ વ્યાયામશાળામાંથી બહાર નીકળીને તે જ્યાં સ્નાનઘર છે ત્યાં આવે છે ત્યાં આવીને સ્નાનઘરમાં પેસે છે, સ્નાનઘરમાં પેસીને મોતીથી ભરેલા અનેક બળિયાંને લીધે મનોહર અને લોતળમાં વિવિધ મણિ અને રત્નો જડેલાં છે એવા રમણીય સ્નાન-મંડપની નીચે ગોઠવવામાં આવેલા વિવિધ મણિ અને રત્નોના જડતરને લીધે ભાતવાળા બનેલા અદ્ભુત સ્નાનપીઠ ઉપર સુખે બેઠેલા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને કૂલોના રસથી ભરેલાં એટલે અત્તર નાખેલાં પાણી વડે, ચંદન વગેરે નાખીને સુગંધવાળા બનાવેલાં પાણી વડે, ઊનાં પાણી વડે, પવિત્ર તીર્થોમાંથી આણેલાં પાણી વડે અને ચોકખાં પાણી વડે કલ્યાણ-કારી ઉત્તમ રીતે સ્નાનવિધિ પ્રમાણે સ્નાન કરાવવામાં કુશળ પુરુષોએ નવરાવ્યો. તથા ત્યાં નાતી વખતે બહુપ્રકારનાં રક્ષા વગેરેનાં સેંકડો કૌતુક તેના શરીર ઉપર કરવામાં આવ્યાં એ રીતે કલ્યાણકારી ઉત્તમ પ્રકારનો સ્નાનવિધિ પૂરો થતાં રુંછડાંવાળા, સુવાળા સુગંધિત રાતા અંગોછા વડે તેના શરીરને હુઈ નાખવામાં આવ્યું. પછી તેણે ચોકખુ, કયાય પણ કાટયા તુટયા વિનાનું ઘણું કિંમતી ઉત્તમ વસ્ત્ર એટલે ધોતિયું પહેર્યું, શરીર ઉપર સરસ સુગંધિત ગોશીર્ષ ચંદનનો લેપ કર્યો, પવિત્ર માળા પહેરી તથા શરીર ઉપર કેસર મિશ્રિત સુગંધિત ચૂર્ણ છાંટ્યું, મણિથી જડેલાં સોનાનાં આભૂષણો પહેર્યાં એટલે અઢાર સરવાળો હાર, નવ સરો અર્ધહાર, ત્રણ સરવાળું ડોકિયું. લટકતું ઝૂમણું અને કેડમાં કંદોરો વગેરે પહેરીને એ સુશોભિત બન્યો, વળી, તેણે ડોકમાં આવનારાં તમામ ઘરેણાં પહેર્યાં, આંગળીમાં સુંદર વીંટીઓ પહેરી, કૂલો ભરાવીને વાળને સુશોભિત બનાવ્યા, ઉત્તમકડાં અને બાનુબધ પહેરવાથી તેની બન્ને ભુજાઓ સજ્જડ થઈ ગઈ; એ રીતે તે, અધિકસ્વપને લીધે શોભાવાળો બન્યો, કુંડળો પહેરવાથી સુખ ચમકવા લાગ્યું, મુગટ મૂકવાથી માથું દીપતું થયું, હૃદય હારથી ઢંકાયેલું હોઈ તે સવિશેષ દેખાવડું થયું, વીંટીઓ પહેરવાથી પીળી લાગતી આંગળીઓ ચમકવા લાગી, આ બધું પહેર્યા પછી તેણે લાંબા લટકતા કપડાનો ખેસ પોતાના અંગ ઉપર સરસ રીતે નાખ્યો અને છેક છેલ્લે તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે નિપુણ કારીગરે બનાવેલા વિવિધ મણિ સુવર્ણ અને રત્નોથી જડેલાં વિમળ બહુમૂલ્યાં, ચકચકતાં બનાવેલાં, મજબૂત સાંધાવાળાં ઉત્તમ પ્રકારનાં ઘણા સુંદર વીરવલયો પહેર્યા. વધારે વર્ણન શું કરવું? જાણે કે તે રાજા-સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય-સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ જ હોય એમ અલંકૃત અને વિભૂષિત બન્યો. આવા સિદ્ધાર્થ રાજાના માથા ઉપર છત્રધરોએ કોરટના કૂલોની માળાઓ લટકાવેલું છત્ર ધર્યું અને સાથે જ તે ઘોળાં ઉત્તમ ચામરોથી વીંળવા લાગ્યો, તેને જોતાં જ લોકો ‘જય જય’ એવો મગળનાદ કરવા લાગ્યા એ રીતે સજ્જ થયેલો, અનેક ગણનાયકો, દંડનાયકો, રાજાઓ, ઈશ્વરો-યુવરાજો, રાજાએ પ્રસન્ન થઈને જેમને પદો બંધાવેલા છે તે તલવરો-રાજસ્થાનીય પુરુષો, મંડબના માલિકો, કૌટુંબિકો,

બન્યું. તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો ન્હાયા, બલિકર્મ કર્યું, તેમણે અનેક કૌતુકો એટલે ટીલાંટપકાં અને મંગલકર્મો-પ્રાયશ્ચિત્તો કર્યાં.

પછી તેમણે ચોકખાં અને બહાર જવાનાં એટલે રાજસભા વગેરેમાં જવા સારું પહેરવા જેવાં મંગલસ્વરૂપ ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેર્યાં, વજનમાં ભારે નહીં પણ કિંમતમાં ભારે-મોઢાં ઘરેણાં પહેરીને તેઓએ શરીરને શણગાર્યું અને માથા ઉપર ઘોળા સરસવ તથા ઘરોને શુકન માટે મૂંઢીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો પોતપોતાના ઘરોમાંથી બહાર નીકળે છે.

૬૭ બહાર નીકળીને તેઓ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરની વચ્ચેવચ્ચ થતા ન્યાં સિદ્ધાર્થ રાજના ઉત્તમ ભવનનું પ્રવેશદ્વાર છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેઓ બધા ભેગા થાય છે, તેઓ બધા ભેગા થઈ ગયા પછી ન્યાં બહારની બેઠક છે અને ન્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે ત્યાં તેઓ આવે છે, તેઓ ત્યાં આવીને પોતપોતાના બન્ને હાથ જોડી અંજલિ કરીને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને ‘જય થાઓ વિજય થાઓ’ એમ બોલીને વધાવે છે.

૬૮ ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ રાજએ તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને વંદન કર્યું, તેમનાં પૂજન સત્કાર અને સંમાન કર્યા પછી તેઓ તેમને માટે અગાઉથી ગોઠવી રાખેલાં એક એક ભદ્રાસનમાં બેસી જાય છે.

૬૯ પછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને પડદામાં બેસાડે છે, બેસાડીને હાથમાં કૂલફળ લઈને વિશેષ વિનય સાથે તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે આ પ્રમાણે કહ્યું:

હે દેવાનુપ્રિયો ! ખરેખર એમ છે કે આજે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી તેવા ઉત્તમ બિંધાનામાં સૂતી જાગતી ઉઘતી ઉઘતી પડેલી હતી તે વખતે આ આ પ્રકારનાં ઉદાર-મોટાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઈને તે જાગી ગઈ. તે જેમકે, હાથી વૃષભ વગેરેના સ્વપ્નો હતાં. તો હે દેવાનુપ્રિયો ! એ ઉદાર ચૌદ મહાસ્વપ્નોનું હું માનું છું કે કોઈ વિશેષ પ્રકારનું કલ્યાણકારી ફળ થવું જોઈએ.

૭૦ ત્યારપછી તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પાસેથી એ હકીકત સાંભળીને સમજીને રાજ રાજ થયા અને તેમનું હૃદય પણ પ્રફુલ્લ બન્યું. તેઓએ એ સ્વપ્નોને પ્રથમ તો સાધારણપણે સમજી લીધાં, પછી તેઓ તેમના વિશે વિશેષ વિચાર કરવા લાગ્યા, એમ કરીને તેઓ પરસ્પર એક બીજા એ વિશે વાતચીત કરવા લાગ્યા-એક બીજાને મત પૂછવા જાણવા લાગ્યા. એમ કર્યા પછી તેઓ તે સ્વપ્નોનો અર્થ પાત્રી ગયા, તે સ્વપ્નોનો અર્થ તેઓ એક બીજા પરસ્પર જાણી ગયા, એ વિશે એક બીજાએ પરસ્પર પૂછી લીધું, નિશ્ચય ઉપર આવી ગયા અને તે બધા એ સ્વપ્નો વિશે

એની પાસે વિશાળ વિસ્તારવાળાં-સેના અને વાહનો હશે અને તે, ચારે તરફના છેડાથી સુશોભિત એવા આ ભૂમંડળનો ચક્રવર્તી રાજ્યપતિ રાજ થશે અથવા ત્રણડોકનો નેતા, ધર્મનો ચક્રવર્તી-ધર્મચક્ર પ્રવર્તાવનાર એવો જિન થશે. તો હે દેવાનુપ્રિય! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ઉદાર સ્વપ્નો જોયેલાં છે યાવત્ હે દેવાનુપ્રિય! એ સ્વપ્નો આરોગ્ય કરનારાં, તુષ્ટિ કરાવે એવાં, દીર્ઘ આયુષ્યનાં સૂચક, કલ્યાણ અને મંગળ કરનારાં એવાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ જોયેલાં છે.

૭૭ ત્યાર પછી-તે સિદ્ધાર્થ રાજ તે સ્વપ્નલક્ષણપાડકો પાસેથી સ્વપ્નોને લગતી એ વાતને સાંભળીને સમજીને રાજ-રાજ થઈ ગયો, ખુબ તુષ્ટિ પામ્યો અને હર્ષને લીધે એનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું. તેણે પોતાના બન્ને હાથ જોડીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાડકોને આ પ્રમાણે કહ્યું:

૭૮ હે દેવાનુપ્રિયો! જે તમે કહેલ છે એ એમ જ છે, તે પ્રકારે જ છે, એમાં કશી વિતથા નથી જ. હે દેવાનુપ્રિયો! તમારું એ કથન અમે ઇચ્છેલું જ હતું, સ્વીકારેલું જ હતું, તમારું એ કથન અમને ગમે એવું જ થયું છે અને અમે એને ખરાખર એ રીતે કબુલ કરેલ છે, હે દેવાનુપ્રિયો! એ વાત સાચી છે જે તમોએ કહેલી છે, એમ કરીને-તે, એ સ્વપ્નોને લગતી કહેલી બધી હકીકતને વિનય સાથે સારી રીતે સ્વીકારે છે, એમ સ્વીકારીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાડકોનો તેણે ઘણો આદર સત્કાર કર્યો એટલે-તેમને વિપુલ ભોજન આપ્યું.

પુંખો, સુગંધી ચૂણો, વસ્ત્રો, માળાઓ, ઘરેણાં વગેરે આપીને તેમનો ભારે સત્કાર કર્યો, સંમાન કર્યું, એમ સત્કાર સંમાન કરીને તેણે તેમને આખી જીંદગી સુધી પહેાંચે એવું ભારે પ્રીતિદાન આપ્યું, એવું જીંદગી સુધી પહેાંચે એવું ભારે પ્રીતિદાન આપીને તેણે તે સ્વપ્નલક્ષણપાડકોને માનભરી વિદાય આપી.

૭૯ પછી-તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પોતાના સિંધાસણ ઉપરથી ઉભો થાય છે, સિંધાસણ ઉપરથી ઉભો થઈને જ્યાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પડઢામા બેઠેલા છે ત્યાં આવે છે. ત્યાં આવીને તેણે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને આ પ્રમાણે કહ્યું:

૮૦ ‘હે દેવાનુપ્રિયે!’ એમ કહીને સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં ખેતાળીશ સ્વપ્નો કહેલાં છે ત્યાંથી માંડીને ‘માંડલિક રાજ ગર્ભમાં આવેલો હોય ત્યારે તેની માતા એ ત્રીશ મહા-સ્વપ્નોમાનુ ગમે તે એક મહાસ્વપ્ન જોઈને જાગી જાય છે’ ત્યાં સુધીની જે બધી હકીકત એ સ્વપ્નલક્ષણપાડકોએ કહેલી હતી તે બધી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને કહી સંભળાવે છે.

૮૧ વળી, હે દેવાનુપ્રિયે! તમે તો આ ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયેલા છે, તો ‘એ બધાં સ્વપ્નો ભારે મોટાં છે’ ત્યાંથી માંડીને ‘તમે ત્રણ ડોકનો નાયક, ધર્મચક્રને

ગામની અને નગરની ખાજોવાળી જગ્યામાં, હાટો-હુકાનો-જ્યાં હોય તે જગ્યાએ, દેવળો, ચોરાઓ, પાણી પીવાની પરખો અને ખાગળગીચાઓની જગ્યાઓમાં, તથા ઉગ્રણી કરવાની જગ્યાઓમાં, વનોમાં, વનખંડોમાં, મસાણોમાં, સૂતાં ઘરોમાં, પર્વતની ગુફાઓમાં, શાંતિઘરોમાં એટલે કે જ્યાં બેસીને શાંતિકર્મ કરવામાં આવે છે તેવાં સ્થળોમાં, પર્વતમાં કેારી કાઢેલાં લેણોમાં, સભા ભરવાની જગ્યાઓમાં અને જ્યાં બેડુતો રહે છે એવા ઘરો-વાળી જગ્યાએ દટાયેલાં હોય છે. તે તમામ ધનભંડારોને જૂંલક દેવો તે તે જગ્યાએથી ખોળી કાઢી લાવીને સિદ્ધાર્થ રાજના ભવનમાં ઠલવે છે—મૂકે છે.

૮૫ વળી, જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ્ઞાતકુળમાં લાવવામાં આવ્યા તે રાતથી આખું જ્ઞાતકુળ સ્વપાથી વધવા માંડ્યું, સોનાથી વધવા માંડ્યું, ધનથી, ધાન્યથી, રાજ્યથી, રાષ્ટ્રથી, સેનાથી, વાહનથી, ભંડારોથી, કોઠારોથી, નગરથી, અતપુરથી, જનપદથી અને જશકીર્તિથી વધવા લાગ્યું તેમ જ વિપુલ-ખડોળાં ધન-ગોકુળ વગેરે, કનક, રતન, મણિ, મોતી, દક્ષિણાવર્તશંખ, રાજપટ્ટો-શિલા, પરવાળાં, રાતાં રતન-માણેક એવાં ખરેખરાં સાચુકલાં ધન વગેરે એ જ્ઞાતકુળમાં વધવા લાગ્યાં અને જ્ઞાતકુળમાં પરસ્પર પ્રીતિ આદર સત્કાર પણ ઘણો ઘણો ખુબ વધવા માંડ્યો.

૮૬ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના માતાપિતાના મનમાં આ આ પ્રકારે વિચાર ચિંતવન અભિલાષસ્વય મનોગત સંકલ્પ આવ્યો કે, જ્યારથી અમારો આ દીકરો ક્ષુભમાં ગર્ભપણે આવેલ છે ત્યારથી અમે હિરણ્ય-ચાંદી-થી વધિયે છિયે, સોનાથી વધિયે છિયે, એ જ રીતે ધનથી, ધાન્યથી, રાજ્યથી, રાષ્ટ્રથી, સેનાથી, વાહનોથી, ધનભંડારથી, કોઠારથી, પુરથી, અતપુરથી, જનપદથી તથા જશકીર્તિથી વધિયે છિયે તથા ખડોળાં ધન, કનક, રતન, મણિ, મોતી, શંખો, શિલા, પરવાળાં અને માણેક વગેરે ખરેખરુ સાચુ ધન અમારે ત્યાં વધવા માંડ્યું છે તથા અમારા આખા જ્ઞાતકુળમાં પરસ્પર એક બીજામાં પ્રીતિ ખુબ ખુબ વધી ગઈ છે અને એક બીજા તરફનો આદર સત્કાર પણ ભારે વધવા લાગ્યો છે તેથી જ્યારે અમારો આ દીકરો જનમ લેશે ત્યારે અમે આ દીકરાનું એ બધી વૃદ્ધિને મળતું આવે એવું, એના ગુણોને અનુસરતું, એના ગુણોથી ઉપજાવેલું એવું નામ વર્ધમાન (વર્ધમાન એટલે વધતો વધતો) કરીશું.

૮૭ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર માતા તરફ પોતાની ભક્તિ બતાવવા માટે એટલે ગર્ભમાં પોતે હલેચલે તો માતાને હુ ખ થાય એમ સમજી માતાને પોતાના હલનચલનથી હુઃખ ન થાય તે માટે નિશ્ચલ થઈ ગયા, જરા પણ હલતા બંધ થઈ ગયા, અકંપ બની ગયા, એમણે પોતાનાં અંગો અને ઉપાગો સંકોડી લીધાં અને એ રીતે એ, માતાની ક્ષુભમાં પણ અત્યંત ગુપ્ત થઈને રહેવા લાગ્યા.

૮૮ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીના મનમાં આ આ પ્રકારનો વિચાર આવ્યો કે મારો તે ગર્ભ હરાઈ ગયો છે, મારો તે ગર્ભ મરી ગયો છે. મારો તે ગર્ભ સુઈ ગયો

32

વાંચિત સિદ્ધ થવાથી દોહદો શમી ગયા છે. અને હવે દોહદ થતા અટકી ગયા છે એવી તે મુખે મુખે ટેકો લઈને બેસે છે, સૂવે છે, ઉભી રહે છે, આસન ઉપર બેસે છે, પથારીમાં આજોટે છે, એ રીતે તે, તે ગર્ભને મુખે મુખે ધારણ કરે છે.

૯૩ તે કાલે તે સમયે ગ્રીષ્મઋતુ ચાલતી હતી તેનો જે તે પ્રથમ માસ એટલે ચૈત્ર માસ અને તે ચૈત્ર માસનો બીજો પક્ષ એટલે ચૈત્ર માસનો શુદ્ધ પક્ષ પ્રવર્તતો હતો, તે ચૈત્ર માસના શુદ્ધ પક્ષનો તેરમો દિવસ એટલે ચૈત્ર શુભ દિવસ તેરશને દિવસે બરાબર નવ મહિના તદ્દન પૂરા થયા હતા અને તે ઉપર સાડાસાત દિવસ વીતી ગયા હતા, ગ્રહો બધા ઉચ્ચ સ્થાનમાં આવેલા હતા, ચંદ્રનો પ્રથમ યોગ ચાલતો હતો, દિશાઓ બધી સૌમ્ય, અંધકાર વિનાની અને વિશુદ્ધ હતી, શુકનો બધા જયવિજયના સૂચક હતા, પવન જમણી તરફનો અનુકૂળ અને લોને અડીને ધીરે ધીરે વાતો હતો, મેદિની બરાબર ધાન પાકી જવા ઉપર આવવાને લીધે નીપજેલી હતી, દેશના તમામ લોકો પ્રમોદવાળા બની રમતગમતમાં ગુલતાન હતા તેવે સમયે લગભગ મધરાતનો વખતે હસ્તોત્તરા નક્ષત્રનો એટલે ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્રનો યોગ આવતાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ આરોગ્ય આરોગ્ય-પૂર્વક પુત્રને જનમ આપ્યો.

૯૪ જે રાતે શ્રમણ લગવાન મહાવીર જનમ્યા તે રાત, ઘણા દેવો અને દેવીઓ નીચે આવતા તથા ઉપર જતા હોવાથી ભારે ઘોઘાટવાળી અને કોલાહલવાળી પણ હતી

૯૫ જે રાતે શ્રમણ લગવાન મહાવીર જનમ્યા તે રાતે કુબેરની આજ્ઞામા રહેતા તિરછા લોકમા વસતા ઘણા જંતુલક દેવોએ સિદ્ધાર્થરાજના લવનમાં હિરણ્યનો વરસાદ અને સુવર્ણનો વરસાદ, રતનોતો વરસાદ અને વજ્રોનો વરસાદ, વસ્ત્રોનો વરસાદ અને ઘરેલાનો વરસાદ, પાદડાનો વરસાદ અને કૃત્તોનો વરસાદ, કૃષ્ણોનો વરસાદ અને બીજોનો વરસાદ, માળાઓનો વરસાદ અને સુગંધોનો વરસાદ, વિવિધ રંગોનો વરસાદ અને સુગંધિત ચૂર્ણોનો વરસાદ વરસાવ્યો, વસુધારા વરસાવી એટલે ધનનો રેલમછેલ વરસાદ વરસાવ્યો.

૯૬ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય, લવનપતિ વાનવ્યંતર જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક દેવોએ તીર્થંકરનો જન્મભિષેક મહિમા કર્યા પછી, સવારના પહોરમા નગરના રખેવાળોને બોલાવે છે, નગરના રખેવાળોને બોલાવીને તે આ પ્રમાણે બોલ્યો :

૯૭ તરત જ હે દેવાનુગ્રિયો! કુંડપુર નગરની જેલને સાફ કરી નાખો એટલે તમામ બંદીવાનોને છોડી મૂકી જેલને ખાલીખમ ચોકખી કરી નાખો, જેલને સાફ કર્યા પછી તોલમાપને-માપા અને તોલને-વધારી દો, તોલમાપને વધાર્યા પછી કુંડપુર નગરમાં અદર અને બકાર પાણી છંટાવો, સાફ કરાવો અને સિંપાવો-ચુંપાવો. કુંડપુર નગરના સિંચોડાના ઘાટના રસ્તાઓમાં, તરલેટાઓમાં, ચોરસ્તાઓમાં ચારે બાજુ ખુદ્દા દેવબોમાં, ધોરી

અંજલી કરીને સિદ્ધાર્થ રાજાને એનો એ હુકમ પાછો આપે છે, એટલે કે આપે કહેલું બધું અમે કરી આવ્યા છીએ એમ જણાવે છે.

૬૯ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા ન્યાં અખાડો છે એટલે કે બહાર ઉત્સવ કરવાની જગ્યા છે ત્યાં આવે છે. આવીને ચાવત પોતાના તમામ અતપુર સાથે તમામ પ્રકારનાં પુષ્પો, ગંધો, વસ્ત્રો, માળાઓ અને અલંકારોથી નિભૂષિત થઈને તમામ પ્રકારનાં વાજાંઓ વગાડીને મોટા વૈભવ સાથે, મોટી દ્યુતિ સાથે, મોટાં લશ્કર સાથે, ઘણા વાહનો સાથે, મોટા સમુદાય સાથે અને એક સાથે વાગતાં અનેક વાજાંઓના અવાજ સાથે એટલે કે શંખ, માટીનો ઢોલ, ભેરી, અલર, ખરમુખી, હુડૂક, ઢોલકું, મૃદંગ અને હુંદુલી વગેરે વાજાંઓના અવાજ સાથે દસ દિવસ સુધી પોતાની કુળમર્યાદા પ્રમાણે ઉત્સવ કરે છે. એ ઉત્સવ દરમિયાન નગરમાં ઘણું લેવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું છે, કર લેવાનો છોડી દેવામાં આવ્યો છે, જેને જે જોઈએ તે કિંમત વગર ગમે તે હુકાનેથી મેળવી શકે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. ખરીદવા વેચવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું છે. કોઈ પણ જગ્યાએ જમી કરનારા રાજપુરુષોનો પ્રવેશ અટકાવી દેવામાં આવ્યો છે. રાજા તમામ લોકોનું હેતુ ચૂકવી આપે છે તેથી કોઈને હેતું કરવાની જરૂર ન રહે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. એ ઉત્સવમાં અનેક અપરિમિત પદાર્થો લેગા કરવામાં આવ્યા છે. એવો એ ઉત્કૃષ્ટ ઉત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો છે. તથા એ ઉત્સવ દરમિયાન કોઈનો થોડો કે વધુ દંડ કરવામાં આવતો નથી. અને ન્યાં ત્યા ઉત્તમ ગણિકાઓ અને નાટકીયાઓનો નાચ ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે તથા ન્યાં ત્યાં અનેક તમામ ગોઠવવામાં આવ્યા છે અને મૃદંગોને નિરતર વગાડવામાં આવે છે. એ ઉત્સવ દરમિયાન માળાઓને તાલ-કરમાયા વિનાની રાખવામાં આવી છે. અને નગરના તેમજ દેશના તમામ માણસોને પ્રમુદિત કરવામાં આવ્યા છે. અને તેઓ દશે દિવસ રમતગમતમાં શુલતાન રહે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

૧૦૦ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા દશ દિવસનો એ ઉત્સવ ચાલતો હતો તે દરમિયાન સેંકડો, હજારો અને લાખો યાગોને-દેવપૂજાઓને, દાયોને-દાનોને અને લાગોને દેતો અને દેવરાવતો તથા સેંકડો, હજારો અને લાખો લંભોને-વધામણાને સ્વીકારતો સ્વીકારાવતો એ પ્રમાણે રહે છે.

૧૦૧ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં માતાપિતા પહેલે દિવસે કુલપંચગ પ્રમાણે પુત્રજન્મ નિમિત્તે કરવામાં આવતું અનુષ્ઠાન કરે છે, ત્રીજે દિવસે ચંદ્ર અને સૂર્યના દર્શનનો ખાસ ઉત્સવ કરે છે, છઠ્ઠે દિવસે જાગરણનો ઉત્સવ એટલે ગતિજગો કરે છે, અગ્યારમો દિવસ વીતી ગયા પછી અને મુવાવડનાં તમામ કાર્યો પૂરા થયા પછી ન્યારે ખારમો દિવસ આવી પહોંચે છે ત્યારે ઘણા બહોળા પ્રમાણમાં ભોજન, પીણા, વિવિધ ખાવાની અને વિવિધ સ્વાદ કરવાની ચીજો તૈયાર કરાવે છે, ભોજન વગેરેને તૈયાર કરા-

[illegible][illegible]

: 12212 12122 122

୧୫
 ୧୬
 ୧୭
 ୧୮
 ୧୯
 ୨୦
 ୨୧
 ୨୨
 ୨୩
 ୨୪
 ୨୫
 ୨୬
 ୨୭
 ୨୮
 ୨୯
 ୩୦
 ୩୧
 ୩୨
 ୩୩
 ୩୪
 ୩୫
 ୩୬
 ୩୭
 ୩୮
 ୩୯
 ୪୦
 ୪୧
 ୪୨
 ୪୩
 ୪୪
 ୪୫
 ୪୬
 ୪୭
 ୪୮
 ୪୯
 ୫୦
 ୫୧
 ୫୨
 ୫୩
 ୫୪
 ୫୫
 ୫୬
 ୫୭
 ୫୮
 ୫୯
 ୬୦
 ୬୧
 ୬୨
 ୬୩
 ୬୪
 ୬୫
 ୬୬
 ୬୭
 ୬୮
 ୬୯
 ୭୦
 ୭୧
 ୭୨
 ୭୩
 ୭୪
 ୭୫
 ୭୬
 ୭୭
 ୭୮
 ୭୯
 ୮୦
 ୮୧
 ୮୨
 ୮୩
 ୮୪
 ୮୫
 ୮୬
 ୮୭
 ୮୮
 ୮୯
 ୯୦
 ୯୧
 ୯୨
 ୯୩
 ୯୪
 ୯୫
 ୯୬
 ୯୭
 ୯୮
 ୯୯
 ୧୦୦

• ୧୨୯ •

[illegible]

લીધે તેઓએ તપ વગેરે કરીને સાધનાનો પરિશ્રમ કરેલ છે એથી તેમનું બીજું નામ શ્રમણ અને કોઈ આકસ્મિક ભય ઊભો થતાં કે ભયાનક કૂર સિંહ વગેરે જંગલી જના-વરોનો ભય આવતાં એઓ તદ્દન અચલ રહેનારા છે—જરાપણ પોતાના સંકટપથી હતા નથી એવા અર્ક છે, ગમે તેવા પરીષદો એટલે-ભૂખ તરશ વગેરેના સંકટો આવતા તથા ઉપસર્ગો એટલે બીજાઓ તરફથી ગમે તેવા શારીરિક સંકટો આવતા લેશ પણ ચલિત થતા નથી, એ પરીષદોને અને ઉપસર્ગોને ક્ષમાવડે શાંતચિત્તે ખરાબર સહન કરવામા સમર્થ છે, ભિક્ષુઓની પ્રતિમાઓના પાળનારા છે, ધીમાન છે, શોક અને હર્ષ આવતા તે બન્નેને સમભાવે સહન કરનારા છે તે તે સદ્ગુણોના ભાજન છે અને ભારે શક્તિ ધરાવનારા છે માટે દેવોએ તેમનું ત્રીજું નામ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કર્યું છે.

૧૦૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પિતા કાશ્યપ ગોત્રના હતા, તેમના ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે : તે જેમકે, સિદ્ધાર્થ, સેન્નસ-શ્રેયાસ અને જસંસ-ચશસ્વી.

૧૦૬ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની માતા વાસિષ્ઠ ગોત્રનાં હતા, તેમનાં ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે : તે જેમકે, ત્રિશલા અથવા વિદેહદિન્ના અથવા પ્રિયકારિણી.

૧૦૭ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પિતૃવ્ય એટલે કાકા સુપાસ નામે હતા, મોટા ભાઈનું નામ નંદિવર્ધન હતું, બહેનનું નામ સુદસણા હતું અને તેમના પત્નીનું નામ યશોદા હતું અને એમનું ગોત્ર કૌડિન્ય હતું.

૧૦૮ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં દીકરી કાશ્યપ ગોત્રનાં હતાં, તેમનાં બે નામ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે : તે જેમકે, અણ્ણાન્ન અથવા પ્રિયદર્શના.

૧૦૯ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના દૌહિત્રી—દીકરીના દીકરી કાશ્યપગોત્રના હતાં. તેમનાં બે નામ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે તે જેમકે, શેષવતી અથવા જસ્સવતી—ચશસ્વતી.

૧૧૦ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર દક્ષ હતા, એમની પ્રતિજ્ઞા દક્ષ-હહાપણુ ભરેલી—હતી, એ પોતે ભારે સ્વપાળા હતા, સર્વગુણસપન્ન હતા, અને ભદ્ર તથા વિનયવાળા હતા પ્રખ્યાત હતા અથવા જ્ઞાતવંશના હતા, જ્ઞાતવંશના પુત્ર હતા અથવા જ્ઞાતવંશના રાજા સિદ્ધાર્થના પુત્ર હતા, જ્ઞાતવંશના કુળમાં ચદ્રસમાન હતા, વિદેહ હતા એટલે એમનો દેહ બીજાઓના દેહ કરતાં બાંધામાં વિશેષ પ્રકારના જુદા બાધાવાળો હતો, વિદેહદિન્ન એટલે વિદેહદિન્ના—ત્રિશલા માતા—ના તનય હતા, વિદેહજન્ય એટલે ત્રિશલા માતાના શરીરથી જન્મેલા હતા, વિદેહસમાલ હતા એટલે ગૃહસ્થાવાસમા ભારે સુકોમળ હતા અને ત્રીશ વરસ સુધી ગૃહસ્થાવાસ કરીને પોતાનાં માતાપિતા દેવગત થયા ત્યાર પછી પોતાનાં વરિલ મોટા પુરૂષોની અનુજ્ઞા મેળવીને પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂરી થતાં છતાં ફરી પણ લોકાતિક જીતકર્ષી દેવોએ તે પ્રકારની ઈષ્ટ, મનોહર, સાભળવી પ્રિય લાગે એવી, મનને ગમતી,

[illegible]

પરિમિત મધુર અને સોહામણી વાણીદ્વારા ભગવાનનું અભિનંદન કરતા, ભગવાનની સ્તુતિ કરતા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:

૧૧૨ હે નંદ ! તારો જય જય થાઓ, હે ભદ્ર ! તારો જય જય થાઓ, તારુ ભદ્ર થાઓ, નિર્દોષ એવાં જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર દ્વારા તું નાર્દી જિતાયેલી ઇન્દ્રિયોને જિતી લેજે, જિતાયેલા શ્રમણ ધર્મને પાળજે, વિદ્ધોને જિતી લઈને હે દેવ ! તું તારા સાધ્યની સિદ્ધિમાં સદા રહેજે, તપદ્વારા તું રાગ અને દ્વેષ નામના મહ્તોને હણી નાખજે, ધૈર્યનો મજબુત કચ્છ બાંધીને ઉત્તમ શુક્લધ્યાન વડે આઠ કર્મગત્રુઓને મસળી નાખજે, અપ્રમત્ત બનીને હે વીર ! તું ત્રણલોકના રંગમંડપમાં વિજય પતાકાને વરજે-મેળવજે, તિમિર વગરનું ઉત્તમ દેવલ વરજ્ઞાન પામજે, જિનવરે ઉપદેશેલા સરળ માર્ગને અનુસરીને તું પરમપદસ્વરૂપ મોક્ષને મેળવજે, પરીપહોની સેનાને હણીને હે ઉત્તમ ક્ષત્રિય !-ક્ષત્રિયનર-પુગવ ! તું જય જય-જે જેકાર મેળવ. બહુ દિવસો સુધી, બહુ પક્ષો સુધી, બહુ મહિનાઓ સુધી, બહુ ઋતુઓ સુધી, બહુ અયનો સુધી અને બહુ વર્ષો સુધી પરીપહો અને ઉપસર્ગોથી નિર્ભય બનીને ભયકર અને ભારે બીહામણા પ્રસંગોમાં ક્ષમાપ્રધાન થઈને તું વિચર અને તારા ધર્મમાં એટલે તારી સાધનામા વિદ્ધ ન થાઓ, એમ કહીને તે લોકો ભગવાન મહાવીરનો જય જય નાદ ગજવે છે.

૧૧૩ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હજારો નેત્રો વડે જોવાતા જોવાતા, હજારો મુખોવડે પ્રશસાતા પ્રશસાતા, હજારો હૃદયોવડે અભિનંદનો પામતા પામતા, ભગવાનને જોઈને લોકો એવા મનોરથો કરવા લાગ્યા કે અમે આમના સેવક થઈને રહિયે તો સારું એ રીતે હજાર જાતના મનોરથો વડે વિશેષ ઈચ્છાતા ઈચ્છાતા, ભગવાનના કાંતિ અને સ્વપગુણને જોઈને સીઓ ‘આવો અમારો ભરતાર હોય તો કેવું સારું’ એ રીતે તેમની સામે વારંવાર જોઈને મનમાં પ્રાર્થના કરવા લાગી અર્થાત્ કાંતિ અને સ્વપગુણને લીધે ભગવાન એ રીતે પ્રાર્થાતા પ્રાર્થાતા અને હજારો આગળીઓ વડે ભગવાન દેખાડાતા દેખાડાતા તથા પોતાના જમણા હાથ વડે ઘણા હજાર નરનારીઓના હજારો પ્રણામોને ઝીલતા ઝીલતા ભગવાન એ રીતે હજારો ઘરોની હારની હાર વટાવતા વટાવતા વીણા, હાથના રાસડા, વાળંઓ, અને ગીતોના ગાવા બજાવાના મધુર સુદર જય જય નાદ સાથેના અવાજ સાથે એ રીતે મજ્જુ મજ્જુ જય જય નાદનો ઘોષ સાલળીને ભગવાન બરાબર સાવધાન બનતા બનતા પોતાનાં છત્ર આમર વગેરેના તમામ વૈભવ સાથે તમામ ઘરેણા-અગે અગે પહેરેલાં તમામ ઘરેણાઓની કાંતિ સાથે તમામ સેના સાથે હાથી ઘોડા ડાંટ બચ્ચર પાલખી મ્યાના વગેરે તમામ વાહનો સાથે, તમામ જન સમુદાય સાથે, તમામ આદર માથે-તમામ ઓચિત્ય સાથે, પોતાની તમામ સંપત્તિ સાથે, તમામ શોભા સાથે, તમામ પ્રકારની ઉત્કંઠા સાથે, તમામ પ્રજા એટલે વાણિયા હરિજન ગરાસિયા ગ્રાહ્યુ વગેરે અઠારે વર્ણો સાથે, તમામ નાટકો સાથે, તમામ તાલ કરનારા સાથે, બધા અનુપુર સાથે, કૂલ વસ્ત્ર ગંધ માળા અને અલં-

માટે રાખવામાં આવતી ઢાળછ. એ રીતે પાંચ સમિતિને ધારણ કરતા ભગવાન મનને ખરાબર સારી રીતે પ્રવર્તીવનારા, વચનને ખરાબર સારી રીતે પ્રવર્તીવનારા અને શરીરને ખરાબર સારી રીતે પ્રવર્તીવનારા થયા, મનગુપ્તિ વચનગુપ્તિ તથા કાંચગુપ્તિને સાચવનારા થયા. એ રીતે ગુપ્તિવાળા અને જિતેન્દ્રિય ભગવાન સર્વથા નિર્દોષપણે બ્રહ્મચર્યવિહારે વિચરનારા થયા, ક્રોધ વિનાના, અભિમાન વિનાના, છળકપટ વગરના અને લોભરહિત ભગવાન શાન્ત બન્યા, ઉપશાન્ત થયા, તેમના સર્વ સતાપો દૂર થયા, તેઓ આસવ વગરના, મમતા રહિત, પાસે કશો પણ પરિગ્રહ નહીં રાખનારા અકિંચન થયા, હવે તો એમની પાસે ગાંઠવાળીને સાચવવા જેવી એક પણ ચીજ રહી નથી એવા એ અંતરથી અને બહારથી છિન્નચંથ થયા, જેમ કાસાના વાસણમાં પાણી ચોંટતું નથી તેમ તેમનામાં કોઈ મળ ચોટતો નથી એવા એ નિરુપલેપ થયા, જેમ શંખની ઉપર કોઈ રંગ ચડતો નથી એમ એમની ઉપર રાગદ્રેષની કશી અસર પડતી નથી એવા એ ભગવાન જીવની પેઠે અપ્રતિહત-કોઈ પ્રકારનો પ્રતિબંધ રાખ્યા વિના અસ્ખલિતપણે વિહરવા લાગ્યા, જેમ આકાશ બીજા કોઈ આધારની ઓશિયાળ રાખતું નથી તેમ ભગવાન બીજા કોઈની સહાયતાની ગરજ રાખતા નથી એવા નિરાલંબન થયા, વાયુની પેઠે પ્રતિબંધ વગરના બન્યા એટલે જેમ વાયુ એક જ સ્થળે રહેતો નથી પણ બધે રોકડોક વિના ફર્યા કરે છે તેમ ભગવાન એક જ સ્થળે બધાઈને ન રહેતાં બધે નિરીહભાવે ફરનારા થયા, શરદઋતુના પાણીની પેઠે એમનું હૃદય નિર્મળ થયું, કમળપત્રની પેઠે નિરુપલેપ થયા એટલે પાણીમાથી ઉગેલા કમળના પત્રને જેમ પાણીનો છાટો ભીંજાડી શકતો નથી તેમ ભગવાનને સંસારભાવ-પ્રપચભાવ ભીંજાડી શકતો નથી, કાચબાની પેઠે ભગવાન ગુપ્તેન્દ્રિય થયા, મહાવરાહના મુખ ઉપર જેમ એક જ શિંગડું હોય છે તેમ ભગવાન એકાકી થયા, પક્ષીની પેઠે ભગવાન તદ્દન મોકળા થયા, ભારંડપક્ષીની પેઠે ભગવાન અપ્રમત્ત બન્યા, હાથીની પેઠે ભારે શૂર થયા, બળદની પેઠે પ્રબળ પરાક્રમી થયા, સિંહની પેઠે કોઈથી પણ ગાળ્યા ન ગાય એવા બન્યા, મેરુની પેઠે અડગ અકપ સુનિશ્ચય બન્યા, તથા ભગવાન સાગર જેવા ગંભીર, ચંદ્ર જેવી સૌમ્યતાવાળા, સૂરજ જેવા ઝળહળતા તેજવાળા, ઉત્તમ સેનાની પેઠે અમકતી દેહ-ક્રાંતિવાળા અને પૃથ્વીની પેઠે તમામ સ્પર્શોને સહનારા સર્વસહ અને ધી હોમેલા અતિની પેઠે તેજથી જ્ઞાનવલ્લભ થયા.

૧૧૮ નીચેની બે ગાથાઓમાં ભગવાનને જેની જેની ઉપમા અપવામાં આવેલ છે તે તે અર્થવાળા શબ્દોના નામ આ પ્રમાણે ગણાવવામાં આવેલ છે

કાંમાનુ વાસણ, શંખ, જીવ, ગગન-આકાશ, વાયુ, શરદઋતુનું પાણી, કમળનું પત્ર, કાચબો, પક્ષી, મહાવરાહ અને ભારંડપક્ષી. ૧

હાથી, બળદ, સિંહ, નગરાજ મેરુ, સાગર, ચંદ્ર, સૂરજ, મેરુ, પૃથ્વી અને અગ્નિ ૨
તે ભગવંતને કયાય પ્રતિબંધ નથી એટલે ભગવાનના મનને હવે કોઈ રીતે

ભગવાન રહે છે અને એ રીતે વિહરતાં તેમનાં બાર વરસ વીતી જાય છે. અને તેરમા વરસનો વચગાળાનો ભાગ એટલે ભર ઉનાળાનો ખીજો મહિનો અને તેનો ચોથો પક્ષ ચાલે છે, તે ચોથો પક્ષ એટલે વૈશાખ માસનો શુક્લ પક્ષ, તે વૈશાખ માસના શુક્લ પક્ષની દશમીને દિવસે જ્યારે છાયા પૂર્વ તરફ ઢળતી હતી, પાછલી પોરખી બરાબર પૂરી થઈ હતી, સુવ્રત નામનો દિવસ હતો વિજય નામનું સુદર્ત હતું ત્યારે ભગવાન જ્ઞાનિક-જલિયા-ગ્રામ નગરની બહાર ઋજુવાસિકા નદીને કાંઠે એક ખંડેર જેવા જુના ચૈત્યની બહુ દૂર નહીં તેમ બહુ પાસે નહીં એ રીતે સ્યામાક નામના ગૃહપતિના ખેતરમાં શાળના વૃક્ષની નીચે ગોદોહાસને ઊભડક ખેમીને ધ્યાનમાં રહેલા હતા ત્યાં એ રીતે ધ્યાનમાં રહેતા અને આતાપના દ્વારા તપ કરતા ભગવાને છ ટંક ભોજન અને પાણી નહીં લેવાનો છૂટનો તપ કરેલો હતો, હવે બરાબર જે વખતે ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્રનો યોગ થયેલો હતો તે વખતે એ રીતે ધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા ભગવાન મહાવીરને અંતવગરનું, ઉત્તમોત્તમ, વ્યાધાત વગરનું, આવરણ વિનાનું, સમેત્ર અને સર્વ પ્રકારે પરિપૂર્ણ એવું કેવળવર જ્ઞાન અને કેવળવર દર્શન પ્રગટ્યું.

૧૨૧ ત્યાર પછી તે ભગવાન અરહત થયા, જિન કેવળી સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થયા, હવે ભગવાન દેવ માનવ અને અસુર સહિત લોકનાં-જગતનાં તમામ પયોગ્ય બાણે છે જુએ છે-આખા લોકમાં તમામ જીવોના આગમન ગમન સ્થિતિ ચ્યવન ઉપપાત, તેમનું મન માનસિક સંકલ્પો ખાનપાન તેમની સારી નરસી તમામ પ્રવૃત્તિઓ, તેમના ભોગવિલાસો, તેમની જે જે પ્રવૃત્તિઓ ખુદ્દી છે તે અને જે જે પ્રવૃત્તિઓ છાની છે તે તમામ પ્રવૃત્તિઓને ભગવાન જાણે છે, જુએ છે. હવે ભગવાન અરહા થયા એટલે તેમનાથી કશું રહસ્ય-છુપુ-રહી શકે એમ નથી એવા થયા, અરહસ્યના ભાગી થયા-તેમની પાસે કરોડો દેવો નિસ્તર સેવા માટે રહેવાને લીધે હવે તેઓને રહસ્યમાં-એકાંતમાં રહેવાનું બનતું નથી એવા થયા, એ રીતે અરહા થયેલા ભગવાન તે તે કાળે માનસિક વાચિક અને કાચિક પ્રવૃત્તિઓમાં વર્તતા સમગ્ર લોકના તમામ જીવોના તમામ ભાવોને જાણતા વિહરતા રહે છે.

૧૨૨ તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે અધિક ગ્રામને અવલંબીને પ્રથમ વર્ષોવાસ-ચોમાસુ-કર્યું હતું અર્થાત્ ભગવાન પ્રથમ ચોમાસુના અધિક ગ્રામમાં રહ્યા હતા.

અપા નગરીમાં અને પૃથ અપામાં ભગવાને ત્રણ ચોમાસા કર્યા હતાં-ભગવાન અપામાં અને પૃથ અપામાં ચોમાસુ રહેવા ત્રણ વાર આવ્યા હતા, વૈશાલી નગરીના અને વાલ્કિયા ગામમાં ભગવાન બાર વાર ચોમાસુ રહેવા આવ્યા હતા, મગ્ગહુલનારમાં અને તેની બહારના નાલંદા પાડામાં ભગવાન ચૌદવાર ચોમાસુ રહેવા આવ્યા હતા. ત્રિથિકા નગરીના ભગવાન છ વાર ચોમાસુ રહેવા આવ્યા હતા, લલિયા નગરીમાં જે વાર આલસિકા

[illegible]

'ମୁଁ ଏହି ନିଜ ଜାତନ ଜାତନ ପାଞ୍ଚେଇ ପାଞ୍ଚେଇ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ମାସ ଧରି
 ଏହି ଗୋଟାଏ ମାସରେ ଘର ଲାଗିଥିବା ଏହି ଘର ଗାଈର ପାଞ୍ଚେଇ ମାସ ଧରି
 ଲାଗିଥିବା ମାସରେ ଲାଗିଥିବା ଗୋଟାଏ ମାସ ଧରି ଗୋଟାଏ ମାସ ଧରି

[illegible][illegible]

• ୧୫୭ •

[illegible]

૧૨૭ જે રાત્રે શ્રમણુ લગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન છેદાઈ ગયાં તે રાત્રે કાશી દેશના મલ્લકીવંશના નવ ગણુ રાજાઓ અને કોશલ દેશના લિચ્છવી વંશના ખીજ નવ ગણુ રાજાઓ એ રીતે અઢારે ગણુ રાજાઓ અમાવા-સ્થાને દિવસે આઠ પહોરનો પૌષધ ઉપવાસ કરીને ત્યાં રહ્યા હતા. તેઓએ એમ વિચારેલું કે તે ભાવોદ્ધોત એટલે જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ આવ્યો ગયો એટલે હવે અમે દ્રવ્યોદ્ધોત એટલે દીવાનો પ્રકાશ કરીશું.

૧૨૮ જે રાત્રે શ્રમણુ લગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો છેદાઈ ગયાં, તે રાત્રે લગવાન મહાવીરના જન્મનક્ષત્ર ઉપર કુદ્ર કૂર સ્વભાવનો ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી રહેનારો એવો ભસ્મરાશિ નામનો મહાગ્રહ આવ્યો હતો.

૧૨૯ જ્યારથી તે કુદ્ર કૂર સ્વભાવનો ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી રહેનારો એવો ભસ્મરાશિ નામનો મહાગ્રહ લગવાન મહાવીરના જન્મનક્ષત્ર પર આવ્યો હતો ત્યારથી શ્રમણુ નિર્જીયો અને નિર્જીથીઓનો પૂજા સત્કાર ઉત્તરોત્તર વધતો ચાલતો નથી.

૧૩૦ જ્યારે તે કુદ્ર કૂર સ્વભાવનો ભસ્મરાશિગ્રહ લગવાનના જન્મનક્ષત્ર ઉપરથી ખસી જશે ત્યારે શ્રમણુ નિર્જીયો અને નિર્જીથીઓનો પૂજા સત્કાર વધતો વધતો ચાલશે.

૧૩૧ જે રાત્રે શ્રમણુ લગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો છેદાઈ ગયાં તે રાત્રે બચાવી ન શકાય એવી કંઠવા નામની જીવાત ઉત્પન્ન થઈ ગઈ, જે જીવાત સ્થિર હોય-ચાલતી ન હોય-તો છક્કથ નિર્જીય અને નિર્જીથીઓને આખે જલદી જોવાય તેવી નહોતી અને જ્યારે અસ્થિર હોય એટલે કે ચાલતી હોય ત્યારે તે જીવાતને છક્કથ નિર્જીય અને નિર્જીથીઓ પોતાની આંખે ઝડપથી જોઈ શકતા હતા. એવી એ જીવાતને જોઈને ઘણા નિર્જીયોએ અને નિર્જીથીઓએ અનશન સ્વીકારી લીધું હતું.

૧૩૨ પ્ર. હે ભગવંત ! તે એમ કેમ થયું ? એટલે કે એ જીવાતને જોઈને નિર્જીયો અને નિર્જીથીઓએ અનશન કર્યું એ શું સૂચવે છે ?

ઉ. આજથી માંડીને સંયમ દુરાધ્ય થશે એટલે કે સંયમ પાળવો ઘણું કડક પડશે એ હકીકતને એ અનશન સૂચવે છે

૧૩૩ તે કાળે તે સમયે લગવાન મહાવીરને ઇન્દ્રભૂતિ વગેરે ચૌદ હજાર ૧૪૦૦૦ શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટી શ્રમણુ સંપદા હતી.

૧૩૪ લગવાન મહાવીરને આર્ય ચંદના વગેરે છત્રીસ હજાર ૩૬૦૦૦ આર્યિકોની ઉત્કૃષ્ટી આર્યિકા સંપદા હતી.

૧૩૫ શ્રમણુ લગવાન મહાવીરને શંખ શતક વગેરે એકલાખ ઓગણસાઠ હજાર શ્રાવકોની ઉત્કૃષ્ટી શ્રમણોપાસક સંપદા હતી.

પછી એમના કોઈ શિષ્ય મોક્ષે ગયા અને પછી એમના પ્રશિષ્ય એટલે જંબુસ્વામી મોક્ષે ગયા. આ યુગાન્તકૃતભૂમિકા જંબુસ્વામી સુધી જ ચાલી પછી ંધ પડી ગઈ. અને ભગવાનને કેવળી થયે ચાર વરસ વીત્યા પછી કોઈક મોક્ષે ગયો, એટલે કે ભગવાનને કેવળી થયા પછી ચાર વરસે મુક્તિનો માર્ગ વહેતો થયો અને તે જંબુસ્વામી સુધી વહેતો રહ્યો.

૧૪૬ તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ત્રીસ વરસ સુધી ગૃહવાસમાં રહીને ખાર કરતાં વધારે વરસ સુધી છન્નસ્થ એવા મુનિ પર્યાયને પામીને તે પછી ત્રીસ કરતાં કંઈક ઓછાં વરસ સુધી કેવળી પર્યાયને પામીને એકંદર કુલ જેતાલીસ વરસ સુધી સાધુપણાનો પર્યાય પામીને એ રીતે કુલ બોતેર વરસનું આયુષ્ય પૂરૂ કરીને અને તેમના વેદનીય આયુષ્ય નામ અને ગોત્રકર્મ ક્ષીણ થયા પછી આ અવસર્પિણી કાળનો હુ પમ સુષમ નામનો ચોથો આરો બહુ વીત્યા પછી તથા તે આરાના ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા પછી મધ્યમાપાપા નગરીમાં હસ્તિપાળ રાજાની મોજણી કામદારોને ખેસવાની જગ્યામાં એકલા કોઈ બીજા સાથે નહિ એ રીતે છ ટંકના ભોજન અને પાનનો ત્યાગ કરીને એટલે કે છઠ્ઠ કરીને સ્વાતિ નક્ષત્રનો યોગ થતા વહેલી સવારે એટલે કે ચાર ઘડી રાત બાકી રહેતા પક્ષાસનમાં બેઠેલા ભગવાન કડ્યાણુકળવિપાકના પચાવન અધ્યયનોને અને પાપકળવિપાકનાં બીજાં પંચાવન અધ્યયનોને અને કોઈએ નહિ પૂછેલા એવા પ્રશ્નોના ખુલાસા આપનારા છત્રીસ અધ્યયનોને કહેતાં કહેતા કાળધર્મને પામ્યા-જગતને છોડી ગયા, ઊર્ધ્વગતિએ ગયા અને એમના જન્મ જરા અને મરણનાં બંધનો કપાઈ ગયા. તેઓ સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા, તમામ કર્મોનો એમણે નાશ કર્યો. તમામ સંતાપો વગરના થયા અને તેમના તમામ હુ ખો હીણાં થઈ ગયા એટલે નાશ પામી ગયા.

૧૪૭ આજે તમામ હુ ખો જેમના નાશ થઈ ગયા છે, એવા સિદ્ધ, બુદ્ધ યાવત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું નિર્વાણ થયાને નવસો વર્ષ વીતી ગયા, તે ઉપરાન્ત આ હજારમાં વર્ષના ઐશીમાં વર્ષનો વખત ચાલે છે. એટલે ભગવાન મહાવીરને નિર્વાણ પામ્યાને આજે ૯૮૦ વરસ થયા બીજી વાચનામાં વળી કેટલાક એમ કહે છે કે નવસો વરસ ઉપરાન્ત હજારમાં વર્ષના તાણુમાં વર્ષનો કાળ ચાલે છે, એવો પાઠ દેખાય છે. એટલે એમને મતે મહાવીર નિર્વાણને નવસો તાણુ-૯૮૩-વર્ષ થયાં કહેવાય

પુરુષાદાનીય અરહત પાસ

૧૪૮ તે કાલે તે સમયે પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહત પંચ વિશાખાવાળા હતા એટલે એમના જીવનના પાંચ પ્રસંગોમાં વિશાખા નક્ષત્ર આવેલું હતું. તે જેમકે, ૧ પાર્શ્વ અરહત વિશાખા નક્ષત્રમાં ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા. ૨ વિશાખા નક્ષત્રમાં જન્મ પામ્યા ૩ વિશાખા નક્ષત્રમાં મુડ થઈને ઘરથી બહાર નીકળી તેમણે અનગારની દશાને સ્વીકારી ૪ વિશાખા નક્ષત્રમાં તેમને અનંત, ઉત્તમોત્તમ, વ્યાધાત વગરનું, આદરણું વગરનું, સદસ,

૧૫૩ પુરુષાદ્વાનીય અરહંત પાર્શ્વને માનવીના ગૃહસ્થધર્મથી પહેલા પલ્લ એટલે ભગવાન પાર્શ્વે માનવદેહે ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકાર્યો તે પહેલા પલ્લ ઉત્તમ આભોગિક જ્ઞાન હતું ઇત્યાદિ તે બધું શ્રીભગવાન મહાવીરની હકીકત પ્રમાણે કહેવું ચાવત્ દાયિકોના -ભાગના હકદારોના-દાનને બરાબર વહેંચીને જે તે હેમંત ઋતુનો ખીજો માસ, ત્રીજો પક્ષ એટલે પોપ માસનો ૧૦ દિવસ આપ્યો અને તે પોપ માસના ૧૦ દિવસ પક્ષની અગ્નિ-રશનો દિવસ આપ્યો ત્યારે દિવસના પૂર્વ ભાગને સમયે એટલે દિવસને ચડતે પહોરે વિશાળ શિબિકામાં બેસીને દેવો, માનવો, અને અસુરોની મોટી સભા-મંડળી સાથે ઇત્યાદિ બધું ચાવત્ શ્રીભગવાન મહાવીરની હકીકત પ્રમાણે જ કહેવું! અહીં વિશેષતા એ કે 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન વાણારસી નગરીની વચ્ચેવચ્ચ થઈને નીકળે છે, નીકળીને જે તરફ આશ્રમપદ નામનું ઉદ્યાન છે તે તરફ અને તે ઉદ્યાનમાં જે તરફ અશોકનું ઉત્તમ વૃક્ષ છે તે તરફ સમીપે જાય છે, સમીપે જઈને અશોકના ઉત્તમ વૃક્ષની નીચે શિબિકાને ઊભી રખાવે છે, ઊભી રખાવીને શિબિકામાંથી નીચે ઊતરે છે, નીચે ઊતરીને પોતાની જ મેળે આભરણો માળાઓ અને બીજા અલંકારોને નીચે મૂકે છે, નીચે મૂકીને પોતાની જ મેળે પંચમુષ્ટિક લોચ કરે છે, લોચ કરીને પાણી વગરનો અટૂંભલકત કરવા સાથે તેમને વિશાળા નક્ષત્રનો જોગ આવતા એક દેવદ્રવ્યને લઈને બીજા ત્રણે પુરુષો સાથે મુંડ થઈને ઘરવાસથી નીકળીને અનગારદશાને સ્વીકારી.

૧૫૪ પુરુષાદ્વાનીય અરહંત પાર્શ્વે હમેશા શરીર તરફના લક્ષ્યને વોસગવેલ હતું, શારીરીક વાસનાઓને તણ દીધેલ હતી એથી અનગાર દશામા એમને જે કોઈ ઉપસર્ગો ઉપજે છે પછી ભલે તે ઉપસર્ગો દેવી હોય, માનવીએ કરેલા હોય કે પશુપક્ષીઓ તરફથી થતા હોય. તે ત્રણે પ્રકારના ઉત્પન્ન થયેલા ઉપસર્ગોને એઓ નિર્ભયપણે મારી રીતે સહે છે, ક્રોધ આણ્યા વિના ખમે છે, ઉપસર્ગો તરફ તેમની સામર્થ્ય સાથેની તિતિક્ષાવૃત્તિ છે અને એઓ શરીરને બરાબર અચલ દૃઢ રાખીને એ ઉપસર્ગોને પોતા ઉપર આવવા દે છે

૧૫૫ ત્યાર પછી તે પાર્શ્વ ભગવાન અનગાર થયા ચાવત્ ઈર્યાસમિતિવાળા થયા અને તે રીતે આત્માને ભાવિત કરતાં કરતા તેમને ચાશી રાતદિવસ વીતી ગયા અને ન્યારે તેઓ એ રીતે આત્માને ભાવિત કરતાં કરતાં ચોરાશીમા દિવસની વચ્ચે વર્તતા હતા ત્યારે જે તે ગ્રીષ્મઋતુનો પ્રથમ માસ, પ્રથમ પક્ષ અને ચૈત્ર માસનો ૧૦ દિવસ આપ્યો, તે ચૈત્ર માસની ૧૦ દિવસ ચોથના પક્ષે દિવસને ચડતે પહોરે ધાતકિના વૃક્ષની નીચે તે પાર્શ્વ અનગાર પાણી વગરનો છટૂંભલકત રાખીને રહ્યા હતા, એ સમયે ધ્યાનમા વર્તતા તેઓ રહેતા હતા ત્યારે વિશાળા નક્ષત્રનો જોગ આવતાં તેમને અનંત, ઉત્તમોત્તમ એવું ચાવત્ કેવલ ઉત્તમ જ્ઞાન તથા દર્શન ઉત્પન્ન થયું ચાવત્ તેઓ જાણતા અને જોતા વિહરે છે.

૧૫૬ પુરુષાદ્વાનીય અરહંત પાસને આઠ ગણો તથા આઠ ગણધરો હતા. તે જેમકે, ૧ શુભ, ૨ અજ્ઞધોસ-આર્યધોસ, ૩ વસિષ્ઠ, ૪ બ્રહ્મચારી, ૫ મોક્ષ, ૬ શ્રીધર, ૭ વીરભદ્ર, અને ૮ જસ.

મુપમા નામની અવસર્પિણી ઘણી વીતી ગયા પછી જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ બીજો પક્ષ એટલે શ્રાવણમાસનો શુકલપક્ષ આવ્યો ત્યારે તે શ્રાવણશુદ્ધની આડનના પક્ષે સંમેતશ્રાવણના શિખર ઊપર પોતાના સહિત ચોત્રીશમા એવા અર્ધાત્ બીજા તેત્રીશ પુરુષો અને પોતે ચોત્રીશમા એવા પુરુષાદાનીય અરહત પામ મહિના મુઘી પાણી વગરના માનિહલકતનુ તપ તપ્યા. એ સમયે દિવસને ચડતે પહોરે વિશાળા નક્ષત્રનો યોગ દત્તા બન્ને હાથ લાંબા રહે એ રીતે ધ્યાનમા વર્તતા તેઓ કાલગત થયા એટલે કાળધર્મને પામ્યા. વ્યતિકાત થઈ ગયા ચાવત્ સર્વદુ ખોથી તદ્દન છૂટા થઈ ગયા.

૧૬૦ કાલધર્મને પામેલા ચાવત્ સર્વદુ ખોથી તદ્દન છૂટા થયેલા પુરુષાદાનીય અરહત પાસને થયા બારસે વરમ વીતી ગયાં અને આ તેરસોમા વરસના ત્રીશમા વરસનો સમય બીજો છે.

અરહત અરિષ્ટનેમિ

૧૬૧ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ પાચ ચિત્રાવાળા હતા એટલે એમના જીવનના પાચ પ્રસંગોમા ચિત્રા નક્ષત્ર આવેલું હતું. તે જેમકે, અરહત અરિષ્ટનેમિ ચિત્રા નક્ષત્રમા ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા, ઇત્યાદિ બધી વક્તવ્યતાની માહણી ચિત્રા નક્ષત્રના પાઠ સાથે પૂર્વ પ્રમાણે સમજવી ચાવત્ તેઓ ચિત્રા નક્ષત્રમા પરિનિર્વાણને પામ્યા.

૧૬૨ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ, જે તે વર્ષાઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ અને કાર્તિકમહિનાનો ૧૦ દિવસનો સમય આવ્યો ત્યારે તે કાર્તિક ૧૦ દિવસ બારશના પક્ષમાં બત્રીશ સાગરોપમની આયુષ્ય મર્યાદાવાળા અપરાજિત નામના મહા-વિમાનમાથી તરત જ ચવીને અહીં જ જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપના ભાગતવર્ષમા સોરિયપુર નામના નગરમાં સમુદ્રવિજય રાજાની ભારત શિવાદેવીની કુક્ષિના રાતને પૂર્વભાગ અને પાછલો ભાગ ભેગો થતો હતો એ સમયે-મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતા ગર્ભજે ઉત્પન્ન થયા. ઇત્યાદિ બધું આગળ શ્રીભગવાન મહાવીરના પ્રકરણમા આવેલા સ્વપ્નદર્શન અને ધનની વૃષ્ટિ વગેરેને લગતા પાઠ સાથે તે જ રીતે અહીં કહેલું.

૧૬૩ તે કાલે તે સમયે જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ, બીજો પક્ષ અને શ્રાવણમહિનાનો શુદ્ધ પક્ષ આવ્યો તે સમયે તે શ્રાવણશુદ્ધ પાચરાત્ર પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા, ચાવત્ મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતા આરોગ્યગાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક અરહત અરિષ્ટનેમિને જન્મ આપ્યો. જન્મની હરીકતમા પિતા તરીકે 'સમુદ્રવિજય' ના પાઠ સાથે ચાવત્ આ કુમારનું નામ 'અરિષ્ટનેમિ' કુમાર થયો. ઇત્યાદિ બધું સમજવું.

૧૬૪ અરહત અરિષ્ટનેમિ દક્ષ હતા ચાવત્ તેઓ ત્રણે વરસ મુઘી કુમાર અવસ્થામા ધરનાસવસ્થે વસ્યા, ત્યાર પછી વળી જેમનો કહેવાનો આવ્યા છે એવા

અરહત અરિષ્ટનેમિના સમુદાયમા જિન નહીં પણ જિનની સમાન તથા નવં અશ્વરના સંયોગોને બરાબર જાણનારા એવા યાવત્ ચારસેં ચૌદપૂર્વીઓની સંપત્તિ હતી.

એ જ રીતે પંદરસે અવધિજ્ઞાનવાળાઓની, પંદરસેં કેવળજ્ઞાનવાળાઓની, પંદરસેં વૈદિક્યજ્ઞધિવાળાઓની, એક હજાર વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની, આઠસેં વાદીઓની અને સોળસેં અનુત્તરૌપપાતિકોની સંપત્તિ હતી.

તેમના શ્રમણ સમુદાયમા પંદરસેં શ્રમણો સિદ્ધ થયા અને ત્રણ હજાર શ્રમણીઓ સિદ્ધ થઈ અર્થાત્ સિદ્ધોની તેમની એટલી સંપત્તિ હતી.

૧૬૭ અરહત અરિષ્ટનેમિના સમયમા અંતકૃતોની એટલે નિર્વાણ પામનારાઓની ભૂમિ બે પ્રકારની હતી, તે જેમકે, યુગઅંતકૃતભૂમિ અને પર્યાયઅંતકૃતભૂમિ. યાવત્ અરહત અરિષ્ટનેમિ પછી આઠમા યુગપુરુષ સુધી નિર્વાણનો માર્ગ ચાલુ હતો—એ તેમની યુગઅંતકૃતભૂમિ હતી. અરહત અરિષ્ટનેમિને કેવળજ્ઞાન થયે બે વર્ષ વીત્યા પછી ગમે તે કોઈએ હુઝનો અંત કયો અર્થાત્ તેમને કેવળી થયે બે વર્ષ પછી નિર્વાણનો માર્ગ ચાલુ થયો.

૧૬૮ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ ત્રણસેં વરસ સુધી હુમારવાસમા રહ્યા, ચોપન રાતદિવસ છન્નસ્થ પર્યાયમા રહ્યા, તદ્દન પૂરા નહીં—ચોડા એછાં સાતસેં વરસ સુધી કેવળિના કેવળિની દશાના રહ્યા—એમ એકંદર તેઓ પૂરેપૂરા સાતસેં વરસ સુધી શ્રામણ્યપર્યાયને પામીને અને સરવાળે તેઓ પોતાનું એક હજાર વચ્ચસુધીનું સર્વ આયુષ્ય પામીને વેદનીયકર્મ, આયુષ્યકર્મ, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મ એ ચારે કર્મો તદ્દન ક્ષીણ થઈ ગયાં પછી અને આ હુધમાસુધમા નામની અવન્નપિણી ઘણી વીતી ગયા પછી ન્યારે જે તે ગ્રીષ્માઋતુનો થોથો માસ આઠમો પક્ષ એટલે અપાડ શુભ દિવસનો પણ આવ્યો ત્યારે તે અપાડશુદ્ધની આઠમના પક્ષે ઉર્જિજ્જતશૈલ શિખર ઊપર તેમણે બીજા પાચસેને છત્રીશ અનગારો સાથે પાણી વગરનું માસિકભક્ષ્ય તપ તપ્યું, તે સમયે ચિત્રા-નક્ષત્રનો ભેગ થતા રાતનો પૂર્વ ભાગ અને પાછલો ભાગ બેડાતો હતો તે સમયે—મધ્યગતે નિષઘામાં રહેલા અર્થાત્ બેડાબેડા અરહત અરિષ્ટનેમિ કાલગત થયા યાવત્ સર્વ હુખોથી તદ્દન છૂટા થયા.

૧૬૯ અરહત અરિષ્ટનેમિને કાલગત થયાને યાવત્ સર્વહુખોથી તદ્દન છૂટા થયાને ચોરાશી હજાર વરસ વીતી ગયા અને તે ઊપર પચાશીમા હજાર વરસના નવમેં વરસ પણ વીતી ગયાં, હવે તે ઊપર દસમા સૈકાનો આ એ શીમા વરસનો મસય ચલે છે અર્થાત્ અરહત અરિષ્ટનેમિને કાલગત થયાને ચોરાશી હજાર નવસેંને એંશી વચ્ચ વીતી ગયા.

ଚିନ୍ତିତା ଯେଉଁ ଚିନ୍ତା ଗ୍ରନ୍ଥ
 ଗ୍ରନ୍ଥ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ
 ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ

ድጋፊ ደረ ርክብ ምስልጽ ኢሆን ድህሪ ካለብ ድምር ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ
ድምር ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ ምስልጽ

•ବିଲିଆ ନାମ ଓ ଚିହ୍ନ ଡ୍ରା ଡ୍ରାମାଟିକ ନାମ

3. 1990 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632 2633 2634 2635 2636 2637 2638 2639 2640 2641 2642 2643 2644 2645 2646 2647 2648 2649 2650 2651 2652 2653 2654 2655 2656 2657 2658 2659 2660 2661 2662 2663 2664 2665 2666 2667 2668 2669 2670 2671 2672 2673 2674 2675 2676 2677 2678 2679 2680 2681 2682 2683 2684 2685 2686 2687 2688 2689 2690 2691 2692 2693 2694 2695 2696 2697 2698 2699 2700 2701 2702 2703 2704 2705 2706 2707 2708 2709 2710 2711 2712 2713 2714 2715 2716 2717 2718 2719 2720 2721 2722 2723 2724 2725 2726 2727 2728 2729 2730 2731 2732 2733 2734 2735 2736 2737 2738 2739 2740 2741 2742 2743 2744 2745 2746 2747 2748 2749 2750 2751 2752 2753 2754 2755 2756 2757 2758 2759 2760 2761 2762 2763 2764 2765 2766 2767 2768 2769 2770 2771 2772 2773 2774 2775 2776 2777 2778 2779 2780 2781 2782 2783 2784 2785 2786 2787 2788 2789 2790 2791 2792 2793 2794 2795 2796 2797 2798 2799 2800 2801 2802 2803 2804 2805 2806 2807 2808 2809 2810 2811 2812 2813 2814 2815 281

පැවැත්වෙනු ලබන මෙම වර්ෂයේ පාලන ක්‍රියාමාර්ගයේ ප්‍රධාන අරමුණ වන්නේ

[illegible][illegible][illegible]

11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846.

૧૭૮ અરહત વિમલને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને સોળ સાગરોપમ વીતી ગયાં અને ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું.

૧૭૯ અરહત વાસુપૂત્યને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને એતાળીશ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો અને ત્યાર બાદ પાંચઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું.

૧૮૦ અરહત શ્રેયાંસને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને એકસો સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું.

૧૮૧ અરહત શીતળને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને એતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ એટલા સમયથી ઊણા એક કોડ સાગરોપમ વીતી ગયા પછી એ સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી પણ આગળ નવસે વરસો વીતી ગયાં અને હવે તે ઉપરાત દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૮૨ અરહત સુવિધિને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન રહિત થયાને દસ કોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો અને બાકી બધુ જેમ શીતળ અરહત વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે છે અર્થાત્ એ દસ કોડ સાગરોપમમાથી એતાળીશ હજાર અને ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને તે પછી નવસે વરસ વીતી ગયાં ઇત્યાદિ બધુ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૩ અરહત ચંદ્રપ્રભુને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને એક સો કોડ સાગરોપમ જેટલો સમય પસાર થઈ ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ અરહત વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે અર્થાત્ એ સો કોડ સાગરોપમમાથી એતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી નવસે વરસ વીતી ગયા ઇત્યાદિ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૪ અરહત સુપાર્શ્વને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાને એક હજાર કોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે. અર્થાત્ એ એક હજાર કોડ સાગરોપમમાથી એતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઇત્યાદિ બધુ ઊપર પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૫ અરહત પદ્મપ્રભને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાને દસ હજાર કોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું,

ચોથના પક્ષે તેવીશ સાગરોપમની આયુષ્ય મર્યાદાવાળા સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહાવિમાનમાંથી આયુષ્યમર્યાદા પૂરી થતાં દિવ્ય આહાર ઇત્યાદિ ઇત્રી જતાં યાવત્-તન્ત જ ચવીને અહીં જ જંબૂદ્રીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં ઇદ્વિકુમ્ભિમાં નાભિ કુલકરની ભારજ્ઞ મરુદેવીની કુક્ષિમાં રાતનો પૂર્વભાગ અને પાછલો ભાગ જોડાતો હતો એ સમયે-મધરાતે-ઉત્તરાપાદા નક્ષત્રનો યોગ થતા ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા.

૧૯૨ અને કૌશલિક અરહત ઋષભ ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા, તે જેમકે, ‘હું ચવીશ’ એમ તે જાણે છે, ઇત્યાદિ બધું આગળ શ્રીમહાવીરના પ્રકરણમાં આવ્યું છે તેમ કહેવું યાવત્ ‘માતા સ્વપ્ન જુએ છે’ ત્યાસુધી. તે સ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે: “ગજ, વૃષભ” ઇત્યાદિ બધું અહીં તે જ પ્રમાણે કહેવું. વિશેષમાં એ કે, પ્રથમ સ્વપ્નમાં ‘મુખમાં પ્રવેશ કરતા વૃષભને જુએ છે’ એમ અહીં સમજવું. આ સિવાય બીજા બધા તીર્થંકરની માતાઓ પ્રથમ સ્વપ્નમાં ‘મુખમાં પ્રવેશ કરતા હાથીને જુએ છે’ એમ સમજવું. પછી સ્વપ્નની હકીકત ભાર્યો મરુદેવી, નાભિ કુલકરને કહે છે. અહીં સ્વપ્નોના ફળ બતાવનારા સ્વપ્નપાઠકો નથી એટલે એ સ્વપ્નોના ફળને નાભિ કુલકર પોતે જ કહે છે.

૧૯૩ તે કાલે તે સમયે જે તે ગ્રીષ્મ ઋતુનો પ્રથમ માસ, પ્રથમ પક્ષ એટલે ચૈત્ર માસનો ૧૦ દિવસ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે-ચૈત્ર ૧૦ દિવસ આઠમના પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા પછી અને તે બિપર સાડા સાત રાત દિવસ વીતી ગયા પછી યાવત્ આપાદા નક્ષત્રનો જોગ થતાં આરોગ્યવાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક કૌશલિક અરહત ઋષભ નામના પુત્રને જનમ આપ્યો.

અહીં પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જન્મસંબંધી બધી તે જ હકીકત કહેવી, યાવત્ ‘દેવો અને દેવીઓએ આવીને વસુધારાઓ વરસાવી’ ત્યાસુધી. બાકી બધું તે જ પ્રમાણે સમજવું. વિશેષમાં ‘જેલખાના બાકી કરાવી નાખવાં,’ ‘તોલ માપ વધારી દેવા’ ‘દાણ લેવું છોડી દેવું’ ઇત્યાદિ જે કુલમર્યાદાઓ આગળ બતાવી છે તે અહીં ન મમજવી તથા ‘ચૂપો બાંચા કરાવ્યા એટલે ચૂપો લેવરાવી લીધા’ એ પણ અહીં ન કહેવું, એ સિવાય બધું પૂર્વ પ્રમાણે કહેવું.

૧૯૪ કૌશલિક અરહત ઋષભ, તેમના પાત્ર નામો આ પ્રમાણે કહેવાના આવે છે તે જેમકે, ૧ ‘ઋષભ’ એ પ્રમાણે, ૨ ‘પ્રથમ રાજ’ એ પ્રમાણે, ૩ અથવા ‘પ્રથમ ભિક્ષાચર’ એ પ્રમાણે, ૪ ‘પ્રથમ જિન’ એ પ્રમાણે, ૫ અથવા ‘પ્રથમ તીર્થંકર’ એ પ્રમાણે

૧૯૫ કૌશલિક અરહત ઋષભ દક્ષ હતા, દક્ષ પ્રતિજ્ઞાવાળા હતા. ઉત્તમરૂપવાળા, સર્વગુણોથી યુક્ત, ભદ્ર અને વિનયવાળા હતા. તેઓ એ રીતે વીંશ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી કુમારવાસમાં વસ્યા, ત્યાર પછી તેસડ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી રાત્ર્યવાસમાં વસ્યા

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં સિન્નજંસ પ્રમુખ ત્રણ લાખ અને પાંચ હજાર શ્રમણોપાસકોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસકસંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં સુભદ્રા પ્રમુખ પાંચ લાખ અને ચોપન હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં જિન નહીં પણ જિનની જેવા ચાર હજાર સાતસેને પચાસ ચૌદપૂર્વધરોની ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં નવ હજાર અવધિજ્ઞાનિઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં વીશ હજાર કેવળજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટ કેવલજ્ઞાનિસંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં વીશ હજાર અને છસે વૈકિયલબ્ધિવાળાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં અઢીદ્વીપમાં અને બે સમુદ્રમાં વસતા પર્યાપ્ત સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયોના મનોભાવને જાણનારા એવા વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની બાર હજાર છસેને પચાસ એટલી ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બાર હજાર છસેને પચાસ વાદીઓની ઉત્કૃષ્ટ વાદિસંપત્તિ હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં તેમના વીશ હજાર અતેવાસીઓ-શિષ્યો-સિદ્ધ થયા અને તેમની ચાળીશ હજાર આર્થિકા અતેવાસિનીઓ સિદ્ધ થઈ.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બાવીશ હજાર અને નવમેં કલ્યાણ-ગતિવાળા ચાવત્ લવિષ્યમાં ભદ્ર પામનારા એવા અનુત્તરૌપપાતિકોની-અનુત્તરવિમાનમાં જનારાઓની-ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ હતી.

૧૯૮ કૌશલિક અરહત ઋષભને બે પ્રકારની અતદૃતભૂમિ હતી, તે જેમકે, યુગાંતકૃતભૂમિ અને પર્યાયાતકૃતભૂમિ. શ્રીઋષભના નિર્વાણ પછી અસંખ્ય યુગપુરુષો મુધી મોક્ષ માર્ગ વહેતો હતો-એ તેમની યુગાંતકૃતભૂમિ. શ્રીઋષભને કેવળજ્ઞાન થતા અંતર્નુવૃત્ત પછી મોક્ષમાર્ગ વહેતો થઈ ગયો એટલે શ્રીઋષભનો કેવળિપર્યાય અંતર્નુવૃત્તને! થતા જ કોઈએ સર્વદુઃખોનો અંત કર્યો-નિર્વાણ મેળવ્યું-એ તેમની પર્યાયાતકૃતભૂમિ.

૧૯૯ તે કાલે તે સમયે કૌશલિક અરહત ઋષભ વીશ લાખ પૂર્વ વચ્ચ મુધી કુમારવાસે વસ્યા, ત્રેસક લાખ પૂર્વ વચ્ચ મુધી રાત્ર્ય કરનાર તરીકે રાત્ર્યવાસે વસ્યા,

સ્થવિર આર્ય સુધર્માએ પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૬ વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર મંડિતપુત્રે સાડા ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૭ કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર મોરિઅપુત્રે સાડા ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૮ ગૌતમગોત્રી સ્થવિર અટંપિત અને હારિતાયનગોત્રી સ્થવિર અચલબ્રાતા-એ બન્ને સ્થવિરોએ પ્રત્યેકે ત્રણસેં ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૯ કોડિત્તગોત્રી સ્થવિર આર્ય મેઘવજ્જ અને સ્થવિર પ્રભાસ-એ બન્ને સ્થવિરોએ ત્રણસેં ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, તેા તે હેતુથી હે આર્યો ! એમ કહેવાય છે કે, શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણુધરો હતા.

૨૦૩ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરના એ બધા ચ અગીયારે ગણુધરો દ્વાદશાંગીના જ્ઞાતા હતા, ચૌદે પૂર્વના વેત્તા હતા અને સમગ્ર ગણુપિટકના ધારક હતા. તે બધા રાજગૃહ નગરમાં એક મહિના સુધીનું પાણી વગરનું અનશન કરી કાલધર્મ પામ્યા યાવત્ સર્વદુઃખોથી રહિત થયા.

મહાવીર સિદ્ધિ ગયા પછી સ્થવિર ઇન્દ્રભૂતિ અને સ્થવિર આર્ય સુધર્મા એ બન્ને સ્થવિરો પરિનિર્વાણ પામ્યા.

૨૦૪ જેઓ આ આજકાલ શ્રમણુ નિર્જયો વિહરે છે-વિદ્યમાન છે એઓ બધા આર્ય સુધર્મા અનગારનાં સંતાનો છે એટલે એમની શિષ્યસંતાનની પરંપરાનાં છે, બાકીના બધા ગણુધરો અપલ્ય વિનાના એટલે શિષ્યસંતાન વિનાના વ્યુચ્છેદ પામ્યા છે.

૨૦૫ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર કાશ્યપગોત્રી હતા. કાશ્યપગોત્રી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને અગ્નિવૈશાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુધર્મા નામે અંતેવાસી-શિષ્ય-હતા.

અગ્નિવૈશાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુધર્માને કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્ય જંબુ નામે અંતેવાસી હતા.

કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્ય જંબુને કાત્યાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય પ્રભવ નામે અંતેવાસી હતા.

કાત્યાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય પ્રભવને વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્ય સિન્નગંભવ નામે અંતેવાસી હતા, આર્ય સિન્નગંભવ મનકના પિતા હતા.

મનકના પિતા અને વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્ય સિન્નગંભવને તુંગિયાયનગોત્રી સ્થવિર જસભદ્ર નામે અંતેવાસી હતા.

૨૦૬ આર્ય જસભદ્રથી આગળની સ્થવિરાવલિ સક્ષિપ્ત વાચના દ્વારા આ પ્રમાણે કહેલી છે : તે જેમકે;

તુંગિયોયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય જસભદ્રને બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: એક માડરગોત્રના આર્યસંભૂતવિજય સ્થવિર અને બીજા પ્રાચીનગોત્રના આર્યભદ્રબાહુ સ્થવિર.

પ્રાચીનગોત્રી આર્ય ભદ્રબાહુ સ્થવિરને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ ચાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતા, તે જેમકે;

૧ સ્થવિર ગોદાસ, ૨ સ્થવિર અગ્નિદત્ત, ૩ સ્થવિર યજ્ઞદત્ત, અને ૪ સ્થવિર સોમદત્ત. આ ચારે સ્થવિરો કાશ્યપગોત્રી હતા.

કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર ગોદાસથી અહીં ગોદાસગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તે ગણની આ ચાર શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે: તે જેમકે;

૧ તામલિત્તિયા, ૨ કોડિવરિસિયા, ૪ પંડુવદ્ધિયા અને ૪ દાસીખખ્ખડિયા.

૨૦૮ માઠરગોત્રી સ્થવિર આર્ય સંભૂતવિજયને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ બાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: તે જેમકે;

૧ નંદનભદ્ર, ૨ ઉપનંદનભદ્ર, તથા ૩ તિથ્યભદ્ર, ૪ જસભદ્ર, અને ૫ સ્થવિર સુમનભદ્ર, ૬ મણિભદ્ર, અને પુણ્યભદ્ર, અને ૮ આર્યસ્થૂલભદ્ર, ૯ ઉબ્બુમતિ અને ૧૦ જંબુ નામના, અને ૧૧ દીર્ઘભદ્ર તથા ૧૨ સ્થવિર પાંડુભદ્ર.

માઠરગોત્રી સ્થવિર આર્ય સંભૂતવિજયને પુત્રીસમાન, પ્રખ્યાત એવી આ સાત અંતેવાસિનીઓ હતી: તે જેમકે;

૧ યક્ષા, અને ૨ યક્ષદત્તા, ૩ ભૂતા, અને તેમ જ ૪ ભૂતદત્તા, અને ૫ સેણા, ૬ વેણા, ૭ રેણા; આ સાતે સ્થૂલભદ્રની બહેનો હતી.

૨૦૯ ગૌતમગોત્રી આર્ય સ્થૂલભદ્ર સ્થવિરને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: તે જેમકે;

એક એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિ, ૨ વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુહસ્તી.

એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ આઠ સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: તે જેમકે; ૧ સ્થવિર ઉત્તર, ૨ સ્થવિર બલિસ્ત્રહ, ૩ સ્થવિર ધણ્ડૂ, ૪ સ્થવિર સિરિહૂ, ૫ સ્થવિર કોડિત્ત, ૬ સ્થવિર નાગ, ૭ સ્થવિર નાગમિત્ત, ૮ પડુલ્લૂક કૌશિકગોત્રી સ્થવિર રોહગુપ્ત.

કૌશિકગોત્રી સ્થવિર પડુલ્લૂક રોહગુપ્તથી ત્યાં તેરાસિયા સંપ્રદાય નીકળ્યો.

સ્થવિર ઉત્તરથી અને સ્થવિર બલિસ્ત્રહથી ત્યાં ઉત્તરબલિસ્ત્રહ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે તે જેમકે, ૧ કોમખિયા, ૨ સોઈત્તિયા, ૩ કોઈબાણી, ૪ ચંદનાગરી.

ઉ૦-શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે, ૧ ચંપિન્નિયા, ૨ ભદ્ધિન્નિયા, ૩ કાકંદિયા, ૪ મેહુલિન્નિયા. તે ચાર શાખાઓ કહેવાઈ.

પ્ર૦-હવે તે કયાં કયાં કુલો કહેવાય છે ?

ઉ૦-કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ ભદ્ગસિય, તથા ૨ ભદ્ગુત્તિય અને ત્રીજું જસભદ્ કુલ છે અને ઉડુવાડિયગણનાં એ ત્રણ જ કુલો છે.

૨૧૪ કુંડિલગોત્રી કામિદિ સ્થવિરથી અહીં વેસવાડિયગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને ચાર કુલો નીકળ્યાં એમ કહેવાય છે

પ્ર૦-હવે તે કઈ કઈ શાખાઓ ?

ઉ૦-શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ સાવત્થિયા, ૨ રક્ષ-પાલિયા, ૩ અંતરિન્નિયા, ૪ ખેમલિન્નિયા તે ચાર શાખાઓ કહેવાઈ.

પ્ર૦-હવે તે કયાં કયાં કુલો કહેવાય છે ?

ઉ૦-કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ ગણિય, ૨ મેહિય, ૩ કામદિન્ન અને તેમ ચોથું ઈદ્દપુરગ કુલ છે. એ તો વેસવાડિયગણનાં ચાર કુલો છે.

૨૧૫ વાસિદ્ગોત્રી અને કાકંદક એવા ઇસિગુત્ત સ્થવિરથી અહીં માણવગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને ત્રણ કુલ નીકળ્યાં એમ કહેવાય છે.

પ્ર૦-હવે તે શાખાઓ કઈ કઈ ?

ઉ૦-શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ કાસવિન્નિયા, ૨ ગોય-મિન્નિયા, ૩ વાસિદ્ગિયા અને ૪ સોરદિયા તે ચાર શાખાઓ કહેવાઈ.

પ્ર૦-હવે તે કયાં કયાં કુલો કહેવાય છે ?

ઉ૦-કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; અહીં પ્રથમ ઇસિગોત્તિય કુલ, બીજું ઇસિદ્ગુત્તિય કુલ જાણવું, અને ત્રીજું અભિજસત. માણવગણનાં ત્રણ કુલો છે.

૨૧૬ કોટિક કાકંદક કહેવાતા અને વચ્ચાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર સ્તુદિય અને સુપ્પડિયુદ્ધથી અહીં કોડિયગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને ચાર કુલ નીકળ્યાં એમ કહેવાય છે.

પ્ર૦-હવે તે કઈ કઈ શાખાઓ ?

ઉ૦-શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે તે જેમકે, ૧ ઉચ્ચાનાગરી, ૨ વિન્ન-હરી, ૩ વર્ધરી અને ૪ મન્નિઝમિદ્દા. કોટિકગણની એ ચાર શાખાઓ છે તે શાખાઓ કહેવાઈ.

33

અહીં આર્યપત્તા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યરથથી અહીં આર્યજન્ય તી શાખા નીકળી.

૨૨૨ વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્યરથને કૌશિકગોત્રી સ્થવિર આર્યપુષ્યગિરિ અંતેવાસી હતા.

કૌશિકગોત્રી સ્થવિર આર્યપુષ્યગિરિને ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યદ્રગ્નુભિત્ત અંતેવાસી હતા.

૨૨૩ ગૌતમગોત્રી દ્રગ્નુભિત્તને, વાસિષ્ઠગોત્રી ધનગિરિને, કૌત્સ્યગોત્રી શિવભૂતિને પણ તથા કૌશિકગોત્રી દોઝઝતકંટને વંદન કરુ છુ. ૧

તે બધાને મસ્તક વડે વંદન કરીને કાશ્યપગોત્રી ચિત્તને વંદન કરું છુ. કાશ્યપગોત્રી નકબને અને કાશ્યપગોત્રી રકબને પણ વંદન કરુ છુ. ૨

ગૌતમગોત્રી આર્યનાગને અને વાસિષ્ઠગોત્રી જેહિલને તથા માઠરગોત્રી વિધ્યુને અને ગૌતમગોત્રી કાલકને પણ વંદન કરુ છુ. ૩

ગૌતમગોત્રી મભારને, અથવા અભારને, સપ્પલયને તથા ભદ્રકને વંદન કરુ છુ. કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર સંઘપાલિતને નમસ્કાર કરુ છુ. ૪

કાશ્યપગોત્રી આર્યહસ્તિને વંદન કરુ છુ. એ આર્યહસ્તિ ક્ષમાના સાગર અને ધીર હતા તથા ગ્રીષ્મઋતુના પહેલા માસમાં શુકલપક્ષના દિવસોમાં કાલધર્મને પામેલા. ૫

જેમના નિષ્કમણુ-દીક્ષા લેવાને-સમયે દેવે વર-ઉત્તમ છત્ર ધારણ કરેલુ તે સુવ્રતવાળા, શિષ્યોનીલખિધથી સપત્ત આર્યધર્મને વંદન કરુ છુ. ૬

કાશ્યપગોત્રી હસ્તને અને શિવસાધક ધર્મને નમસ્કાર કરુ છુ. કાશ્યગોત્રી સિંહને અને કાશ્યપગોત્રી ધર્મને પણ વંદન કરુ છુ. ૭

સૂત્રરૂપ અને તેના અર્થરૂપ રત્નોથી ભરેલા, ક્ષમાસપત્ત દમસંપન્ન અને માર્દવગુણ-સંપન્ન કાશ્યપગોત્રી દેવકુંક્ષમાશ્રમણુને પ્રણિપાત કરુ છુ.

સ્થવિરાવલિ સપૂર્ણ

મામાચારી

૨૨૪ તે કાલે તે સમયે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી એટલે અપાડ ચોમાસુ બેડા પછી પચાસ દિવસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે

૨૨૫ પ્ર૦-હવે હે ભગવન્ ! કયા કારણથી એમ કહેવાય છે કે 'ઋતુ ભગવાન

૨૩૨ વર્ષોવાસ રહેલાં નિર્ઋથોને કે નિર્ઋથીઓને બધી બાબતોએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં અવગ્રહને સ્વીકારીને વાસ કરવાનું બપે, પાણીથી લીનો થયેલો હાથ સુકાય એટલો સમય પણ અવગ્રહમાં રહેવું બપે, અને ઘણા સમય સુધી પણ અવગ્રહમાં રહેવું બપે. અવગ્રહથી બહાર રહેવું નો બપે.

૨૩૩ વર્ષોવાસ રહેલાં નિર્ઋથોને કે નિર્ઋથીઓને બધી બાબતોએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં ભિક્ષાચર્યા માટે જવાનું બપે અને પાછા ફરવાનું બપે.

જ્યાં નદી સદાને સારું પાણીથી ભરેલી રહે છે અને નિત્ય વહેતી રહે છે ત્યાં બધી બાબતોએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં ભિક્ષાચર્યા માટે જવાનું અને પાછા ફરવાનું તેમને નો બપે.

એરાવતી નદી કુણાલા નગરીમાં છે, જ્યાં એક પગ પાણીમાં કરીને ચાલી શકાય અને એક પગ સ્થલમાં-પાણી બહાર-કરીને ચાલી શકાય-એ રીતે અર્થાત્ એવે સ્થળે બધી બાબતોએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં ભિક્ષાચર્યા માટે જવાનું અને પાછા ફરવાનું બપે. અને નદીવાળા ભાગમાં જ્યાં ઉપર કંઈ એ રીતે ન ચાલી શકાય ત્યાં એ રીતે બધી બાબતોએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં તેમને જવાનું અને પાછા ફરવાનું નો બપે.

૨૩૪ વર્ષોવાસ રહેલામાના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલું હોય છે ‘હે ભગવંત ! તું દેજે’ તો તેમને એમ દેવાનું બપે, તેમને પોતાનું લેવાનું નો બપે.

૨૩૫ વર્ષોવાસ રહેલામાંના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલું હોય છે ‘હે ભગવત ! તું લેજે’ તો તેમને એમ લેવાનું બપે, તેમને પોતાને દેવાનું નો બપે.

૨૩૬ વર્ષોવાસ રહેલામાંના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલું હોય છે ‘હે-ભગવંત ! તું દેજે’ ‘હે ભગવંત ! તું લેજે’ તો તેમને એમ દેવાનું પણ બપે અને લેવાનું પણ બપે.

૨૩૭ વર્ષોવાસ રહેલાં નિર્ઋથો કે નિર્ઋથીઓ હુષ્પુષ્ટ હોય, આરોગ્યવાળાં હોય, બલવાન હેઠવાળાં હોય તો તેમને આ નવ રસવિકૃતિઓ વારંવાર ખાવી નો બપે. તે જેમકે; ૧ ક્ષીર-દૂધ, ૨ દહીં, ૩ માખણ, ૪ ઘી, ૫ તેલ, ૬ ગોળ, ૭ મધ, ૮ મધ-દારુ, ૯ માસ.

૨૩૮ વર્ષોવાસ રહેલામાંના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલું હોય છે ‘હે ભગવંત ! માંદા માટે પ્રયોજન છે ? અને તે બોલે-પ્રયોજન છે, પછી માંદાને પૂછવું જોઈએ કે કેટલા દૂધ વગેરેનું પ્રયોજન છે ? અને દૂધ વગેરેનું પ્રમાણ માંદા પાસેથી જાણી લીધા પછી તે બોલે-આટલા પ્રમાણમાં માંદાને દૂધ વગેરેનું પ્રયોજન છે. માદો તેને જે પ્રમાણ-માપ-કહે તે પ્રમાણે લાવવું જોઈએ અને પછી લેવા જનારો વિનંતિ કરે, અને વિનંતિ કરતો તે દૂધ વગેરેને પ્રાપ્ત કરે, હવે જ્યારે તે દૂધ વગેરે પ્રમાણગર નથી

૨૪૩ વર્ષાવાસ રહેલા અટ્ટમભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ગોચરીના સમયે આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ ત્રણ વાર નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ ત્રણ વાર પેસવું ખપે.

૨૪૪ વર્ષાવાસ રહેલા વિકૃષ્ટભક્ત કરનારા ભિક્ષુને આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ ગમે તે સમયે પણ નીકળવું ખપે અથવા ગમે તે સમયે પણ તે તરફ પેસવું ખપે અર્થાત્ વિકૃષ્ટભક્ત કરનાર ભિક્ષુને ગોચરી માટે સર્વ સમયે છૂટ છે.

૨૪૫ વર્ષાવાસ રહેલા નિત્યભોજી ભિક્ષુને બધાં (પ્રકારનાં) પાણી લેવા ખપે.

૨૪૬ વર્ષાવાસ રહેલા ચતુર્થભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; ઉત્સ્વેદિમ, સંસ્વેદિમ, આઉલોદક.

૨૪૭ વર્ષાવાસ રહેલા છટ્ઠભક્ત કરનાર ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; તિલોદક, અથવા તુષોદક અથવા જવોદક.

૨૪૮ વર્ષાવાસ રહેલા અટ્ટમભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; આયામ અથવા સૌવીર અથવા શુદ્ધવિકટ.

૨૪૯ વર્ષાવાસ રહેલા વિકૃષ્ટભક્ત કરનારા ભિક્ષુને એક ઉષ્ણવિકટ પાણી લેવું ખપે, તે પણ દાણાના કણ વિનાનું, દાણાના કણ સાથેનું નહીં.

૨૫૦ વર્ષાવાસ રહેલા ભક્તપ્રત્યાજ્ઞયાથી ભિક્ષુને એક ઉષ્ણવિકટ (પાણી) લેવું ખપે, તે પણ દાણાના કણ વિનાનું, દાણાના કણ સાથેનું નહીં તે પણ કપડાથી ગળેલું, નહીં ગળેલું નહીં, તે પણ પરિમિત-માપસર, અપરિમિત નહીં, તે પણ જોઈએ તેટલું પૂરું, ઊણુ-ઓછું નહીં.

૨૫૧ વર્ષાવાસ રહેલા, ગણેલી દત્તિ પ્રમાણે આહાર લેનારા ભિક્ષુને લોજનની પાંચ દત્તિઓ અને પાણીની પાંચ દત્તિઓ લેવી ખપે અથવા લોજનની ચાર દત્તિઓ અને પાણીની પાંચ દત્તિઓ લઈ શકાય અથવા લોજનની પાંચ દત્તિઓ અને પાણીની ચાર દત્તિઓ લઈ શકાય. મીઠાની કણી જેટલું પણ જો આસ્વાદન લેવાય તો તે પણ દત્તિ લીધી ગણાય આવી દત્તિ સ્વીકાર્યા પછી તે ભિક્ષુએ તે દિવસે તે જ લોજનથી ચલાવીને રહેવું ખપે, તે ભિક્ષુને ફરીવાર પણ ગૃહપતિના કુલ તરફ લોજન માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું ન ખપે અથવા ગૃહપતિના કુલમાં પેસવું ન ખપે.

૨૫૨ વર્ષાવાસ રહેલા, નિષિદ્ધધરનો ત્યાગ કરનાર નિર્મલ્યોને કે નિર્મલ્યોને ઉપાશ્રયથી માટી સાત ઘર સુધીમાં ન્યાં સંખડિ થતી હોય ત્યાં જવું ન ખપે. જેવાક એનું ડોકું

26

ત્યાં જે તેમના પહોંચ્યા પહેલા અગાઉથી તૈયાર થયેલો ભિલિંગસૂપ મળતો હોય અને આવલ-ઓદન તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલો મળતો હોય તો તેમને ભિલિંગસૂપ લેવો અપે, આવલ-ઓદન લેવો નો અપે

ત્યાં તેમના પહોંચ્યા પહેલાં એ બન્ને વાનાં અગાઉથી તૈયાર થયેલાં મળતાં હોય તો તેમને તે બન્ને વાનાં લેવા અપે.

ત્યાં તેમના પહોંચ્યા પહેલાં એ બન્ને વાનાં અગાઉથી તૈયાર થયેલાં ન મળતાં હોય અને તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલાં મળતા હોય તો એ રીતે તેમને તે બન્ને વાનાં લેવાં નો અપે.

તેમાં જે તેમના પહોંચ્યા પહેલાં અગાઉથી તૈયાર થયેલું હોય તે તેમને લેવું અપે અને તેમાં જે તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર થયેલું હોય તે તેમને લેવું નો અપે.

૨૫૮ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ઋથને કે નિર્ઋથીને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આંતરે વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે તેને કાં તો બાગની ઓથે નીચે, કાં તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે, કાં તો વિકટગૃહની નીચે, કાં તો ઝાડના મૂળની ઓથે નીચે ચાલ્યુ જવું અપે અને ત્યાં ગયા પછી પણ પહેલાં મેળવેલાં આહાર અને પાણી રાખી મૂકી વખત ગુમાવવાનું ન અપે, ત્યાં પહોંચતાં જ વિકટકને બાઈ પી લઈ પાત્રને ચોકખું કરીને સાફ કરીને એક જગ્યાએ સારી રીતે બાંધી કરીને સૂર્ય બાકી હોય ત્યાં જ જે તરફ ઉપાશ્રય છે તે જ તરફ જવું અપે, પણ ત્યાં જ તે રાત ગાળવી તેમને નો અપે.

૨૫૯ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ઋથને કે નિર્ઋથીને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આંતરે વરસાદ પડતો હોય ત્યારે તેને કાં તો બાગની ઓથે નીચે, કાં તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે, ચાલત ચાલ્યુ જવું અપે.

(૧) ત્યાં તે એકલા નિર્ઋથને એકલી નિર્ઋથીની સાથે લેગા રહેવું નો અપે.

(૨) ત્યાં તે એકલા નિર્ઋથને બે નિર્ઋથીની સાથે લેગા રહેવું નો અપે.

(૩) ત્યાં બે નિર્ઋથને એકલી નિર્ઋથીની સાથે લેગા રહેવું નો અપે.

(૪) ત્યાં બે નિર્ઋથને બે નિર્ઋથીઓની સાથે લેગા રહેવું નો અપે.

ત્યાં કોઈ પાચમો સાક્ષી રહેવો જોઈએ, લલ્લે તે કુલ્લક હોય અથવા કુલ્લિકા હોય અથવા બીજાઓ તેમને જોઈ શકતા હોય—બીજાઓની નજરમાં તેઓ આવી શકતા હોય—અથવા ઘરનાં ચારે બાજુના બાગ્યા ઉવાડા હોય તો એ રીતે તેઓને એકલા રહેવું અપે.

તે જેમકે, ૧ પ્રાણસૂક્ષ્મ, ૨ પનકસૂક્ષ્મ, ૩ બીજસૂક્ષ્મ, ૪ હરિતસૂક્ષ્મ, ૫ પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૬ અંડસૂક્ષ્મ, ૭ લયનસૂક્ષ્મ, ૮ ર્નેહસૂક્ષ્મ.

૨૬૬ પ્ર૦-હવે તે પ્રાણસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦-પ્રાણસૂક્ષ્મ એટલે ઝીણામાં ઝીણા નરી આખે ન જોઈ શકાય તેવા બેઈદ્રિયવાળા વગેરે સૂક્ષ્મ પ્રાણો. પ્રાણસૂક્ષ્મના પાચ પ્રકાર જણાવેલા છે. તે જેમકે; ૧ કાળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૨ નીલા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૩ રાતા રંગના સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૪ પીળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૫ ઘોળા રંગના સૂક્ષ્મ પ્રાણો. અનુદરી કુંથુઆ—કથવા નામનુ સૂક્ષ્મ પ્રાણી છે, જે સ્થિર હોય—ચાલતું ન હોય તો છન્નસ્થ નિર્ઘ્રીઓની કે નિર્ઘ્રીઓની નજરમા જલદી આવી શકતું નથી, જે સ્થિર ન હોય—ચાલતું હોય તો છન્નસ્થ નિર્ઘ્રીઓની કે નિર્ઘ્રીઓની નજરમા જલદી આવી શકે છે માટે છન્નસ્થ નિર્ઘ્રી કે નિર્ઘ્રીઓ વારંવાર વારવાર જેને જાણવાની છે, જોવાની છે અને સાવધાનતાથી કાળજીપૂર્વક પડિલેહવાની—સલાખવાની—છે. એ પ્રાણસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૬૭ પ્ર૦-હવે તે પનકસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦-ઝીણામાં ઝીણી નરી આખે ન દેખી શકાય તેવી કૂગી એ પનકસૂક્ષ્મ. પનકસૂક્ષ્મના પાચ પ્રકાર જણાવેલા છે, તે જેમકે, ૧ કાળી પનક, ૨ નીલી પનક, ૩ રાતી પનક, ૪ પીળી પનક, ૫ ઘોળી પનક. પનક એટલે લીલકૂલ-કૂગી-સેવાળ. વસ્તુ ઊપર જે કૂગી ઝીણામાં ઝીણી આંખે ન દેખી શકાય તેવી વળે છે તે, વસ્તુની સાથે લળી જતા એકસરખા રંગની હોય છે એમ જણાવેલું છે. છન્નસ્થ નિર્ઘ્રી કે નિર્ઘ્રીઓ જેને વારંવાર જાણવાની છે, જોવાની છે અને યાવત્ પડિલેહવાની છે. એ પનકસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૬૮ પ્ર૦-હવે બીજસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦-બીજ એટલે બી. ઝીણામાં ઝીણુ નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું બી એ બીજસૂક્ષ્મ, એ બીજસૂક્ષ્મ પાચ પ્રકારનું જણાવેલું છે તે જેમકે, ૧ કાળું બીજસૂક્ષ્મ, ૨ નીલું બીજસૂક્ષ્મ ૩ રાતું બીજ સૂક્ષ્મ, ૪ પીળું બીજસૂક્ષ્મ, ૫ ઘોળું બીજ સૂક્ષ્મ. નાનામાં નાની કણી સમાન રંગવાળું બીજસૂક્ષ્મ જણાવેલું છે અર્થાત્ જે રંગની અનાજની કણી હોય છે તે જ રંગનું બીજસૂક્ષ્મ હોય છે, છન્નસ્થ નિર્ઘ્રી કે નિર્ઘ્રીઓ જેને વારંવાર વારવાર જાણવાનું છે, જોવાનું છે અને પડિલેહવાનું છે એ બીજસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૬૯ પ્ર૦-હવે તે હરિતસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦-હરિત એટલે તાનું નવું ઉગેલું, ઝીણામાં ઝીણુ નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું હરિત, એ હરિતસૂક્ષ્મ. એ હરિતસૂક્ષ્મ પાચ પ્રકારનું જણાવેલું છે. તે જેમકે; ૧ કાળું

ગયેલા પાણીનું ટપકું, ૩ ધૂમસ, ૪ કરા, ૫ હરતનુ—ધાસની ટોચ ઊપર ખાઝેલા પાણીના ટીપાં. છન્નસ્થ નિર્ઘથે કે નિર્ઘથીએ એ પાંચે સ્નેહસૂક્ષ્મો વારવાર વારંવાર જાણવાના છે, જોવાના છે, પડિલેહવાનાં છે. એ સ્નેહસૂક્ષ્મની સમન્વતી થઈ ગઈ.

એ રીતે આઠે સૂક્ષ્મોની સમન્વતી થઈ ગઈ.

૨૭૪ વર્ષોવાસ રહેલો લિહુ, આહાર માટે અથવા પાણી માટે ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવાનું ઈચ્છે અથવા તે તરફ પેસવાનું ઈચ્છે તો આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણુધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઈને પ્રમુખ કરીને વિહરતો હોય તેમને પૂછ્યા વિના તેને તેમ કરવાનું નો ખપે. આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણુધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઈને પ્રમુખ માનીને વિહરતો હોય તેમને પૂછીને તેને તેમ કરવાનું ખપે, લિહુ તેમને આ રીતે પૂછે : ‘હે ભગવન્ ! તમારી સમ્મતિ પામેલો છતો હું ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ નીકળવા ઈચ્છું છું કે પેસવા ઈચ્છું છું,’ આમ પૂછ્યા પછી જો તેઓ તેને સમ્મતિ આપે તો એ રીતે તે લિહુને ગૃહસ્થના કુલ ભણી આહાર માટે કે પાણી માટે નીકળવું અથવા પેસવું ખપે અને જો તેઓ તેને સમ્મતિ ન આપે તો લિહુને આહાર માટે અથવા પાણી માટે ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવું અથવા પેસવું નો ખપે.

પ્ર૦—હે ભગવન્ ! તે એમ કેમ કહો છો ?

ઉ૦—સમ્મતિ આપવામા કે ન આપવામાં આચાર્યો પ્રત્યવાયને એટલે વિધનને —આદ્યતને જાણતા હોય છે.

૨૭૫ એ જ પ્રમાણે વિહારભૂમિ તરફ જવા સારુ અથવા વિચારભૂમિ તરફ જવા સારુ અથવા ખીલુ જે કાઈ પ્રયોજન પડે તે સારુ અથવા એક ગામથી ખીજે ગામ જવા સારુ એ બધી પ્રવૃત્તિઓ માટે ઊપર પ્રમાણે જાણવું

૨૭૬ વર્ષોવાસ રહેલો લિહુ કોઈપણ એક વિગયને ખાવા ઈચ્છે તો આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણુધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઈને પ્રમુખ ગણીને વિહરતો હોય તેમને પૂછ્યા વિના તેને તેમ કરવાનું નો ખપે. આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણુધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઈને પ્રમુખ માનીને વિહરતો હોય તેમને પૂછીને તેને તેમ કરવાનું ખપે. લિહુ તેમને આ રીતે પૂછે : ‘હે ભગવન્ ! તમારી સમ્મતિ પામેલો છતો હું કોઈ પણ એક વિગયને આટલા પ્રમાણમા અને આટલીવાર ખાવા સારુ ઈચ્છું છું’ આમ પૂછ્યા પછી જો તેઓ તેને સમ્મતિ આપે તો એ રીતે તે લિહુને કોઈપણ એક વિગય ખાવી ખપે, જો તેઓ તેને સમ્મતિ ન આપે તો તે લિહુને એ રીતે કોઈ પણ એક વિગય ખાવી નો ખપે.

નો અપે ચાવત કાઉસગ્ગ કરવાનું અથવા ધ્યાન સારુ ખીજા કોઈ આસને ઊભા રહેવાનું નો અપે.

૨૮૧ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ઘ્રીઓએ કે નિર્ઘ્રીઓએ શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ નહીં કરનારા થઈને રહેવું નો અપે. એમ થઈને રહેવું એ આદાન છે એટલે દોષોના ગ્રહણનું કારણ છે.

જે નિર્ઘ્રી કે નિર્ઘ્રી શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ નથી કરતાં, શય્યા કે આસન ઊંચાં-જમીનથી ઊંચાં નથી રાખતાં તથા સ્થિર નથી રાખતાં, કારણ વિના (શય્યા કે આસનને) બાંધ્યા કરે છે, માપ બગરના આસનો રાખે છે, આસન વગેરેને તડકો દેખાડતા નથી, પાંચસમિતિમાં સાવધાન રહેતા નથી, વારંવાર વારંવાર પરિવેહણ કરતા નથી અને પ્રમાર્જના કરવા બાબત કાળજી રાખતા નથી તેમને તે તે રીતે સંયમની આરાધના કરવી કડણ પડે છે.

આ આદાન નથી: જે નિર્ઘ્રી કે નિર્ઘ્રી શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ કરતા હોય, તેમને ઊંચા અને સ્થિર રાખતા હોય, તેમને વારંવાર પ્રયોજન વિના બાંધ્યા ન કરતા હોય, આસનો માપસર રાખતા હોય, શય્યા કે આસનને તડકો દેખાડતા હોય, પાંચ સમિતિઓમાં સાવધાન હોય, વારંવાર વારંવાર પરિવેહણ કરતા હોય અને પ્રમાર્જના કરવા બાબત કાળજી રાખતા હોય તેમને તે તે રીતે સંયમની આરાધના કરવી સુગમ પડે છે.

૨૮૨ વર્ષાવાસ રહેલા નિર્ઘ્રીઓને કે નિર્ઘ્રીઓને શૌચને સારુ અને લઘુશંકાને સારુ ત્રણ જગ્યાઓ પરિવેહવી અપે, જે રીતે વર્ષાઋતુમા કરવાનું હોય છે તે રીતે હેમંત અને ગ્રીષ્મઋતુમા કરવાનું નથી હોતું

પ્ર-તો હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહેવું છે?

ઉ-વર્ષાઋતુમાં પ્રાણો, તૃણો, ખીજો, મનકો, અને હરિતો એ બધા ઘણે જાગે વારંવાર થયા કરે છે. (માટે ઉપર પ્રમાણે કહેવું છે.)

૨૮૩ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ઘ્રીઓએ કે નિર્ઘ્રીઓએ ત્રણ પાત્રોને ગ્રહણ કરવા અપે, તે જેમકે, શૌચને સારુ એક પાત્ર, લઘુશંકાને સારુ બીજું પાત્ર અને કંઈ બડબા કે લીંટને સારુ ત્રીજું પાત્ર.

૨૮૪ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ઘ્રીઓએ કે નિર્ઘ્રીઓએ માથા ઉપર માપમાં માત્ર ગાયના ડુવાડા જેટલા પણ વાળ હોય એ રીતે પર્યુષણ પછી તે ગતને ઊલઘવી નો અપે અર્થાત્ વર્ષાઋતુના વીશ ગત સહિત એક માત્રની છેલ્લી રાતને ગાયના ડુવાડા જેટલા પણ માથા ઉપર વાળ હોય તે રીતે ઊલઘવી નો અપે.

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । श्रीकृष्ण उवाच ॥

‘ኪህ ብሐሪ ነገዳ ለገነደር ሆላገሐከላወ ደቡቅ ገደብ ለ—ደላገሽ—ደላገሽ ይጽላል
 ደ ደላገሽ ይጽላል ዳረገላዳ ረላገረገረገሽ ደ ረላገረገሽ ለገደብ ይገደብ ፳፭

[illegible]

ଉତ୍ତର ଶାଳୁଆ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଥିବା ଏହି ଜିଲ୍ଲାଟିର ନାମ-୦୭

ଏହି ପିତୃତ୍ବ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦିଅନ୍ତୁ

[illegible]

‘জন্মল’ প্ৰাণে পৰাৱৰ্ত্ত প্ৰাণেৰে জীৱে বহুতকৈ পুৰা পৰাৱৰ্ত্ত প্ৰাণে
প্ৰাণে (জন্মল প্ৰাণে ৰাজ) : বিৰাটৰ পুৰা বিৰাটৰ ‘বিৰাট’ ‘বিৰাট’

— ੨੩ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ॥ ੨੩ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ— ੨੩ ॥
— ੨੪ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ— ੨੪ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ— ੨੪ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ— ੨੪ ॥
— ੨੫ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ— ੨੫ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ— ੨੫ ॥ ਹਰਿਮੰਤਰ ਪੁਰਾਣ— ੨੫ ॥

[illegible]

'તુમે' હાલે જાણે જગુપાતે પાણેપાણે પાણે હાલે. 'તિ' જિ
 હાલે જિ હાલે જિ પાણેપાણે 'હાલે' 'તિ' જિ હાલે હાલે હાલે જિ પાણેપાણે 'હાલે'
 'તિ' જિ હાલે હાલે હાલે જિ પાણેપાણે 'હાલે' પાણેપાણે હાલે હાલે

૨૮૬ વર્ષોવાસ રહેલાં નિર્ઘ્રથોને કે નિર્ઘ્રથીઓને જ્ઞાન-માદા-તા કારણને લીધે યાવત્ ચાર કે પાંચ યોજન સુધી જઈને પાછા વળવાનું બપે. અથવા એટલી મર્યાદાની અંદર રહેવાનું પણ બપે, પરંતુ જે કાર્ય સારુ જે દિવસે જ્યાં ગયા હોય ત્યાંનું કાર્ય પૂરું થયા પછી ત્યાંથી તુરત નીકળી જવું જોઈએ--ત્યાં રાત વીતાવવી ન બપે અર્થાત્ રાત તો પોતાના સ્થાનમાં જ વીતાવવી બપે.

૨૮૭ એ પ્રમાણેના આ સ્થવિરકલ્પને સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે, કલ્પના—આચારના—ધોરણ પ્રમાણે ધર્મમાર્ગને અનુસારે, જે રીતે સાચું હોય એ રીતે શરીરદ્વારા સ્પર્શને—ક્રિયામાં મૂકીને, બરાબર પાળીને, શુદ્ધ કરીને અથવા સુશોભન રીતે લીપાવીને, તીરસુધી લઈ જઈને—જીવનના છેડા સુધી પાળીને, ખીજીને સમજાવીને, બરાબર આરાધીને અને ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે અનુપાલન કરીને કેટલાક શ્રમણ નિર્ઘ્રથો તે જ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે, બુદ્ધ થાય છે, મુક્ત થાય છે, પરિનિર્વાણ પામે છે અને સર્વદુઃખોના અંતને કરે છે. ખીજા કેટલાક ખીજા ભવમાં સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વ દુઃખોના અંતને કરે છે. ખીજા કેટલાક ત્રીજા ભવમાં સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વ દુઃખોના અંતને કરે છે. વળી, તે રીતે સ્થવિરકલ્પને આચરનારા સાત કે આઠ ભવથી આગળ ભમતા નથી અર્થાત્ એટલા ભવની અંદર સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વદુઃખોના અંતને કરે છે.

૨૮૧ તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નગરમાં શુણ્ણશિલક ચૈત્યમાં ઘણા શ્રમણોની, ઘણી શ્રમણીઓની, ઘણા શ્રાવકોની, ઘણી શ્રાવિકાઓની, ઘણા દેવોની અને ઘણી દેવીઓની વચ્ચેવચ્ચ જ બેઠેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એ પ્રમાણે કહે છે, એ પ્રમાણે ભાષે છે, એ પ્રમાણે જણાવે છે, એ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે અને પદ્મજેસવણાકલ્પ—પર્યુપશમનાનો આચાર—ક્ષમાપ્રધાન આચાર—નામના અધ્યયનને અર્થ સાથે, હેતુ સાથે, કારણ સાથે, સૂત્ર સાથે, અર્થ સાથે, સૂત્ર તથા અર્થ બન્ને સાથે અને સ્પષ્ટીકરણ—વિવેચન—સાથે વારંવાર દેખાડે છે—સમજાવે છે. એમ હું કહું છું.

પદ્મજેસવણાકલ્પ (નો અનુવાદ) સમાપ્ત થયો. ગાંડસુ અધ્યયન સમાપ્ત થયું

[illegible]

7675

ԻԼԻՉՈՒՆ ԳԽՅԱԽՉՅԱԽ ԵՊԻՍԿՈՍ ԻԵՐՈՍՈԼԻՄԻ

[illegible][illegible]

પ્રકારની ગતિ, જાતિ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય. ૮ ગોત્ર-જેથી ઉચ્ચ-પણુ કે નીચપણુ પમાય. આ આઠ કર્મશત્રુઓ છે. આમાના પ્રયમના ચાર આત્માના મૂળ સ્વરૂપનો જ ઘાત કરનારાં છે. માટે તેને ‘ઘાતીકર્મ’ના નામે પણ ઓળખાવેલાં છે જાડીનાં ચાર ‘અઘાતીકર્મ’ કહેવાય છે.

આદાન ભાંડ માત્ર નિક્ષેપણા સમિતિ- પોતાનાં ઉપકરણોને લેતાં અને મૂકતાં કે વાપરતાં એ જાતની સાવધાની રાખવી જેથી આજીવનના કોઈ પણ ચેતનને દુઃખ કે આઘાત ન થાય, પોતાનો સંયમ ખરાબર સચવાય અને ઉપકરણો પણ ખરાબર સચવાય.

આસોગિક-જે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી કેવળજ્ઞાન થતાં સુધી આદ્યુ જાય નહીં તે. આને માટે ‘અધોડ-વધિક’ શબ્દ પણ વપરાય છે.

આયામ-ઓસામણ-લાત વગેરેનું ઓસામણ.

આયુષ્યકર્મ-(જુઓ ‘આઠ કર્મ શત્રુઓ’).

આરા-જેમ ગાડીનાં ચક્ર-પૈડાને આરા લગાડેલા હોય છે તેમ કાળચક્રને પણ આરા હોય છે, આવા આરા છ હોય છે: ૧ સુખમસુખમા, ૨ સુખમા, ૩ સુખમદુખમા, ૪ દુખમસુખમા, ૫ દુખમા અને ૬ દુખમદુખમા. જે સમયે જમીન, વૃક્ષ વગેરેનો અને માનવોના ન્યાય, પુરુષાર્થ, ધૈર્ય, ક્ષમા વગેરે ગુણોનો

સ્પર્શ વધારેમાં વધારે હોય તે સુખમસુખમા-સુખમસુખમા-કાળ જે સમયે સુખમસુખમા કાળ કળના થોડી ઉણપ આવેલી હોય તે સુખમાકાળ જે સમયે સુખમાકાળ કરતા વધારે ઉણપ આવેલી હોય અને સુખનુ પ્રધાનપણુ હોવા સાથે દુઃખ પણ દેખાતું હોય તે સુખમદુખમાકાળ. જે સમયે દુખનુ પ્રધાનપણુ હોવા સાથે સુખ પણ દેખાતું હોય અને જમીન, વૃક્ષોના ગુણોનો તથા માનવોના પૂર્વોક્ત માનવોચિત ગુણોનો હાસ વધુ પ્રમાણમા જણાતો હોય તે દુખમસુખમાકાળ જે સમયે જમીન તથા વૃક્ષોના ગુણોનો તથા પૂર્વોક્ત માનવોના ગુણોનો હાસ સર્વિશેષ પ્રમાણમા જણાય અને દુખનુ જ પ્રધાનપણું દેખાય તે દુખમાકાળ. અને જે સમયે કેવળ દુઃખ જ દુખ જણાય અને બીજા કોઈ સ્પર્શ કે ગુણોનો વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં હાસ થયેલો હોય તે દુખમદુખમાકાળ. આગળના ત્રણ આરાનું નામ ‘ઉત્સર્પિણી’ કહેવાય છે અને પાછળના ત્રણ આરાનું નામ ‘અવસર્પિણી’ કહેવાય છે.

આર્તધ્યાન-મનને, ઇન્દ્રિયોને, દેહને કે પરિસ્થિતિને અગ્રિય કે પ્રતિકૂળ સંયોગો આવતા મનના જે કંઈક થાય, ચિંતકો કે કુચિંતકો આવે અને તેમને દૂર કરવા માટે મનના જે ચિંતા થાય તે આર્તધ્યાન. આર્ત

શ્રાવકને કરવાની અમુક પ્રકારની
'તપશ્ચર્યા' અર્થ છે.

કેવલવરજ્ઞાન-જે જ્ઞાન સમસ્ત બ્રહ્માડના
જડ અને ચેતન તમામ ભાવોને
બાણે, એ તમામ ભાવોના પરિણા-
મોને પણ બાણે, ભૂત, ભવિષ્ય અને
વર્તમાન એ બધું જે વડે જણાય
તેણે જ્ઞાન 'કેવલવરજ્ઞાન' જૈન પરિ-
ભાષામાં છે.

ક્ષુદ્ધક-નાની ઉમરનો સાધુ.

ક્ષુદ્ધિકા-નાની ઉમરની સાધ્વી.

ખાદિસ-ફળ વગેરે ખાદ્ય

ગણધર-તીર્થંકરના મુખ્ય શિષ્ય વગેરે

ગણનાયકો-ગણતંત્ર એટલે પ્રજાસત્તાક
રાજ્યના નેતાઓ-પ્રધાન પુરુષો

ગણાનરજ્ઞેદક-ગચ્છના વિકાસ માટે સાધુ-
ઓની મંડળીને બહાર લઈ
જનારો અને તેને સંયમની દૃષ્ટિએ
બરાબર સંભાળનારો મુનિ.

ગણી-જેમની પાસે આચાર્યો શાસ્ત્રોનો
અભ્યાસ કરે અથવા ગણ-મુનિ
ગણ-ના વ્યવસ્થાપક આચાર્ય

ગોત્રકર્મ-(જુઓ 'આડ કર્મશત્રુઓ')

ગોદોહાસન-ગાયને દોહતી વખતે ગોવાળ
જેણે આસન કરીને બેસે તે
આસન.

ગંધહસ્તી-જેની ગંધથી બીજા સાધારણ
હાથીઓ ભય પામે તેવો ઉત્તમ
પ્રકારનો હાથી

ચઉદસમ ભકત-એક સાથે ચૌદ ટક
મુખી કોઈપણ જાતના આહારનો

અને પાણીનો ત્યાગ અથવા
એકલા આહારનો ત્યાગ.

ચતુર્થભકત-એક સાથે ચાર ટક મુખી
કોઈપણ જાતના આહારનો અને
પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા
આહારનો ત્યાગ

ચવીને-ચ્યવન-દેવ અને નારકના મરણને
જૈન પરિભાષામાં 'ચ્યવન' કહેવાય
છે અર્થાત્ 'ચવલ' એટલે દેવ કે
નારકનું મરણ.

ચાઉલોદક-આવલનું પાણી અર્થાત્ જેમાં
ચોખા ઘોચા હોય તે ઘોણ.

ચૌદપૂર્વી-જૈન પરંપરાનાં મૂળ-અગ-શાસ્ત્રો
બાર છે. તેમાં બારમાં શાસ્ત્રનો
'દૃષ્ટિવાદ' નામનો એક ભેદ છે.
તેમાં આ ચૌદ પૂર્વો આવે છે પૂર્વો
એટલે પૂર્વના-પહેલાના-અંથો.
જેને એ ચૌદપૂર્વનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન
હોય તે ચૌદપૂર્વી.

છએ અંગોના-વેદના છ અંગો છે. ૧
શિક્ષા-ઉચ્ચારણનું શાસ્ત્ર ૨ કલ્પ-
કર્મકાંડનું કે આચારવ્યવહારનું
શાસ્ત્ર ૩ વ્યાકરણ ૪ જ્યોતિષશાસ્ત્ર
૫ છંદશાસ્ત્ર ૬ નિરુક્ત એટલે
વ્યુત્પત્તિનું શાસ્ત્ર.

ચિદ્રિત્સા-રોગનો ઉપચાર કરવો-ઓસડ
વેચડ કરવા

છટ્ઠભકત-એક સાથે છ ટક મુખી કોઈ-
પણ જાતના આહારનો અને
પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા
આહારનો ત્યાગ.

પારિઝાપનિકાસમિતિ—પારિ ષ્ઠા પ નિકા
એટલે પરકવલું—નાખી દેલું—ફેંટી
દેલું. સમિતિ—સાવધાની. અર્થાત્
નકારી ચીજોને નાખી દેવામાં સા-
વધાની. નકામી વસ્તુઓ કે મેલાં
પાણી કે પોતાનાં મળો—લીંટ,
વાળ, નખ, પેશાબ, થૂંક, બડખો,
વમન—ઉલટી અને ગુ—આડે જતાં
જે મળ નીકળે તે મળવગેરે. મનુષ્યે
કે સાધુસાધ્વીએ એ બધા મળોને
એવી જગ્યાએ એવી રીતે સાવ-
ધાનીથી નાખી દેવા કે જ્યાં કોઈ-
પણ પ્રાણીને પીડા ન થાય, રસ્તે
ચાલનારાં મનુષ્ય વગેરેને ગંદકી
ન નડે, રસ્તા ઉપર રમતાં બાળ-
કો વગેરેને હુર્જીધ ન આવે. તે
મળોને કોઈ જોઈ ન શકે એમ
નાખવા. જ્યાં માણસો વગેરેની
અવરજવર હોય ત્યાં ન નાખવા
પણ અવરજવર વગરની એકાંત
નિર્જીવ જગ્યામાં નાખવાં અને
તેની ઉપર ધૂળ માટી કે રાખ
વગેરે એવી રીતે નાખવાં જેથી
એ મળોને લીધે કોઈને પણ તક-
લીફ ન થાય.

પુરુષાદાનીય—જેમનાં વાક્યોને મનુષ્યો
સાંભળતાં જ સ્વીકારી લે. પુરુષ
—માણસો. આદાનીય—સ્વીકારવા
યોગ્ય.

પૌરુષી—જે વખતે આપણો પડછાયો પુરુષ-
પ્રમાણ હોય તે વખત. પ્રાચીન
સમયમાં ગાવી છાયા ઠારા વખતનું
માપ નક્કી થતું.

પ્રતિમા—શ્રાવકોએ અને નાધુઓએ પોતા-
ના ત્રતો પૂરેપૂરાં પાળી લાયકાત
પ્રાપ્ત કરીને આચરવાની વિશેષ
પ્રકારની તપશ્ચર્યા

પ્રવર્ત્તક—સંયમની શુદ્ધિ માટે અને અભ્યાસ
વગેરે માટે પ્રેરણા કરનાર.

પ્રાયશ્ચિત્ત—દોષોનું શોધન—જ્ઞાન કયાં પછી
શરીરને કે બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિને
વિદ્વન ન નડે તે માટે શરીર ઉપર
કે માથે વિભૂતિ વગેરે નાખવું,
ટીલા ટપકા કરવા કે કળા દોરા,
ધરો વગેરેને રાખવાની રીત.

ફલવિપાક—ચિત્તમાં જે સારા કે નરસા
પ્રબળ સંસ્કારો પડ્યા હોય તે
પૂરેપૂરાં પાકતા તેના જે સારા
કે નરસાં પરિણામો આવે તે—આવા
પરિણામ માનસિક શારીરિક વગેરે
વિવિધ પ્રકારનાં હોય છે.

બલિકર્મ—ગૃહદેવનું પૂજન.

ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન—ભોજન અને પાણીનો
અથવા એકલા ભોજનનો ત્યાગ.

ભવનપતિ—વિશેષ પ્રકારના દેવ—જેઓ
મનુષ્ય લોકની નીચેના ભવનોમા
રહે છે.

ભાષાસમિતિ—ભાષા—બોલવું, સમિતિ—
સાવધાની. બોલવામાં સાવધાની
એટલે એવા વચન બોલવા કે જેથી
કોઈને પણ જગપણ પીડા કે
અપ્રીતિ ન થાય અને બોલ-
વામા આવતા વચન મન્ય,
પરિનિત, પ્રયોજન પૂર્તા અને
હિતકર હોવા જોઈએ.

ଶ୍ରୀମତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କୁମାରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ

1942 101st Airborne Division

22

સ્થવિર-પાકટ ઉમરનો વિશેષ અનુભવી
મુનિ.

સ્વાદિમ-સ્વાદવાળાં ખાદ્ય અથવા મુખવાસ.
સૌવીર-કાંછ.

સંખડિ-વિશેષ આરભ સમારંભ દ્વારા
ન્યાં પકવાન-મીઠાઈ દૂધપાક
વગેરે સ્થાતું હોય તે સ્થાન-ન્યા
જમણવાર થતો હોય તે સ્થાન

સંધિપાળ-રાજ્યો વચ્ચે સંધિ કરાવનારા
રાજાઓ.

સસ્વેદિમ-પાંદરાં વગેરેને ખુબ ઉકાળીને
તે ગરમાગરમ પાંદરાં ઉપર છાટ-
વામાં આવતું હંકુ પાણી

સ્વમ લક્ષણ પાકકે-સ્વમશાસ્ત્રના પરિતો-
જેઓ સ્વમના રૂળો કાઢી ગયે છે

હરિણેગમેસી-વિશેષ પ્રકારના દેવનું નામ.
મંતાન પ્રાપ્તિ માટે આ દેવની
આરાધના કરવાની પદ્ધતિ તે
વેદકાળમાં પણ હતી વેદપરંપરાના
આનુ નામ 'નેગમેયી' કે
'નેગમ' સમજાય છે.

